

590.5

F-272

LIBRARY OF
THE NEW YORK BOTANICAL GARDEN

Purchased XF
A85

INCORPORATED 1897 R. W. G. U.S.N.Y.

FAUNA OCH FLORA

POPULÄR TIDSKRIFT

FOR

BIOLOGI

UTGIFVEN AF

EINAR LÖNNBERG

TIONDE ÅRGÅNGEN

1915

UPPSALA & STOCKHOLM
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.
(I DISTRIBUTION)

1915

UPPSALA 1915
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI A.-B.

INNEHÅLL.

Uppsatser.

	Sid.		Sid.
Något om nissögat (<i>Cobitis taenia</i> L.) och dess biologi. Af <i>O. Lundblad</i>	1	Hvalhajen, <i>Rhincodon typhus</i> SMITH. Af <i>Einar Lönnberg</i>	172
Ölands fåglar. Af <i>Bertil Hanström</i>	12, 49	Ett intressant fossil från Villhelmina-fjällen	179
Små bidrag till de lägre ryggradsdjurens psykologi. Af <i>Otto Cyrén</i>	29	En tertiär krokodil från Kongo	181
Iakttagelser af fåglar under solförmörkelsen 1914. Af <i>Einar Lönnberg</i>	43	Det orientaliska muflonfåret. Af <i>E. L.</i>	193
Synzoisk fröspridning genom däggdjur och fåglar. Af <i>Aug. Heintze</i>	67	Några smärre iakttagelser från Täkern. Af <i>E. L.</i>	198
En intressant ny nattskärpa från södra Arabien. Af <i>E. L.</i>	77	Den högnordiska gråsiskans (<i>Acanthis Hornemannii</i> HOLB.) förekomst på Spetsbergen. Af <i>A. G. Nathorst</i>	201
Till frågan om kalkens inflytande på växternas geografiska utbredning. Af <i>Aug. Sartin</i>	81	Ett stycke perukhorn af ren	208
Drag ur vegetationen i Kalifornien och Arizoria. Af <i>C. Skottsberg</i>	97	Vattensångaren, <i>Acrocephalus aquaticus</i> Gmelin, en för Sveriges fauna ny fågelart. Af <i>Einar Lönnberg</i>	210
Hvad bör förstås med Mellanskarfven (<i>Phalacrocorax carbo medius</i> Sv. NILSSON)? Af <i>E. Lönnberg</i>	113	Om sidensvansens vandringar o. folktron. Af <i>Einar Klefbeck</i>	212
Ett och annat om pilgrimsfalken. Af <i>Hugo Granvik</i>	122	Själhunds- och hvalfångstens ställning i subantarktiska Atlanten. Af <i>Robert Cushman Murphy</i>	214
Ornitologiska anteckningar. Af <i>Gunnar Alm</i>	129	Förteckning öfver Svensk Litteratur rörande ryggradsdjuren. För åren 1911 och 1912. Sammanställd af <i>Fr. E. Åhländer</i>	223
Till kännedomen om sidensvansens vandringar. Af <i>Sigurd Hanström</i>	133	Harar med svarta öron. Af <i>E. L.</i>	241
<i>Luvia juncozum</i> LATR. och dess gallbildning. Af <i>Otto Gertz</i>	145	Djurkroppar i en jordvaxgruva. Af <i>C. Wiman</i>	247
Två märkliga renhorn. Af <i>Erik Bergström</i>	164	Iakttagelser öfver blönnning och fruktsättning af s. k. bärväxter i Vemdalsstrakten (Härjedalen) sommaren 1915. Af <i>Karl B. Nordström</i>	252
Staren häckande i Västerbottens lappmark. Af <i>Erik Bergström</i>	169	Några svenska forskningsresor från föregående tider. IV. Af <i>Lars Gabriel Andersson</i>	257
		Bergsnyalan (<i>Tragelaphus buxtoni</i> LYDEKKE). Af <i>E. L.</i>	277

Smärre meddelanden.

	Sid.		Sid.
Albinohararna på Ulfön	44	Snatterand häckande i sydligaste Sverige	183
Ejder häckande vid Vättern	44	En hafsabborre	183
En ringmärkt gråsand	44	Några för Jämtland ovanliga fåglar	183
En ringmärkt sillgrissla	44	Hasselmusens nordgräns	183
Knipskraken i Vänersborgs museum	45	Fynd af renklöfvar i en mosse	184
Litteratur 47, 95, 143, 186,	287	Försenad äggläggning	184
Nya resultat af laxmarkning i Västernorrlands län	85	En blåkråka	185
Fågelnotiser	86	Gula hallon	185
Videspariven funnen i Jämtland	87	Thlaspi alpestre i Härjedalen	233
Samilar sparfugglan förråd?	88	Ornitologiska iakttagelser i Vilhelmina, Lappland	234
I hvilka delar af Sverige uppträder myrspöven (<i>Limosa lapponica</i> L.) som häckfågel?	88	En fossil, gavalartad krokodiltunnen i Florida	235
Svanar i Västergötland	89	En svart rödstjärt ♂	235
Ejder häckande på Gotska Sandön	90	Alkekung skjuten på Öland	235
Växternas utveckling sommaren 1914	90	1 ex. af hökugglan	236
Fynd af St Persfisk utanför västkusten	90	Domherrar häckande i Borgholms stad	236
Vicia pisiformis i Sverige	91	Stenknäck	236
Fynd af storskarf i Värmland	92	Kvickgräsfjärilen	236
Ekorren och skogen	92	Vanessa polychloros — ett skadedjur	236
Jaktfalk skjuten vid Uppsala	92	En stympad raphhöna	237
Biologiska iakttagelser under solförmörkelsen 1914	93	»Blåklöfver»	238
Ett par lappländska fynd af sothöna (<i>Fulica atra</i> L.)	137	Unge af ringdufva i boet i slutet af september	238
Kråka, som samlar lindbast till bomaterial	137	Gallinula chloropus på Öland	238
Iakttagelser af fåglar under solförmörkelsen 1914	138	Gammal kniphane i half sommardräkt	239
Vicia pisiformis vid Huskvarna	139	En fyndort för lökgrodan (<i>Pelobates fuscus</i>) i Skåne	240
Fynd af björnkäk och hasselnötter i Ångermanland	140	Järnsparfven häckande i björkregionen vid Abiskojokk	282
Till kännedomen om huggormen	140	En mindre sångsvan	282
Hastig förändring	141	Albino af nötskrika	282
Lunnefågel skjuten i Södermanland	141	En Circus pygargus ♀	283
En för Danmarks fauna ny fiskart	141	Indisk Gås	283
Den palearktiska regionens minsta däggdjur	142	Mammutfynd vid Östersund	283
Flugornas förökning	142	Den stora murgrönan vid Halleberg	284
		En Bändelkorsnäbb	285
		Björnarne i Härjedalen	285
		En efterblifven strandskata i Vättern	286

Fauna och Flora

Populär Tidskrift

för

Biologi

Utgifven af

Einar Lönnberg

Häft. 1

1915

S.S.

Af
Sveriges fåglar och fågelbon

af *D:r PAUL ROSENIUS*

ha nu fyra häften utkommit.

O. v. M. skriver i tidskriften Från Skog och Sjö:
"Arbetet är något helt och hållet enastående hos oss och värdt den största spridning."

IDROTTSARTIKLAR
JAKT- OCH MÅLSKJUTNINGSVAPEN
JAKT- OCH FISKREDSKAP

HÖGSTA KVALITÉER

BILLIGASTE PRISER

AKTIEBOLAGET GEORG A. BASTMAN

H. M. Konungens Hofleverantör

12 KUNGSTRADGÅRDSGATAN • STOCKHOLM

Något om nissögat (*Cobitis tænia* L.) och dess biologi.

Af

O. Lundblad.

äkerligen hör nissögat till dem af våra sötvattensfiskar, som äro minst kända och uppmärksammade af den stora allmänheten. Detta beror på flera omständigheter, framför allt därpå, att fisken är af obetydlig storlek, ungefär decimeterlång, och därför ingenstädes är föremål för fångst, i synnerhet som dess kött är torrt och segt och, enligt hvad G. C. CEDERSTRÖM uppgifver, äfven lär vara föga välsmakande. Dess undangömda lefnadssätt — den ligger vanligen nedgräfd i bottenlammet i de sjöar och floder, där den uppehåller sig — är äfven en af orsakerna, hvarför den så sällan iakttages.

I själfva verket är dock denna lilla fisk vidt utbredd öfver åtminstone södra och mellersta Sverige och därstädes observerad på flera, ehuru från hvarandra rätt långt åtskilda, lokaler. Säkert skulle en närmare undersökning bringa i dagen många nya fyndställen, ty helt visst är nissögat ingen sällsynthet. Där den förekommer och finner lämpliga lokaler för sin trefnad, träffas den ofta i stor mängd tillsammans. På dylika platser kan man vanligen på kort stund och inom ett helt litet, begränsadt område gräfvä fram en hel mängd exemplar; de synas lefva mer eller mindre sällskapligt tillsammans.

Fiskens allmänna utseende förbigår jag här, under hänvisande till gängse handböcker och faunor, för att i stället

uppehålla mig något litet vid ett par detaljer i den yttre kroppsbyggnaden samt lämna några biologiska iakttagelser, som gjorts på fiskar från Mälaren, insamlade 1909. Från denna sjö är arten sedan gammalt känd, och sjön är en bland de nordligaste lokalerna för densamma (LILLJEBORG förmodar dock, att den äfven kan finnas i Dalarna och Gästrikland). Under månaderna juli och augusti nämnda år blef jag i tillfälle att i

Fig. 1. Totalbild af fångstlokalen, visande vegetationens utseende i början af juli. Förf. fot.

Skofjärden (vik af Mälaren) observera en mängd exemplar af nissögat och infångade då några stycken, af hvilka ett sedermera hölls i akvarium i sex månaders tid. Af dessa exemplar att döma synas de båda könen vara ungefär lika vanliga. De bifogade bilderna 1 och 2 kunna gifva en föreställning om fångstlokalens utseende och beskaffenhet. Som synes af fig. 1, är det en långgrund strand med lös gyttjebotten. Fiskarna togos på området innanför vassvegetationen. Möjligen lefde de äfven längre ut på djupare vatten, fast jag ej kunde iakttaga dem där. Emellertid synas de föredraga mycket grundt vatten, ja,

ofta vistas de alldeles inne vid stranden, där det $\frac{1}{2}$ —1 decimeter djupa vattnet blir betydligt starkt upphettadt under varma solskensdagar. Fig. 2 visar en detaljbild från fyndorten sådan den ter sig under eftersommaren, när vegetationen hunnit växa upp. Vi se hur tät och sammansluten den då blir och hur vattenväxternas blad vid denna tid nästan helt täcka vattenytan, framför allt bladen af *Polygonum amphibium*. När växt-

Förf. fot.

Fig. 2. Detaljbild från samma plats; ynen tagen den 7 augusti. En yppig vegetation uppfyller det grunda strandvattnet. Särskildt märkas *Polygonum amphibium*, *Sagittaria* och *Equisetum fluviatile*. I bakgrunden synes ett strandsnår.

ligheten hunnit så långt och blifvit så tät och snärjande, som denna fotografi visar, blir det hart när omöjligt att kunna iakttaga nissögonen. De lefva ju då i en tät skog af skyddande stänglar och blad. Vid minsta oförsiktiga rörelse i grenverket rusa de upp från botten och skynda blixtnabbt bort. Det möter därför också större svårighet att fånga dem vid denna tid; på försommaren däremot går det lättare. Man kan t. ex. gå så till väga, att man med spetsen af en käpp försiktigt

genomsöker botten. Om man då stöter på ett nissöga, så kommer det genast upp ur dyn och simmar hastigt bort, och det gäller då att se efter, hvar det slår ner på botten. Ett på botten hvilande nissöga är mycket svårt att upptäcka, ty grundfärgen harmonierar synnerligen väl med underlaget, åtminstone då de lefva på dybotten. Huru härmed förhåller sig, när djuren vistas på sandbotten, hvilket också förekommer, har jag ej varit i tillfälle att observera. De på ofvan nämnda sätt uppskrämde nissögonen grumlade alltid upp botten åtskilligt vid nerslaget, hvarefter de lågo alldeles orörliga ofvanpå densamma. Jag iakttog aldrig, att de omedelbart borrhade sig ner däri. Men då de vid uppskrämmandet alltid, eller åtminstone i de allra flesta fall, lågo helt och hållet nergräfd, så får man väl antaga, att de åter gräfd ner sig, så snart de hämtat sig från den första förskräckelsen, och allt åter blifvit lugnt och stilla. Att de emellertid ibland rätt länge förbli liggande kvar ofvan botten, innan nergräfning sker, bevisas af att ett exemplar, som jag oafbrutet observerade i hela 45 minuter, låg alldeles orörligt kvar under denna tid, utan att ens röra så mycket som en fena. — De uppstötta nissögonen fångades sedan, ehuru ej utan svårighet, på så sätt, att en bleckcylinder hastigt trycktes ner öfver dem i den lösa botten, hvarvid de blefvo inestängda i densamma och sedan lätt kunde tagas med handen.

Nissögat är, som bekant, en utpräglad bottenfisk. Såsom sådan är den mycket trög och simmar ej i onödan. Den ligger vanligen nedgräfd i gyttjan eller sanden, där den lefver, och den tillbringar en stor del af sitt lif i stillhet. Att den likväl vid behof förmår utveckla en rätt stor snabbhet och äfven är rätt skygg, särskildt när den ligger ofvanpå botten och sålunda ej är skyddad genom att vara nergräfd, är lätt att iakttaga, såväl i naturen som i akvarier. Oroas den, simmar den med stark fart, ehuru endast kortare sträckor, en eller några få meter, stundom under några tvära svängar i sidled, så att banan ej blir rät utan vinkelböjd, resp. sicksackformig, och skyndar att så snart som möjligt sätta sig i säkerhet. Gärna kilar den

in i en dunge tätt stående vattenväxter. När den ligger och hvilar ofvan bottnen kan den, då den oroas, göra en blixtnabb vändning och simma bort i motsatt riktning mot det håll, åt hvilket den nyss förut vände hufvudet. Härtill bidrager väl dess smidiga, särskildt hos hannarna bandlika kropp, hvilken tillåter nissögat att ligga nästan dubbelvikt. Rörelserna äro också något slingrande, orm- eller ållika.

Nissögat kan länge hållas i akvarium. Det uthärdar lätt fångenskapen, äfven om vattenombyte sällan sker och vattnet blir osunt. Fisken är nämligen i hög grad seglivad. Ett par individer, som jag en tid förvarade i akvarium — en större cylindrisk glasburk — lågo mestadels stilla, nedgräfd i botenslammet, så djupt att ej ens ögonen eller munnen sköto upp därur. Hela fisken, således äfven hela hufvudets öfversida, var fullständigt dold. Ibland kommo dock ögonen och munnen upp. I synnerhet om kvällarna blefvo fiskarna mera rörliga och kommo upp samt simmade omkring. De lockades äfven af lampsken, på samma sätt som många nattfjärilar. Det synes därför, som om nissögat skulle vara en fisk med hufvudsakligen nattliga vanor. Sannolikt hämtar den sin mesta näring under de mörka timmarna af dygnet, under det att den om dagen vanligen ligger nergräfd och ogärna är i rörelse. Dock är mina ofvan anförda observationer ej tillräckligt talrika eller noggranna för att afgöra, huru härmed förhåller sig. De fångna fiskarna togo emellertid till sig hufvudparten af sin föda först sedan det blifvit mörkt. De bökade då alltid ifrigt i dyn.

Ett par ord om nissögonens diet kunna här vara på sin plats, då ej så mycket därom förut är känt. Sedan länge vet man, att födan utgöres af mycket små organismer. Redan en flyktig blick på fiskens yttre upplyser oss ju om att så måste vara fallet. Munnen är nämligen mycket liten. Som nämndt, söker djuret sin näring genom att rota i bottnen. Den lefver således företrädesvis af de djur, som lefva däri eller i bottnens omedelbara närhet. Därjämte medfölja naturligtvis alltid en hel del oorganiska partiklar jämte förmultningsrester, såväl animaliska, som vegetabiliska. Nissögat är en slamslukare,

och ehuru väl ett urval sker i munnen af de upptagna substanserna, hvaraf det mesta slammet åter utstöttes genom gälöppningarna som två stora moln, medföljer dock en hel del slam, som slukas tillsammans med de närande beståndsdelarna. I tarmen finner man också vanligen talrika små sandkorn. Födan intages genom sugningsrörelser samtidigt med det andningen försiggår. Den är ju af lättsmält beskaffenhet och fint fördelad redan vid intagandet. Tarmen, som är kort och förlöper rak utan några vindlingar, tyder ej heller på svårsmält växtnäring. Munnens läge på hufvudets undersida och ej framtil i nosspetsen som hos flertalet fiskar är ett drag, som utvisar, att nissögat är en bottenfisk. Gälöppningarna äro små och sträcka sig ej alls fram på hufvudets undersida — ett annat drag, som nog äfven sammanhänger med det grävande lefnadssättet och är en skyddsinnrättning för gälarna. Tarminnehållet hos en hanne af denna art från Skofjärden utgjordes af följande. Stora mängder sandkorn, 6 *Bosmina coregoni*, många *Alona* sp.-individer, 1 *Eurycercus lamellatus*, ungefär 10 *Macrothrix laticornis*, *Acroperus harpæ*, många copepoder, företrädesvis *Cyclops*, men äfven harpacticider samt 2 spermatorer af centropagider, sannolikt *Diaptomus* (själfva spermatorforhysan hade motstått näringsvätskornas digererande inflytande, under det djuren, såsom varande mindre motståndskraftiga, hade upplösts så när som på antennerna). Vidare talrika små ostracoder, några små nematoder, 1 oligochoet, 1 chironomidpupa, 1 chironomidlarv (de båda senare af omkr. 8 mm:s längd) samt talrika smärre fluglarver; två nådde dock en längd af 10 mm. och lågo dubbelvikna. Dessutom innehöll tarmkanalen några diatomacéer och redan smält föda, som ej lät sig bestämmas till sina beståndsdelar. Säkert ingingo också andra smådjur, särskildt rotatorier. CEDERSTRÖM uppgifver sig dessutom ha funnit ephemeridlarver och angifver, enl. LLOYD, att tillika maskar, fiskrom och fiskyngel förtäras. Dock får nog detta senare anses som en sällsynthet.

Som synes, hålla nissögonen till godo med en stor del af de smådjur, som befolka det litorala området. LILLJEBORG upp-

gifver sig uteslutande ha funnit cladocerer i tarmen, hufvudsakligen chydorider (lynceider), men tror, att copepoder och ostracoder äfven kunna förtäras. Härtill kan sägas, att födan naturligtvis är beroende på faunan på stället. I föreliggande fall bör anmärkas, att macrothriciderna voro ungefär lika talrika som chydoriderna och att både copepoder och ostracoder träffades allmänt i djurets tarmkanal. Dessutom voro ju, som synes, flera andra djurgrupper mer eller mindre talrikt representerade.

NILSSON uppger, att leken skall försiggå i april och maj. CEDERSTRÖM nämner, att han funnit ej fullt läggfärdiga ägg i början af juni månad, och förlägger på grund häraf leken till längre fram i juni. LILLJEBORG antager, att den försiggår i juni och juli och uttalar den förmodan, att den leker flera gånger årligen på den grund, att han hos en och samma hona funnit ägg i olika utvecklingsstadier. Huru det förhåller sig med fortplantningen tycks således ej vara till fullo utredt. Alla de honor, som jag själf hade tillfälle att undersöka under slutet af juli och början af augusti, buro talrika, läggfärdiga ägg. Leken hade sannolikt redan börjat, men var dock på långt när icke avslutad. Möjligen äger den rum vid något olika tid på olika ställen i landet och utsträcket kanske under något olika lång tid. Osannolikt är emellertid ej, att leken äger rum åtminstone två gånger hvarje sommar, dels i början, dels i slutet. Under förra hälften af augusti 1911 fångade jag nämligen (på samma lokal) några stycken ungar. Den största var 16,5 och den minsta 8,5 mm. lång. Ehuru jag ej med absolut visshet kan afgöra om de utvecklats från ägg, lagda samma sommar, så förefaller mig dock detta ganska troligt. De skulle då tillhöra försommarens kull. Atminstone gäller nog detta det minsta exemplaret, som helt säkert är mycket ungt (se fig. 3 a). Som synes af de bifogade bilderna, sammanhänga nämligen, särskildt hos det mindre exemplaret, rygg-, stjärt- och analfenor helt och hållet med hvarandra. Hos det största exemplaret ha de visserligen blifvit något tydligare utdifferenterade, men äfven här förbindas de ännu af en sammanhängande fensöm. Denna

söm går som ett tunt hudveck — utan stödjande strålar — från bakkanten af hufvudet längs hela ryggen till stjärtfenan och böjer sedan framåt på buksidan för att fortsätta till analöppningen. Hos det yngre individet kunde t. o. m. en svag, oparig söm urskiljas äfven framför analöppningen. De unga nissögonen ha på detta tidigare stadium ännu ej antagit de utvuxnas färgdräkt. De äro ljusare och svagare pigmenterade. Hvad man särskildt lägger märke till är likväl det mörka bandet genom ögontrakten, som hos små ungar t. o. m. är tydligare markeradt än hos äldre.

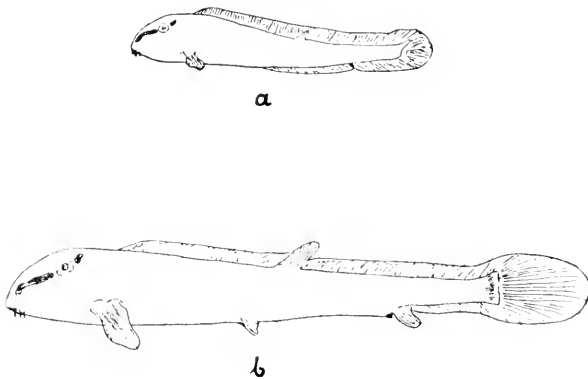

Fig. 3. Två ungar af nissögon; *a* 8,5 mm.; *b* 16,5 mm.
(Förstorade.)

Som bekant, förekommer hos nissögat på hvar sida under ögat en liten springformig grop eller ficka, i hvilken befinner sig en bakåtriktad, flerspetsig tagg, som är rörlig och kan fällas ut åt sidan. Hvertill denna tjänar, är man ej riktigt på det klara med. CEDERSTRÖM anmärker, att taggarna kunna tänkas skydda ögonen vid gräfvning i botten; LILLJEBORG nämner dem såsom försvarsorgan. CEDERSTRÖM synes ej heller vara obenägen att antaga denna senare teori, ty han nämner, att de exemplar, han observerat, »nästan alltid, så snart de fattades och kände sig fångna, genast böjde ned hufvudet och tryckte flata delen af kinden tätt intill skinet å mina fingrar, hvarvid jag också ibland förnam en oangenäm, svag retning, närmast

liknande sugning (koppning) å den berörda delen af skinnet. De skulle således bete sig på ungefär samma sätt som sten-simpan, som ju brukar spärra ut de taggiga gällocken, då hon fattas mellan fingrarna. LILLJEBORG har dock aldrig iakttagit något dylikt hos nissögat, och själf har jag heller aldrig känt det, fastän jag med händerna vidrört ej så få exemplar. C. V. OTTERSTRÖM framkastar, att fiskarna möjligen kunde använda taggarna att haka sig fast med, då de arbeta sig uppför strömmar och floder (nissögat lefver nämligen äfven i dylika vattendrag). Denna senare åsikt tror jag ej har mycket som talar för sig, ty vanligen lefver nissögat i grunda vikar, och om den träffas i bäckar, så torde strömmen ej vara så synnerligen stark, om den skall trifvas. Atminstone kan det nog ej vara taggarnas egentliga och ursprungliga uppgift att tjäna som fastklämningsorgan i rinnande vatten. Den närstående grönlungen (*Cobitis barbatula*) synes däremot föredraga rinnande vatten. Den ställer äfven större fordringar på vattnets klarhet och friskhet. Men det är att märka, att denna art helt saknar nissögats ögontaggar.

CEDERSTRÖM har lämnat figurer af taggarna och säger, att de hos honorna ha två, hos hannarna tre eller fyra spetsar. Detta är dock ej alltid fallet. Variation förekommer ofta härvidlag. Visserligen synes taggen alltid vara minst tvåspetsad, men å andra sidan har jag hos de hannar jag undersökt, ej heller sett mer än två spetsar. Att använda det olika antalet spetsar som sekundär könskaraktär låter sig således näppeligen göra.

En annan sådan könskaraktär af större betydelse, och som äfven är fullt konstant och således alltid användbar, är bröstfenornas relativa längd i förhållande till kroppslängden. Redan CEDERSTRÖM anmärker, att hannarnas bröstfenor äro jämförelsevis längre än honornas. LILLJEBORG tillägger om strålarna, att »den yttersta, som icke är grenig, hos hanen är stor och plattad». Detta måtte likväl bero på felobservation; ty bortsett från att äfven den yttersta strålen kan vara grenig utåt, churu grenarna då bruka ligga tätt intill hvarandra, så är det

den andra bröstfenstrålen, som hos hannen är stor och iögonenfallande (se fig. 4). På alla mina exemplar var den grenad (och hos en hanne vid basen betydligt tjockare, än hvad fig. 4 visar). I förstärkningen af 2:dra bröstfenstrålen hos hannen liknar således nissögat en annan af våra sötvattensfiskar, nämligen sutaren eller lindaren, där denna könsdifferens äfven är mycket skarpt markerad. Hos den senare är det emel-

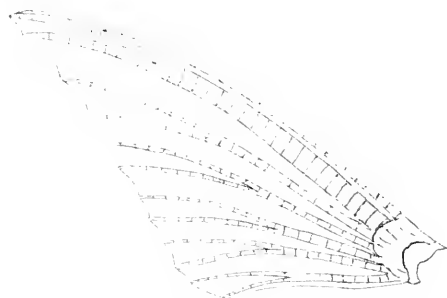

Fig. 4. Hanlig bröstfena af nissöga. (Förstorad.)

lertid i bukfenorna, som den andra strålen förtjockats och den lär alltid vara ogrenad. Bröstfenorna hos hannen af nissögat ha äfven en annan form än hos honan; de äro spetsigare och längre.

Bröstfenornas olika längd hos de olika könen i förhållande till kroppslängden framgår af följande tabell öfver mätningar af 7 nissögon (mått i millimeter):

K ö n	♂	♂	♂	♀	♀	♀	♀
Totallängd	76,0	67,9	72,0	94,0	98,0	92,2	93,5
Bröstfenslängd	12,8	11,1	12,0	11,1	11,4	10,9	10,7
Bröstfensindex	16,8	16,3	16,7	11,8	11,6	11,8	11,4

Ännu bättre åskådliggöres måhända skillnaden genom en »bröstfensindex» $\left(= \frac{\text{bröstfenans längd} \times 100}{\text{totallängden}} \right)$, hvilken lämnar de värden, som i tabellen finnas angifna. Som synes är, hannarnas index betydligt större, mellan 16 och 17, under det honornas varierar mellan 11 och 12.

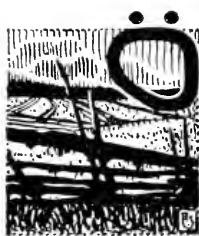
STUXBERG omnämner, att nissögat vid infångandet brukar afgifva ett ljud. Något sådant har jag dock aldrig förmärkt, men det är ej alls otroligt, att ett »pipande» ljud — som en

del författare kalla det — kan uppkomma t. ex. da man oförsiktigt trycker fisken mellan fingrarna. Fiskarna till underfamiljen *Cobitinae*, dit nissögat hör, ha nämligen förmåga att sluka luft, som sedan tillgodogöres genom s. s. tarmandning. Tarmkanalen (och därmed sammanhängande haligheter) innehåller således små luftmängder, och möjligen är det dessa, som åstadkomma ljudet, då de vid omild behandling af fisken — eller eventuellt äfven frivilligt — bli utpressade.

Ölands fåglar.

Af

Bertil Hanström.

Ölands fågelfauna har på grund af de för landskapet egendomliga naturförhållandena och på grund af öns lämpliga läge midt i korsningen af flyttfåglarnas större stråkvägar ett särskildt intresse. Därtill kommer, att någon utförligare skildring af Ölands häckande fåglar efter C. A. WESTERLUND'S «Ölands fåglar» i Göteborgs Vet. och Vitt-Samh:s samlade handlingar för år 1853 ej blifvit publicerad, och, då denna, som säkerligen ej var grundad på någon längre tids observationer, dels är ganska ofullständig, dels innehåller en del felaktigheter, kan en närmare beskrifning af Ölands fågelfauna vara berättigad.

Jag nämnde, att Öland ligger mycket lämpligt till för flyttfåglarna. Längs Sveriges ostkust går nämligen en väg för de i det inre af landet häckande fåglarna, hvilka stryka utmed älfvarna till hafvet och sedan följa kusten söderut. De på Novaja Semlja och i nordligaste Ryssland häckande fåglarna följa en väg öfver Hvita hafvet, Onega, Ladoga, längs Finska viken samt öfver Östersjön och Ölands södra udde, där de stöta tillsammans med de längs Sveriges ostkust flyttande. Då de flesta flyttfåglarna — jag tänker därvid särskildt på vadarna — begagna Öland som anhaltstation på grund af rikedom på crustaceer vid stränderna och de kolossala mängder

insekttarver, som utvecklas i de väldiga ruttnande tångbankarna på den långgrunda sydöstra stranden, finnes här i synnerhet under juli—oktober ett utomordentligt rikt fågellif. Konservator Dr GUSTAF KOLTHOFF har i *Zur Herbstwanderung der Nordischen Sumpfvögel über die Insel Öland* lämnat noggranna uppgifter om de öfver ön flyttande vadarna.

Jag öfvergår nu till att lämna en kort skildring af Ölands natur och en öfversikt af de allmännare häckfåglarnas fördelning på de olika områdena för att sedan utförligare behandla hvarje art för sig.

Öland är närmare 12 mil långt och på det bredaste stället öfver 1 1/2 mil bredt. Det skiljes från Småland genom Kalmar-sund, som är smalast vid Kalmar (6 km.). Ön bildar egentligen en enda stor kalkstensklippa, som åt väster och öster begränsas af de s. k. landborgarna. Den västra landborgen, som är skarpt markerad, sammanfaller i norra delen af ön ungefär med stranden, hvilken här på somliga ställen stupar brant i hafvet, medan den söder om Borgholm på mellersta och södra delarna af ön löper 2 å 3 km. från stranden och lämnar plats för ett strandområde med god jord, delvis uppodladt och delvis bevuxet med skog, från Borgholm i norr till Wickleby i söder. Skogen utgöres hufvudsakligen af löfträd, vid Borgholm mest ek, söderut af blandad ek och björk samt längs stranden al, och har öfverallt en riklig undervegetation af hassel, slånbuskar och en. — Detta strandområde hyser en stor del af våra behagligaste småfåglar: näktergalen, som är utomordentligt allmän vid Borgholm, rödhaken, sångtrasten, *Sylvia atricapilla*, *S. salicaria*, *S. nisoria*, *S. sylvia*, *S. curruca*, löfsångaren, bastardsångaren, talgoxen, kärrmesen, törnskatan, gulsparfven, grönfinken och bofinken.

Östra landborgen är svagare framträdande och begränsar icke något trädbevuxet strandområde. Strandens är här ytterst långgrund, så att man på vissa ställen kan vada flera hundra meter ut, och är delvis betäckt af väldiga tångbankar. Talrika grund sticka upp öfver vattenytan, och på dessa ha sälarna sina hviloplatser. Alla de tre svenska sälarterna äro repre-

senterade. Den allmännaste är dock gråsälen (*Halichoerus grypus*), men äfven knobbsälen (*Phoca vitulina*) är tämligen allmän.

Mellan landborgarna ligger ett mot öster sluttande flackt lagland, som i norra och mellersta delarna är odlingsbart och delvis bevuxet med skog, men i öfrigt utgör det s. k. alvaret, där jordskorpan öfver kalkgrunden är så tunn, att endast kort gräs och dvärgartade hassel- och enbuskar finna näring. På nordligaste delen ligger Ölands enda större barrskog, Böda kronopark, som är nära 2 mil lång. Denna del af ön öfverensstämmer till sin natur i det närmaste med Småland, och fågellifvet liknar också Smålands. Ormvråken är här allmän, och ett par hafsörnar häcka årligen. På mellersta västra delen från Borgholm i norr till Thorslunda i söder ligger ett område med en vegetation af ek, björk och hassel, liknande strandområdets, men ej så yppig, omväxlande med ängar och åkerlappar. Hit har älgen under de senaste åren tagit sig öfver Kalmarsund, så att där nu finnes en liten stam, och några årligen skjutas, men märkvärdigt nog har den icke sökt sig till kronoparken, där den kunde påräkna skydd för den utrotning, som nu hotar den. Räf och hare äro just ej sällsynta. Fåglarna äro desamma som de för området nedanför västra landborgen uppräknade, till hvilka kan läggas följande större, för båda områdena gemensamma arter: kattuggla, hornuggla, sparfhök, lärkfalk, dvärgfalk, tornfalk, kråka, skata, kaja, nötskrika.

Så godt som hela östra och hela södra delarna af ön med undantag af ett område kring Ottenby (Ottenby lund) på södra udden sakna däremot all skog, och om något enstaka träd sticker af mot den obrutna horisonten, kan man vara säker på, att det är några popplar kring en prästgård eller kyrka, eller några klarbärs- och plommonträd kring en bondgård. Ved till bränsle får den fattiga befolkningen genom att samla ihop torkad nötkreatursspilling, som blandas med några vedpinnar och användes såväl till uppvärmning som till matlagning. På ett par ställen ha bönderna med en företagsamhet,

som eljest föga öfverensstämmer med det öländska folklynnnet, planterat skog, och dessa uppväxande barrträdsdungar ha lockat en del fåglar att häcka, oftast - naturligtvis - kråkor och skator, men äfven kajor och starar. Da dessa senare på grund af bristen på äldre träd här icke kunnat finna sina vanliga boplatser i ihalliga stammar, ha de löst bosättningsfrågan på det sättet, att de inkräktat gamla skatbon, i hvilka man ofta finner ägg af kaja eller stare. De ha sålunda tillpassat sig efter förhållandena liksom Stockholms gråsparfvar på grund af sin talrikhet mot sin vana lägga sina bon i träden, där det är vanligt att finna dem i Humlegården och Kungsträdgården. -- En egendomlig boplatz för stenskvätta fann jag en gång i Gärdslösa, i det att boet låg alldeles öppet på en tufva i en gammal vipbale, såmedelst markerande ägarens ogillande af de smala öländska stenmurarna, hvilka bestå af tunna, flata kalkstenshällar, lagda på hvarandra, endast en i bredd och således omöjliggörande fästandet af ett bo emellan dem.

Alvarets lågväxta, men kraftiga gräsmatta ger uppehälle åt tusentals hästar (alvardampar), kor och får. I trots af bristen på träd och buskar är haren ganska allmän, och i stenmurar och stenrösen håller vesslan till. Af de fåglar, som anträffas på det egentliga alvaret, äro brockfågeln, vipan och större strandpiparen jämte lärkan, stenskvättan och kornsparfven (tämligen allmän) de vanligaste. Man kan säga, att brockfågeln, vipan och lärkan ge alvaret dess karaktär, de två senare på grund af sin talrikhet och brockfågeln eller, som den på öländska heter, alvargremen, på grund af sin med markens färg öfverensstämmande teckning och sitt klagande läte, som så väl harmonierar med de ödsliga vidderna. För öfrigt påträffas i de å alvaret talrikt kringströdda vattenfyllda mossarna *Anas boschas*, *acuta* och *querquedula*, *Totanus totanus*, *Hydrochelidon nigra*, *Sterna hirundo* och *paradisæa*, *Larus canus* och *ridibundus*, *Podiceps auritus*, *Motacilla flava* m. fl. Äfven innehålla dessa mossar en rikedom på grodor och paddor, däribland *Bufo viridis* och *Rana agilis*, som 1910 fanns talrik i kärren vid Vickleby.

På norra delen af ön, 3¹/₂ mil norr om Borgholm, ligger en liten sjö, Hornsjön, med några små holmar och täta vassar, omgifven af barr- och löfskogsdungar samt åkrar. Denna hys- ser ett rikt fågellif. Af där häckande arter må, förutom de för Ölands mossar nyss uppräknade, nämnas *Acrocephalus arundinaceus* (allmän 1912), *Fulica atra*, *Nyroca ferina*, *Sterna minuta* (2 par 1912) och *Podiceps cristatus*.

Ett annat ställe med synnerligen stor fågelriktedom är ön Kåreholm, belägen vid östra kusten, nära 2 mil nordost från Borgholm, hvilken har gifvit författaren BENGT BERG materialet till hans »Måseskär». Kåreholm, som ligger på ett par böss- hålls afstånd från Öland, har en ytvidd af omkring 36 tunn- land och bär märken efter forna förskansningar. Den saknar helt och hållet träd och buskar, men äger en yppig gräsmark samt här och där stora, täta samlingar af hundkäxa, ett ut- märkt gömställe för änder och andra å holmen häckande fåg- lar. — Hela moln af måsar och tärnor sväfva vid besök uppe i luften, och bo ligger vid bo öfver så godt som hela holmen, så att man lätt från en och samma plats kan räkna ända till sex å sju bon med ägg uti, de flesta förstås af *Larus canus* och *ridibundus* samt *Sterna paradisæa* och *hirundo*, men där- jämte *Pavoncella pugnax* och *Totanus totanus* i mängd samt flera slags änder. Kråkorna tyckas icke våga sig ditöfver för att stjåla ägg på grund af det starka försvar, som bjudes dem. De fågelarter, som i regel häcka där, äro följande: *Saxicola oenanthe*, *Motacilla alba* och *flava*, *Hirundo rustica* (i en hö- lada), *Alauda arvensis*, *Sturnus vulgaris* (i ett sjömärke), *Vu- nellus cristatus*, *Hematopus ostralegus*, *Morinella interpres*, *Aegialitis hiaticula*, *Pavoncella pugnax* (allmän), *Totanus tota- nus* (allmän), *Scolopax gallinago*, *Tadorna tadorna* (under golf- vet till en sjöbod; en gång i en gammal säng inne i boden!) *Anas boschas*, *Spatula clypeata*, *Anas crecca*, *Nyroca marila*, *Oedemia fusca*, *Sterna hirundo* (allmän), *Sterna paradisæa* (all- män), *Larus canus* (hundratals par), *Larus ridibundus* (hundra- tals par). Därjämte häcka ibland *Tringa alpina*, *Crex crex*,

Anas acuta och möjligen *Anthus pratensis*. Älven en kull af *Larus minutus* har en gång påträffats där.

Här nedan följer en redogörelse för de olika arternas förekomst, ankomst- och flyttningstider samt ungefärliga häcktiden på Öland och det sannolika antalet kullar.

Turdus musicus (sångtrast). Tämmligen allmän häckfågel på norra och mellersta Öland. Anländer i slutet af mars och början af april samt flyttar i oktober, unga och gamla samtidigt. Ägg i maj och juni.

Turdus iliacus (rödvingetrast). Förekommer endast under flyttningen, om våren i slutet af mars och början af april, om hösten i oktober. Enstaka exemplar öfvervintra.

Turdus viscivorus (dubbeltrast). Ett och annat par har enligt uppgift från Borgholm häckat därstädes de senare åren.

Turdus pilaris (björktrast, öl. skvittschära). Häckar kolonivis vid Västerstad, Ottenby, S. Möckleby, Vickleby och Färjestaden. Förekommer ofta vintertiden i flockar på tusentals individer, som hufvudsakligen tyckas lifnära sig af enbär. Ägg i maj och april.

Turdus merula (koltrast, öl. buskstare). Häckar här och där, särskildt kring Färjestaden och Stora Rör. Manga öfvervintra årligen och hålla sig då i trädgårdar och odlade trakter. Läger ofta två kullar, den första i senare hälften af april.

Turdus torquatus (ringtrast). Är ej anträffad på Öland ens under flyttningen, som sker efter västkusten.

Aedon lusciniä (näktergal). Häckar allmänt öfver hela ön med undantag af alvaret och är synnerligen talrik vid Borgholm. Anländer i början af maj och flyttar i september, hanarna före honorna. Ägg i slutet af maj och i juni.

Dandalus rubecula (rödhakesångare). Häckar tämmligen allmänt i skogslundarna. Anländer i början af april, hanarna något före honorna, och flyttar i oktober, de äldre före ungarna. Den lägger ibland 2 kullar, den första i maj, den andra i juni eller juli. Häckar ofta i hålkår i trädgårdarna.

Cyanecula suecica (blåhakesångare). Förekommer en och annan gång under flyttningarna.

Phoenicurus oehrurus gibraltariensis (tithys) (svart rödstjärt). En årsunge sköts vid Ottenby i augusti 1887.

Phoenicurus phoenicurus (rödstjärt). Ej synnerligen allmänt häckande. Anländer i slutet af april, och sträcket öfver Ottenby varar från slutet af augusti till in i oktober. Läger vanligen 2 kullar, den första i början af maj.

Saxicola rubetra (buskskvätta). Häckar ganska allmänt. Anländer i slutet af april och början af maj — hanarna först — och flyttar i september, de äldre före ungarna. Ägg i slutet af maj eller början af juni.

Saxicola oenanthe (stenskvätta, öl. stenguppa). Häckar mycket allmänt öfver hela ön. Anländer i början af april, hanarna först, och flyttar i september och början af oktober, de äldre före ungarna. Ägg i maj.

Cinclus cinclus (strömstare). Häckar ej på Öland och är ej, såvidt jag vet, där iakttagen.

Regulus regulus (kungsfågel). Häckar sällsynt, åtminstone i kronoparkens barrskogar. Är däremot mycket allmän under flyttningarna, i synnerhet under hösten. Anländer i mars—april och flyttar i oktober. En hel del kvarstanna öfver vintern. Ägg i maj.

Accentor modularis (järnsparf). Häckar ej, men är åtminstone vissa år allmän på höstflyttningen öfver södra udden i september—oktober.

Sylvia atricapilla (svarthätta). Häckar ganska allmänt, såsom vid Ottenby, Stora Rör och Borgholm. Anländer i slutet af april och början af maj samt flyttar i september, många af de unga först i oktober. Läger ibland 2 kullar, första gången i maj.

Sylvia salicaria (trädgårdssångare). Häckar mycket allmänt på mellersta och norra delarna af ön. Ankommer i början af maj, hanarna först, och flyttar i september, de gamla först. Ägg vanligen i början af juni.

Sylvia nisoria (hökfärgad sångare). Häckar tämligen all-

mänt på Öland och numera äfven i Kalmartrakten, där den icke fanns för 25—30 år sedan. Flyttningarna vid samma tid som *S. salicaria*. Ägg i juni.

Sylvia sylvia (cinerea) (grå sangare). Häckar allmänt, i synnerhet kring Stora Rör och Borgholm. Flyttningen = *S. salicaria* och *nisoria*. Läger ofta 2 kullar, första gången i maj.

Sylvia curruca (ärtsångare). Häckar tämligen allmänt. Flyttningen som de föregående. Äggen i regel något tidigare än öfriga *Sylvia*arter.

Phylloscopus sibilatrix (grön sångare). Häckar mera sällan på Öland. Anländer i början af maj, flyttar i augusti—september. Ägg i slutet af maj och i juni.

Phylloscopus trochilus (löfsångare). Häckar ganska allmänt. Anländer i slutet af april, hanarna först, och flyttar i september, de äldre först. Förekommer under höststräcket massvis på Öland. Ägg i slutet af maj och i juni.

Phylloscopus collybita abietina (gransångare). Häckar ej, men är mycket allmän under höststräcket september—oktober.

Hippolais hippolais (bastardsångare). Häckar allmänt. Anländer i början af maj, hanarna före, och flyttar i slutet af augusti, de äldre före. Äggen sent, vanligen i sista hälften af juni.

Acrocephalus schoenobenus (säfsångare). Häckar, fast sällsynt, i mossarna här och där, t. ex. i Kastlösa och Smedby socknar. Anländer i början af maj och flyttar i september. Ägg i slutet af maj.

Acrocephalus arundinaccus (rörsångare). Påträffades första gången häckande på Öland i ett kärr vid Borgholm i juli 1912. Samma sommar var den ganska allmän i Hornsjön, fastän något bo ej kunde anträffas därstädes. (Sedan slutet af 1890-talet häckar den ganska allmänt i Wesslö vassar, en mil från Kalmar, ytterligare ett tecken på, att rörsångaren håller på att sprida sig i södra Sverige.) Den anländer sent på våren och flyttar i början af september. Ägg vanligen först i slutet af juni.

Acrocephalus palustris (kärrsångare). Har ej blifvit funnen hvarken på Öland eller i Småland.

Lanius excubitor (varfågel). Iakttagen ett par gånger, höst och vår.

Lanius collurio (vanl. törnskata). Häckar mycket allmänt. Anländer efter midten af maj, hanar och honor samtidigt, och flyttar i slutet af augusti. Ägg i slutet af maj eller början af juni.

Muscicapa atricapilla (svart och hvit flugsnappare). Häckar ganska allmänt. Anländer i slutet af april och början af maj, hanarna först, och flyttar i september, de äldre först. Den lägger gärna sitt bo i hållkar i trädgårdarna. Ägg i slutet af maj och i juni.

Muscicapa collaris (halsbandad flugsnappare). Häckar antagligen på Öland, då den upprepade gånger anträffats under häckningstiden, så af MEVES ett par i maj 1867 vid Borgholm, ett par på samma ställe i maj 1886 enligt AUG. CARLSSON, en hane vid Stora Rör 26 maj 1901, ett par vid Persnäs i juni 1909 (BENGT BERG).

Muscicapa parva (lilla flugsnapparen). Är två gånger funnen på Öland, båda gångerna vid Ottenby, den ena af MEVES ²⁸/₅ 1867, den andra af KJELL KOLTHOFF den ³¹/₁₀ 1891. Båda exemplaren voro honor. KOLTHOFF håller för troligt, att den häckar i Sverige.

Muscicapa ficedula (grå flugsnapparen). Häckar allmänt. Anländer efter midten af maj, hanarna först, och flyttar i augusti—september, de äldre före de yngre. Ägg i juni.

Troglodytes europæus (gårdsmyg). Häckar åtminstone vid Stora Rör och i Borgholmstrakten. En del kvarstanna öfver vintern. Under höststräcket i oktober förekommer den i mängd på Öland. Läger sannolikt 2 kullar, den första redan i april.

Aegithalus caudatus (stjärtmes). Häckar sällsynt på norra delen af ön, t. ex. vid Horn 1913. På vintern synas flockar ofta ströfva omkring. Läger antagligen 2 kullar, den första i slutet af april eller början af maj.

Parus coeruleus (blåmes). Häckar sparsamt på norra och

mellersta Öland. En stor del flyttar i oktober, då den passerar södra udden i rätt stort antal. Ägg i slutet af april och början af maj.

Parus palustris (kärrmes). Häckar tämligen allmänt öfver hela den trädbevuxna delen af ön. En del flyttar, en del öfvervintrar. Ägg vanligen i maj.

Parus borealis (talltita). Häckar tämligen allmänt i barrskogarna på norra Öland, äfven i Rälla tall vid Stora Rör. Ägg i maj.

Parus cristatus (tofsmes). Häckar sparsamt på norra Öland. Ägg i slutet af april och i maj.

Parus ater (svartmes). Häckar troligen i Bödaskogarna, fast något fynd af bo ej är mig bekant.

Parus major (talgoxe). Häckar allmänt, där träd finnas, ofta i hålkår i trädgårdar. Läger vanligen 2 kullar, den första i början af maj, den andra i slutet af juni.

Certhia familiaris (trädkrypare). Häckar sparsamt här och hvar, såsom vid Ottenby, Borgholm och Horn. Höst och vinter synes den oftare, emedan den då liksom mesarna stryker kring bygderna. Läger en första kull i april, en andra i juni.

Sitta europæa (nötväcka). Häckar liksom trädkryparen fåtaligt i de trädbevuxna delarna af ön. Ägg i april och maj.

Chelidon rustica (ladusvala). Häckar mycket allmänt öfver hela Öland. Ankommer i början af maj, flyttar i september och början af oktober, båda könen samtidigt och ungarna tillsammans med föräldrarna. Läger en första kull i slutet af maj, en andra i juli.

Hirundo urbica (hussvala). Häckar mycket allmänt öfver hela ön. Hanar och honor anlända samtidigt i midten af maj och flytta tillsammans med ungarna i början af september. Vanligen läggas 2 kullar, den första i slutet af maj, den andra i juli.

Riparia riparia (backsvala). Häckade förr vid Byrunis sandvik och på östra kusten, men är nu alldeles försvunnen, såväl som från Stensöskärgården, söder om Kalmar, där den ända till omkring 1900 var ganska allmän.

Motacilla alba (sädesärta, öl. »dalkulla»). Häckar mycket allmänt öfver hela ön. Anländer omkring 1 april, hanarna först, och flyttar i september—oktober, de äldre före de unga. Ägg i maj och juni.

Motacilla flava (gulärta). Häckar allmänt, såväl å alvarets mossar som på ängsmarkerna nedanför landborgen. Anländer i slutet af april eller början af maj, hanarna först, och flyttar i september, de äldre först. Ägg i maj och juni.

Anthus campestris (fältpiplärka). Häckar tämligen allmänt, åtminstone på norra delen af ön. Anländer i maj och flyttar i september. Ägg i slutet af maj och början af juni.

Anthus spinoletta littoralis (skärpiplärka). Ej, såvidt jag vet, funnen häckande på själfva Öland, men väl på ön Jungfru i Kalmarsund. Ett par observerades i juni 1895 på Kåreholm. Anländer i april och flyttar i september.

Anthus pratensis (ängspiplärka). Häckar tämligen allmänt öfver hela ön. Anländer i slutet af mars och början af april och flyttar i september—oktober. Ägg i maj.

Anthus cervinus (rödhalsad pipplärka). Förekommer sällsynt på höstflyttningen.

Anthus trivialis (trädpiplärka). Häckar tämligen allmänt på norra och mellersta Öland. Anländer i slutet af april och flyttar i september. Ägg i maj.

Emberiza calandra (kornsparf). Tämligen allmän stannfågel på södra Ölands alvar, äfven på alvaret sydost om Borgholm. Boet lägges i gräs eller säd eller småbuskar. Den lägger 2 kullar, den första i slutet af april eller början af maj.

Emberiza citrinella (gulsparf). Häckar mycket allmänt såväl å alvaret som i lundarna nedanför landborgen. Lägger en första kull i slutet af april eller början af maj, en andra i juni och möjligen ibland t. o. m. en tredje.

Emberiza hortulana (örtolansparf). Har i Sverige en västlig utbredning och förekommer icke på Öland samt mycket sällsynt i det öfriga Kalmar län.

Emberiza schoeniclus (säfsparf). Ej observerad.

Calcarius lapponicus (lappsparf). Ej observerad.

Plectrophenax nivalis (snösparf). Förekommer så godt som hvarje vinter och under stränga sådana i stora flockar. De anlända vanligen i november och flytta norrut i mars.

Passer domesticus (gråsparf). Är tyvärr alltför allmän. Första kullen i midten af april.

Passer montanus (pilfink). Häckar tämligen allmänt, ofta i hålkår, som äro afsedda för mesar. Läger flera kullar, den första vanligen i slutet af april.

Fringilla coelebs (bofink). Häckar mycket allmänt. Anländer i slutet af mars, hanarna först, och flyttar i oktober. Några exemplar öfvervintra nästan årligen. Ägg i maj.

Fringilla montifringilla (bergfink). Förekommer endast under flyttningarna, i april och september—oktober. Båda könen anlända ungefär samtidigt på våren, och ungarna flytta tillsammans med föräldrarna på hösten.

Coccothraustes coccothraustes (stenknäck). Ej observerad.

Chloris chloris (grönfink). Häckar tämligen allmänt. En del flyttar, men återkommer tidigt. Läger en första kull i slutet af april eller början af maj och en andra i juni.

Linota cannabina (hämpling). Häckar mycket allmänt, äfven vid de träd- och buskfattiga kalk- och cementbruken vid Degerhamn på södra Öland, där den lägger sitt bo på grufvornas bergväggar, mellan stenar och dylikt. Hanar och honor anlända samtidigt i mars, och gamla och unga flytta gemensamt i oktober. Blida vintrar stannar en del kvar året öfver. Läger en första kull i slutet af april och en andra i juni.

Linota flavirostris (vinterhämpling). Förekommer vissa år från september till april, ensamma eller i små flockar.

Acanthis linaria (gräsiska). Häckar icke, men förekommer flockvis på vintrarna.

Acanthis spinus (grönsiska). Häckar möjligen sällsynt på norra Öland, men uppträder talrikt på vintrarna.

Carduelis carduelis (steglits). Häckar sparsamt, men är betydligt talrikare på vintrarna. Ägg i slutet af maj.

Pyrrhula pyrrhula (domherre). Häckar ej sällsynt på norra

Öland och vid Stora Rör, men är svår att ertappa vid boet. Ägg i slutet af maj.

Pinicola enucleator (tallbit). Ej iakttagen på Öland.

Loxia pityopsittacus (större korsnäbb). Ej funnen häckande.

Loxia curvirostra (mindre korsnäbb). Häckar icke sällsynt i Bödaskogarna och Rälla tall. Bosättningen redan i februari — april.

Sturnus vulgaris (stare). Ytterst allmänt häckande, då den öfverallt fredas, och hålkår finnas uppsatta vid nästan hvarje stuga. Båda könen anlända samtidigt redan i slutet af februari eller början af mars, och gamla och unga flytta på samma gång i oktober. Mindre flockar öfvervintra någon gång under milda vintrar. Ägg i april.

Oriolus oriolus (sommargylling). Ett exemplar påträffadt af MEVES vid Ottenby 1868.

Garrulus glandarius (nötskrika). Häckar tämligen allmänt på mellersta och norra Öland, t. ex. vid Färjestaden och Horn. På vintrarna stryker den ikring i stora flockar, hvilkas talrikhet antagligen beror på invandring norrifrån. Äggen läggas vanligen i april, ibland i maj.

Pica pica (skata, öl. schöra). Häckar mycket allmänt öfver hela ön. Ägg i april.

Nucifraga caryocatactes (nötkråka). Har flera gånger visat sig på Öland i samband med sina vandringar, ibland i enstaka exemplar, ibland i flockar. Sålunda förekom den rikligt år 1869, då ingen allmän invandring ägde rum till Sverige, och år 1884, då den samtidigt fanns i alla Sveriges landskap samt i hela norra och västra Europa. I september 1885 sköts ett efterblifvet exemplar. År 1900 skedde åter en stor invandring till Sverige, hvarvid den visade sig talrikt på Öland och i Kalmartrakten. 1911 var den tämligen allmän. Hösten 1913 syntes enstaka exemplar både på Öland och vid Kalmar och ännu i januari 1914 sågs ett exemplar i Kalmar stad. Några bon vare sig från Öland eller Småland äro mig ej bekanta.

Coloeus (Corvus) monedula (kaja). Lär ännu på 1850-talet varit sällsynt, men är numera mycket allmän. Den tyckes

tilltaga alltmera och håller på att förminska skogsdufvans antal och alldeles uttränga blåkråkan från Kalmar läns fastlandsdel, en af de få platser, där denna vackra fågel häckar i vårt land. De flesta öfvervintra, men en del flyttar, hvarvid båda könen såväl unga som gamla följas åt. Ägg i slutet af april eller början af maj.

Corvus cornix (kråka). Häckar tyvärr mycket allmänt öfver hela ön. En del flyttar undan för vintern. Sålunda sträcka stora skaror söderut under oktober—november och återvända i februari—mars. Ägg i sista hälften af april. — Ölands- respektive Smålandskråkorna ha den egenheten, att de under hösten och vintern hvarje kväll strax före solnedgången styra färden öfver Kalmarsund till Öland för att söka nattkvarter i de midt emot staden liggande dungarna och nästa morgon företaga återfärden.

Corvus corax (korp). Häckar sällsynt, men är ganska talrik under vintern. Ägg i slutet af mars.

Corvus frugilegus (råka). Häckar allmänt i stora kolonier vid Västerstad, Ottenby och Högby. Den anses för skadedjur genom sin åverkan på nysådda åkrar, där hon rycker upp sädesbrodden, hvarför det åtminstone förr var satt ett pris på hennes hufvud. År 1884 dödades 1,000 ungar vid Västerstad, men oaktadt dylika blodbad märktes knappt någon minskning i antalet. 1902 häckade därstädes 300 par, och man kunde se ända till 20 bon i samma träd. Atminstone en del af de dödade ätas upp, och en del lära exporteras till Stockholm. — Råkorna flytta i regel, endast undantagsvis stanna några öfver vintern. Ägg i slutet af april eller början af maj.

Corvus corone (svart kråka). Ej iakttagen. WESTERLUND säger i Ölands fåglar 1853, att den ej är sällsynt och t. o. m. häckar, hvilket naturligtvis är misstag och antagligen beror på förväxling med råkan.

Ampelis garrulus (sidensvans). Stryker omkring i flockar under vintrarna och afäter oxel- och rönnbären. Den är talrikast under oktober—januari, och antalet växlar hvarje år. (Synnerligen talrik 1903 och 1913.)

Eremophila alpestris flava (berglärka). Förekommer endast under höstflyttningen och är då tämligen allmän i slutet af oktober.

Alauda arvensis (sånglärka). Häckar ytterst allmänt. Anländer i början af februari, ibland sista dagarna i januari och flyttar i oktober. Snöfria vintrar kvarstannar en och annan. Hanarna komma före honorna, men gamla och unga flytta samtidigt. Äggen finner man i maj, juni och juli, och den lägger årligen minst 2 kullar.

Galerida cristata (tofs lärka). Har under flera år varit iakttagen både sommar och vinter på såväl Öland som i Kalmartrakten och tycks nu ha fattat fast fot på Öland, i det kand. RYDBECK enligt meddelande i »Fauna och Flora» 1911 funnit ett bo i en klöfvervall på mellersta delen af ön och samtidigt meddelar, att den där är tämligen allmän.

Lullula (Alauda) arborea (trädlärka). Häckar rätt sällsynt, såsom vid Horn och Högsrum. Anländer i mars, hanarna först, och flyttar i oktober, gamla och unga samtidigt. Lägger 2 kullar, den första i slutet af april eller början af maj, den andra i juni.

Upupa epops (härfågel). Häckade förr ganska allmänt, såsom vid Borgholm och Horn. Ännu 1898 fanns bo vid Färjestaden och 1899 vid Röhälla, men nu tycks den vara alldeles försvunnen, icke blott från Öland utan från hela Kalmar län och därmed från vårt land.

Dryobates major (större hackspett). Häckar sällsynt, såsom vid Ottenby och i Bödaskogarna. Ägg i maj. — KOLTHOFF fann den senhösten 1869 vara så vanlig, att den uppträdde öfverallt, äfven på det trädlösa alvaret kring stenväggarna och på tångbankarna vid hafsstranden. En del syntes komma flygande från öppna hafvet österifrån och voro alldeles uttröttade vid framkomsten.

Dryobates medius (mellanspett). Ej, såvidt jag vet, observerad på Öland.

Dryobates leuconotus (hvittryggig hackspett). Möjligen häckande i Bödaskogarna.

Dryobates minor (lilla hackspetten). Häckar troligen, fast något bo ej, det jag vet, är funnet. På vintern är den ganska vanlig.

Dryocopus martius (spillkråka). Häckar sparsamt på norra Öland. Ägg i maj.

Picus viridis (gröngöling). Häckar, men är icke vanlig. Bon funna vid Ottenby och Stora Rör. Ägg i maj.

Picus canus (gråhöfdad hackspett). Förekommer icke.

Lynx torquilla (göktyta). Häckar sparsamt t. ex. vid Ottenby och Horn. Anländer i slutet af april och flyttar i slutet af augusti eller början af september. Ägg i maj.

Cuculus canorus (gök). Allmän, hvarhelst det finnes några träd eller buskar. Anländer i slutet af april eller början af maj. De gamla flytta redan i slutet af juli och början af augusti, ungarna i slutet af augusti och i september.

Alcedo ispida och *Merops apiaster*. Ej iakttagna.

Coracias garrula (blåkråka). Observerades af MEVES 1867. På senare åren har den iakttagits ett par gånger vid Torslunda, och den har äfven häckat vid Ekerum. Anländer i maj och flyttar augusti—september. Ägg i juni.

Apus apus (tornsvala). Häckar mycket allmänt i tegeltak och i Ölands många kyrkor. Anländer i början af maj och flyttar i september. Ägg i juni.

Caprimulgus europæus (nattskärra). Häckar ej sällsynt. Hanarna anlända i maj, honorna ofta först i juni. Höstflyttningen äger rum i slutet af augusti och början af september. Äggen sent, i juni eller juli.

Strix flammea (tornggla). Ej iakttagen.

Nyctala funerea (pärluggla). Skall enligt CARLSSON och KOLTHOFF häcka på Öland, men i så fall mycket sällsynt. Vintertiden oftare iakttagen.

Syrnium aluco (kattuggla). Häckar tämligen allmänt, säsom i ekdungar vid Stora Rör och Borgholm. Ägg i slutet af mars och i april.

Asio accipitrinus (kortörad uf). Har af KOLTHOFF funnits häckande vid Ottenby. Ses under höstflyttningen i oktober rätt ofta. En del öfvervintrar.

Asio otus (skogsuf el. hornuggla). Häckar tämligen allmänt, t. ex. i N. Möckleby, och är mycket talrik under höstflyttningen i oktober. Aterkommer redan i februari och mars, och många öfvervintra årligen. Ägg vanligen i april.

Bubo bubo (berguf). Ej anträffad häckande på Öland, men skjutes ibland vintertid.

Glaucidium passerinum (sparfuggla). Ej anträffad häckande.

Nyctea scandiaca (fjälluggla). Förekommer under vintrarna tämligen ofta i Kalmar län, och tyckes där föredraga Ölands alvar. Vissa år är hon ganska talrik, så vintrarna 1888—89 och 1895—96. Andra år skjutas enstaka exemplar, 1884 ett redan i augusti och ett i september samt 1905 ett i april. Hufvudsakliga födan är antagligen sorkar, men hon gör äfven skada på raphönsen. (Forts.)

Små bidrag till de lägre ryggradsdjurens psykologi.

Af Otto Cyrén.

vår stora själföverskattning se vi människor allt för ofta med ett medlidsamt löje ned på djuren och deras själslif. Framför allt personer, som aldrig studerat eller lärt känna djursjälen, mer eller mindre omedvetna anhängare af modernare antropocentriska åsikter begå detta fel. Endast de större djuren eller rättare alla de djur, som kunna blifva dem farliga, betrakta dessa personer med någon aktning eller kanske fruktan, alla öfriga äro dem fullkomligt likgiltiga.

Hur mycket har ej skrivits för och emot antagandet, att djuren öfverhufvud taget ha någon själ, som endast till graden skiljer sig från människans! Olika slag af intelligens hos djuren ha hänförts under det rent mekaniska schablonuttrycket »instinkt». Detta ord är visst icke dåligt som benämning på medfödda själsanlag — för att icke säga själsreflexer, men vi få icke glömma, att sådana finnas äfven i rikt mått hos människan. Hur mycket af det rent instinktmässiga, som är medfödt, och hur mycket som är frukten af uppfostran och vana, kunna vi i detta sammanhang lämna därhän. Det finnes dock otaliga prof på intelligens hos både högre och lägre djur, prof på handlingar, som ej haft det minsta med någon instinkt att göra, af det enkla skälet, att djurets föregångare aldrig råkat ut för liknande situationer, utan intelligensen har — om ock i dess lägre grader — verkat rent spontant.

Hvad de ofvannämnda personerna också alltid öfverse, är djurens *individualitet*. Vi kunna ju lugnt påstå, att bland alla de milliarder människor, som lefvat och lefva, aldrig två varit hvarandra — fysiskt såväl som psykiskt — fullständigt lika. Detsamma gäller inom hvarje djurart, fastän gradskillnaden, särskildt den psykiska, kanske där ej är så stor. Intelligensens *variationer* är den bästa gradmätaren för artens ståndpunkt: ju större intellektuell olikhet mellan individerna, desto högre står arten. Den oinvigde anser i allmänhet, att alla exemplar inom en djurart äro tämligen lika och uppföra sig enahanda, men hvarje jägare vet, huru olika hans villebråd uppföra sig vid olika tillfällen, både när de jagas och när de betraktas under fredligare förhållanden! Det är hufvudsakligen med de individuella och artolikheterna, jag i det följande kommer att selsätta mig, och detta inom ett par djurklasser, som i allmänhet väcka mindre intresse och därför äro mindre kända, nämligen reptilierna och groddjuren.

Af dessa stå *groddjuren* i intellektuellt hänseende betydligt lägre än reptilierna, och bland groddjuren stå salamandrar och vattenödlor lägre än grodorna. Lifvet i vattnet tycks ej inverka vidare förmånligt på psyken, vattenödlorna utmärka sig knappt framför fiskarne i allmänhet; långt större liflighet visa de på vattenytan eller på land lefvande grodorna, hvilka för öfrigt stå på ett högre utvecklingsstadium.

Icke förty finner man äfven hos normala¹ individer bland vattenödlor och salamandrar en viss individuell skillnad, t. ex. i deras sätt att bemäktiga sig bytet, deras egenhet att välja speciella uppehållsorter, att vänja sig vid de nya omgifningarne i fångenskapen o. s. v. Hastigheten, med hvilken de reagera på vissa yttre retelser: en masks rörelser, födans erhållande genom olikt färgade glas o. d. har ju mer med sinnesorganens beskaffenhet och de därmed sammanhängande reflexfenomenen att göra än med den egentliga psyken. Man får vidare ej jämföra handjur med hondjur, ty hanarne äro nästan utan

¹ Jämförelser mellan friska å ena sidan och svaga eller sjuka djur å andra sidan äro naturligtvis för behandlingen af vårt ämne alldeles värdelösa!

undantag djärfvare, stridslystnare, framfusigare, i det hela aktivare, än honorna, detta mer beroende på könskörtlarnes större aktivitet och däraf beroende sinnelag än på en annan grad af själslif. Hanarna kämpa gärna och intensivt om bytet, under det en hona ofta hellre lämnar den mask åt sitt öde, som en annan redan nappat tag i.

Hos *grodor* och *paddor* blir olikheten mellan individerna redan större. Här märkes ofta en ganska stor skillnad i tilltagsenhet, om vi så få kalla den större aktiviteten. Den ena förstår ofta betydligt bättre än den andra att välja en skyddad plats, hvarifrån han kan öfvervaka grannskapet och snappa upp förbikommande kryp. Bland en hel del nyinfångade djur (endast unga eller endast gamla grodor, af samma storlek), som man ej ger allt för riklig föda, får man snart se, hur en del bli feta på de andras bekostnad, de äro vaknare och antagligen psykiskt starkare och därför högre stående än de öfriga. Att denna tilltagsenhet icke endast beror på bättre utrustade sinnesorgan (se ofvan!), visar det förhållandet, att många af dem ej låta skrämman sig från födan, som de just skola hugga tag i, hvaremot de andra, mindre tilltagsna, äro lättskrämda och lätt bortjagade. De förra blifva fortare »tama», som man säger, de vänja sig vid människan, de bli ej rädda, när man berör eller lyfter upp dem. Mellan de olika arterna är skillnaden betydlig, äfven om djuren äro lika stora eller af samma ålder.

Emellertid är studiet af de intellektuella egenskaperna inom en så jämförelsevis lågt stående djurklass som groddjurens ej lätt, det fordrar åtminstone ganska långvariga, jämförande iakttagelser. På ett betydligt högre plan komma vi, när vi i det följande öfvergå till *reptilierna*.

För att erhålla en tillförlitlig måttstock måste vi först undersöka begreppen *tämjbarhet* och *läraktighet* och deras betydelse. En af mina vänner, också herpetolog, pastår alltid, att han tycker bättre om sådana djur, som ej så lätt låta tämja sig, och håller dem för intelligentare än andra, som genast bli tama. Eller med andra ord, han håller dem för ointelligenta,

som äro nog *damma* att snart bli tama. Jag är af absolut motsatt åsikt, och det är väl i allmänhet så, att vi skatta sådana djur som mest intelligenta, hvilka vi lättast kunna tämja och dessutom lära en hel del. Ty redan förmågan hos det vilda djuret att vänja sig vid människan och *förstå*, att det ej har något att frukta af henne, vidare att lära sig lyda en hel del hennes vinkar, som ej ha det minsta med den rent mekaniska s. k. »instinkten» att göra och voro fullständigt obekanta för djuret i frihet, den måste vi väl ändå uppskatta som intelligens! I motsats till de djur, som i sin vanmäktiga vrede eller af ändlös fruktan och feghet hoppa upp efter väggarna i sina burar eller hvar de nu äro inhysta och som aldrig bli egentligen tama. Åtminstone kan en sådan, bestående vildhet, äfven om den räknas som en egenhet i karaktären, aldrig anses som ett tecken på högre intelligens. Förlorar icke räfven i nyare tid, åtminstone bland djurpsykologerna, mycket af den klokhetens nimbus, han ärft från vidskepelsens dagar; han är ju ett af våra fegaste rofdjur! Eller för att taga ett exempel från den djurklass, det här är frågan om: nog måste jag anse en sandödla, som efter ett par månaders fångenskap låter handskas med sig hur som helst, och som sittande på axeln äter den ena masken eller flugan efter den andra ur handen, nog måste jag anse en sådan sandödla intelligentare än en stor kaukasisk murödla, som efter 3 års fångenskap är nästan lika rädd och vild som vid infångandet? Att vi icke få förväxla denna bestående skygghet och rädsla i fångenskapen med skygghet hos djuret i det fria, är en själfklar sak; i frihet äro djuren alltid mer eller mindre skygga, och en viss förmåga att hastigt och säkert dölja sig måste ju *där* anses som bevis på intelligens. Likaså bortser jag naturligtvis från alla grofva fel, som kunna begås vid tämjandet, såsom dålig behandling, skrämnel genom häftiga rörelser, o. s. v.

Bland reptilierna stå *ormarne* utan fråga lägst. Om en del, t. ex. giftormarne, är det af förklarliga skäl ej lätt att yttra sig. Ty såsom varande lifsfarliga hållas de sällan som »husdjur», och dragas giftänderna ut, äro de ju skadade, och

man får ej förväna sig öfver, om de ej bli vidare »tania». Icke förty synes dock en del giftsnokar, såsom den bekante glasögonormen och hans egyptiske släkting, vara i ringa matto läraktiga, hvaremot alla viperorna (dit var huggorm, skallerormarne o. d. höra) äro och förbli ilskna, lata, fega och — sannolikt mindre intelligenta. Deras fruktansvärda vapen har gjort dem lifvet allt för bekvämt för att intelligensen skulle ha nått någon högre grad af utveckling. Af våra svenska ormar är också huggormen, af hvilken jag haft tjugotals i fångenskap, den minst intelligente och intressante, han förblir alltid lika otillförlitlig, ilsknen och lättjefull. Våra snokar liksom de flesta utländska äro mer eller mindre tämbara och läraktiga. Så t. ex. vänja sig de ilsknaste snart af med att bitas, med ilsknen upphör också den häftiga sinnesrörelsen, när man vill fatta tag i dem, så att de sluta upp med att hväsa; så småningom vänja de sig så vid vårdaren, att de utan vidare låta fatta sig med händerna,¹ taga födan ur handen, krypa omkring och trivas på vårdaren, framför allt i hans fickor, event. välja de vissa möbler nära brasan eller värmeledningen som uppehålls-ort, precis som hvilken hund eller katt som helst! Mycket olika förhålla sig skilda ormgrupper gent emot människan ute i det fria. Under det vissa klättersnokar (*Coronella*, *Coluber*, *Contia*, *Tarbophis*, o. s. v., alltså äfven vår hasselsnok) visa sig alldeles orädda, ofta ej försöka fly, äro andra särdeles skygga (*Zamenis* m. fl.) och fly med enorm snabbhet, de flesta af dem — särskilt de senare — bitas gärna vid beröring. Vattensnokarne (*Tropidonotus*, m. fl.) äro också skygga och fly snabbt, vid infångandet hväsa de och synas hugga omkring sig, men det är endast tomt hot, de öppna aldrig munnen. Alla dessa ormar äro lätta att tämja, såsom redan ofvan nämndes. Håller man ett större antal ormar samtidigt, märker man snart åtskilliga individuella olikheter; alldeles särskildt i ögonen fallande är vissa exemplars stora godmodighet med

¹ Härtill inskränker sig vanligen »dressyren» hos alla ormtämjares större eller mindre förelisningsobjekt, hvilka med fullständig resignation låta handskas med sig nästan hur som helst.

åtföljande tämjbarhet. Jag har flere gånger ägt snokar, som uppnått en stor grad af tamhet. En t. ex. var icke blott min, utan alla bekantas vän, när jag gick bort, fick han följa med; när han då fick krypa ut på bordet med talrika personer rundt omkring, återvände han efter besök vid gästernas kaffekoppar alltid till sin tillfälliga bostad, min rockärm.

Trots många dylika exempel göra dock ormarne med sina stela, nästan orörliga, alltid öppna ögon inte något vidare »själfullt» intryck; de stå också i intelligens betydligt efter sina närmaste släktingar, ödlorna.

Inom *ödlegruppen* börja vi då med de mer eller mindre fotlösa ödlorna¹ *Anguis*, *Ophisaurus*, *Chalcides*, *Lygosoma*, m. fl.), till hvilka vår vanliga ormslå hör, men hvilka annars endast till utseendet skilja sig från de fyrfotade ödlorna. Men vår ormslå med sina närmaste släktingar kan i följd af sin ovanligt stora godmodighet i detta sammanhang behandlas som en grupp för sig. Hvem känner icke till den vanliga ormslå (kopparormen), hur beskedligt uppför hon sig ej redan vid infångandet! Råkar man fatta henne i den sköra svansen, lämnar hon visserligen ifrån sig ett stycke af denna, men aldrig öppnar hon munnen för att bitas, aldrig ger hon med så häftiga rörelser sin ängslan eller vrede tillkänna som de flesta ormar och ödlor, och vid fångenskapen vänjer hon sig i allmänhet fortare än någon annan reptil. Sköter man sin skyddsling väl, kan man snart få se henne alldeles orädd komma emot sig i terrariet, höja sig upp mot handen och taga den godbit, man räcker henne. Kommer man tomhändt, märker hon det mycket väl, och under det hon på ödlornas sätt lägger hufvudet på sned och blinkar ett par gånger, ser det sannerligen ut som om hon ville fråga, om man skojar med henne eller hvad det skall betyda!

På ungefär samma sätt förhålla sig alla ormslåns närmaste släktingar, äfven den största af dem alla, den sydost-

¹ Som bekant, betyder fötternas befintlighet ej mycket inom denna grupp, fötterna äro ofta rudimentära, och det finnes alla slags öfvergångar mellan de fyrfotade och fotlösa ödlorna.

europäische scheltopusiken, som i Sydryssland och Asien når öfver 1 m. i längd och en barnarms tjocklek. Skulle detta kraftiga djur liksom ödlorna använda sina hårda och starka käkar mot människan, blefve han betydligt svårare att fånga; nu tömmer han endast liksom många snokar och ödlor på ett mindre fint sätt kloaken och blir för öfrigt mycket snart tam. Han vänjer sig snart vid fångenskapen, ligger och sofver med slutna ögon halfva dagarne i solen, men vaknar hastigt, när det vankas mat. Som han förtär alla krypande, krälände, löpande och flygande smådjur, han kan komma åt, hålles han ofta som riktigt husdjur; han jagar lika väl kakerlackor och skorpioner som ödlor, ormar, sorkar och möss, vid tillfälle håller han gärna till godo med ur boet nedfallna fågelungar o. d. — själf kan han ej klättra och blir därför ej farlig för fågelbona. Tack vare sitt hårda hudpansar behöfver han ej frukta några giftiga djur. Icke minsta nyttan gör han genom att ränsa vinbergen och trädgårdarne från sniglar och snäckor.

Just beträffande scheltopusiken kan jag anföra ett exempel på, huru olika fångenskapen kan inverka på olika exemplar. Utvecklingen af skilda egenskaper hos fångna djur beror ju i första hand alltid på behandlingen, från verkligt dålig eller oförståndig behandling bortser jag här alldeles. Ju mer man sysselsätter sig med djuret ifråga, desto tamare blir det, desto mer fästes det vid sin vårdare. Detta är ju något så naturligt och själfklart, att det knappt behöfver omnämnas. Jag hade för några år sedan fått ett par kaukasiska scheltopusiker mycket tama. Så besökte jag en vän i Tyskland, som samtidigt med mig och i mitt sällskap också hemfört några scheltopusiker från Kaukasus, men dessa voro så vilda och kastade sig med sådan våldsamhet öfver födan, att min vän för att ej riskera fingrarne måste räcka in köttfatet medelst en lång pincett. De hade också tilltygat hvarandra ganska svårt. Mina två förhöll sig alltid högst ordentliga, togo aldrig för sig af köttet förrän jag ställt in det, och den mindre lärde sig mycket snart (förståndigt nog!) att låta sin större broder äta först, för att det ej skulle blifva något bråk af. Min vän hade

ej närmare sysselsatt sig med sina djur, utan dessa hade förvildats, antagligen på så sätt, att de vaut sig vid att kämpa om köttstyckena, de hade blifvit ena riktiga »kamptjurar». — En väldig scheltopusik, som jag förliden vår fångade i Lao-diceas ruiner, är för mig en fullständig gåta, så fromt förhöll han sig redan vid infångandet och har sedan dess aldrig ens med en häftig rörelse förrådt hvarken vrede eller fruktan.

De egentliga *ödlorna* äro i frihet vanligtvis allt annat än godmodiga, medlemmarne af den stora gruppen *Lacerta* (dit våra och för öfrigt de flesta europeiska ödlor höra) bita vildt omkring sig, när man fångar dem, under det andra (*Chalcides*, *Mabuia*, *Agama*, geckoer m. fl.) på sin höjd öppna gapet och se farliga ut. Se ormarne med sina stirrande, nästan orörliga ögon tämligen »själlösa» ut, kan man sannerligen ej säga detta om ödlorna. Med sina lifliga, rörliga ögon observera de allt, som händer i omgifningen, deras stora antal, deras skygghet och rörlighet göra dem till de mest bemärkta af reptilierna, särskildt i södern. Synen är mycket god, efter ögonen kommer tungan som det förnämsta sinnesorganet, den förenar i sig hos alla reptilier både smak, lukt och känsel (d. v. s. praktiskt taget!).

Ödlorna äro mycket skygga, vid minsta annalkande fara kila de in i sina gömslen. Intressant är emellertid att se, huru de vid starkt trafikerade gator och vägar vänja sig vid bullret, ja — hvilket är ännu märkligare — äfven vid förbiskymtande skuggor, ty för sådant äro de mycket känsliga, synen står ju betydligt öfver hörseln! Vid sådana vägar kan man göra intressanta iakttagelser, man kan väl utan svårighet komma djuren närmare, men de äro »nervösare» än på andra ställen; de märka genast skillnaden, om någon passerar lugnt förbi eller stannar, äfven om detta ej sker alldeles i närheten. Den som vill fånga dem bör kunna göra detta åtminstone på någon meters afstånd. Ett stycke afsides från en sådan väg är känsligheten för ovana ljud och rörelser större, man måste smyga sig fram, men här kommer ofta en annan ödlornas egenskap reptiliejägaren till hjälp, nämligen deras stora ny-

fikenhet. Härvidlag förhålla sig de olika arterna, ja hela släkten eller familjer mycket olika. De ytterst skygga agamerna t. ex. försvinna redan, när man är rätt långt ifrån dem, och ha de en gång gömt sig, komma de ej fram så snart. Dem kommer man närmare vid trafikerade vägar, som ofvan nämnts, deras skygghet och försiktighet är mycket starkare än nyfikenheten. Nästan lika skygga äro *Mabuia*, *Chalcides* (*Gongylus*), geckoer m. fl. Lacertorna däremot, och icke minst de stora, praktfulla smaragdödlorna, försvinna väl vid fara, men komma strax fram igen. De plågas af en obetvinglig nyfikenhet; står man stilla framför deras hål, ligga de och fixera en, alltjämt vridande hufvudet, än med högra, än med vänstra ögat (ödlorna kunna ej »fixera» med mer än ett öga i sänder!). När de då känna sig lugnade, komma de åter fram. Vill man fortare ha fram en ödla, sträcker man ett långt spö mot henne, då stegras hennes nyfikenhet ytterligare och hon går efter spöändan. En beröring med tungan säger henne, att det är trä, men enligt ögats iakttagelser rör det sig ju, alltså lugger hon i och biter för säkerhets skull. Hon märker genast sitt misstag, men följer gärna efter och tycks rent af road. Sticker eller slår man henne lätt med spetsen, är hon genast beredd att försvara sig och lugger ögonblickligen. På sådant sätt kan man i timal leka med en ödla i full frihet! Jag har t. o. m. fått en vild sandödla att krypa upp längs rockärmen och sedan blifva sittande på axeln under en ett par timmars picknick.

Äro agamer och smaragdödlor (dessa såsom representanter för lacertorna i allmänhet) olika ute i frihet, blir olikheten i fångenskap ännu större! Agamerna bli aldrig hvad vi kalla tama, i de största och bästa terrarier bibehålla de sin skygghet åratat, fastän de frodas och må utmärkt. De bitas aldrig, men låta sig aldrig godvilligt fångas med handen, de förbli hela sin lifstid klippornas otämjbara bebyggare. De största smaragdödlor däremot, på bortåt en half meters längd, rusa de första veckorna med öppet gap mot den framsträckta handen och hugga i ordentligt (tjocka vinterhandskar nödvändiga!), men så småningom vänja de sig vid människan och bli mycket

tama, honorna naturligtvis fortare än hanarne. Dessa praktdjur bli då ägarens största glädje, gentemot människan bli de som husdjur, men sinsemellan afgöra de alla oenigheter medelst väldiga slagsmål. Här träffa vi på en betydande grad af individualitet, bland flere hanar tager alltid en ledningen, men visst icke alltid den störste; denne kan ofta vara en sådan intrigant och ställa till sådan förargelse (t. ex. stympta eller rent af döda andra), att man måste göra sig af med honom. Så äro emellertid alla lacertor. I en större samling smålacertor, representerande åtskilliga arter, hade jag en sådan där farlig enväldshärskare, som jag ej kunde gripa på bar gärning, men som ovillkorligen måste bort, ty hvarje dag visade en afbiten ödlesvans eller en ihjälbiten ödla, hur illa han huserade. En kaukasisk sandödla, något större än alla de öfriga, hade jag redan tagit ut för att såsom den ende tänkbare föröfvaren läggas i sprit, då efter en riktig liten jordbäfnings i den mossklädda delen af terrariet förbrytaren rusar fram, förföljande en af mina dyrbaraste ödlor. Det var en mindre, kaukasisk sandödla, som fört detta skräckvälde och därför måste bort. Men likaväl som ett sådant där större sällskap kan uppvisa enskilda slagskämpar och bråkmakare, finnas där också godmodiga stackare, som — fastän fullt friska — äro mycket tillbakadragna och ej våga sig fram till matställena förrän de andra mättat sig. Det är alltså ej underligt, om man inom samma art, kön och ålder får det ena djuret tamt och »människovänligt» på få veckor, under det ett annat sent eller aldrig riktigt aflägger sin vildhet och skygghet.

Intressant är att studera skillnaden mellan helt närstående varieteter af samma art. Den kaukasiska sandödlan är, ehuru större, starkare och vildare än sin europeiska släkting, både skyggare och svårare tämbar än denna. Ännu märkvärdigare är förhållandet mellan den kaukasiska murödlans (*Lacerta saxicola* EVERS.) olika varieteter. Dessa äro ju ej alltför svåra att tämja, från den typiska formen i norr till den lilla minsta varieteteten vid Tiflis (var. *chalybdea* eller *Portschinski*), under det den största af dem alla, den stora underarten *rudis*, är

alldeles omöjlig i detta hänseende. Sin otroliga skygghet bibehåller hon under årtal i fångenskap, ett par exemplar hos mig äro ej annorlunda i dag än för 3 ar sedan! Det ser nästan ut, som om detta stora präktiga djur (hon lefver i fuktigare trakter än alla de andra varieteterna), som bevisligen med *en* öfvergångsform härstammar direkt från den typiska formen, lede af någon hjärndefekt — en fråga, som jag gärna skulle ställa under en Edingers pröfning, blott materialet ej vore så sällsynt och dyrbart. Jag borde kanske tillägga, att de två nämnda exemplaren ej utgöra ett undantag, ty jag har tvänne gånger hemfört dylika djur och gjort precis samma iakttagelser, en kollega likaså.

Komma vi så till den sista gruppen, *sköldpaddorna*. De stå intellektuellt allra minst på samma höjd som ödlorna, ofta kanske öfver dem, fastän landsköldpaddorna såsom hufvudsakligen vegetarianer med sina tröga rörelser och bekväma lefnadssätt ej förmå visa sådana prof på intelligens som de på rof och i vatten lefvande släktingarne. Tillräckliga bevis finnas dock för landsköldpaddornas icke ringa förstånd, hur ofantligt tama dylika kunna bli, hur de lyda namn o. s. v. Att landsköldpaddor t. ex. kunna lockas af musik, bevisar följande lilla historia, som jag har från den bekante framlidne herpetologen, professor O. BOETTGER i Frankfurt a. M., egen mun. B. plågasdes lång tid af en positivspelare, som med en obehaglig regelbundenhet lät höra sina ljufta toner utanför professorns trädgård. En dag, då denne ej var vid särdeles godt lynne, ropade han till positivspelaren, innan denne vefvat många hvarf, att han skulle gärna få en slaut, bara han ville draga hädan. »Snälle herrn», bad då denne, »låt mig bara spela lite till, jag ville så gärna träffa herrns sköldpaddor!» Han berättade för professorn, hur hvarje dag, innan han spelat många minuter, professorns båda sköldpaddor kommo fram till staketet och stannade där. Att positivspelaren öppnat sitt hjärta för dessa tacksamma åhörare, var ju ej att undra på, han fick nu också spela vidare och vann en tredje intresserad åhörare eller rättare

åskadare i professor B! Det var visst ett par persiska Testudo horsfieldi, det handlade om.

Jag har ej förut yttrat mig om reptiliernas »musikaliska begåfning» af den enkla orsak, att det är svårt skaffa så träffande bevis på musikglädje som för de ofvannämnda sköldpaddorna. Reptilier äro ju i allmänhet tysta djur, som ej ge några lockrop ifrån sig. Att de emellertid ej fly musikens toner, är tämligen säkert, och att t. ex. ormar bli liggande på ett piano, när man spelar, har jag mer än en gång fastställt, men det är också allt. Grodorna reagera däremot starkt på ljud — om på musik, kan jag ej yttra mig om — de kväka och svara hvarandra under leken, och under sommarkvällarne behöfver endast en eller ett par börja för att hela kören skall stämma in. En person, som imiterar kväkningarna, kan utan svårighet anförä kören.

Lika tröga som landsköldpaddorna äro, lika lifliga äro vatten- resp. kärrsköldpaddorna. Såsom varande rofdjur, hvilka skola fånga snabba grodor, fiskar o. d., måste de ju också kunna röra på sig. De sköldpaddor, som hållas tama, spatserande omkring på golfven, visa ej mycken likhet med sina syskon i frihet eller med dem, som äfven fångna få lefva i en »naturenlig» omgivning. Dit hör framför allt utrymme, sol och mycket vatten. Då förbli de samma lifliga, intelligenta och synnerligen intressanta djur, som de äro i full frihet, och då först har man det riktiga nöjet af dem. Som de aldrig aflägsna sig långt från vattnet, är detta alltid deras tillflyktsort, och fordras det ofta stor snabbhet och list för att fånga dem, men en gång fångade, bli de vanligtvis snart tama, ju yngre, desto fortare. Att uppföda små nykläckta eller årgamla kärrsköldpaddor (af en tvåkronas storlek) är därför en tacksam och intressant uppgift, som man har stor glädje af.

En gång för några år sedan hemförde jag några kärrsköldpaddor, som fingo bo på min balkong. Som dörrarne till denna voro öppna dag och natt, kunde djuren komma in i rummet, om de ville, men de stannade vanligtvis därute, mot nattens kyla funno de skydd i en trälåda, fylld med mossor.

Intressant var nu att se, hur olika de respektive djuren vande sig vid mig och bortlade sin skygghet. Af den ena arten (*Clemmys caspica*) blef den största fortast tam, af den andra arten (*Emys orbicularis*) återigen den minsta; dessa båda djur vande sig snart vid att jag berörde deras hufvud och ben, utan att de drogo in dem, de kände mig tydligen sasom varande den, som gaf dem mat. Snart började de komma efter mig in i rummet. Under sommarens lopp fingo de nu den vanan att komma in till mig, när jag frukosterade, och titta vid bordet. Det var både originellt och rörande att se, hur väl de hörde och uppfattade slamrandet med servisen, när det dukades — de kunde hvarken se mig eller bordet. Genast började då klättrandet öfver tröskeln, och snart stodo de bredvid mig med långt utsträckta halsar och frågande blickar. Jag hade ju intet för dem ätbart vid kaffebordet, ty salt och rökt kött rata de, utan tvingade de mig att beställa deras kött-ranson till frukosten i st. f. som förut till middagen. De båda andra sköldpaddorna förhöllo sig äfven framgent trots precis samma behandling mycket reserverade, den ena caspican blef aldrig hvad man kallar tam.

Jag har framställt detta exempel så utförligt därför, att vi här ha att göra med den utpräglade individuella olikhet, man hos ett så intelligent djur som kärrsköldpaddan kan vänta sig. Att de båda förtroliga djuren voro från Böjkyderédalen på Bosporens europeiska sida och de »reserverade» från Smyrna-trakten, förefaller kanske egendomligt, men har intet med karaktären att göra, ty under sist förlidna år fick jag andra Smyrnaexemplar af båda arterna lika tama, som de ofvannämnda europeiska.

De unga sköldpaddorna äro som sagdt lustigast, de vänja sig snart vid vårdaren och taga mat ur hans hand. De bli snart så vanda vid att få maten t. ex. om morgnarne, att de ställa till ett fasligt spektakel och slåss om platserna vid rutan, så fort de märkt, att man kommit in i rummet. Om sköldpaddorna och en del ödlor är det väl knappt för mycket sagdt, att de *lära känna* sin vardare, andra reptilier lära väl på sin

höjd endast känna hans rörelser och sätt att handskas med dem.

I denna korta öfversikt har jag undvikit alla öfverdrifter och endast berättat fakta ur min egen erfarenhet. Ty det är ju bekant, hur lätt djurvännerna frestas att öfverdrifva, att se snilledrag hos sina skyddslingar och tillförskrifva dem mer eller mindre mänskliga känslor och tankar. Har jag emellertid genom ofvanstående lyckats öfvertyga läsaren om att äfven dessa i allmänhet — vi kunna väl lugnt säga föraktade — medlemmar af de kallblodiga ryggradsdjuren äga individuella olikheter och en viss grad af intelligens, är ju ändamålet med dessa rader vunnet.

Iakttagelser af fåglar under solförmörkel- sen 1914.

I.

Under solförmörkelsen den 21 aug. gick jag ungefär 12,50 e. m. från nya Riksmuseum till Stockholm. Kl. 12,52 till 12,56 e. m. sågos gråsparvflockar söka föda bland hästspillingen på vägen.

Kl. 1 e. m. sågs en flock gråsparfvar flyga in i Experimentalfältets trädskola. Ungefär samtidigt kom en sparfhök, och förföljdes den lifligt af tvenne sädesärlor.

Kl. 1,2—1,4 e. m. hördes kråkor skrika i skogsbacken vid nya Skogsinstitutet.

Kl. 1,2 e. m. flög en skata dit och satte sig på en grangren, öppet på grenens halfva längd.

Kl. 1,5 e. m. flögo gråsparfvar från buske till buske ej långt från Experimentalfältets station.

Kl. 1,8 e. m. sågos dylika fåglar äta på vägen. Likaså 1,12 e. m. vid Kräftriket, där spilld hafre låg på vägen. Kl. 1,14 e. m. sågos en del gråsparfvar dels flygande dels sittande på ett plank.

Kl. 1,16 e. m. gingo dufvor ätande på Roslagsgatan, uppskrämda af spårvagnen flögo de jagande hvarandra på lek.

Iakttagelserna nedskrefvos omedelbart.

Einar Lönnberg.

Det vore intressant om från olika delar af landet exakta iakttagelser skulle kunna erhållas, och därför publiceras ofvanstaende såsom en uppmaning att efterföljas!

Red.

Smärre meddelanden.

Albinohararna på Ulfön.

I denna tidskrift för år 1913 omtalades (sid. 239) en albinohare, som skjutits på Ulfön och genom direktör C. G. STROKIRK öfverlämnats till Riksmuseum. Afven under år 1914 ha albinoharar iakttagits darsammastädes. En dylik har skjutits och sedan blifvit uppstoppad, och en annan gick under jakt under en sten, hvarifrån den oskadad framtogs och sändes till Skansen, där den tyckes trifvas godt. Detta upprepade anträffande af albinoharar på samma plats tyder på denna egenskaps ärftlighet.

Ejder häckande vid Vättern.

Det hör gifvetvis till sällsyntheterna, att ejdern häckar så långt in i landet som vid Vättern, som dessutom är en källsjö, där han just inte har så godt om musslor och kräftdjur, som ju utgöra hans förnämsta föda. — I somras häckade emellertid ett par vid Hästholmen, strax söder om Omberg. Boet lades vid kvarndammen darsstädes några hundra meter från sjön. Hanen blef ganska tidigt skjuten (finns nu uppstoppad), men honan låg dock ut äggen. Kulen (5 cl. 6 st.) observerades sedan flera gånger långt ut i sjön.

Hjo den 19 dec. 1914.

Nicke Olsson.

En ringmärkt gräsand

sköts den 14 nov. 1914 vid Ellinge gård, Eslöf, i Skåne. Ringen bar inskriften »Witherby, High Holborn, London 34853». Sedan Mr. H. F. WITHERBY genom Riksmuseum erhållit underrättelse härom, ingick från honom en tacksamhetsskrivelse, hvari han äfven meddelade, att gräsanden i fråga ringmärkts sasom fullvuxen fågel (♀) vid Leswalt, Stranraer, Wigtownshire, Skottland, den 28 febr. 1914.

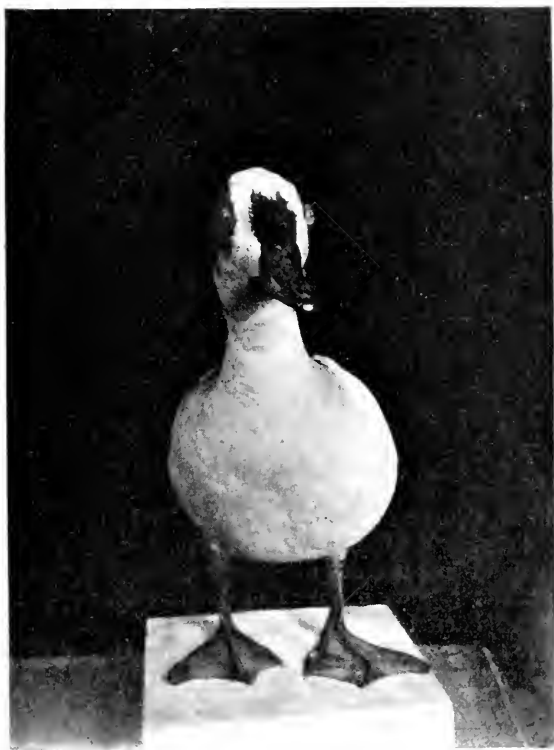
En ringmärkt sillgrissla.

Från skeppshandlanden Hr ALFRED WARRER, Hundested i Danmark, har inkommit meddelande om, att vid Issefjordens mynning den 18 jan. 1915 fångats en fågel, som bar Riksmuseets ring 070

om foten. Fot och ring inskickades vänligen på samma gång för verifikation. Fageln ifråga, en sillgrissla, ringmärktes såsom unge den 3 juli 1913 på stora Karlsön af kand. HIALMAR RENDAHL.

Knipskraken i Vänersborgs museum.

Hufvudet är svart med grön glans. Upptill har hufvudet en hvit fläck, som med en 7 mm. bred, hvit strimma framom ögat sam-

Knipskraken i Vänersborgs museum, sedd framifrån.

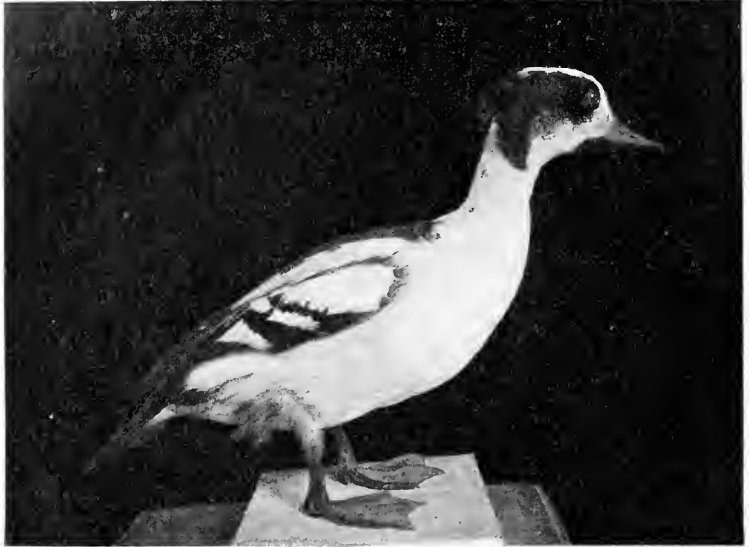
manhänger med den hvita strupen. Hufvudet undertill vid näbbrotten med en svart fläck. Näbbets längd (räknadt från fjädergränsen) 3,6 cm. och bredd (mätt öfver näsborrarna) 1,5 cm. Näbbnageln, som är 8 mm. lång (bakre gränsen dock något tydlig), räcker 2 mm. nedanför undernäbben.

Hals, bröst, buk och undre stjärtäckare rent hvita. Det hvita på halsens öfversida sträcker sig upp i en 1,5 cm. lång bit på båda sidor om nacktofsen.

Ryggen svart. De båda svarta banden från ryggen nedåt

bröstets sidor svagare antydda än på den i Nordens fåglar af KOLT-HOFF o. JÄGERSKIÖLD, 1:a uppl., afbildade knipskraken.

Längs vingen finnes ett och tvärs öfver vingen två svarta band. Handpennor och stjärt svarta, i spetsen svartbruna.

Knipskraken i Vänersborgs museum, sedd från sidan.

Fågeln är skjuten af framlidne godsägare E. Carlström vid Önafors, som ligger vid Göta älf circa 4 km. sydost om Vänersborg. Bestämd uppgift om tiden, då fågeln sköts, finnes ej, men den torde ha blifvit skjuten något af de första åren på 1900-talet, enligt hvad jag inhämtat af gamla vänner till den aflidne.

Till Vänersborgs museum skänktes den i sept. 1910.
Vänersborg den 8 jan. 1915.

Josef Sjögren.

Litteratur.

ANTON REICHENOW, *Die Vögel*, Handbuch der systematischen Ornithologie. II Bd. Stuttgart, Verlag von Ferdinand Euke 1914.

Med berömvärd raskhet har redan det andra bandet af detta förträffliga arbete, hvares första band af oss omnämndes i förra årets första häfte, redan utkommit. Det börjar med klätterfågeln och genomgår sedan de återstående ordningarne och familjerna af fågelsystemet. Då ju särskildt bland småfågeln antalet är ofantligt stort, har trots bokens 620 sidor en viss inskränkning af de behandlade formernas antal fått lof att göras. Fortfarande sägas dock alla de egentliga arterna i Europa och de tyska kolonierna vara medtagna. Geografiska underarter kan man ju omöjligen begära att få diagnostisera i en handbok af denna omfattning. De upplysande textfigurernas antal är 273. Det är mest hufvuden, som äro afbildade, men de gifva ofta en god ledning för bestämningen. Textbeskrifningen måste ju vara kort, men är träffande, så att äfven den mindre förfarne torde i de flesta fall kunna reda sig därmed. Att ingå på någon längre utläggning af innehållet tillåter hvarken tid eller utrymme, men såsom totalomdöme måste gifvas högt beröm åt författaren till en så nyttig ornithologisk handbok.

E. L.

Danmarks Fauna 16. S. C. JENSEN, HAARUP & K. HENRIKSEN: *Biller* III Træbukke. Gads Forlag, Köpenhamn 1914.

Denna gång är det »långhorningarne», *Cerambycidae*, som kommit i tur för behandling i denna serie. Genom sina bestämmningstabeller för släkten och arter samt de talrika afbildningarne i texten torde föreliggande lilla bok på 112 sidor med registret kunna vara till god nytta för dem, som studera denna skalbaggsgrupp.

FRIEDRICH KNAUER: *Der Zoologische Garten*. Deutsche Naturwiss. Gesellschaft, Leipzig. 246 sid.

Föreliggande lilla bok handlar, sasom namnet antyder, om zoologiska trädgårdar och är ett ganska innehållsrikt compendium i det afseendet. I det första kapitlet får man reda på, huru urgamla anor de zoologiska trädgårdarne ha i många länder. Redan 1150 f. Kr. anlades t. ex. en dylik i Kina; Montezuma hade stora samlingar af lefvande djur o. s. v. Da samfärdselmedlen spela en så

ofantlig roll för anskaffandet af djur från olika länder egnas naturligt nog nästa kapitel åt djurimport och -transport. Därefter skärskådas från olika synpunkter de zoologiska trädgårdarne, deras hushållning, djurafveln o. s. v. Det är då med stort nöje man ser Skansens zoologiska trädgård upprepade gånger med beröm omtalad. Den tyske förf. nämner t. ex. såsom särskildt anmärkningsvärda de lyckliga resultat, som man där vunnit med uppfödandet af ungar af isbjörn, lo, hare, trana o. s. v. Bland rariteter i dylika anläggningar afbildar han järfvar från Skansen o. s. v. Likaså citeras iakttagelser från Skansen rörande hornfällning hos hjortdjur. Såsom rätt naturligt är, tillmättes det största utrymmet åt skildringen af de stora zoologiska trädgårdarne i Berlin, London, Stellingen o. s. v., men i kalenderform lämnas äfven uppgifter om alla dylika anläggningar i alla världens länder.

E. L.

S. ALLCOCK & C:o Ltd.

Standard Works, Redditch, England

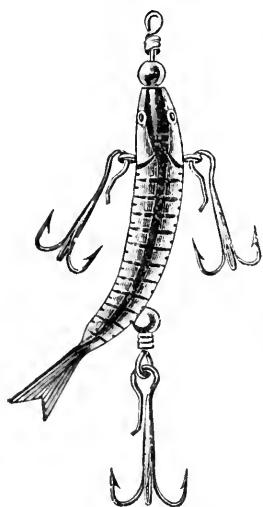
FISKKROK, METSPÖN

FISKREDSKAP

TRADE MARK.

Under åren 1900—1910 har fabriken erhållit 6 »Grand Prix», hvilket bekräftar den öfverlägsna kvaliteten af de varor, som fabriken tillverkar.

N:o 7249 "TIT-BIT"
(liten storlek)

Detta drag saknar fenor, den kringsvängande (roterande) rörelsen åstadkommes genom en böjning af stjärten, draget är försedt med aftagbara trekrokar, kan användas med endast en trekrok vid stjärten, men äfven lika bra med trekrok ätven å båda sidor.

Frånvaron af alla lindningar gör draget mycket varaktigt.

Draget spinner mycket fort, svänger omkring centrumstången och är ett oemotståndligt lockbete.

Tillverkas i 3 storlekar, små, medel- och stora, passande för laxöring, lax och gädda.

Hufvudagenter:

PAUL BERGHAUS & C:o, Göteborg.

SKJUT

endast

MED

A.-B. Svenska
LANDS-

Krutfabriernas
KRONA

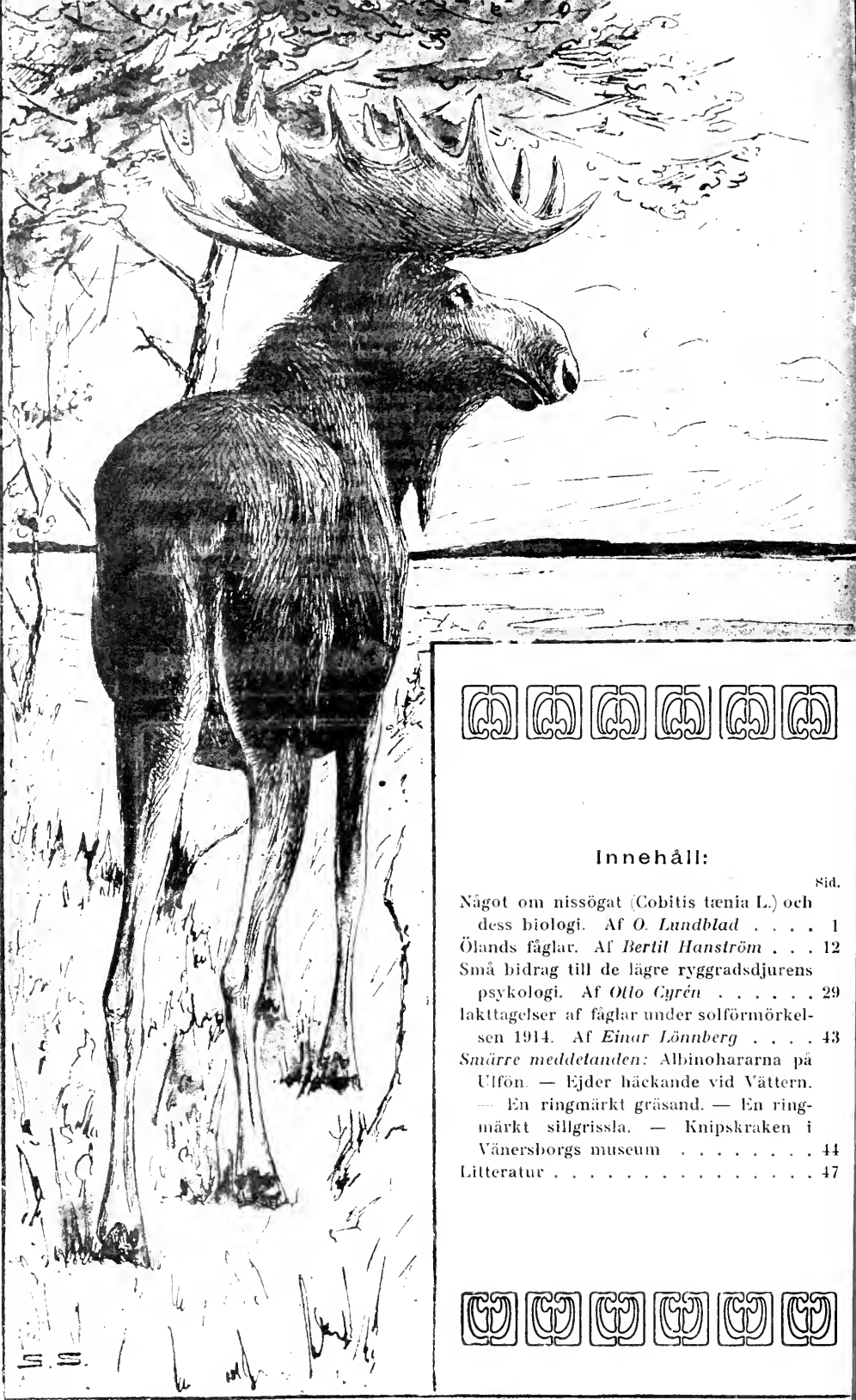
Rikstelefon 91

Telegrafadr.: Normal

ÖFVERLÄGSET FABRIKAT

ENGELSK HAGELSORTERING

Innehåll:

	Sid.
Något om nissögat (<i>Cobitis teneia</i> L.) och dess biologi. Af <i>O. Lundblad</i>	1
Ölands fåglar. Af <i>Bertil Hanström</i>	12
Små bidrag till de lägre ryggradsdjurens psykologi. Af <i>Ollo Cyrén</i>	29
lakttagelser af fåglar under solförmörkelsen 1914. Af <i>Einar Lönnberg</i>	43
Smärre meddelanden: Albinohararna på Ulfön. — Ejder häckande vid Vättern. — En ringmärkt gräsand. — En ringmärkt sillgrissla. — Knipskraken i Vänersborgs museum	44
Litteratur	47

Fauna och Flora

Populär Tidskrift

för

Biologi

Utgiven af
Einar Lönnberg

Häft. 2

1915

S.S.

Af

Sveriges fåglar och fågelbon

af D:r PAUL ROSENIUS

ha nu fyra häften utkommit.

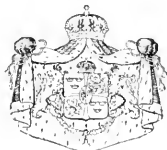
O. v. M. skrifer i tidskriften Från Skog och Sjö:

"Arbetet är något helt och hållet enastående hos oss och värdt den största spridning."

IDROTTSARTIKLAR JAKT² OCH MÅLSKJUTNINGSVAPEN JAKT² OCH FISKREDSKAP

HÖGSTA KVALITÉER

BILLIGASTE PRISER

AKTIEBOLAGET GEORG A. BASTMAN

H. M. Konungens Hofleverantör

12 KUNGSTRADGÅRDSGATAN - STOCKHOLM

SVERIGES RYGGGRADSDJUR

Av EINAR LÖNNBERG. II. FÅGLARNA. Inb. 4: 50.

Några pressuttalanden om del I, Däggdjuren (inb. 1: 75):

»Rekommenderas på det livligaste till alla lantbrukare och jägare.»

Se. Jägarförb. Tidskr.

»Man önskar den av behovet synnerligt påkallade nya faunan all framgång. Den kommer otvivelaktigt att kraftigt bidraga till en vidgad kännedom om vårt lands högre djurvärld.»

Göteborgs Handelstidning.

«Både för zoologen, för den zoologiskt intresserade allmänheten och för skolorna synnerligen välkommen . . . utfyller en sedan länge befintlig lucka i vår litteratur.»

Sven Ekmán i Pedag. Tidskr.

HEMBYGDENS DJUR, DERAS VÅRD OCH SKYDD

BIDRAG TILL HEMORTSKUNSKAP FÖR HEMMET OCH SKOLAN.

Av AXEL BLOMQVIST.

Pris 1: 50.

Några uttalanden om 1:a upplagan:

»Vilar på fullt human och djurskyddsvänlig basis och torde av denna anledning böra vinna beaktande av alla dem, som fatta och erkänna vikten av att den yngre generationen icke växer upp med falska föreställningar om särskilt husdjurens krav och betydelse.»

*John Vennerholm,
prof. vid Veterinärinstitutet.*

»Skall för vårt land och folk verka till mycket gagn.»

Ludv. v. Platen.

c. ordf. i Sc. allm. djurskyddsfören.

Ölands fåglar.

Af

Bertil Hanström.

(Forts. fr. foreg. häft.)

Surnia ulula (hökuggla). Ej, det jag vet, anträffad.

Circus aeruginosus (rostbrun kärrhök). Häckade möjligen förr vid Hornsjön, men ej numera. Anträffas emellanåt under flyttningarna i april och oktober. Så sköts ett exemplar i Högby ¹²/₁₀ 1900.

Falco peregrinus (pilgrimsfalk). Häckar ej på Öland, men ett par hvarje år på Jungfrun. Om höstarna är den dock ganska allmän under september—oktober. Ägg i slutet af maj.

Falco subbuteo (lärkfalk). Häckar ej sällsynt och är mycket allmän under höstflyttningen. Ägg i juni.

Falco rusticolus (*gyrfalco*) (jaktfalk). Påträffas sällsynt under senhösten och vintern. Sålunda sågs ett exemplar i S. Möckleby ⁵/₁₁ 1875 och sköts ett i Smedby ²⁰/₁₁ 1899.

Falco merillus (*lithofalco*) (dvärgfalk). Häckar tämligen allmänt, i synnerhet på mellersta och södra delarna af ön, t. ex. vid Runsten, Gårdby och Ottenby. Allmän på södra udden under flyttningen. Ägg i maj.

Falco vespertinus (aftonfalk). Anträffad af GUST. KOLTHOFF vid Böda ¹¹/₇ och ¹¹/₈ 1890 samt af KJELL KOLTHOFF vid Ottenby ⁷/₁₀ 1891.

Falco tinnunculus (tornfalk). Häckar tämligen allmänt, sasom vid Glömminge, Algutsrum och Runsten. I september

träffas gamla och unga på flyttning, under oktober nästan endast unga, af hvilka somliga öfvervintra. Ägg i maj.

Astur gentilis (palumbarius) (dufhök). Häckar mycket sällsynt. På flyttningarna och under vintern betydligt vanligare. De öfvervintrande utgöras af både äldre och yngre individer. Ägg i slutet af april eller början af maj.

Accipiter nisus (sparfhök). Häckar tämligen allmänt, t. ex. vid Runsten, Stora Rör och Färjestaden. De flesta flytta, endast ett fåtal kvarstannar öfver vintern. Under augusti—oktober är den ytterst allmän, särskildt vid södra udden. Återkomsten äger rum i mars. Ägg i maj.

Pernis apivorus (bivråk). Häckar sällsynt, så vid Högsrum 1899. Anländer i maj och flyttar i slutet af augusti och i september. Ägg i juni.

Milvus milvus (glada). Skall sällsynt häcka på norra delen af ön. Ägg i slutet af april eller början af maj.

Buteo buteo (ormvråk). Häckar tämligen allmänt i Böda kronopark, äfven vid Ottenby. Sträcker talrikt öfver ön under september—oktober. Ägg i april.

Archibuteo lagopus (fjällvråk). Allmän på höststräcket i oktober och första hälften af november, sällsynt iakttagen på vårsträcket i mars och april. KJELL KOLTHOFF sköt en höstmorgon vid Ottenby på 1 $\frac{1}{2}$ timmas tid 17 fjällvråkar, 3 ormvråkar, 1 sparfök och 1 korp.

Aquila chrysaetos (kungsörn). Ett och annat yngre exemplar skjutes nästan hvarje vinter i januari och februari.

Aquila maculata (clang) (skrikörn). I september 1862 iakttogos två stycken vid Ottenby af professor LILLJEBORG.

Aquila pomarina (naevia) (mindre skrikörn). Ej iakttagen.

Haliaetus albicilla (hafsörn). Ett par häckar årligen i Böda kronopark. Höst och vinter synas enstaka exemplar ganska ofta. Ägg i april.

Pandion haliaetus (fiskgjuse). Ett och annat par häckar på norra Öland. Anländer i april och flyttar i september—oktober. Ägg i slutet af april.

Columba palumbus (ringdufva, öl. sjutut). Häckar sparsamt

t. ex. vid Stora Rör. Anländer i midten och slutet af mars och flyttar bort i september till midten af oktober. Läger 2 kullar, den första i maj, den andra i juni, ibland en tredje.

Columba oenas (skogsdufva). Häckar allmänt, såsom vid Ottenby, Melböda och Västerstad. Anländer i midten af mars och flyttar i midten af oktober. Läger ofta 3 kullar, enligt allmogens utsägo »enkullen», då enen blommar, »ragkullen», då rågen axas, och »kornkullen», då kornet axas, den första i slutet af april.

Columba turtur (turturdufva). Ej anträffad.

Syrhaptes paradoxus (stepphöna). I samband med de stora vandringarna 1863 och 1888 uppträdde den älfven flockvis på Öland, där några exemplar skötos i november 1863 och i maj 1888.

Lagopus scoticus (moripa). Några par utplanterades i Böda kronopark 1868, där de förde ett tynande lif till hösten 1879, då de sista gången iakttogos.

Tetrao urogallus (tjäder). Utrotades för länge sedan från Öland och har under långa tider icke funnits där, men inplanterades i kronoparken 1909, där stammen enligt meddelande från jägmästare Coos nu är i ständig tillväxt.

Lyrurus (Tetrao) tetrix (orre). Häckar ganska allmänt på norra och mellersta delarna af ön. Ägg i maj.

Tetrastes bonasia (järpe). Häckar ej.

Perdix perdix (rapphöna). Numera mycket allmän öfver hela ön. Hårda vintrar kunna visserligen decimera stammen, särskildt som storm och snö fara betydligt våldsammare fram på det öppna och af inga skogar skyddade Öland än på fastlandet, men antalet har dock snart åter ökat och stammen äfven flera gånger förstärkts genom inplantering. Ägg i maj och juni.

Coturnix coturnix (vaktel). Häckar sällsynt. Anländer i maj och flyttar i september—oktober. Äggen sent, i juni eller juli.

Phasianus colchicus (ädelfasan). 1869 gjordes ett misslyckadt inplanteringsförsök vid Bergholm. För några ar sedan

gjordes försöket om och slog nu så väl ut, att man kan få se stora flockar vid drottningens slott, Solliden, därifrån de äfven spridt sig till ganska aflägsset liggande trakter. Äfven vid Ottenby anlades 1901 ett fasaneri.

Colinus virginianus (virginsk vaktel). Inplanterades hösten 1900 vid Ottenby, men försvann snart. Också i trakten af Kalmar utsläpptes samma art våren 1901, och iakttogos kullar af densamma både sommaren 1901 och 1902, men ha sedan försvunnit. Äfven en art af den sydamerikanska *Tinamun* (»rödbrun tinamu») har en gång utplanterats vid Ottenby i ett 10-tal exemplar, men dukade under för svårigheterna.

Otis tarda (stortrapp). Ej funnen på Öland.

Otis tetrax (småtrapp). Ett exemplar sköts på södra Öland i december 1870.

Otis houbara (halskragetupp). Ett exemplar (det enda i Sverige) anträffades i februari 1847 vid Solberga på södra Öland.

Oedicephus oedicephus (tjockfot). Ett exemplar (också det dittills enda i Sverige) anträffadt ²⁷/₁₁ 1898 i Sandby socken.

Aegialitis hiaticula (större strandpipare, öl. »grålle»). Häckar ytterst allmänt såväl vid stränderna och på holmarna som vid alvarets kärrmarker. Anländer i slutet af mars och början af april samt flyttar hufvudsakligen 15 juli—15 september, de äldre före ungarna. Ägg i maj.

Aegialitis dubia (mindre strandpipare). Häckar sällsynt. KOLTHOFF har funnit en kull på norra udden, och äfven har den observerats under häcktiden vid Hornsjön och Ottenby. Anländer i slutet af april och början af maj samt flyttar samtidigt med föregående. Förr var den ytterst sällsynt på höststräcket öfver södra udden, men förekommer numera något vanligare. Ägg i maj.

Aegialitis alexandrina (svartbent strandpipare). Har af KOLTHOFF funnits häckande vid södra udden 1891, där han äfven iakttog 2 gamla fåglar den 16 juni och en ung den 8 augusti på sträcket.

Eudromias morinellus (fjällpipare). Ej anträffad ens under sträcket.

Charadrius apricarius (ljungpipare, öl. alvargrem). Häckade förr i stor mängd, men aftager år efter år till följd af äggplundring och jakt. Anländer i slutet af mars och början af april. De gamla flytta i augusti— september, de unga i september—november, men följa ej den för de flesta andra vidare vanliga stråkvägen längs kusterna, utan taga merendels vägen öfver fastlandet. Ägg i slutet af april eller början af maj.

Squatarola squatarola (kustpipare). Ej sällsynt under höstflyttningen. Enstaka individer påträffas ibland redan i slutet af juni, antagligen sadana som ej fortplantat sig. De gamla sträcka från slutet af juli till början af september, de unga under september—oktober. Under vårflyttningen sällan iakttagen.

Vanellus vanellus (tofsvipa, öl. kovipa). Häckar ytterst allmänt öfver hela ön. Anländer tidigast i slutet af februari, vanligen i mars, och hanarna före honorna. De äldre draga bort från häckplatserna så snart ungarna äro flygga i slutet af juni och början af juli, hanarna först. De unga sträcka i juli och augusti. Äggen läggas ibland redan i slutet af mars, vanligen i april, så att de ofta bli förstörda af snö och köld.

Morinella interpres (roskarl, öl. »hötring»). Häckar vid Ottenby och på Kåreholm. Anländer i slutet af april och början af maj. De gamla flytta i slutet af juli och början af augusti, de unga från midten af augusti till slutet af september. Ägg i slutet af maj eller början af juni.

Huematopus ostralegus (strandskata). Häckar allmänt, särskildt längs kusten, men träffas också vid sötvatten, vid en del mossar. Anländer i slutet af mars och början af april. De gamla börja höststräcket i midten af juli, de unga i slutet af augusti och fortfara till i början af oktober. Ägg i maj.

Scelopax rusticola (morkulla). Häckar sparsamt i skogs-trakterna, på mellersta Öland äfven i oblandad löfskog, ehuru hon eljest föredrager blandad barr- och löfskog. Anländer i början af april och flyttar i oktober, gamla och unga samtidigt. Ägg finnas från midten af april till långt fram på sommaren.

Gallinago media (dubbelbeckasin). Häckar numera ytterst sällsynt, såsom vid Ottenby, Skedemosse och Petgårde. Anländer i slutet af april och flyttar i slutet af augusti och september. Ägg i maj.

Gallinago gallinago (enkelbeckasin). Häckar tämligen allmänt på lämpliga lokaler öfver hela ön. Anländer vid tidig vår i slutet af mars, vanligen i april, och förekommer på höststräcket från slutet af juli till in i oktober, talrikast i september. Enstaka exemplar iakttagas emellanåt på vintrarna. Ägg i maj.

Gallinago gallinula (halfenkel beckasin). Häckar icke, men förekommer ej sällsynt på höstflyttningen, hufvudsakligen i oktober.

Calidris arenaria (sandlöpare). Ej observerad under vårflyttningen. Om hösten flytta de gamla öfver södra udden i slutet af juli och i augusti, honorna före hanarna, de unga i slutet af augusti och i september. De äldre synas enstaka eller några få tillsammans, de unga i mindre flockar.

Tringa canutus (kustsnäppa). De gamla flytta 20 juli—25 augusti, båda könen samtidigt, de unga i slutet af augusti och hela september. Den förekommer tämligen talrikt och slår sig ofta tillsammans med *Tringa alpina* och *subarquata*. Under vårflyttningen mycket sällsynt.

Tringa subarquata (spofsnäppa). Förekommer i otaliga skaror vid södra udden under hösten. De gamla börja sträcka i midten af juli, de unga en månad senare och fortfara till slutet af september. På vårflyttningen sällsynt.

Tringa alpina (sumpsnäppa). Häckar allmänt vid mossar och kärr. Anländer i början af april. Under höststräcket är hon talrikast af alla vadare vid södra udden och uppträder i flockar på tusentals individer under augusti—september. Ägg i maj.

Tringa minuta (småsnäppa). De gamla flytta 20 juli—15 augusti (honorna något före hanarna), de unga 15 augusti—15 september, de senare vissa år i väldiga skaror. Träffas ofta i sällskap med *Tringa alpina*. På vårflyttningen i maj mycket sällsynt.

Tringa Temminckii (mosnäppa). De gamla börja flytta i midten af juli, de unga en månad senare och hålla på till midten af september. Då denna art i olikhet med *Tringa alpina* och *subarquata* icke uteslutande håller sig till kusterna utan äfven drager öfver fastlandet, är den jämförelsevis fåtalig på Öland. Under vårflyttningen i slutet af maj är den sällsynt.

Tringa maritima (skärsnäppa). Anträffades af KJELL KOLTHOFF i oktober 1895 för första gången vid södra udden och da ganska talrikt, men flyttar annars längs vestkusten.

Limicola platyrhyncha (myrsnäppa). KOLTHOFF träffade henne häckande vid Petgårde 1869. De gamla börja flytta i midten af juli, de unga i början af augusti och fortsätta till början af september. Under höstflyttningen förekommer den mycket sparsamt, men är däremot vanligare på våren i senare hälften af maj.

Phalaropus lobatus (smalnäbbad simsnäppa). Mycket sällsynt på sträcket, och då den under flyttningarna blott sällan träffas i det öfriga Sverige såväl som i Norge och Finland, torde den flytta öster om Finland. Iakttagna vid Ölands kuster 1867 $\frac{11}{7}$ 2 st. gamla, 1869 $\frac{16}{8}$ 5 st. unga och 1891 $\frac{28}{8}$ 2 st., $\frac{5}{9}$ 3 st. samt $\frac{7}{9}$ 1 st., alla ungar för året.

Crymophilus (Phalaropus) fulicarius (brednäbbad simsnäppa). Ett exemplar af de få, som äro anträffade i Sverige, fälldes vid Ottenby den $\frac{6}{10}$ 1876.

Pavoncella pugnax (brushane, öl. »uvern»). Häckar allmänt på lämpliga lokaler, såsom vid Ottenby, Petgårde och på Käreholm. När hanarna fällt kragarna, börja de flytta i midten af juli och kort därefter honorna. Ungarna sträcka i stora massor från slutet af juli till midten af september. Ägg i maj.

Numenius arquatus (storspof, öl. »vindspole»). Häckar vid Ottenby samt på ett och annat ställe för öfrigt. Sträcka talrikt genom Kalmarsund och längs öländska kusterna, honorna redan i slutet af juni, hanarna från midten af juli till midten af augusti och ungar i senare hälften af augusti och i september. Ägg i senare hälften af maj.

Numenius phaeopus (småspof). Sträcker talrikt såväl

genom Kalmarsund som öfver Öland, de gamla från början af juli till början af augusti, de unga från midten af augusti till midten af september. På vårflyttningen i april sällsynta.

Limosa limosa (melanura) (rödspof, öl. »fåvitta»). Häckade förr allmänt på starrbevuxna mossar och sankar ängar med högt gräs, t. ex. Petgårde och Dalby, men är numera mycket fåtalig på grund af mossarnas utdikning och äggplundring. Så länge den ännu fanns talrikt, använde öländingarna dess ägg till pannkakor eller svinmat, och när den sedan blef sällsynt var det äggsamlare, som gjorde allt hvad som kunde göras för att fördrifva rödspofven från dess sista besittningar i Sverige. På framställning af Vetenskapsakademien har den jämte *Sterna nigra* och *minuta* samt *Larus minutus* dock blifvit fridlyst af K. Bef.-h., om det nu kan hafva någon effektiv verkan. Ännu 1906 iakttogos i en mosse i Borgholmstrakten ett 10-tal par och några bon med ägg af TURE SANDGREN. (Se Fauna och Flora 1906.) — Rödspofven förekommer sällsynt på sträcket, oftast i enstaka exemplar i sista hälften af juli. Anländer i början af maj. Ägg i midten af maj.

Limosa lapponica (myrspof). Förekommer vissa år i stort antal på höstflyttningen. De gamla flytta 15 juli—20 augusti, de unga i september.

Tringoides hypoleucus (drillsnäppa, öl. »tolkapiga»). Häckar sällsynt. De äldre sträcka kring den 15 juli, de yngre lifligast kring den 10 augusti. Anländer i midten af april. Ägg i maj.

Totanus fuscus (svartgrå snäppa). Allmän under höststräcket. De gamla flytta i juli, de unga i augusti. Af de förstkommande är flertalet honor, då dessa öfverlämna rufningen och ungarnas vård åt hanarna, liksom flera andra vädare. Sällsynt på vårsträcket under senare hälften af maj.

Totanus ochropus (gropsnäppa). WESTERLUND säger (1853), att den häckar i trakten af Horn. Förekommer under höstflyttningen i enstaka individer och flockar på 2—5 stycken längs kusterna under juli—augusti.

Totanus totanus (rödbent sn., tolk). Häckar mycket all-

mänt, helst vid kusten (allmän på Kåreholm), men äfven i mossarna på alvaret. Anländer i midten eller senare hälften af april. De gamla börja höststräcket i midten af juli, de unga senare och fortfara till midten af september. Ägg i maj.

Totanus glareola (grönbent sn.). Häckar sparsamt, t. ex. i Bredmossen (kull 4 ²²/₅ 1903) och Petgårde. — KOLTHOFF i »Nordens fåglar» och WESTERLUND i »Skand. Fågl. Fortpl. hist.» 1904 angifva, att den häckar i hela Sverige utom på Öland. I WESTERLUND'S »Ölands fåglar» 1853 säger han, att den häckar där! — De gamla sträcka under senare hälften af juli, de unga i augusti och början af september. Anländer i början af april. Ägg i senare hälften af maj.

Totanus litoreus (glottis) (gluttsnäppa). Allmän på höststräcket, de gamla under juli, de unga hufvudsakligen i augusti. Sällsynt på vårsträcket under senare hälften af maj.

Recurvirostra avocetta (skärfläcka). Då skärfläckans historia i Sverige nu tyckes vara all, kan det vara af intresse att sammanföra en del spridda anteckningar öfver hennes förekomst vid hennes sista uppehållsort här, nämligen Sandviken vid Ottenby på Ölands södra udde.

År 1762 förekom den där enligt TUNELD. Äfven LINNÉ omnämmer den i sin »Öländska resa». I NILSSON'S fauna (1835 och 1848) uppgifves den vara allmän.

1867	uppskattades	antalet af	konserv. MEVES till	12 å 15 par
1868	»	»	min far, rådmän P. HANSTRÖM, till	18 å 20 par
1869	»	»	konserv. KOLTHOFF till	20 par
1872	»	»	min far till	8 å 10 par
1878	»	»		4 »
1879	»	»		2 »
1880	»	»		2 »
1881	observerade	min far	intet	exemplar
1884	fanns ent. medd. i	Jägarförb. Tidskrift	intet	exemplar
1885	»	konserv. ROTH	»	»
1886	»	medd. i Jägarförb. Tidskrift	2 å 3	par
1887	»	»	»	intet exemplar.

Sedermera tycks den varit försvunnen till 1895, då trenne exemplar anlände i maj och uppehöll sig vid Ottenby till i augusti, dock utan att häcka. Därefter har den icke observerats i Sverige. — Hufvudsakliga skulden till dess försvinnande

hvilat nog på äggplundring från människans och kråkans sida, men KOLTHOFF anser, att den förändring af de lokala förhållandena, som ägde rum vid islossningen 1871, äfven kunde bidragit till skärfläckans landsflykt. Nämnda år förde isen bort de gamla tångbankarna, som år efter år legat utanför Sandviken och hvilka voro ett omtyckt tillhåll för skärfläckan. — Bona lågo alltid tillsammans med några meters mellansrum, ibland på tångbankarna, ibland i gräset på ången innanför.

Grus grus (trana). Häckar icke, men flyttar öfver ön i stora flockar, hvilka länge uppehålla sig på de skördade sädesfälten. Flockarna börja anlända norrifrån i augusti och sträcka till slutet af september. Båda könen anlända samtidigt i april.

Ciconia ciconia (hvit stork). Häckar icke, men visar sig ibland på våren eller om sommaren.

Ciconia nigra (svart stork). Iakttagen af KOLTHOFF vid södra udden, 1 ex. ²⁸/_s 1878, 1 ex. ²⁴/_s 1891, 3 ex. ⁹/₉ 1895, alla unga.

Ardea cinerea (grå häger). Häckar ej, men enstaka exemplar iakttagas ibland.

Botaurus stellaris (rördrom). Atminstone ett exemplar skjutet på Öland.

Rallus aquaticus (vattenrall). Häckar sparsamt i flera kärr, t. ex. i Borgholmstrakten. Sträcker öfver fastlandet. Ägg i juni.

Crex crex (ängsknarr). Häckar mycket allmänt. Anländer i början af maj och flyttar i september. Äggen läggas tämligen sent, då gräset och säden hunnit växa upp, i midten eller slutet af juni.

Porzana porzana (kärrhöna). Häckar tämligen allmänt, såsom i Bredmossen och Petgårde. Anländer i midten af april och flyttar i augusti—september, de gamla före de unga. Sträcket går icke öfver södra udden utan sannolikt in öfver Kalmar och vidare öfver fastlandet. Ägg finnas från maj till in i juli.

Gallinula chloropus (rörhöna). Sällsynt. Ett par observerades i maj 1903 i Vedby mosse, där den sannolikt häckar.

Fulica atra (sothöna). Har på senare åren betydligt till-

tagit i antal. KOLTHOFF säger sig ej ha anträffat henne (Nordens fåglar). År 1897 funnos kullar i Petgårde och 1900 i kärren norr om Borgholm. Numera är den ganska allmän i Hornsjön och Petgårde. Anländer i april och flyttar i september. Ägg i maj.

Branta leucopsis och *ruficollis* ej anträffade.

Branta bernida (prutgås, taflacka). Flyttar i talrika skaror genom Kalmarsund höst och vår och går ibland upp på stränderna för att beta vid Ottenby. Vårsträcket varar från midten af maj till slutet af juni och höststräcket från midten af september till in i november.

Anser fabalis (sädgås). Sällsynt under flyttningen.

Anser brachyrhynchus (kortnäbbad gås). Ej iakttagen.

Anser cinereus (grågås). Häckar icke på Öland men uppehåller sig i mindre flockar vid Ottenby och östra kusten hela sommaren. Anländer i april och flyttar i september.

Anser erythropus (ljällgås). Ett exemplar skjutet på Öland. Skall enligt KOLTHOFF flytta öster om Östersjön.

Anser albifrons (bläsgås). Förekommer sparsamt under flyttningen.

Tadorna tadorna (grafand). Häckar talrikt vid Ottenby och på östra kusten, ofta under golfvet till sjöbodarna. Ankommer i midten af mars och flyttar i oktober. Ägg i maj.

Casarca casarca (rostand). 2 exemplar observerade vid södra udden i augusti 1893.

Cygnus olor (knölsvan). Förekommer hvarken som häck- eller flyttfågel.

Cygnus cygnus (sångsvan). Förekommer under vintern vid Ottenby och ostkusten i flockar på tusentals individer och slå ibland till i kärren på alvaret, men äro svåra att skjuta på grund af sin försiktighet. Flytta norrut i april och återkomma i oktober och november.

Cygnus bewickii (mindre sångsvan). Ett exemplar skjutet vid Ottenby i november 1894 och ett i oktober 1914.

Spatula clypeata (skedand). Häckar ej sällsynt, såsom på Kåreholm och vid Ottenby. Anländer i slutet af april och

flyttar i september. Allmän under höstflyttningen. Ägg i maj.

Anas platyrhynchos (boschas) (gräsand). Häckar allmänt öfver hela ön och bibehåller sig trots hänsynslös jakt i förbjuden tid. Öfvervintrar flockvis på ostkusten äfven stränga vintrar och uthärdar de hårdaste snöstormar. Äggen läggas ofta mycket tidigt (kull 11 i Gärdslösa $\frac{2}{3}$ 1910), i senare hälften af mars, men vanligen i april.

Anas strepera (snatterand). Häckar möjligen nu på Öland, då familjer med flygga ungar iakttagits i Gärdslösa, där ett par individer skjutits i juli 1911 och 1912.

Anas acuta (stjärtand). Häckar allmänt både i träsk och vid kusten, såsom vid Ottenby och på Kåreholm. Under höststräcket är hon nästan lika talrik som gräsanden. Ägg i maj.

Anas querquedula (årta). Häckar sparsamt, t. ex. i Petgårde och på Kåreholm, men är ganska talrik under flyttningarna. Anländer i april och flyttar i oktober. Ägg i maj.

Anas crecca (kricka). Häckar sparsamt, men är mycket talrik under flyttningarna. Anländer i slutet af mars och början af april och flyttar i oktober. Ägg i maj.

Anas penelope (bläsand). Häckar ej, men förekommer under flyttningarna. Enstaka individer uppehålla sig ibland vid stränderna hela sommaren utan att fortplanta sig.

Nyroca fuligula (vigg). Häckar tämligen talrikt, t. ex. i Petgårde, dock ej gärna vid salt vatten. Allmän på sträcket. En del öfvervintrar. Ägg i midten och slutet af maj.

Nyroca marila (hvitbuk). Häckar talrikt vid Ottenby och ostkusten (Kåreholm), de flesta vid salt vatten, men ett och annat par uppe i mossarna. Allmän under sträcket. Ägg från midten af maj in i juni.

Nyroca ferina (brunand). Häckar ej sällsynt, såsom i Hornsjön och S. Möckleby. Anländer i början af april och flyttar i oktober. Ägg i början af juni.

Oedemia fusca (svärta). Häckar allmänt längs östra kusten, ofta i sädesåkrar och nässelhögar, ibland flera kilometer från stranden. Ankommer i april och flyttar i slutet af

september och i oktober. Äggen läggas sent, vanligen i slutet af juni, ofta i juli.

Oedemia nigra (sjöorre). Förekommer talrikt under flyttningarna om våren i mars—april, om hösten i oktober—november.

Clangula clangula (knipa). Häckar icke, men är allmän höst och vår och kvarstannar vid isfritt vatten öfver vintern.

Harelda hyemalis (alfågel). Allmän vid kusterna om vintern, hvarhelst det finnes öppet vatten. I april—maj draga de norrut, i november söderut i stora massor.

Somateria spectabilis (praktejder). Skjutes emellanåt under sträcket i Kalmarsund.

Somateria mollissima (ejder). Häckade förr vid Ottenby och norra udden, men är nu fullständigt försvunnen. Möjligen finnes den ännu kvar på Jungfrun. Sträcker genom Kalmarsund i april och september—oktober i otaliga skaror.

Mergus albellus (salskrake). Skjuten i sundet i februari 1870.

Bastard mellan knipa och salskrake (knipskrake). Ett af de sex kända exemplaren i världen sköts i Kalmarsund ²⁰/₁₁ 1881.

Mergus merganser (storskrake). Skall ha häckat vid norra udden (AUG. CARLSSON). Talrik vintertiden i Kalmarsund, så länge några strömdrag äro öppna.

Mergus serrator (småskrake). Boet ej funnet på Öland, men troligtvis häckar den. Öfvervintrar liksom storskraken.

Carbo carbo (storskarf). Påträffas ej sällsynt höst och vår.

Carbo cristatus (toppskarf). Ett exemplar skjutet i Kalmarsund i maj 1887.

Sterna tschegrava (caspia) (skröntärna). Häckar ej, men iakttages ibland. Sträcker genom sundet i slutet af september och början af oktober.

Sterna minuta (smätärna). Häckar sällsynt, förr något vanligare än nu. 1912 häckade 2 par i Hornsjön. Anländer i början af maj och flyttar i augusti och början af september, då hon något oftare sträcker längs Ölands ostkust.

Sterna paradisæa (rödnäbbad tärna). Häckar allmänt, t. ex. vid Ottenby och på Kåreholm. Anländer i midten af maj och flyttar i augusti—september. Ägg i maj.

Sterna hirundo (fisktärna). Häckar allmänt, såväl vid kusterna som i mossarna. Flyttning = föregående. Ägg i maj.

Hydrochelidon nigra (svart tärna, öl. »blåvinge»). Häckar ännu tämligen talrikt i flera mossar, såsom i Petgårde, Vickleby och Alböke, fastän torrläggning och uppodling har inskränkt antalet. Anländer i midten af maj och flyttar i slutet af juli och början af augusti. Ägg i slutet af maj och början av juni.

Larus minutus (dvärgmås). Har enligt äldre uppgifter tidvis fåtaligt häckat på ön, såsom vid kärren norr om Borgholm 1852, men ej fått vara i fred. — KOLTHOFF såg en ungfågel vid södra udden ¹¹/₈ 1891. TURE SANDGREN uppgifver i Fauna och Flora 1906, att en kull »härom året» hittats på Kåreholm. Ett exemplar sköts af BENGT BERG på östra kusten i slutet af augusti 1905. Ett par sköts i Ingersta träsk i maj 1908.

Larus ridibundus (skrattmås, öl. »svartnacka»). Häckar mycket allmänt kolonivis såväl vid kusten (Kåreholm, Ottenby) som i nästan hvarje träsk på alvaret. Anländer i början af april och flyttar i september—oktober. Ägg i maj.

Larus canus (fiskmås). Häckar mycket allmänt såväl vid kusten som i träskan. En del öfvervintrar, så vidt det finnes öppet vatten. Ägg i maj.

Larus argentatus (gråtrut). Häckar ej på Öland, men väl på Jungfrun.

Larus glaucus (hvittrut). Sällsynt iakttagen vintertiden.

Larus marinus (hafstrut). Häckar ej på Öland, men skall häcka på Jungfrun.

Larus fuscus (sillmås). Förekommer ganska allmänt, men häckar icke. Häckar på Jungfrun.

Rissa tridactyla (tretåig mås). Sällsynt i Östersjön om vintern.

Stercorarius longicaudus (tjällabb). Några gånger anträffad i Kalmarsund under flyttningen.

Stercorarius parasiticus (labb). Häckar ej, men anträffas ibland under sommaren vid kusterna.

Stercorarius pomarinus (bredstjärtad labb). Sträcker regelbundet genom Kalmarsund under höstflyttningen i slutet af september och i oktober.

Podiceps minor (smådopping). Observerad vid Hammarby i juli 1876 och ett par gånger vid Kalmar (1875 och 1897).

Podiceps nigricollis (svarthalsad dopping). En gång funnen i Kalmarsund $11/3$ 1879.

Podiceps auritus (svarthufvad dopping). Häckar allmänt i mossar och träsk, t. ex. i Petgårde, S. Möckleby, Kastlösa och Vickleby. Ankomma i april och flytta i oktober—november, de äldre före ungarna. Ägg i slutet af maj och början af juni.

Podiceps grisegena (grästrupig dopping). Ett par gånger anträffad på ön, men torde ej häcka där.

Podiceps cristatus (skäggdopping). Häckar talrikt i Hornsjön. Anländer tidigt, så snart isen brutits, och flyttar i oktober, en del unga i november. Öfvervintrar emellanåt. Ägg i maj.

Colymbus septentrionalis (smålom). Sträcker talrikt genom sundet från midten af april till slutet af maj och från midten af september till början af november.

Colymbus arcticus (storlom). Häckar ej, men är allmän under flyttningen genom sundet, ungefär samma tid som föregående.

Colymbus glacialis (islom). Ett exemplar skjutet i sundet den $29/3$ 1890

Uria grylle (tobisgrissla). Häckar ej på Öland, men på Jungfrun. Stryker höst och vår talrikt genom sundet, vanligtvis enstaka exemplar.

Uria troille (sillgrissla). Anträffas emellanåt i sundet.

Mergulus alle (alkekung). Ej anträffad.

Mormon arcticus (lunnfågel). Ett exemplar skjutet vid

södra udden i augusti 1891 af KJELL KOLTHOFF, och ytterligare 4 st. observerade på hösten samma år.

Alca torda (tordmule). Under vintern icke ovanlig i Kalmar-sund.

Af Sveriges till ett antal af ungefär 230 uppgående häck-fåglar kunna ungefär 130 beräknas häcka på Öland, oberäknadt Jungfrun, i hvilket antal då medtagits en del tveksamma arter, som enligt uppgift häcka där, medan en del, som troligen häcka, fastän något bevis därpå ej blifvit funnet, uteslutits.

Ett lands fauna och flora befinner sig ju ständigt i förändring, och denna ombildning sker med jämförelsevis stor hastighet för fågelfaunan, då fåglarna genom sin liflighet och sina stora förflyttningsmöjligheter hastigare än andra djur reagera för ändrade lifsbetingelser, förorsakade af växlande naturförhållanden. Så har äfven Ölands fågelfauna hunnit förändras i märkbar grad under de senaste femtio åren, både hvad antalet individer inom arten och hvad antalet arter beträffar.

De arter, som nu helt och hållet ha lämnat Öland, äro *Riparia riparia*, *Upupa epops*, *Recurvirostra avocetta* och *Somateria mollissima*. I aftagande och numera sällsynta äro *Gallinago media* (= *major*) och *Limosa limosa* (äfven *Larus minutus* och *Sterna minuta*, men de ha ju aldrig i större antal bebott Öland). Mindre talrika än förr fast ännu tämligen allmänna äro *Charadrius apricarius* och *Hydrochelidon nigra*.

Tämligen nya för Öland men likväl fast bosatta äro *Acrocephalus arundinaceus* och *Galerida cristata*. Under de sista åren skall äfven *Turdus viscivorus* ha häckat vid Borgholm. *Totanus glareola*, som af WESTERLUND 1853 nämnes häckande, hvilket förnekas af KOLTHOFF och af WESTERLUND själf 1904, är väl intet nytt förvärf, utan säkerligen lika gammal på Öland som i det öfriga Sverige. *Anas strepera* häckar numera antagligen på ön, och *Fulica atra* har betydligt tilltagit i antal. Genom inplantering har Ölandsfaunan blifvit två arter rikare, nämligen *Tetrao urogallus* och *Phasianus colchicus*.

Öland har naturligtvis de flesta häckfågelnas gemensamma med fastlandet på andra sidan Kalmarsund, men ett undantag härifrån bilda vadare, måsfåglar och andfåglar. Bland de öfriga uppträda ju en del, till följd af att Öland till största delen är ett skogfattigt slättland, i olika stort antal på fastlandet och på ön. Så äro hackspettarna betydligt sällsyntare samt mesar och korsnäbbar mindre vanliga än på fastlandet — däremot äro sfenskvättan, sädesärnan, lärkan och tofslärkan mycket allmännare på Öland, och kornsparfven, som på alvaret är tämligen allmän, saknas alldeles på fastlandet. Vanligare på ön äro också *Sylvia nisoria* och *S. atricapilla*. Nattroffågeln äro ungefär lika starkt representerade på båda sidorna af sundet. Bland dagroffågelnas är förhållandet detsamma med ormråken, sparfhöken och de mindre falkarna, medan dufhöken och bivråken äro sällsynta på Öland, under det att de förekomma tämligen allmänt på fastlandsdelen af länet.

Vadare, måsfåglar och andfåglar äro i stort sedt betydligt talrikare på Öland, såväl hvad arternas antal beträffar som individernas. — Ett undantag härifrån bilda de större måsfågelnas, som på grund af bristen på holmar och skär vid kusterna icke häcka på Öland. — Till antalet rikligare på ön äro *Vanellus vanellus*, *Tadorna tadorna*, *Anas acuta* (om den ens häckar i Småland), *A. querquedula*, *Nyroca marila* och *Larus ridibundus*. Följande arter häcka eller ha häckat på Öland, men ej i det öfriga Kalmar län: *Charadrius apricarius*, *Limosa limosa*, *Recurvirostra avocetta* (nu försvunnen), *Nyroca fuligula*, *Sterna minuta*, *Hydrochelidon nigra* och *Podiceps auritus*. — *Grus grus* och *Mergus serrator* häcka sällsynt i Smålandsdelen af länet, men ha ej blifvit funna å Öland.

Gottlands natur visar ju en ganska stor likhet med Ölands, och denna likhet tar sig äfven uttryck i fågelfaunan. Gemensamma för de bägge öarna äro eller ha varit *Limosa limosa* (nu endast på Öland), *Recurvirostra avocetta*, *Larus minutus* och *Sterna minuta*, af hvilka den sistnämnda, som bekant, äfven träffas i Skåne.

Endast på Öland jämte i Skåne och Halland häcka *Em-*
Fauna och Flora 1915. Häft. 2.

beriza calandra, *Galerida cristata*¹ och *Corvus frugilegus*² (äfven *Coturnix coturnix* har sin förnämsta utbredning i dessa tre landskap), hvilket naturligtvis sammanhänger med dessa landsändars karaktär af relativt skogfattiga slättland.

¹ Äfven i Göteborgstrakten. *Red.*

² Äfven i Östergötland. *Red.*

Synzoisk fröspridning genom däggdjur och fåglar.

Af

Aug. Heintze.

Synzoisk spridning af frön och vegetativa delar kommer till stånd på flera olika sätt. En del däggdjur och fåglar sörja för framtiden genom att upplägga förråd. Under transporten tappas ett och annat frö bort, andra glömmas bort och få kvarligga i förrådskamrarna, där de eventuellt finna lämpliga groningsbetingelser. Vidare händer det ej så sällan, att ägaren faller offer för sina fiender, innan han fullständigt hunnit tillgodogöra sig sin egendom. I rätt stor utsträckning ingå utvecklingsdugliga spridningsenheter i bon af fåglar och vissa smärre däggdjur. En del af dessa förökningsindivider kunna gro i själfva bona, andra ryckas loss af vinterstormarna eller nå marken, när bona falla sönder o. s. v.

I föreliggande uppsats skall jag med stöd af uppgifter i den botaniska och zoologiska litteraturen jämte egna iakttagelser söka lämna en öfversikt af, hur denna spridning kommer till stånd och hvilka djur som ombesörja densamma.

Synzoisk spridning genom fåglar.

Nötväckans vana att kila in sädeskorn, nötter och ollon i barkspringor för att användas vid framtida behof kan, såsom NATHORST först visat, ha till följd, att bortglömda frön komma

till groning uppe i träden. I synnerhet är detta fallet med hafrekorn.

En del af våra hackspettarter förtära mer eller mindre regelbundet barrträdsfrön. För att bekvämt kunna plocka ut fröna ur kottarna sättas dessa fast i barkspringor. Och hackspettarna måste ofta flyga rätt långa bitar för att finna lämpliga springor, ty kottar med sönderklufna fjäll och uttagna frön träffas äfven inkilade i barken af löfträd. ÅSTRÖM¹ har för öfrigt iakttagit *Picus major*, *leuconotus*, *minor* och *tridactylus* flyga med barrträdkottar i näbben. Då granplantor och unggranar ej så sällan träffas såsom epifyter på stammen eller uppe i kronan af löfträd, är det rätt antagligt, att hackspettar medverkat till granens spridning till dessa egendomliga växplatser.

Äfven genom skator torde synzoisk spridning komma till stånd. Vid tider af öfverflöd bruka nämligen dessa fåglar gömma undan en del födoämnen, »dock stundom på sådana ställen, dit sedermera endast slumpen för dem».

I detta sammanhang vill jag äfven omnämna en observation af NORMAN. På Livelten i Nordnorge fann han nämligen en liten enplanta, »udvoksen af en fin rift på perpendicular bergvæg, hvor frugten neppe kan være indkommen uden ved hjælp af en fugl's neb».

En utländsk författare, C. SERVETTAZ,² påstår, att många fåglar ha för vana att, när de lämna de träd eller buskar, där de intagit föda, medtaga sista bäret i näbben, »se réservant, suivant l'expression consacrée, une poire pour la soif», men mycket ofta tappas bäret under flykten och faller till marken.

I en nyligen utkommen uppsats i Sv. Bot. Tidskr. har jag lämnat en förteckning öfver lefvande växtdelar, som anträffats i fågelbon, insamlade under åren 1911—1913, hufvudsakligen i sydvästra Skåne. Sedan dess har jag varit i tillfälle att fortsätta undersökningarna och därvid i första hand riktat min uppmärksamhet på sådana fågelarter, hvilkas bon förut ej varit

¹ Medd. af Soc. pro F. et Fl. Fenn. 1881.

² Beih. z. Bot. Centralblatt 1909.

föremål för dylika studier. Det nya material, för hvilket jag här kommer att redogöra, härstammar från Bohuslän, Västmanland och norra Jämtland.¹

Koltrast. Tre bon från trakten af Västerås voro hopfogade af rätt växlande material, men i samtliga funnos skogsmossor (*H. proliferum*, *parietinum* och *triquetrum*), grässtrån, örtstjälkar, kvistbitar och lera i riklig mängd. Ett bo innehöll dessutom *Climacium dendroides*, kottar af gråal samt en nöt af refranunkel och en gräsfrukt, de båda senare fastklibbade i leran; ur ett annat bo utplockades talrika bitar af skägglafven (*Usnea barbata*). Inne i ett fjorgammalt bo hade en hel liten *Mnium*-vegetation växt upp.

Nyligen har ROSENIUS² fäst uppmärksamheten på, att koltrastens uppträdande i våra sydligaste provinser undergått rätt vidtgående förändringar under de senaste årtiondena. »Här har han liksom i Danmark betydligt ökats i antal och har också här tilldels förändrat art och lynne. — — — Koltrasten befinner sig, äfven han, under inflyttning till städerna.»

Dessa förändringar tyckas äfven ha sträckt sig till valet af bobyggnadsmaterial. I »trädgårdskoltrastens» bon spela nämligen mossor en långt mindre roll, än hvad fallet plägar vara i bon af hans »vilde» släkting, »skogskoltrasten». I 20 koltrastbon, som insamlats i parker och trädgårdar i sydvästra Skåne och omnämnas i min uppsats i Sv. Bot. Tidskr., funnos mossor i någon afsevärd mängd endast i 2 å 3 bon, under det att de helt saknades i mer än hälften af de undersökta nästena. Och denna olikhet kan ej förklaras genom brist på lämpliga mossor, då åtminstone grofväxtare *Brachythecia* och *Hypna* säkerligen öfverallt finnas att tillgå, liksom ofta också *H. squarrosum*.

När NILSSON år 1858 utgaf tredje uppl. af sin bekanta fauna, uppträdde koltrasten endast under vintern i trädgår-

¹ Amundsgrund, Elba, Östra holmen och Björnön ligga i Mälaren utanför Västerås. — Följande förkortningar användas: *Br.* = *Brachythecium*; *D.* = *Dicranum*; *E.* = *Eurhynchium*; *Ev.* = *Evernia*; *H.* = *Hylocomium*; *Hp.* = *Hypnum*; *P.* = *Parmelia*.

² Sveriges fåglar och fågelbon. Lund 1913 —.

darna på skånska slättbygden. »Han ses i trädgårdarna vid Lund ännu den 20—25 April och om hösten börjar han visa sig här kring den 20:de Oktober.» Numera häckar koltrasten talrikt i Lund liksom i andra skånska städer.

Jag har svårt att tänka mig, att koltrasten ungefär samtidigt skulle skiftat skaplynne inom så vidsträckta områden som Danmark och sydligaste Sverige. Långt sannolikare förefaller det mig, att trädgårdskoltrasten uppstått som »ras» på kontinenten och därifrån under senaste årtiondena öfver Danmark nått fram till Sverige. En detaljerad kännedom om trädgårdskoltrastens utbredning i vårt land skulle säkerligen bringa klarhet i denna fråga och äfven lämna oss medel i handen att afgöra, huruvida han är stadd i spridning norrut.

Sångtrast. Östra holmen. — Fyra bon byggda i ungranar eller enbuskar 1—2 m. ofvan marken. I tre af dem voro skogs mossorna (*H. squarrosom*, *proliferum* och *parietinum*) öfvervägande och annat material (strån och blad af gröe, tuffätel och hven, fina grankvistar o. s. v.) af mer underordnad betydelse. I det fjärde boet var förhållandet omvänt. Enst. bitar af andra mossor funnos äfven (*H. triquetrum*, *Hp. cuspidatum*, *Hp. sp.*, *Br. sp.* och björnmossa). I tvenne fjorgamla bon hade späda nyskott af *H. squarrosom* växt igenom det af trämassa hopknådade innerpartiet.

Björktrast. Två bon från trakten af Västerås voro byggda af gräsblad, grässtrån och lera. Endast helt få mossbitar (*Hylocomia*, *E. praelongum* och *Br. sp.*).

Rödhake. Västerås. — I bomaterialet ingingo talr. mossbitar (*Hylocomia*, *Br. sp.* och *Hp. sp.*).

Rödstjärt. Uddevalla. — Boet var till största delen byggt af blad af krustätel och fårsvingel och utanpå klädt med mossa (*E. praelongum* och *H. squarrosom*). Bland gräsbladen en vipprest af fårsvingel. I ett annat bo, som låg på en bjälke i en jaktstuga i närheten af Gunnarvattnet i norra Jämtland, voro gräsbladen till stor del ersatta med fina strimlor af enbast. Mossinblandningen utgjordes af *Hylocomium*-arter.

Sylvia spp. Amundsgrund. — Ett sångarbo, som låg i

en måbärsbuske, var hopfogadt af grässtrån, bitar af löfbinda och ett par tomma flockar af hundkåx. Dessutom en vippa af tuftåtel och en fruktställning af *Arabis hirsuta*. Ett nedblast *Sylvia*-bo på samma holme hade nästan uteslutande byggts af fårsvingel, däribland enstaka småaxbärande vippor.

Tvenne sångarbo i slån- och *Berberis*-snår invid Västerås voro sammanflätade af grässtrån och fina örtstjälkar. I det ena funnos äfven enstaka stjälkbitar af snärjmåra och en fruktställning af stormåra (*Galium Mollugo*).

Löfsångare. Västerås. — Det synnerligen vackra boet var konstfullt hopflätadt af strån och blad af kruståtel och något ängsgröe. Af den förra arten funnos flera vippor, men så godt som alla småaxen hade afrepats af fågeln. Äfven balen bestod af kruståtel.

Bastardnäktergal eller gulbröstad sångare. Uddevalla. — De för denna fågels nästen så karakteristiska näfverstrimlorna voro ersatta med talrika bitar af torr bandtång (*Zostera marina*). Ur bomaterialet utplockades en vippa af fårsvingel och en af ängsgröe.

Järnsparf. I närheten af byn Gunnarvattnet i norra Jämtland. — Boet låg i en tät unggran i kanten af en mossrik granskog och 7 dm. öfver marken. Det var uppbyggt af *H. proliferum* med sparsam inblandning af andra mossor (*Hp. uncinatum*, *H. parietinum*, *D. scoparium* och hvitmossa) och var inuti fodradt med tagel och manlaf (*Alectoria jubata*).

Svart och hvit flugsnappare. Västerås. — I bomaterialet, som utgjordes af gräsblad och grässtrån med inblandning af vanligen starkt macererade fjorårsblad och något fin björknäfver, funnos ett par vippor af ängsgröe.

Gärdsmyg. Björnön. — Boet låg i en tät unggran 1,5 m. öfver marken och var hopfogadt af skogsmossor (*H. parietinum*, *H. proliferum* och några få bitar *H. triquetrum*) med sparsam inblandning af 5–10 cm. långa grankvistar. Inuti var boet öfverallt tapetsradt med *Hp. serpens*' fina refvor. Bale sagnades.

Ängspiälärka. I närheten af byn Laxviken i norra Jämt-

land. — Boet, som låg i kanten af en myrtufva, var löst hopflätadt af tuftätelstrån och starrblad samt innehöll ett par vipprester af *Aira cæspitosa*.

Bofink. Tre bofinkbon, som voro fästade inne i mycket tät, cypressliknande enbuskar på Östra holmen, 1,5—2 m. öfver marken, afveko från den vanliga typen, därigenom att lafrester alldeles saknades, representerades af en enda bit *Ev. prunastri* eller af helt få stycken af denna art jämte skägglaf. Innerpartiet i alla tre bona utgjordes af enbast, utanpå med tät beklädnad af skogsmossor i växlande mängd (*H. squarrosum*, *proliferum* och *parietinum* med eller utan inblandning af *D. scoparium* eller björnmossa) jämte tuffragment af fårsvingel. Inuti vore bona fodrade ensamt med fjädrar eller af sådana i förening med skägglaf eller fruktpenslar af vägtistel.

Bon, som anbringas i grenklykor på glesare enbuskar med talrika döda grenar och där de alltså äro mindre väl dolda, pläga däremot vara rikligt försedda med lafvar. Ett par dylika bon från Elba voro byggda af *Hp. cupressiforme* och utanpå beklädda med lafbitar i mängd (*P. v. sulcata* med sparsam inblandning af *Ev. prunastri* eller *P. physodes*). Innanför mossan kom ett lager af fina gräsblad och grässtrån. I det ena boet voro fjädrar och tagelstrån till stor del ersatta af fruktpenslar af vägtistel (nära nog alla frukter tomma).

Inne i städerna kunna bofinkbonas mossbeläggning ofta vara starkt uppblandad med trådbitar, snören, fårull o. s. v., såsom fallet var med ett par bon, som insamlades i Västerås och Uddevalla. I det ena af dem ingingo *Hp. cupressiforme*, *P. physodes* och fruktställningar af silfverfingerört (*Potentilla argentea*), i det andra funnos *P. v. sulcata* och en *Br.*-art med vidhängande små barkrester.

Att döma af innehållet i bon från Skåne, Bohuslän och Västmanland använder bofinken än jordmossor (t. ex *Hylocomia*) än mossor från stenar och klippor (*Hp. cupressiforme*) än sådana från trädrötter och basen af gamla trädstammar (*Br.*-arter). Lafvarna tyckes han alltid afrepa från trädstammar, löfträd eller mer sällan barrträd (*P. physodes*).

Hämpling. Västerås. — Ur tvenne undersökta bon utplockades fjorårsstjälkar af gulmåra med en och annan delfrukt kvar. I det ena boet funnos dessutom mossbitar (*Hypna* och *Hylocomia*) i sparsam mängd.

Kråka. Amundsgrund. — Boet innehöll endast helt få levande växtdelar: *H. parietinum* och skägglaf.

Ljungpipare. Lafrik rished strax ofvan trädgränsen på fjället Forsahappen i norra Jämtland. — Boet låg på en tufva, bevuxen med kråkris, odon, renlaf och prostrat dvärgbjörk, samt innehöll 4 ägg d. 1 juli 1914. Bomaterialet utgjordes af hopsamlade lafbitar (renlaf och andra *Cladonia*-arter) med spars. inblandning af blad af dvärgbjörk och lingonris jämte helt få smärre mossrester (*H. parietinum* och *D. sp.*).

Lafrester i fågelbon, byggda i träd och buskar, tillhöra i regel epifytiskt levande arter, och för dessa är den synzoiska spridningen säkerligen af mycket ringa betydelse. Jordlafvar träffas vanligen endast i nästen, som placerats på marken.

I flertalet af de i det föregående beskrifna bona ingå mossor i större eller mindre mängd. Särskildt omtyckta äro skogsmossorna (*Hylocomia*), och dessa finnas ju också att tillgå nära nog öfverallt och i obegränsade kvantiteter. Rätt ofta förekomma äfven *Hypnum*-arter, under det att de så vanliga björnmossorna (*Polytrichum commune* m. fl.) ej tyckas erbjuda något lämpligt byggnadsmaterial.

Alla ofvan anförda gräs och örter äro vinterståndare, d. v. s. strån och stjälkar stå kvar öfver vintern. Ännu påföljande vår, när de insamlas af fåglarna, kunna många af dem innehålla grobara frön i sina kapslar eller vippor. Så är exempelvis fallet med tuf- och krustätel (*Aira caespitosa* och *flexuosa*), fårsvingel (*Festuca ovina*), ängsgröe (*Poa pratensis*), måre-arter (*Galium aparine*, *Mollugo* och *verum*), silfverfingerört (*Fotentilla argentea*) m. fl.

Största utsikten att nå marken, medan de ännu ha grobarheten i behåll, äga frön och mossbitar, som ingå i löst hopfogade bon, anbragta i löffällande träd och buskar, under

det att bon i täta granar och enbuskar ofta kvarsitta under åtskilliga år.

I öfvergifna bon af på marken häckande fåglar finna spridningsenheterna ofta lämpliga gröningsbetingelser, och t. o. m. vegetativa delar af kärlväxter kunna här ej så sällan utveckla sig vidare.

Flera måsarter (exempelvis *Rissa tridactyla*, *Larus argentatus* och *marinus*) häcka mer eller mindre regelbundet på branta bergväggar. Bomaterialet, som utgöres af grässtrån, örtstjälkar, störväxtare alger o. s. v., hämtas till stor del från hafsstranden. Då dylika måsbon ofta innehålla grobara frön och frukter,¹ är det tydligt, att dessa fåglar bidraga till att föra gräs och örter upp till strandklippornas springor, hyllor och afsatser.

Synzoisk spridning genom däggdjur.

Ekorre. På Östra holmen, i hvars hasselsnår och gran-skogar ekorren är synnerligen talrik, hade jag tillfälle att taga närmare kännedom om talrika såväl bebodda som öfvergifna bon. En del af dessa hade byggts i enbuskar eller täta ungranar, ej högre än att de kunde nås med handen; andra voro fästade i höga granar, antingen inne vid stammen och högt öfver marken eller ute mot spetsen af större grenar och då på ungefär 2—4 m:s höjd. Fem bon, som nedtogos för undersökning, hvilade alla på ett underlag af rätt få gran- eller hasselkvistar. Fyra af dem voro till största delen byggda af skogsmossor (*H. squarrosun*, *proliferum*, *parietinum* och *triquetrum*). Enstaka bitar af andra mossor (*Hypna*, *Mnia*, *Antitrichia* och *Aulacomnium palustre*) funnos äfven. Andra beståndsdelar, såsom enbast, gräsblad och tuffragment af fårsvingel, voro af underordnad betydelse. Ett af bona var inuti tapetseradt med hårbärande småax af bladvass. Det återstående boet bestod till öfvervägande del af enbast och gräsblad (gröe och hven),

¹ Jfr. Fauna och Flora 1913, p. 145—146

under det att skogsmossorna endast förekommo i rätt sparsam mängd. Detta senare bo innehöll ett par vippor af ängsgröe.

Ett ekorrbo, som insamlades i Romfartuna socken bortåt en mil norr om Västerås, var fästadt i en stor gran, inne vid stammen och högt öfver marken. Det låg på ett underlag af grankvistar och hade hopfogats af manlaf med helt sparsam inblandning af skägglaf.

Ekorren samlar, som bekant, vinterförråd af nötter, ek- och bokollon o. s. v., hvilka antingen läggas i ett ihåligt träd eller nedgräfväs i marken. Hattsvampar skall han ofta förvara på så sätt, att de upphängas i grenklykor uppe i träden.

Hasselmus. Denna arts såväl sommar- som vinterbon uppgifvas vara förfärdigade af mossor (*Hylocomia?*), torrt gräs, löf och kvistar. Fastän hasselmusen ligger i dvala under vintern, skall den dock om hösten lägga upp ett förråd af nötter, ollon o. s. v. att användas på våren, när den vaknar upp ur sin vintersömn.

Skogsmus. Enligt NILSSON och andra förff. samlar skogsmusen i sina underjordiska gångar rätt ansenliga vinterförråd af säd, barrträdsfrön, ollon, nötter, rönnbär, saftiga rötter o. s. v.

Fjällemmel. SERNANDER omtalar, att lemlarna vintertiden under snön släpa tillsammans hopar af torrt gräs och mossor. EKMAN, som närmare studerat dessa ofvanjordiska lemmelbon, nämner, att de i regel äro hopflätade af »Riedgräser»; blott en gång fann han ett bo, byggdt af mossor.

De många bon, jag iakttagit under mina färder i Lappmarken, utgjordes af blad af ängsullarter, stagg, fårsvingel, kruståtel, lapprör o. s. v., mer sällan af tuftåtelblad. Ett lemmelbo, som låg på en liten starrmyr invid Abisko i Torne lappmark, var mycket omsorgsfullt byggdt, hufvudsakligen af fårsvingelblad. Invändigt mätte det 11×4 cm. och ägde 2—3 cm. tjocka väggar. Ett närliggande bo på torrare mark bestod af blad af starrgräs, ängsull och fårsvingel i förening med talrika björk- och videblad jämte små lefvande mossbitar (*D. sp.*, *Hp. sp.* och *Jungermannia*).

Åkersork. Såväl åker- som vattensorken lefva under vintern af säd och andra »frön», som de hopsamlat i sina gångar. Den förra arten skall enligt NILSSON stundom äfven upplägga förråd af blomsterlökar samt rotknölar af *Stachys palustris*, efter hvilken sistnämnda han isynnerhet är begärlig och hvaraf hela göpnar finnas samlade». Sorkbona äro i regel byggda af torrt gräs och innehålla stundom fröbärande växt-delar.

Igelkott. Ett bo från Hököpinge i sydvästra Skåne bestod hufvudsakligen af gräsblad och grässtrån, däribland några få vipprester af hvitgröe och ängssvingel samt ett par mosstappar (*Br. rutabulum*).

Gräfling. I en i Sv. Bot. Tidskr. 1909 införd uppsats om »Skandinaviens tryfflar och tryffelliknande svampar» meddelar TH. M. FRIES, att gräfling, ekorre och nötskrika uppgräfvat och förtärat hjortsvampar (*Elaphomyces*). G. SCHRÖDER har äfven iakttagit, att gräflingen samlar förråd af sådana svampar i sitt gryt; i ett dylikt fann han sålunda *Elaphomyces* »till en myckenhet af 3 à 4 liter».

Då så många olika fågel- och däggdjursarter medverka vid den synzoiska spridningen, och då densamma äger rum i mycket stor utsträckning, är det tydligt, att den ej kan vara utan betydelse, om den också i regel endast försiggår på korta afstånd. Mest iögonenfallande blifva dess verkningar, när ört- eller vedartade växter föras till mer ovanliga växplatser, t. ex. upp i trädkronor eller till afsatser och springor på branta bergväggar, eller när man träffar täta samlingar af säd- eller örtplantor exempelvis i öfvergifna sorkbon.

Uddevalla i mars 1915.

En intressant ny nattskärpa från södra Arabien.

Af

E. L.

inom vissa fågelgrupper träffar man ej sällan ett mycket likartadt färgmönster, som t. o. m. återkommer hos helt olika släkten. Härpå skulle kunna framdragas en mängd exempel. Ibland äro hela och äfven på samma gång artrika familjer ganska likfärgade såsom t. ex.

de sydamerikanska *Dendrocalaptide*, som dock med afseende på sitt lefnadssätt och sin öfriga utveckling förete en sådan mångfald af typer, att man bland dem skulle kunna tala om hackspettar, trädkrypare, piplärkor, busksmygar, trastar, säfsångare o. s. v. Härvid skulle det dock kunna invändas, javäl, men dessa äro ju alla klädda i en enkel, brun dräkt. Detta är sant, men det finnes ju också fågelgrupper med lysande granna färger, där likväl ungefär samma mönster kommer tillbaka hos skilda släkten. Så är t. ex. fallet med biätarne. Inom den för Afrika egendomliga turakofamiljen ha vi ock flera väl skilda släkten, som ha en fjäderskrud af eljest öfvervägande grönt och blått, men som alla ha prunkande purpur-röda vingpennor. Än flera exempel på liknande företeelser skulle kunna framdragas, hvilka alla visa, att fjäderdräktens färger eller åtminstone det allmänna mönstret för färgernas fördelning ej sällan bibehåller sig mycket segare än många morfologiska karaktärer.

En familj, inom hvilken en stor inbördes öfverensstämmelse i fjäderdräkten härskar, är nattskärrornas (*Caprimulgidae*). Vi finna där i regel en brun eller grå fjäderskrud, som är spräcklig genom mörkare och ljusare fläckar och streck. Denna anspråkslösa och föga i ögonen fallande dräkt står naturligtvis i öfverensstämmelse med dessa fåglars lefnadssätt. Det är tydligen fråga om en tillpassning till omgifningen, som gifver fåglarna skydd om dagen, då de orörliga trycka på marken eller längs efter någon trädgren. Men öfverensstämmelsen i färg inskränker sig ej blott till den allmänna grå eller bruna grundtonen, utan sträcker sig äfven till vissa fläckar och märken, genom hvilka nattskärrornas hanar skilja sig från honorna. Dessa märken, som vi ju säkerligen känna till och som vi så väl kunna iakttaga hos hanen af vår vanliga nattskärria vid dess flykt under våra ljusa sommarkvällar, utgöras af hvita fläckar på några af de första handpennorna samt mer eller mindre hvitt i spetsen af de yttre stjärtpännorna. En teckning efter detta mönster förekommer ej blott hos det öfvervägande flertalet af det stora nattskärresläktet *Caprimulgus*, utan äfven hos åtskilliga andra. Såsom exempel må anföras det amerikanska släktet *Stenopsis*, som utmärker sig för sina långa borst, som räcka långt utanför näbben, ehuru denna är rätt lång för en nattskärria; *Nyctidromus*, likaledes från Amerika, som har jämförelsevis långa tarser och därför ganska bra kan röra sig på marken; den afrikanska *Scotornis* med kilformig stjärt; *Macropsalis* från Sydamerika med gaffelklufven stjärt. Vidare gäller detsamma om flera slakten, som afvika från våra nattskärror därigenom, att de sakna borst vid näbben eller blott ha svaga dylika, t. ex. *Eurostopodus* från Australien, *Chordeiles* från Amerika, hvars arter jaga myggor i skymningen, samt *Podager* i Sydamerika m. fl.

Visserligen finnas äfven inom släktet *Caprimulgus* några få arter, som sakna hvitt på de yttre stjärtpennorna, och en art från Nordamerikas sydstaten (*C. carolinensis*) samt en från Sydamerika (*C. rufus*) ha ej heller hvitt på handpennorna. Teckningsmönstret i fråga är ju dock, såsom framgår af det

redan sagda, så pass genomgående inom familjen, att det är ägnadt att väcka en viss uppmärksamhet i de fall, då det ej återfinnes.

Af den första Mjöbergiska expeditionen infångades, då den var på väg till Australien, vid Aden fyra stycken nattskärror, hvilka tillsammans med öfriga låglar inlöstes till Riksmuseum. Enligt etiketterna utgjordes dessa af 2 hanar och 2 honor. Vingmåttén på de båda förra äro resp. 183 och 180 mm. och på de senare 172 och 169 mm. Denna storleksskillnad talar för att könsbestämningen är riktig. Detsamma styrkes äfven däraf, att på etiketten uppgifves, att i färskt tillstånd en hane mätt 255 och en hona 240 mm. i totallängd. En hane och en hona ha sliten fjäderdräkt, delvis i ruggning, och äro alltså gamla fåglar, de båda andra med oslitna fjädrar kunna antagas vara unga. Med all sannolikhet representera därför dessa fyra fåglar en nattskärrefamilj.

Det märkligaste med dem är emellertid, att ej ens hos hanfåglarna finnas hvita spetsar på de yttre stjärtpenorna. På första handpennan hos den gamla hanen finnes intet vitt; på den andra finnes en 9 mm. bred och hälften så lång vit fläck på innerfanet, innesluten i ett rostgult tvärband öfver pennan, och på den tredje handpennan saknas denna fläck, utom att spolen på ett kort stycke midt för det nämnda rostgula bandet är vitt. Hos den unga hanen (liksom naturligtvis hos honfåglarna) saknas äfven dessa små antydningar till hvita fläckar på de yttre handpenorna. Denna nattskärreform afviker alltså på ett ganska anmärkningsvärdt sätt från den vanliga typen. En närmare undersökning och jämförelse gaf för öfrigt snart nog vid handen, att här var fråga om en alldeles ny, hittills okänd art. Att här upprepa en fullständig beskrifning¹ är af mindre intresse. Det må blott omnämnas, att den till sin allmänna färg är mycket ljust grå, hvilket åstadkommes genom en mycket fin, mörkbrun vattring på nästan hvitaktig botten. De mörka spolstrecken äro helt smala. På hufvudet,

¹ Arten finnes beskrifven i Ornithol. Monatsber., 23. Jahrg. N:o 3., Berlin 1915.

där de pläga vara bredare, äro de knappt mer än $2\frac{1}{2}$ mm. och vanligen smalare, på ryggen högst $1\frac{1}{2}$ mm. Vingpennorna svarta med gråmarmorade spetsar och rostgula fläckar, som delvis bilda ofullständiga tvärband. Dessa sträcka sig längre ut mot spetsen än hos vår vanliga nattskärria. De mellersta stjärtpennorna ha ryggens färg med smala, vågiga svarta tvärband, de yttre ljusst rostgulgrå med svarta spräckligheter. Kropens undersida rostgulhvit med mörka tvärband.

Från sina närmaste geografiska grannar är denna art väl skild. Så väl *C. europæus* som den något blekare *C. unwini* i Turkestan och Persien ha stora runda hvita fläckar på de 3 första handpennornas innerfan samt hvita yttre stjärtspetsar hos hanen. Detsamma gäller om den med ett rostgult nackband försedda *C. ruficollis* i Nordafrika och på Pyreneiska halfön. *C. ægyptius* från nordöstra Afrika och tillgränsande delar af sydvästra Asien saknar visserligen hvitt på stjärten, men i dess ställe är det hvita på handpennorna ytterligare utveckladt till breda tvärband. Teckningen i öfrigt är också olika hos den sistnämnda med korta fläckar på hufvudet i st. f. långa spolstreck o. s. v. Den vid Aden funna nattskärrian intager alltså en ganska isolerad ställning. Dess mycket bleka färg tyder på, att dess hemvist med all säkerhet är torr, sandig och ökenartad. Det är också sannolikt, att denna är att söka i de södra och inre delarna af arabiska halfön, som ha en dylik natur. Det ifrågavarande fyndet gifver ock stöd åt den uppfattningen, att södra Arabien i zoogeografiskt och faunistiskt afseende intager en viss själfständighet. Särskildt har det på senare åren ådagalagts, att flera däggdjursformer därstädes äro ganska olika de närstående i andra länder.

De fyra nattskärriorna, som gifvit upphof till ofvanstående, erhöles ej i land vid Aden under någon exkursion i dessa heta trakter, utan de voro nog tillmötesgående att flyga ombord på den svenska ångaren »Indianic», där de blefvo vederbörligen ombändertagna. Detta lilla sjöäfventyr har gifvit anledning till, att arten fått namnet *Caprimulgus nauta*.

Till frågan om kalkens inflytande på växternas geografiska utbredning.

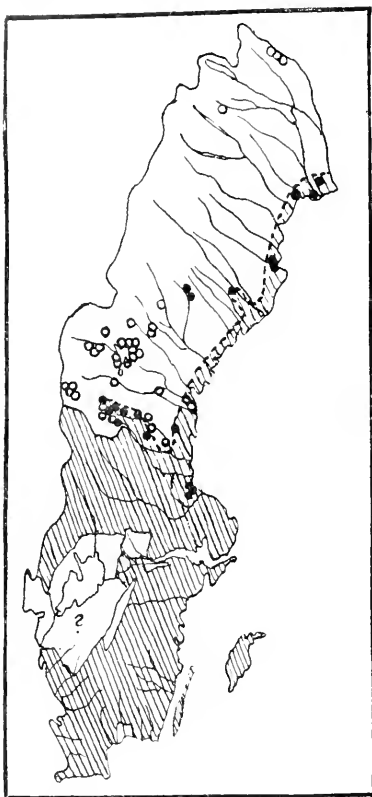
Af

A. Sörlin.

Om G. ANDERSSON antyder i arbetet »Den norrländska florans geografiska fördelning och invandringshistoria», har spørgsmålet om kalkens betydelse för växternas utbredning i vårt land ej ägnats ett sådant intresse, som den är värd, och som varit fallet t. ex. i våra grannländer, där omfattande undersökningar af kalkens fysiologiska betydelse gjorts, hvilka bragt klarhet i många utbredningsförhållanden, som förut syntts svåra att förklara. Undertecknad, som gjort botaniska resor såväl inom våra siluområden som i de kalkfattigaste trakter af landet, har härunder kommit i tillfälle att göra några jämförelser rörande floran inom de olika områdena. I ofvannämnda arbete framhålles särskildt, hurusom de kalkföredragande växternas temperaturgränser förskjutas inom silurtrakterna, d. v. s. växterna ifråga gå in i kallare zoner, blott kalk erbjudes, än annars är fallet. Nu finnes det vissa arter, som inom en del af sitt förekomstområde äro kalkbundna, inom en annan del indifferenta eller kalkskyende. Rörande dessa arter kan den iakttagelsen göras, att *de, i de sydligare eller eljest klimatiskt bättre gynnade trakterna, äro indifferenta, d. v. s. förekomma på underlag af olikartad beskaffenhet, i de nordligare och kallare däremot bli kalkbundna.* (Undantag utgöra dock några fjällväxter i södra Sverige, som

där, egendomligt nog, äro kalkbundna.) Som ett belysande exempel härå skulle jag vilja anföra *Epipactis palustris*. Arten

Karta öfver *Orchis incarnatas* (●) och *O. cruentas* (○) utbredning. För båda arterna äro alla kända norrländska lokaler inlagda. *O. cruenta* finnes dessutom äfven å Gotthland; som dess utbredning där ej är närmare känd äro lokalerna ej medtagna å kartan. Inom det streckade området förekommer *O. incarnata* mer eller mindre allmänt eller sällsynt; i Västergötland är förekomstsättet obekant. Uppgifterna för Göta- och Svealand äro hämtade ur A. Berlins växtgeografiska tabeller.

är spridd öfver större delen af södra och mellersta Sverige å växlande underlag och har sin egentliga klimatiska nordgräns i stort sedt sammanfallande med vinterisotermen för -5° C. I Norrland är den endast anträffad å kalk; den var en lång tid endast känd från kalkmarkerna i Gäfletrakten, tills den för några år sedan upptäcktes på ett par lokaler å den jämtländska siluren. Från det mellanliggande, klimatiskt bättre lottade, kustlandet är den ej känd. Ungefär samma förhållande gäller ifråga om *E. latifolia* (ej att förväxla med *E. latifolia* var. *violacea*, som torde vara en västlig invandrare), hvilken äfven har sina nordligaste kända utposter å jämtlandssiluren. Nämnas kan också, att *Chamorchis alpina* och *Gymnadenia albida* i Torne Lpm. äro anträffade uteslutande å kalk (TH. FRIES). Utom de här nämnda orchidéerna finnas ett flertal andra sydliga växter af denna klass uppräknade i det ofvan cite-

rade arbetet. Härtill skulle möjligen kunna läggas *Circaea alpina*, som af mig, i Norrland, observerats endast å kalkhaltigt substrat.

I nämnda arbete förekommer äfven uttrycket »vikarierande arter», hvarmed här ses sådana, som uppkommit genom klyfning af en stamart i tvenne former, af hvilka den ena är kalkskyende eller indifferent, den andra däremot, genom en allt fastare anpassning för kalkdiet, blifvit kalkbunden. Den melaneuropeiska floran lämnar flera exempel på sådana arter, i vårt land äro däremot endast ett fåtal kända. Som exempel anfördes *Phegopteris robertiana*, som hos oss är fullständigt kalkbunden, och systerarten *Ph. dryopteris*, som villigt växer å våra kiselsyrerika bergarter.

Enligt hvad jag kunnat finna, ha vi ett sådant vikarierande artpar i *Orchis incarnata* och *O. cruenta*, af hvilka den förra växer spridd öfver största delen af Göta- och Svealand å olikartadt underlag och vid sin nordvästgräns aflöses af den senare, som efter allt att döma är strängt kalkbunden. Som båda arterna äro rätt lika och mycket variabla, är det nog fara för, att de stundom förväxlas i gränsområdena, men man kan i alla fall tydligt se, att den förras klim. nordgräns rätt väl sammanfaller med den senares sydgräns.¹

Ungefär samma gränslinjer äga *Primula farinosa* och *P. stricta* och äro möjligen också att föra hit. Äfven af *Platanthera bifolia* äro särskilda tvenne former, en sydlig α) *densiflora* och en nordlig β) *tenuiflora*. Den förra är indifferent; äfven den norrländska formen förekommer utom kalkmarkerna, men då vanligen i sydbergens varma solsidor, då den å siluren växer på samma slags lokaler som i Sydsverige.

En sak, som äfven vore värd uppmärksamhet, är utbredningen af den ofvannämnda *Epipactis latifolia* var. *violacea*, jämförd med stamarten. Den går betydligt nordligare än denna, i Norge ända till kulturtrakterna kring Alten, hvarifrån den,

¹ Här kan äfven anmärkas de relikrtade förekomsterna af *Orchis cruenta* på Gottland, där äfven *O. incarnata* allmänt förekommer. Säkerligen äro de gamla arter och uppkomna långt innan de började sin invandring på skand. halfön. Den förra inkom sannolikt något senare än den glaciala floran till nämnda ö och fann då lämpliga lifsbetingelser på de kalkrika sankmarkerna, där den sedan hållit sig kvar; som förut är nämdt, finnas åtskilliga andra fjällväxter i södra Sverige, som där äro mer eller mindre strängt kalkbundna.

genom de låga passen, inkommit till Torne Lpm. (Ortovare, på kalk). Hur den förekommer i den skandinaviska halföns sydligare delar känner jag ej, men det förefaller, som den skulle ha lägre temperaturfordringar än hufvudarten. De vegetativa organens violetta färg som värmeabsorberande medel kan möjligen få en förklaring härigenom; äfven *Orchis cruenta* är, som bekant, vanligen mer eller mindre starkt violett färgad, hvilket ej är fallet med stamarten.

Smärre meddelanden.

Nya resultat af laxmärkning i Västernorrlands län.

I sin redogörelse för fisket i Västernorrlands län under år 1914 har fiskeriinstruktören J. A. LING äfven lämnat några intressanta meddelanden om de resultat, som senast vunnits genom märkning af laxfiskar i nämnda län. Hr LING skriver:

»Af de under hösten 1912 vid fiskodlingsanstalten i Flo och i Resele märkta afvelslaxarna hafva under året återfångats sex stycken, alla honlaxar, samt en öringhona, som utsläppts i Resele år 1912, men återfångats i Faxälven i närheten af dess utlopp i Ångermanälven. Laxarna hafva alla återfångats i samma vattendrag eller nedanför detsamma. N:o 8 och n:o 14 utsläpptes i Flo, de öfriga i Resele. Deras tillväxt och fångstplats framgår af nedanstående förteckning, där vikten och längden vid utsläppandet är an gifven inom parentes:

N:o 14 fångades i juni vid Löfvik, vikt 14,4 kg. (9,5 kg.) längd 104 cm. (104 cm.), n:o 2,684 fångades i juni vid Abord, vikt 15 kg. (12 kg.) längd — (105 cm.), n:o 2,680 fångades i juni i Sand, Ed, vikt 10,5 kg. (6 kg.) längd 95 cm. (82 cm.), n:o 2,697 fångades i juni i Österås, vikt 2,1 kg. (0,5 kg.) längd — (47 cm.), n:o 2,606 fångades den 10 juli i Skorped, vikt 12,5 kg. (9 kg.) längd 107 cm. (106 cm.), n:o 2,677 fångades den 18 juli i Västerås, vikt 13 kg. (10 kg.) längd 113 cm. (110 cm.), n:o 8 fångades i okt. i Flo, vikt 10,5 kg. (5 kg.) längd 105 cm. (90 cm.).

Största tillväxten företer den förut nämnda öringen, n:o 2697, och de yngre laxarna. Märkligt nog har nu af de 27 laxar och öringar, som hösten 1912 utsläpptes i Resele, redan återfångats mer än en tredjedel eller 10 stycken, hvaraf 4 laxar och 1 öring 1913, samtliga hanfiskar, och lika många 1914, men då blott honfiskar!

Ledsamt nog hafva ej några laxmärken hitsändts de sista åren af den internationella hafsfiskekommissionen, och de af mig inlösta märkena hafva ej heller betalats under 1914, hvadan forskningen inom detta område synes komma att inställas, just då resultaten börja visa sig mera tydligt än någonsin förut.

De i höstas utsläppta afvelslaxarna märktes blott genom ett eller två hål i fettfenan, något som väl icke torde så lätt observeras.»

Af intresse är bl. a. att se, huru ringa längdtillväxten är, när laxen hunnit till en längd af något öfver 1 m. Denna längd kan alltså sägas vara blanklaxens normala maximilängd, ehuru den na-

turligtvis ej sällan betydligt öfverskrides af gamla fiskar. För samma sak talar också det faktum, att ej heller viktökningen hos dessa laxar är särdeles stor, om man tager hänsyn till, att laxarna, när de släpptes, voro utlekta och sålunda då förlorat omkring 30 % af den vikt, de hade vid början af uppstigandet i älven. Vidare se vi änyo en bekräftelse på den gamla satsen, att laxen återvänder till sin hemälf för leken.

Säkerligen skulle ytterligare en hel del intressanta rön kunna vinnas genom fortsättning af denna märkning och det är synnerligen beklagligt, att den ej kunnat fortsättas.

Fågelnotiser.

Af sällsyntare fåglar har undertecknad iakttagit följande:

Bändelkorsnåbben (*Loxia leucoptera*), som österifrån tidtals i större eller mindre mängd invandrar till vårt land, sågs i Linköping 1909 i februari. De sällsynta fåglarna, som utgjorde en flock på 4 stycken, nämligen en röd hane och tre honor, hade vid tillfället slagit sig ned i en grupp rönnbärsträd vid en gata i staden. Rönnarna voro då rätt rika på bär, som fåglarna fingo hålla till godo med i brist på sin naturliga föda, barrträdsfrön. På markens bara fläckar i närheten tycktes de dock hellre vilja hoppa omkring för att söka efter något annat ätbart att stilla sin hunger med.

Stenknäcken (*Coccothraustes coccothraustes*) förekommer i enstaka exemplar i Linköpings parker och trädgårdar, där jag varit i tillfälle att iakttaga honom höst- och vintertiden under åren 1907—12, då jag vistades i staden. Jag lyckades också fälla en hane, som nu hos mig befinner sig i uppstoppadt skick bland mina öfriga fåglar.

Älven i Rumskulla socken af Kalmar län, som är min hemtrakt, har jag — våren 1913 — observerat ett par stenknäckar. De bägge fåglarna — troligen hane och hona — voro i sällskap och uppehöll sig en längre tid under våren i trädgårdarna vid en by i norra delen af socknen. Jag såg dem ofta sysselsatta med att krossa gamla körsbärskärnor sedan föregående år, och redan på ett längre afstånd röjde de sin närvaro genom det knastrande ljud, som uppstod vid kärnkäckningen. De kvarsittande, förtorkade stenfrukterna af häggen (*Prunus padus*) syntes äfven vara begärliga för dem.

Det är ju möjligt att fåglarna stannade kvar under sommaren och häckade någonstädes i trakten. Emellertid är detta den enda gång, jag i nämnda socken sett stenknäcken, och mig veterligt har han ej förut af någon ornitolog blifvit sedd där.

Fördugglan (*Asio brachyotus*) iakttog jag sommaren 1908 häckande i Tångeråsa socken i Väster-Nerike, där jag tidvis uppehållit mig för att studera den rika fågelvärlden. Boet var beläget på en tulva i den s. k. Skagershultsmossen. Så länge ungarna lågo kvar i boet, voro föräldrarna ej särdeles skygga. Redan ett par timmar före solnedgången voro de ute och flögo, ofta sväfvande likt ormråkar på betydlig höjd.

Da jordugglan, som ju är en fjällfågel, enligt för mig tillgängliga uppgifter påträffats häckande endast på några få lämpliga lokaler nedåt landet, såsom i Skåne och på Öland, torde denna iakttagelse vara värd att uppmärksammas.

Eilving Welander.

Videsparfven funnen i Jämtland.

Under en jaktfärd till Öfverbodarnes fåbovall på Gevägsskogen i Ragunda socken, Östra Jämtland, anträffade jag en kull af videsparfvar (*Emberiza rustica* PALL) den 18 aug. 1907, strax öster om fåbodarna helt nära gränsen mot Ångermanland.

Det var en gammal bekant, jag här stötte på — en bekant från tidiga barndomen från Södra Norrbottens skogar. Men sammanträffandet var öfverraskande. Jag väntade icke att återfinna den så långt söderut, på omkring 63° n. br. Uppmärksamheten på fågeln fästes först genom hans rätt karakteristiska lockton, ett svagt hvisslande läte, som något påminner om trädpjplärkans fastän mycket svagare. Det skulle kanhända kunna återgifvas med *tsin, tsin*. Jag lyckades äfven skjuta ett exemplar, en ungfågel, men tyvärr blef det mycket sönderskjutet. Fågeln ena vinge bevarades och sändes för en tid sedan till prof. L. JÄGERSKIÖLD, som godhetsfullt fastställde identiteten.

Videsparfven tyckes vara stadd i snabb spridning inom vårt land. ZETTERSTEDT fann den först 1821 vid Haparanda. Vid Luleå tillvaratogs den 1835. Därefter märktes den ej förrän 1897 vid Äminne i Edefors socken, där förf. äfven fann det första boet med ägg år 1900. (Se därom: ARVID FRISENDAHL, Om fågelfaunan i södra Norrbotten, Arkiv för Zoologi, Band 4, 1907.) Sedermera har den anträffats här och där i Norrbotten, där den icke torde vara sällsynt. I Ragunda synes den dock ännu vara sällsynt. Under de sju somrar, som jag vistats i dessa trakter och där ströfvat omkring ganska vidt och bredt, har jag icke anträffat den på någon annan än ofvan omnämnda plats, där en kull med ungar fanns äfven år 1908 i augusti.

ZETTERSTEDT, som beskriver arten under namn af *Emberiza borealis* i sin »Resa genom Sveriges och Norges Lappmarker, förrättad år 1821», skriver: finnes om våren ganska sällsynt vid Haparanda, där den i sällskap med andra sparfvar på åkrar och vid husen uppsöker korn och växtfrön till sin näring. Själfr har jag däremot aldrig funnit den annat än långt från människoboningar, och synes den mig vara ett den ödsliga, försumpade granskogens barn.

För den händelse någon ornitolog närmare skulle vilja studera fågeln på denna hans sydligast kända häckplats inom vårt land, så är nog hemmansägaren WALFRID HALÉN, Geväg, Palgård, villig att tjänstgöra som vägvisare.

Axel Frisendahl.

Samlar sparfugglan förråd?

Känt är ju att en hel del rofdjur, då tillfälle därtill yppar sig, döda långt flera rof, än de för tillfället hafva användning för, och synes motivet härtill ej så mycket vara tanke på framtida behof, som fastner endast ett utslag af grymhet och blodtörst.

Roffåglarna däremot bruka ju i allmänhet, äfven vid riklig tillgång å föda, ej bemäktiga sig mera än de för tillfället orka förtära, och är det hufvudsakligen endast vid boet hos ungarna, som man plägar finna anhopningar af födoämnen. Det kan därför kanske vara af intresse att relatera ett fall, då en sparfuggla befanns hafva samlat förråd, säkerligen för att därigenom kunna möta eventualiteter, som en sträng och snörik vinter kan föra med sig.

Den 26 nov. sistlidet är iakttag under en skogs-förrättning en sparfuggla, som kom flygande med något byte i klorna och kröp in i en torrtall, i en hållighet, som synbarligen uthackats och bebotts af *P. tridactylus*. Efter en stund kom hon åter ut och blef då skjuten. Då jag hade intresse af att närmare taga reda på, hvad fågeln haft i klorna, lät jag fälla trädet, och befunnos då däri vara gömda 2 ex. af *Sorex araneus* 8 ex. af *Evotomys rufocanus* samt 2 af *Erot. glareolus*, hvilka alla syntes vara färska. Förvånansvärdt är huru fågeln kunde praktisera sig in i trädet med sitt byte i klorna, då hålöppningen endast var drygt 4 cm. i diameter och äfven sorkens tyngd, 22 gram, syntes varit besvärande, då fågeln under de omkr. 300 meter, jag såg den flyga, måste hvila sig tre gånger.

Efter en flerårig mellantid af bortavaro hafva sparfugglor denna vinter uppträdt litet hvarstades i Västerbotten, troligen en följd af den rikliga tillgången å sorkar och möss.

R. Gram.

I hvilka delar af Sverige uppträder myrspofven (*Limosa lapponica* (L.)) som häckfågel?

I »Nordens Fåglar» andra upplagan, säges om myrspofvens förekomst i Sverige, sid. 215: »I Sverige är han funnen häckande i Muonioniska. Enontekis och vid Kyrö i Torneå Lappmark. Vid Qvickjock skall han saknas (Kinberg)». Detta är allt! Dessvärre vill det synas, som om dessa lokaluppgifter vore oriktiga, ty de två första af de uppräknade orterna ligga i Finland, icke i Sverige, och med den sistnämnda afses äfven högst sannolikt en ort i finska Lappland. Muonioniska är nämligen det officiella namnet på finska Muonio — svenska Muonio heter Muonialusta — och Enontekis är den till Karesuando gränsande socknen på finska sidan af Muonio älf. Att därmed skulle afses Karesuando är föga troligt, ehuru man visserligen någon gång hör en sådan benämning användas. Hvad slutligen Kyrö beträffar, är det ju möjligt att en ort med detta namn finnes i Torneå lappmark, men då orten Kyrö i norra Kittilä (Finland) är en gammal, känd häckningsplats för

myrspofven, som ofta nämnes i den ornitologiska litteraturen, ligger det nära till hands att förmoda, att uppgiften i Nordens Fåglar gäller denna ort, ehuru den af misstag förlagts till Torneå lappmark.

Om myrspofven verkligen blifvit funnen häckande på alla de angifna orterna eller om uppgifterna, liksom så många andra från gränstrakterna mellan Sverige och Finland, böra betvivlas, är en fråga, som det väl numera är för sent att utreda. Säkert är emellertid, att arten nu saknas i såväl svenska som finska Muonio, och att jag under en mer än 12-årig vistelse här uppe ej en enda gång sett arten i Enontekis eller erhållit ägg af densamma därifrån. I trakten af Kyrö i norra Kittilä häckar han däremot, ehuru ytterst sällsynt.

Till Muonio, Muonioniska och Muonionalusta förläggas en massa fynd, som säkerligen icke äro gjorda där. Detta beror därpå, att på gården Muoniovaara på svenska sidan om gränsälven under långa tider bott ägguppköpare, börjande med engelsmannen John Wolley, hvilka med de höga pris de erbjödo lockade företagsamma personer bland befolkningen att anskaffa ägg äfven från aflägsnare trakter, isynnerhet från Kittilä i finska Lappland och Koutokeino i norska Finnmarken. Då dessa personer sedan, kanske i andra, tredje hand sålde äggen åt »äggherrarna» på Muoniovaara, är det ej underligt, om det blef si och så med lokaluppgifternas tillförlitlighet.

Jag har ansett det vara skäl att rikta uppmärksamheten på denna omständighet, emedan jag har mig bekant, att ägg från finska Lappland ält ännu levereras till samlare i Sverige, ofta genom mindre pålitliga mellanhänder och fara sålunda föreligger, att nya oriktiga uppgifter om sällsynta arters häckning skola smyga sig in i litteraturen.

Muonio den 1 febr. 1915.

Justus Montell.

Svanar i Västergötland.

I Härna socken af Älfsborgs län finnas tre obetydliga småsjöar i Viskans öfre lopp, vid hvilka sångsvanor ofta äro synliga under vintern. Särskildt mot våren bruka de regelbundet hålla till där. I vinter ha 2 å 3 st. observerats den 28 nov., den 18 dec. och senast den 19 jan., då ännu något öppet vatten fanns. För närvarande äro sjöarna helt och hållet tillfrusna. I februari och mars, om öppet vatten finnes, bruka svanarna infinna sig mera talrikt. Förliden vinter räknade jag ibland 18 st., både unga och gamla. De höllo vanligen till i den minsta af sjöarna, som är så grund, att den om sommaren nästan är fylld af fräken, kalmus och nata med bottenvegetation af dyborre m. m. De voro mycket skygga och styrde genast ut till midten af sjön under klagande låt, om man närmade sig stranden. Ofta lyfte de sedan och flyttade sig till närmaste sjö, men återkommo efter någon timme till sitt vanliga

tillhåll. En hel del änder, mest dykänder, höllo då samtidigt till där. I slutet af mars försvunno både änder och svanor från platsen.
Nitta ^{30/1} 15. Karl Kloo.

Ejder häckande på Gotska Sandön.

Bland de fågelbiologiska meddelanden, som för 1914 insändts till Riksmuseum (å formulär för iakttagande af fåglarnas flyttningar), meddelar från Gotska Sandön fyrmästaren K. Bourgström, att den ^{21/5} 1914 observerades å öns östra strand en ejderhona häckande. Under de närmast förflutna 60 åren har med visshet ingen ejder häckat å ön; huru fordom förhållandet varit torde ej vara känt.

Hjalmar Rendahl.

Växternas utveckling sommaren 1914.

Efter att nyligen ha uppmärksammat artikeln »Den varma sommaren och växternas utveckling», Fauna och Flora, häft. 4 i år, får jag härmed omtala ett par af mig observerade fall, som möjligen kunna ha intresse. — Då jag den 29 september detta år kom till Bordsjö gods' skog, Askeryd socken, Jönköpings län, Småland, befann sig *linnéan* där i riklig blomning. Öfverallt i skogen på lämpliga lokaler funnos blommor i så ymnig mängd, att man lätt kunnat plocka hela buketter däraf, och blomdoften kändes, så snart man kom i närheten. Först efter några mycket starka frostnätter under första veckan af oktober föllo de sista blommorna af.

Så sent som omkr. den 10 oktober observerade jag vidare 3 st. blommande exemplar af *Pyrola uniflora*. De voro då redan på retur och blombladen något bruna i spetsen. De gröna stjälekbladen voro af en spädare grön färg än vanligt.

Edvard Wibeck

assistent, e. jägmästare.

Fynd af S:t Persfisk utanför västkusten.

Då det är af ett visst intresse, vill jag meddela, att en studerande vid härvarande h. allm. läroverk, Åke Unell, öfverlämnat ett ex. af *Zeus faber* L. Ex. i fråga är taget mellan Vinga och Skagen den 14 januari innevarande år (trawllångaren »Helga», kapt. Josef Ohlson); det mäter från nospetsen till basen af stjärten 216 mm., och största höjden är 130 mm.

Flera ex. af denna fisk lära på sista tiden fångats i svenska farvatten.

P. H. Strömman.

Vicia pisiformis i Sverige.

Under åren 1911 och 1912 lämnades i Fauna och Flora åtskilda uppgifter om förekomsten af *Vicia pisiformis* i Oster- och Västergötland. Af dessa framgår, att denna växt numera förekommer endast på ett par lokaler i det förstnämnda landskapet, nämligen Hamra i Vårdsnäs socken, Åby i Kvillinge socken samt Opphem i Fjärstad socken. På framställning af K. Vetenskapsakademien fridlystes den inom länet i mars 1912, hvarjämte beslöts, att Hamralokalen skulle genom akademiens naturskyddskommittés försorg inhägnas.

Till de nu nämnda fyndorterna vill undertecknad lägga ännu en, nämligen Västra väggar vid Omberg. Där förekom den, åtmin-

Skala 1:100000

stone för några år sedan, i ganska stort antal bildande snår bland buskarna på den steniga stranden nedanför berget mot Vättern. År 1905 sågs i augusti riklig fruktsättning.

Utom från dessa lokaler anges växten i Hartmans flora finnas på ytterligare sju platser i Östergötland. På tre af dessa (Kettilstad, Borgberget och Gräfsten) anges den vara utgangen Nordenström, Nord och Hammerz i Fauna och Flora, 1911 och 12, och på de öfriga, Malexander, Atvidaberg, Borkhult och Björsäter, synes förhållandet vara detsamma, då i »Sveriges natur», 1913, sid. 118, Hamra i Vårdsnäs s:n af Kinda härad anges vara »den enda kända växtlokalen inom länet».

Tilläggas bör, att i Neumanns flora (1901) *Vicia pisiformis* äfven uppges växa i Småland.

Einar Klefbeck.

Fynd af storskarv i Värmland.

I oktober 1914 hittades i ett nät i sjön Alkvettern i Östra Värmland en årsunge af storskarv.

E. Klefbeck.

Ekorren och skogen.

Litet hvar ha vi sett, att granskogens mark ibland är alldeles öfversållad af små tumslånga, friska grenspetsar. Vi veta, att det är ekorren, som varit framme. För att komma åt blomknopparna har han bitit af de yttersta kvistarna. Men hur snabb han är i sitt ödesdigra värf, det är få, som ana. I går hade jag tillfälle att iakttaga en knoppätande ekorre. På en minut lät han i medeltal 13 kvistar regna ner. Knappt 5 sekunder var således nog för honom att hinna fatta en kvist med framfötterna, afbita spetsen och pilla i sig knopparna. Detta gör 780 blomknoppbärande skott i timmen. Skulle vi söka räkna ut, hvad en enda ekorre hinner med i den vägen under en säsong, finge vi en svindlande siffra. Inte underligt, om man jämför öfver klena fröskördar!

Stockholm den 23 mars 1915.

Carl Fries.

Det äger nog sin obestriddliga riktighet, att ekorrarna i ofvannämnda hänseende göra stor skada, men en ren multiplikation af ett iakttaget faktum leder å andra sidan lätt till öfverdrift i uppskattningen däraf.

Red.

Jaktfalk skjuten vid Uppsala.

Då ett meddelande om ett mycket ovanligt skott, jag blef i tillfälle göra den 25 dennes, torde vara af ett visst intresse, tar jag mig härmed friheten omtala följande.

Jag var på morgonen sysselsatt med kråkskytte för lefvande uf vid Grenby utanför staden, då en stor roffågel kom och slog för ufven: jag sköt honom, och min förvåning blef inte litet stor, då jag gick ut och hämtade honom och fann, att det var en jaktfalk.

Falken, som nu stoppats hos Kolthoffs, är en ung hona med tydligt utvecklade äggstockar. I kräfvan, som var helt fylld, hade hon så godt som en hel raphöna.

Uppsala den 27 mars 1915.

Petrus Falk,
Löjtnant.

Biologiska iakttagelser under solförmörkelsen 1914.

Iakttagelser af fåglar under solförmörkelsen 1914.

Vid tidpunkten för solförmörkelsen vistades jag på en plats vid Ångermanälven mellan Härnösand och Sollefteå, där förmörkelsen var total. Jag hade uppsökt ett ställe invid älven, där så många fåglar som möjligt på en gång kunde observeras. Följande iakttagelser nedskrefvos vid tillfället:

En flock kråkor gingo här och hvar letande föda vid stränderna och på en närbelägen ängsmark. Då solen började mista sitt sken, iaktogs bland dem en påfallande oro, de lyfte och foro omkring i luften med kraxande läten. Då förmörkelsen blef total, flög flocken till en närbelägen grandunge, där jag förut visste de hade nattkvist. Två kråkor stannade, sittande på en gårdsgårdsstör under hela förmörkelsen, men flögo omedelbart sin kos, då ljuset började återkomma. Öfriga kråkorna kommo så småningom åter, men först kl. 1.20 e. m.

En skata sågs och hördes i en grandunge. Hon syntes helt förskräckt och förde mycket oväsen, innan hon slutligen kröp till ro i en lummig gran, men kom omedelbart ut, da solen började titta fram.

Flera björktrastar höllo till i ett närbeläget buskage och tyckte jag mig vid förmörkelsens inträdande tydligt igenkänna dessa fåglars kvittr, som de vanligen låta höra, innan de slå sig till ro på kvällen. Detsamma var förhållandet med en rödstjärt, som sågs och hördes på samma ställe.

En flock gråsiskor sutto i ett albestånd och åto af dess frukter, 7—8 sädesärlor flaxade omkring eller sprungo på marken, men sa snart solförmörkelsen blef total försvunno alla dessa fåglar spårlöst.

Bo Witt-Strömer.

Iakttagelser vid solförmörkelsen den $21\frac{1}{8}$ 1914.

Värmland, Karlskoga.

Kl. 12.20	Temp. 21 ^o , ₈		Humla flyger omkring.
12.25	20 ^o , ₉		
12.30	20 ^o , ₅	(moln)	Kålfjäril flyger.
12.35	20 ^o , ₈		
12.45	21 ^o , ₂		Sorgmantel (<i>Vanessa antiopa</i>) flyger.
12.50	20 ^o , ₈		Hvitklöverns (<i>V. repens</i>) småblad böjda till 45 ^o vinkel. Egendomlig dager. Lösa fåglar flyga.
12.55	20 ^o		
1	19 ^o , ₂		Solfäckar under träd aflanga.
1.5	19 ^o		Käringtand (<i>Lotus corn.</i>) viker ihop bladen.
1.10	18 ^o , ₅		

Kl.	I. 15	Temp.	18 ^o , ₃	(solförm. Ärlor ute. max.)	<i>Hyponometa prunella</i> flyger.
	I. 20		18 ^o , ₂		
	I. 25		18 ^o , ₃		Tuppen gal. Fåglar börja kvittra.
	I. 30		18 ^o , ₈		Klöverblad öppna sig. Blomsterflugor och spindlar i rörelse.
	I. 35		19 ^c , ₁		Klöverblad fullt öppna.
	I. 40		19 ^o , ₉		Bin flyga.
	I. 45		19 ^c , ₉		
	I. 50		20 ^o , ₂		
	I. 55		22 ^o		

Karlskoga ²⁸/₃ 1915.

E. Klefbeck.

Litteratur.

E. Lönnberg: *Sveriges Ryggradsdjur. II. Fåglarna.* P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris inbunden i starkt klot kr. 4: 50.

Alltför sparsamt har facklitteraturen öfver vår inhemska djurvärld rekryterats med de oundgängliga exkursionsfaunorna eller mindre handböckerna, som äro afsedda att vara en större allmänhet till gagn och glädje. Det är en anmärkning, som gör sig själf, särskildt med tanke på allt som i öfrigt blifvit uträttadt för att i vidsträcktare mening öka och väcka det biologiska kunskapsvärdet och intresset. Man behöfver i detta sammanhang endast erinra om å ena sidan våra nya biologiska tidskrifter eller naturskydds- och jaktvårdslitteraturen, å den andra skolornas förbättrade läroböcker, äskådningsmaterielen, reseanslagen o. s. v.

Detta är säkerligen icke någon tillfällighet. Att gifva en omfattande naturvetenskaplig disciplin exkursionsfaunans eller den motsvarande handbokens innehåll och omfång är en uppgift, som icke förenklas i samma proportion som den begränsas. Det är snarare tvärtom. Den systematiska delen af ämnet, det vill här säga den beskrivande faunistiken, hvares kraf en dylik bok i fränsta rummet måste tillgodose, fordrar en behandling, som förenar en kortfattad, men omsorgsfull och tillräckligt gifvande karakteristik med öfverskådlighet, lättillgänglighet och tydlighet i framställningen. Ett godt resultat kommer här således att bero af konsten att urskilja och utvälja för att åter sammanföra dels till klara, förenklade examinationsschemata eller system, dels till en träffande och i möjligaste grad fullständig artbeskrifning. Endast en omfattande erfarenhet och den särskildt på det ornitologiska området nog så kinkiga dräktkarakteristiken ger den härför erforderliga vanan och kritiska blicken.

Föreliggande 367-sidiga volym i oktavformat utgör en själfständig andra del af den handbok öfver *Sveriges ryggradsdjur*, hvares första del öfver däggdjuren utkom förra året, och hvares syfte är att fylla det sedan länge mycket kännbara behofvet af mindre och lätt-handterligare faunistisk litteratur.

Många eller vidlyftiga rekommenderande ord äro här icke behöfliga. För denna tidskrifts läsekrets är det tillfyllest att framhålla, att detta arbete är ett sådant »resultat», som ofvan antydts, att de där berörda synpunkterna blifvit tillgodosedda på ett förträffligt sätt.

som ställer denna lilla handbok vida öfver hvad vi förut ägt i den vägen.

Man har icke mycket och icke annat än det gamla och föråldrade att jämföra med, hvilket ju à priori bör göra skillnaden väsentlig. Men det bör också sägas, att den moderna och ändamålsenliga form, detta arbete erhållit, förutsatt en ny och själfständig planläggning och utarbetning. Utom i systematiskt hänseende, dit de nya namnen få räknas (de gamla ha bibehållits som synonymer), kommer detta äfven till uttryck i de koncentrerade, till hvarje art fogade skildringarna af dess förekomst och utbredning. Härvidlag ha de nya rönen, af hvilka en del meddelats i denna tidskrift, gifvit anledning till många förändringar i öfverensstämmelse med nutida förhållanden.

Jämte den öfversiktliga geografiska utbredningen inom och utom landet, hvarpå lagts särskild vikt bl. a. för att rikta uppmärksamheten på ett af de problem, som hvar och en kan hjälpa till att utreda, underrättas man i få och korta ordalag om andra mer framträdande drag i artens lefnadsförhållanden. Genomgående är detta fallet med äggens utseende och mått, i regel äfven med födans beskaffenhet, boplats, uppehållsort och flyttning. Några nya släkten eller arter ha tillkommit, och om rasformerna i närgränsande gebit ges ofta en antydning. Törhända skulle det ej skadat, då utrymmet föga tagits i anspråk däraf, om med afseende på måtten äfven de relativa storleksförhållandena (totallängden) medtagits vid de olika arternas beskrifning. Ur examinationssynpunkt är detta visserligen icke lämpligt, då den alltid noggrant angifna vinglängden är det enda tillförlitliga och afgörande. Men i betraktande af bokens användbarhet vid mångahanda olika tillfällen hade dessa mått knappast varit öfverflödiga.

Boken är i anseende till det föga skrymmande formatet innehållsrik nog, och den synnerligen goda examinationsöfversikten öfver familjer, släkten och arter ger den framförallt praktiskt värde. Artbeskrifningen omfattar äfven ungfåglar och dunungar och den förtydligas dessutom genom en hel del nya och upplysande textfigurer.

En förstahandsbok, som denna fauna är ämnad att vara, riktar den sig i främsta rummet till den yngre och äldre nybörjaren för skolbruk eller själfstudier. Ett kompendium för andra, lämpar den sig emellertid särdeles väl som en uppslagsbok att vara tillhånds under färder och friluftsstudier af fågelvärlden i vårt skog- och vattenrika land.

R. S—g.

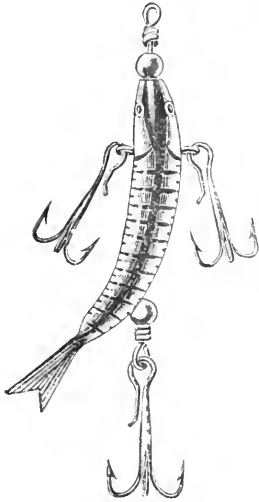
S. ALLCOCK & C:o Ltd.

Standard Works, Redditch, England

FISKKROK, METSPÖN FISKREDSKAP

TRADE MARK.

N:o 7249 "TIT-BIT"
(liten storlek)

Under åren 1900—1910 har fabriken erhållit 6 "Grand Prix", hvilket bekräftar den öfverlägsna kvaliteten af de varor, som fabriken tillverkar.

Detta drag saknar fenor, den kringsvängande (roterande) rörelsen åstadkommes genom en höjning af stjärten, draget är försedt med aftagbara trekrokar, kan användas med endast en trekrok vid stjärten, men äfven lika bra med trekrok äfven å båda sidor.

Frånvaron af alla lindningar gör draget mycket varaktigt.

Draget spinner mycket fort, svänger omkring centrumstången och är ett oemotståndligt lockbete.

Tillverkas i 3 storlekar, små, medel- och stora, passande för laxöring, lax och gädda.

Hufvudagenter:

PAUL BERGHAUS & C:o, Göteborg.

SKJUT

A.-B. Svenska
LANDS-

Rikstelefon 91

endast

MED

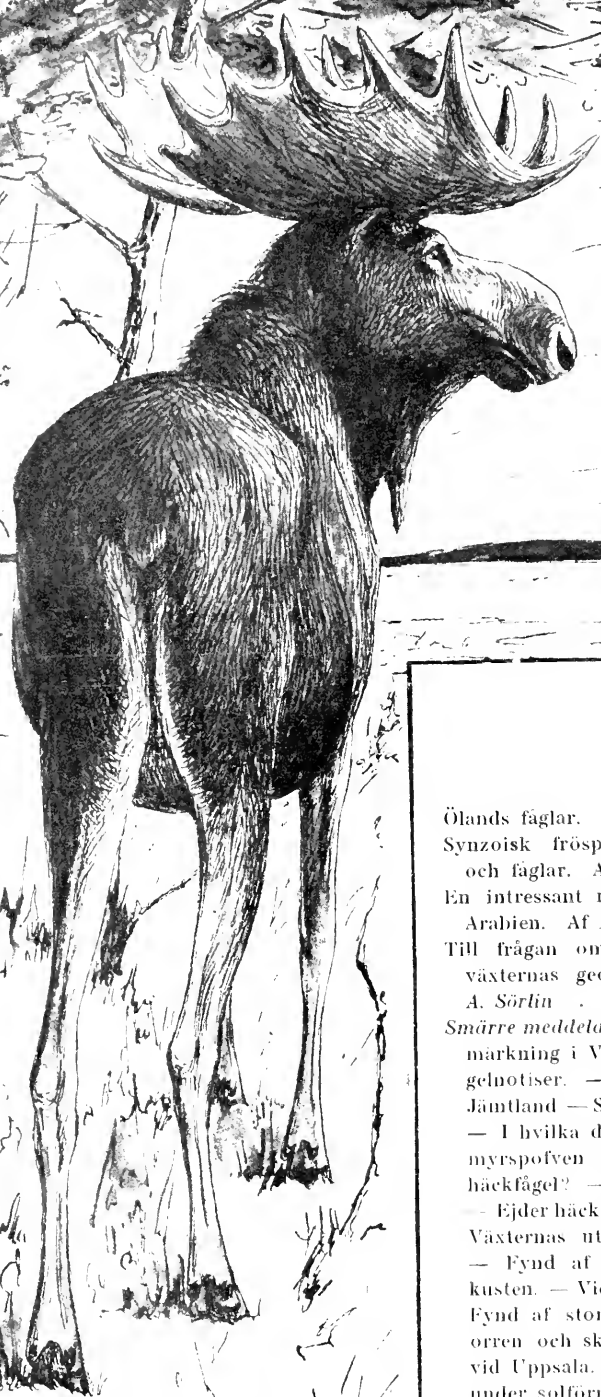
Krutfabriernas
KRONA

Telegrafadr.: Normal

ÖFVERLÄGSET FABRIKAT

ENGELSK HAGELSORTERING

Innehåll:

	Sid.
Ölands fåglar. Af <i>Beril Hanström</i> . . .	49
Synzoisk fröspridning genom däggdjur och fåglar. Af <i>Aug. Heiültze</i>	67
En intressant ny nattskärpa från södra Arabien. Af <i>E. L.</i>	77
Till frågan om kalkens inflytande på växternas geografiska utbredning. Af <i>A. Sörlin</i>	81
<i>Smärre meddelanden:</i> Nya resultat af lax- märkning i Västernorrlands län. — Få- gelnotiser. — Videsparfven funnen i Jämtland — Samlar sparfugglan förråd? — I hvilka delar af Sverige uppträder myrspofven <i>Limosa lapponica</i> (L.) som häckfågel? — Svanar i Västergötland. — Ejder häckande på Gotska Sandön. — Växternas utveckling sommaren 1914. — Fynd af St Perslisk utanför väst- kusten. — <i>Vicia pisiformis</i> i Sverige. — Fynd af storskarf i Varmland. — Ek- orren och skogen. — Jaktfalk skjuten vid Uppsala. — Biologiska iakttagelser under solförmörkelsen 1914	85 95
Litteratur	95

Fauna och Flora

Populär Tidskrift

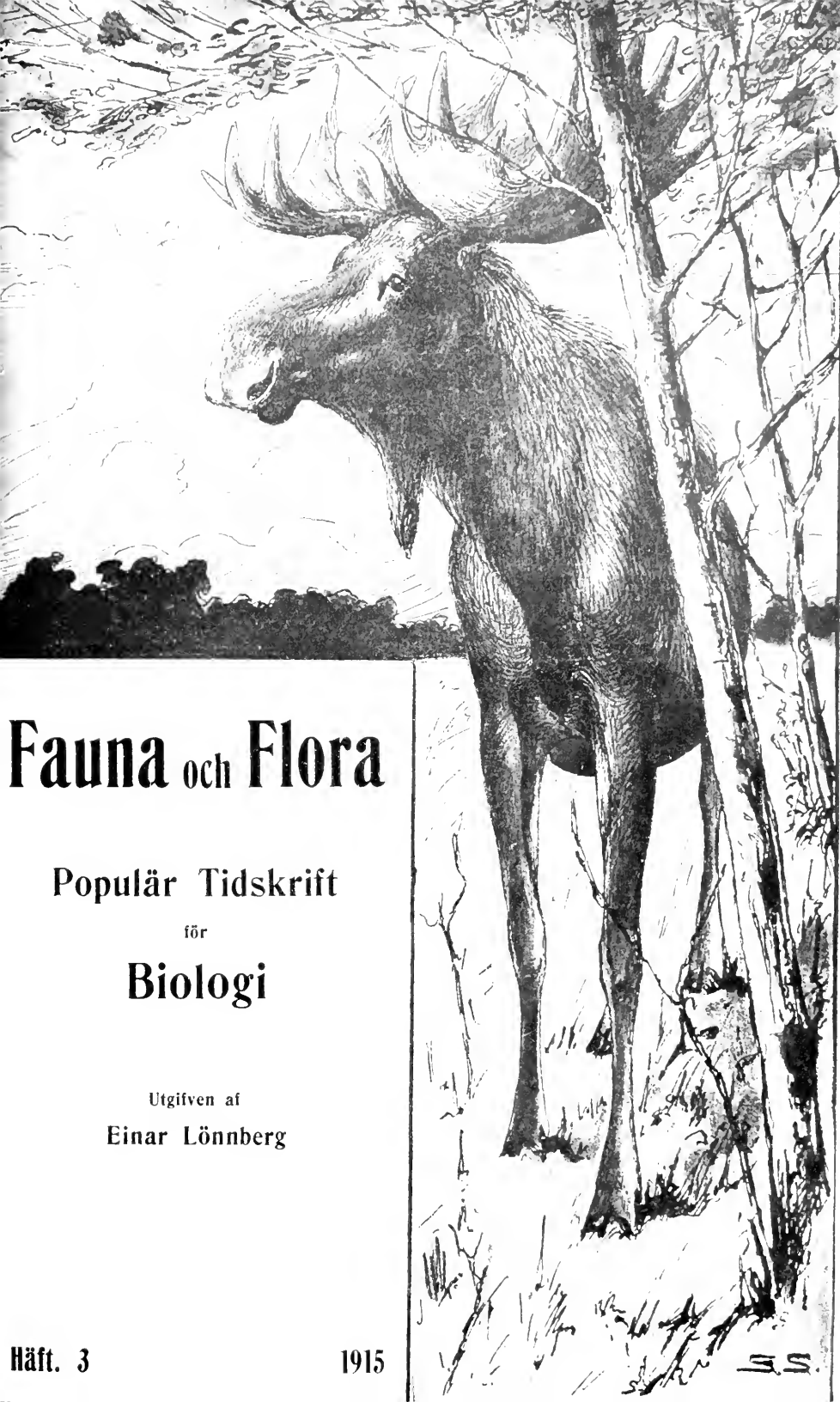
för

Biologi

Utgiven af
Einar Lönnberg

Häft. 3

1915

Af
Sveriges fåglar och fågelbon

af D:r PAUL ROSENIUS

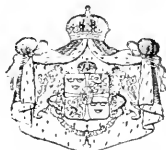
ha nu fyra häften utkommit.

O. v. M. skriver i tidskriften Från Skog och Sjö:
"Arbetet är något helt och hållet enastående hos oss och värdt den största spridning."

IDROTTSARTIKLAR
JAKT- OCH MÅLSKJUTNINGSVAPEN
JAKT- OCH FISKREDSKAP

HÖGSTA KVALITÉER

BILLIGASTE PRISER

AKTIEBOLAGET GEORG A. BASTMAN

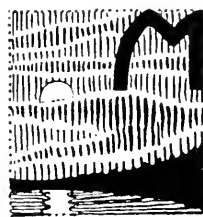
H. M. Konungens Hofleverantör

12 KUNGSTRADGÅRDSGATAN - STOCKHOLM

Drag ur vegetationen i Kalifornien och Arizona.

Af

C. Skottsberg.

an brukar i Kalifornien urskilja fyra växtgeografiska provinser: 1) Kustbergen med hög sommar- och mild vintertemperatur samt åtminstone i sin yttre del med rikliga vinterregn, som mot söder aftaga; 2) Stora Längsdalen, genomfluten af Sacramento- och San Joaquinfloderna, med svagare nederbörd, regnlös och mycket varm sommar; i södra delen finnas ökenartade områden; 3) Sierra Nevada, hvars lägsta delar äro torra (vinterregn) och varma; med stegrad höjd ökas nederbörden, temperaturen aftager och ansenliga snömassor samlas under vintern; 4) Sydkalifornien med subtropiska temperaturförhållanden och sparsamma, i bergstrakterna dock rikligare vinterregn; sydöstra delen är ökenartad.

Medan i norra Kalifornien barrskogarna, en fortsättning af det stora pacifiska skogsområdet i Kanada, Washington och Oregon, förhärskade, äro de i den mellersta delen af landet hufvudsakligen begränsade till de yttre dalgångarna, där de synas vara afhängiga dels af den bättre bevattningen, dels af de till sin betydelse nog underskattade hafsdimmorna. Den förhärskande typen (fig. 1) är den storartade redwoodskogen (*Sequoia sempervirens*¹). Mer eller mindre rikligt inströdda förekomma föl-

¹ Betr. *Sequoia*-arternas storlek och förekomst se min uppsats i *Populär Naturv. Revy*, II. 3, 1914.

jande viktiga träd: *Pseudotsuga taxifolia* (Douglasgranen), de vintergröna *Arbutus Menziesii* (röd stam, stora blanka blad) och *Umbellularia californica* (kalif. lager) och den löffällande *Acer macrophyllum*; bland buskarna må här nämnas *Arctostaphylos tomentosa* o. a. a., *Corylus californica*, *Gaultheria shal-*

Fig. 1. Redwoodskog, Muir woods ej långt från San Francisco.
(Foto G. E. Nicols.)

lon (viktig karaktärsväxt), *Pasania* (*Quercus*) *densiflora*, *Rhododendron occidentale*, *Rosa gymnocarpa*, *Rubus nutkanus* (= *parviflorus* — blommor stora, hvita), *Vaccinium ovatum*. I regel finna vi ej något slutet täcke af örter; ställvis är marken blott täckt af ett tjockt, mjukt barrlager, ställvis finnes en

vacker markflora, bestående af typiska skuggväxter: *Adenocaulon bicolor* (Comp.), *Asarum Hartwegii*, *Clintonia Andrewsiana* (Liliac.), *Dentaria californica*, *Disporum trachyandrum* (Liliac.), *Hierochloa microphylla*, *Oxalis oregana*, *Scrophularia californica*, *Stachys bullata*, *Viola* etc., *Polystichum munitum* och *Pteridium aquilinum*. Kryptogamfloran var, åtminstone på den plats där anteckningen gjordes, Muir Woods, mycket fattig.

Den dominerande formationen i hela mellersta kustområdet är chaparral, fysiognomiskt och biologiskt motsvarande Medelhafsländernas maquis. Den sammansättes af ett stort antal buskar och några småträd; det öfvervägande flertalet äro vintergröna, sega, risiga och bilda hart när ogenomträngliga snår; hårdbladstypen och andra starkt xerofila former äro synnerligen vackert företrädade. Under sensommaren och hösten ger den ett mörkt och dystert intryck, men smyckas under regntiden af otaliga vackra blommor. Dess viktigaste facies, som vi hade tillfälle att närmare studera å Mount Tamalpais, ej långt från San Francisco, karakteriseras af den brungröna *Adenostoma fasciculatum* (Rosacé med Erica-liknande blad); till denna sälla sig en mängd andra: *Arctostaphylos*-arter med vertikala, kantställda blad, *Baccharis pilularis* (Comp.), *Ceanothus*-arter (Rhamnac.), *Ericameria arborescens* (Comp.), *Eriodictyon californicum* (Hydrophyll.), *Garrya*-arter, *Holodiscus aricefolius*, *Pasania densiflora*, *Photinia arbutifolia* (Rosac.), *Pickeringia montana* (Legum.), *Rhamnus californica* m. fl. Här och där ses grupper af vintergröna småträd, oftast snarare bildande höga snår: *Arbutus Menziesii*, *Castanopsis chrysophylla*, *Quercus chrysolepis* och *Wislizenii*, *Torreya californica* (Taxac.), *Umbellularia californica*. Klätterväxterna representerades af *Clematis lasiantha* och *Rhus diversiloba*. För ett studium af örtfloran var årstiden (hösten) mycket ogynnsam. På stenar och trädbaser förekommo sparsamt mossor och lafvar.

Ungefär 3 månader före vårt besök hade en del af berget härjats af skogseld; chaparralen blef svartbränd och dödad, och under den förflutna tiden hade icke en droppe regn fallit.

Men från baserna af de till synes dödade buskarna kommo nu massor af nya skott, vittnande om en ovanlig lifskraft.

Med chaparral omväxla steppartade formationer, berömda för sin rika vårflora, som lämnat ett afsevärdt tillskott till örtsängarna i våra trädgårdar. Grupper af mörkgröna ekar — viktigast *Quercus agrifolia* — stucko af mot den nu förtorkade marken.

Strandformationerna skola här icke mycket sysselsätta oss. Skog saknas vid hafskusten. Undantag gör Monterey-halfön, hvars sandiga och svagt kuperade yta till stor del är skogklädd, säkerligen beroende på någon speciell kombination af klimatfaktorer. Visserligen ingår naturligtvis *Quercus agrifolia* som karaktärsträd, men därjämte finna vi ett område med *Pinus radiata*, som endast förekommer å ytterligare 2 ställen vid kusten. Genom kottarnas ställning — 4 i krans — och biologi är den högst i ögonen fallande. Dessa tillhöra typen »fire-cones», i det de endast öppna sig vid skogseld eller eljes vid exceptionellt hög temperatur. Ännu på gamla grenar och stammar sitta sedan decennier oöppnade kottar, den ena kran sen ofvanför den andra. I en depression på halfön finnes ett bestånd af den till sin utbredning ytterst starkt begränsade *Pinus muricata*, med undervegetation af chaparral, och på samma plats finnes ock ett litet bestånd af den mycket sällsynta *Cupressus Goveniana*. Och slutligen ha vi längs den klippiga kusten ett smalt och brutet bälte af den mångomtalade Monterey-cypressen, *C. macrocarpa*, bildande en så tät och fullkomligt kolmörk skog, att undervegetation så godt som alldeles saknas. Klippkusten afbrytes här och där af sand, där mäktiga dyner bildats, från hvilka den guldgula compositén *Ericameria ericoides* lyser på långt håll; karaktärsväxter för sandstränderna längs hela denna kust äro vidare *Lupinus arboreus* (ljusgula blommor), *Baccharis pilularis*, *Erigeron glaucus* (korgar stora som hos prästkragen), *Eschscholtzia californica* (som här i fråga om mångformighet nära nog spelar rollen af Hieracium eller Taraxacum), *Grindelia*- och *Franseria*-arter (Comp.),

de egendomliga *Abronia*-arterna (Nyctagin.) med sina jättelika pålrötter och många andra.

Den stora längsdalen är som bekant under hög kultur, delvis med hjälp af storartade anläggningar för konstgjord bevattning. Ursprungligen ha stepp-, savann- och ängsformationer klädt marken. Tack vare den höga temperaturen producerar Kalifornien utom de frukt- och bärslag, som äfven odlas hos oss, kolossala kvantiteter s. k. sydfrukter, persikor, aprikoser, fikon, apelsiner, citroner, oliver etc., af hvilka man ser stora plantager. Vinfält, humlegårdar och risfält höra också till sevärdheterna.

Förhållandena i de lägre delarna af Sierra Nevada gjorde jag bekantskap med under en tur på 5½ dagar till den för sin naturskönhet världsberömda Yosemite-dalen. Ingången till denna ligger inom öfversta delen af den s. k. öfre Sonora-regionen. Vi möta här ånyo typisk chaparral med *Adenostoma fasciculatum* etc. samt glesa band af *Pinus Sabiniana* (fig. 2), genom sin egendomliga förgrening och grågröna färg igenkännlig på långt håll. *Salix*-bestånd, *Vitis californica* och gröna gräs-ränder ge åt remsan närmast Merced-floden en friskare prägel. Inkommen i Yosemite-dalen, hvars botten i genomsnitt ligger på 1,200 m. ö. h., befinner man sig i en intressant blandskog af löf- och barrträd. De senare äro här mera enstaka (*Pinus ponderosa*, *Pseudotsuga taxifolia*, *Libocedrus decurrens*, *Abies concolor*). Hårdbladsträden representeras af *Photinia*, *Quercus chrysolepis*, *Umbellularia* m. fl.; till dem sälla sig en rad löffällande, såsom *Acer macrophyllum*, *Aesculus californica*, *Alnus rhombifolia*, *Fraxinus bipetala*, *Populus trichocarpa*, *Prunus*-arter, *Quercus Kelloggii*, och här uppträder *Torreya californica* (intressant Taxacé med plommonstora frön) som rätt kraftiga träd. Buskarna äro många, dels hårdbladstyper, såsom vi förut lärt känna dem, dels kustskogarnas medborgare, såsom *Cornus Nuttallii*, *Corylus*, *Rhododendron* och *Rubus nutkanus*; vidare kunna nämnas *Cercis*, *Sambucus glauca* och *Symphoricarpus mollis*. Floran är f. ö. mycket artrik. Bland de höstblommande träda compositéerna i förgrunden: *Brickellia*, *Corethrogyne*,

Gnaphalium, *Hemizonia*, *Lessingia*, *Madia*, *Senecio*, *Solidago*, *Stephanomeria* etc.; andra viktiga släkten äro *Castilleja* (Scrophul.), *Eriogonum* (Polygon.), *Gayophytum* och *Godetia* (Oenotherac.), *Hosackia* (Legum.), *Lupinus*, *Monardella* (Labiac.), *Pentstemon*, *Phacelia* (Hydroph.), *Potentilla*, *Zauschneria* (Oenothe-

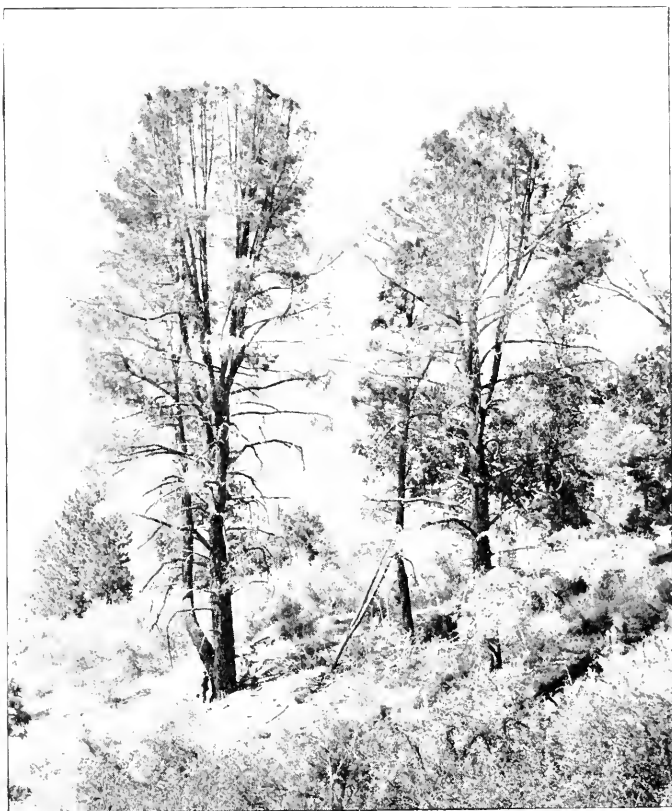

Fig. 2. *Pinus Sabiana*. (Foto G. E. Nichols.)

rac.). Klippspringorna prydas af *Pellwa*- och *Selaginella*-arter. Kring floden breda sig yppiga ängar, lysande af den storblommiga *Oenothera Hookeri* o. a. Dalbotten begränsas af otroligt branta granitväggar, utför hvilka vattenfall (ända till 900 m. höga) störta sig. De mindre branta partierna äfvensom platån ofvanför dalen täckas af den täta barrskogsregionen

(ca 1,400—2,000 m.). Karaktärsträd äro väldiga tallar, *P. ponderosa* (yellow pine) och *Lambertiana* (sugar pine, fig. 3), *Abies concolor* och *Libocedrus decurrens*; här är äfven den löffällande eken, *Quercus Kelloggii*, hemma. Arter af *Ceanothus*, *Cornus*, *Corylus*, *Ribes*, *Rosa*, *Rubus*, *Salix* etc. tillhöra buskskiktet. En och annan chaparraltyp triffes äfven här, så t. ex. *Arctostaphylos patula*. Bland örterna tilldraga sig särskildt de

Fig. 3. *Pinus Lambertiana*. Foto förf.

bladlösa Pyrolaceerna vär uppmärksamhet: *Pyrola aphylla*, *Pterospora andromedea* (metershög) och den berömda *Sarcodes sanguinea*, men äfven de mera normala *Pyrola picta* och *secunda* förtjäna att ihågkommas. Orkideerna representeras af rätt blygsamma former (*Corallorhiza*, *Goodyera*, *Habenaria*). Bland mängden af andra växter kunna lämpligen nämnas *Adenocaulon bicolor*, *Actaea rubra*, *Aquilegia truncata* (röd och gul), *Campanula prenanthoides*, *Castilleja parviflora*, *Galium*-arter, *Heracleum lanatum*, *Hieracium albiflorum* (verkligen vitblommig!), *Kelloggia galioides* (Rubiaceae), *Lupinus*-arter, *Pedicularis*-

arter, *Smilacina amplexicaulis*, *Viola lobata* och talrika andra. Diverse gräs samt *Carex*- och *Luzula*-arter ingå äfven. Den eleganta rosacén *Chamaebatia foliolosa* bildar stundom stora, rena mattor och fyller luften med bladens starka doft.

Ett praktfullt tillskott får floran på större höjd (c. 2,000 m.), där *Abies magnifica* börjar uppträda. *Pinus ponderosa* har öfvergått i var. *Jeffreyi*, som har ännu större kottar än hufvudarten. Intressant är förekomsten af *Populus tremuloides*.

Öppna platser kring klippartierna, där skogen glesnar, klädas af subalpin chaparral, där särskildt *Castanopsis sempervirens* och *Quercus vaccinifolia* göra sig gällande. Där bäckarna rinna fram öfver platån, ge de upphof till grönskande ängar. Rundt omkring står ett band af *Pinus Murrayana*, smärt och reslig, och den öppna marken är beströdd med *Salix*-buskar. I gräsmattan igenkände vi *Agrostis alba* och *Aira caespitosa* såsom viktiga beståndsdelar. Af örterna stodo åtskilliga ännu i full blom, så *Aster occidentalis*, *Erigeron saluginosus*, *Gentiana simplex* (lik serrata), *Helenium Bigelowii*, *Ligusticum Grayi*, *Phalacroseris Bolanderi* (sälls. Compos. med orangegula korgar), *Polygonum bistortoides*, *Senecio triangularis* etc., andra hade sett sina bästa dagar, så *Caltha biflora*, *Dodecatheon Jeffreyi* (Primul.), *Pedicularis attollens*, *Spiranthes Romanzoffiana* (Orchid.), *Veratrum californicum* m. fl. Halft gömda under gräset växa talrika exemplar af den lilla synnerligen täcka *Mimulus primuloides*.

Ledsamt nog låg den egentliga fjällfloran utom räckhåll för oss. Hvad vi fingo se däraf gaf säkert endast en försmak. De koloniartade samhällena å Sentinel Domes (2,500 m.) hvita, starkt vittrade granit torde dock ha gifvit någon idé om Sierra Nevadas alpina vegetation (fig. 4). Enstaka träd (*Abies magnifica*, *Pinus Jeffreyi* och *monticola*) buro vittne om vindens deformerande inflytande. Snår eller snarare mattor af *Holodiscus dumosus* och *Quercus vaccinifolia* voro mycket karakteristiska. Örterna stodo häruppe allmänt i blom: gula och hvita *Eriogonum*-arter, hårfin *Oxytheca* (Polygon.), *Pentstemon Newberryi* (gredelin), *Gilia aggregata* (skarlakansröd) och andra

arter, himmelsblå *Collinsia* (Scrophul.), *Apocynum androsaemifolium* i en af dess manga former, den kuriösa *Spraguea umbellata* (Portulac.), den eleganta *Stellariopsis santolinoides* (Rosac.) samt representanter för sådana gamla välbekanta släkten som *Arabis*, *Arenaria*, *Antennaria*, *Theracium* (*horridum*, ovanligt langraggig), *Erigeron*, *Sedum*, *Silene* etc. En af de allra allmännaste var den tätt tufvade, stickande *Phlox*

Fig. 4. Från Sentinel Dome. T. v. buskage af *Quercus vaccinifolia*.
— Små ex. af *Pinus jeffreyi* och *Abies magnifica* (Foto G. E. Nichols.)

Douglasii, med lilafärgade blommor. Ur skrefvorna tittade *Cryptogramma acrostichoides* och *Pellaea Brüdgerii* fram.

Strax söder om Yosemite-dalen, i närheten af Wawona, är en af de mest bekanta förekomsterna af *Sequoia gigantea*, den s. k. Mariposa Grove, belägen, i två afdelningar sträckande sig från 1,700 till 1,800 m. höjd. Som jag i annat sammanhang närmare omtalat detta träd, skall jag endast nämna, att det i strödda exemplar och grupper ingår i barrskogsbältet. Många exemplar behöfvas samnerligen ej för att *Sequoia* skall draga all ens uppmärksamhet till sig; det nedre beståndet i Mariposa

innehåller 182, det öfre 365 stora träd. Föryngringen är tillfredsställande. De exkursioner, som lämnat stoff till ofvanstående notiser angående mellersta Kaliforniens vegetation, företog jag såsom tillfällig deltagare i »The International Phytogeographic Excursion 1913», hvilken i september bereste Kalifornien (fig. 5). F. ö. deltog ingen svensk däri. Utflykterna voro utomordentligt väl anordnade och gästfriheten storartad.

Fig. 5. International Phytogeographic. Excursion vid foten af en *Sequoia gigantea*. Längst ned t. h. A. ENGLER, t. v. om honom C. SCHRÖTER.

Och hvad sevärdheterna beträffar, rådde ju närmast en »embarras de richesse».

Södra Kalifornien är genom Cuyama- och Tehachapi-bergen afgränsadt från resten af landet. Ett antal skenbart rätt oregelbundet löpande bergssträckningar, mest af moderat höjd, genomdraga området. Dessa äga en utpräglad, montan barrskogsregion och höja sig på åtskilliga ställen öfver skogsgränsen. I den basala regionen är chaparral-formationen dominerande. Vi återfinna samma typer som förr, tillökade med andra liknande, såsom den högst intressanta *Prunus ilicifolia*, *Rhus integrifolia*

och *laurina* m. fl., men härtill komma sydligare, fysiognomiskt viktiga typer, särskildt kakteer (*Opuntia*, *Cereus*, dock ej af det större slaget) och *Yucca*. Naturligtvis spela fortfarande de småbladiga, vintergröna ekarna (här allmännast *Q. dumosa*) en viktig roll. Skog finnes ej i kusttrakterna, ty vi befinna oss långt söder om redwoodens område. Desto större uppmärksamhet förtjänar det lilla beståndet af *Pinus Torreyana* å den lösa sandstenen norr om La Jolla, den enda lokalen på fastlandet — den växer dessutom å Santa Rosa-ön ett stycke från kusten. Torrey-tallen är otvifvelaktigt en art stadd i utdöende.

Barrskogsbältet besökte jag i San Bernardino- och Cuyamacabergen. Från staden San Bernardino färdades jag upp genom en cañon-artad dalgång. Väggarna voro klädda af hårdbladsskog, där *Photinia* och *Umbellularia* stodo praktfulla; ekarne företräddes af *Q. chrysolepis* och *Kelloggii*, en och annan *Platanus racemosa* lyste med björklvit stam, *Symphoricarpus* stod öfversållad med hvita bär, *Rosa californica* med röda nypon. Här och där stack *Juglans californica* af mot det öfriga löfverket. Lianer (*Clematis ligusticifolia* och *parviflora*, *Vitis Girardiana*) bildade snärjande tapeter. Kring bäckar i dalbotten var vegetationen så lik en lunddäld som den kan bli i Kalifornien: ståtlig *Alnus rhombifolia*, *Acer macrophyllum*, *Platanus*, en och annan ek samt buskskikt af *Lonicera subspicata*, *Symphoricarpus mollis*, *Rubus ursinus* och sådana gamla vännar som *Rubus nutkanus* och *Rosa gymnocarpa*, hvilkas bekantskap jag gjorde redan i Kanada. Ett och annat träd var alldeles täckt af *Vitis*. Bland de rätt fåtaliga örterna antecknades *Aralia californica*, *Boykinia rotundifolia* (Saxifrag.), *Galium*-arter, *Solanum Douglasii*, *Solidago californica*, *Thalictrum polycarpum*, *Polystichum minutum* och — naturligtvis *Pteridium aquilinum*. I den öfversta, torrare delen af klyftan tog chaparralen öfverhand, med inströdda barrträd, som högre upp sluta sig tillsamman. Endast här, begränsad till dalens rand, växte *Pseudotsuga macrocarpa*, mycket lik den vanliga Douglasgranen, men med betydligt större kottar. Utanför dalen ser

det helt annorlunda ut. Chaparral öfverallt, lägre ner artfattig och mörkt grågrön af ren *Adenostoma*, högre upp något rikare och starkt erinrande om förhållandena i Yosemite-dalen. Här bildades det sega flätverket af *Quercus dumosa*, ur hvilket en och annan *Yucca Whipplei* stack upp i höstlig nakenhet. Den mera sammanhängande barrskogen träffades på 1,200—1,300 m. höjd: *Pinus ponderosa* och *Lambertiana* samt *Libocedrus decurrens*: spridd ingår *Quercus Kelloggii*.

Samma formationer kläda sluttningar och dalgångar på Cuyamacabergen, som sträcka sig ned till Mexicos gräns. Innan barrskogsbältet börjar, träffar man (till c. 1,200 m.) chaparral, där vintergröna ekar (*Q. chrysolepis*, *dumosa* och *Engelmannii*) stundom sammansluta sig till skuggrika dungar. De förnämsta barrträden äro *Pinus ponderosa* och *Libocedrus*, buskarna *Ceanothus*-arter, *Lonicera*, *Rhamnus*, *Symphoricarpus* o. s. v. En och annan senblommande ört gaf färg åt marken: *Corethrogyne filaginifolia*, (Comp., gredelin), *Datura meteloides* (hvita jätteblommor), *Dicentra chrysantha* (guldgul), *Gilia liniflora* (himmelsblå), *Grindelia camporum*, *Gutierrezia Sarothrae* och *Hemizonia*-arter (Compos., gula), *Hosackia*-arter (Legum., gula), *Mimulus longiflorus* (mörkgul), *Monardella lanceolata* (Labiät, violett), *Pentstemon spectabilis* (Scrophul., ljusgul) samt naturligtvis bortåt ett halft dussin *Eriogonum*-arter af flera typer, med gula eller hvita blommor.

Vid 1.400 m. passerade vi en höjddkam för att därifrån fortsätta nedåt och söderut. Barrskogen var här upplöst i enstaka träd, bland hvilka vi till vår glädje upptäckte *Pinus Coulteri* (fig. 6), hvars kolossala, taggiga kottar höra till det märkvärdigaste i den vägen. Vegetationen utgjordes i öfrigt af en den segaste chaparral jag sett, blott metershög och sammansatt af *Arctostaphylos tomentosa*, *Berberis* (Mahonia) *pininata*, *Ceanothus crassifolius* och *hirsutulus*, *Quercus dumosa*, *Rhamnus californica* och *Rh. crocea* var. *ilicifolia*. Kakteer, *Yucca* och andra hårdknäckta saker fullbordade taflan. Lateriten lyste tegelröd mot den mörka grönskan. Under nedfärden passerades åter skogsbältet, som upplöstes i en stäpp med mängder

af den från Rocky Mountains ostsida så bekanta »sage-brush», *Artemisia tridentata*. En lokal afvikelse i klimatförhållandena torde här kunna konstateras.

Chaparralen kring mexikanska gränsen vid Campo tillhör den sydligaste typ jag sett. Öfverallt lyste sanden fram mellan buskgrupperna, och de sällsynta, men säkerligen häftiga regnen hade skurit djupa fåror i marken. Många af buskarna äro gemensamma för denna och nordligare trakter; af de syd-

Fig. 6. *Pinus Coulteri* (med de starkt uppåtböjda grenspetsarna) å Cuyamaca Mts. (Foto förf.)

ligare växterna må framhållas den tamariskliknande *Adenostoma sparsifolium*, den bladlösa *Baccharis sarothroides* samt den sega, risiga *Cneoridium dumosum* (Rutac.). Till prydnaderna hörde främst *Argemone intermedia* (hvit) och *Datura meteloides*.

Bilden af Kaliforniens rika och omväxlande vegetation blir emellertid icke ens tillnärmelsevis fullständig utan ett besök i något af de båda stora ökenområdena i sydost, Colorado- och Mohave-öknarna. Från San Bernardino går järnvägen fram genom San Gorgonio-passet, och från tåget sågos talrika träd af den sparsamt förgrenade *Yucca mohavensis*. Så bar det

ned i djupet. Colorado-öknen ligger till stor del under hafvets yta, den djupaste depressionen, som upptages af Salton Sea, på minus 80 m. Marken, sandig eller stundom lerig, är öfversållad med mindre stenar och starkt saltbemängd. En om också svag föreställning om floran ger en anteckning från Indio. Här och där synes ett litet träd, mest *Prosopis glandulosa* (Legum.), behängd med långa gula baljor och desslikes med den bladlösa loranthacén *Phoradendron californicum*. På ett ställe sågos talrika exemplar af en *Populus* med vit stam och köttiga, gulgröna blad, möjligen *P. Sargentii*. Eljes var det strödda buskar, vanligen föga mer än metershöga, grå, risiga, somliga bladlösa: *Chrysocoma laricifolia* (Compos., gula blommor), *Dalea spinosa* (Legumin.), *Franseria dumosa* (Compos.-Ambros.), *Larrea glutinosa* (Zygophyll.), *Petalonyx Thurberi* (Loasac.), *Pluchea sericea* (Compos.), *Suaeda Torreyana*. *Atriplex*-arter spela en viktig roll: *A. canescens*, *lentiformis* och *polycarpa* voro vanliga. Här och där stucko de bisarra, uppblåsta stänglarna af *Eriogonum inflatum* upp. Efter några timmars färd genom ett ganska tröstlöst landskap i brännande ökensol nåddes foten af en låg, till synes fullständigt kal bergssträcka, målet för dagens exkursion. I sänkorna och vid bergroten stå grupper af ökenpalmen *Washingtonia filifera* (fig. 7), klädd i en tjock trasdräkt af de gamla bladen, med starkt taggiga bladskäft och väldiga, upprispade solfjädrar. De blåsvarta frukterna, som till smaken erinra om *Ceratonia*, hängde mogna i stora klasar. Ett band af *Juncus textilis* och ett storvuxet gräs följde palmerna åt. Det var alltså oaserna, där vattentillgången tidvis måste vara större än annorstädes. Det är f. ö. med en viss modifikation, som öknen är ofruktbar. Genom djupborrningar erhålles vatten, och jag såg flera grönskande fläckar, där odlingar bedrefvos med framgång. Bland annat odlas dadelpalmen, hvilket ju förefaller rätt naturligt.

Öster om Colorado-öknen, i sydvästra delen af Arizona, vidtager ett ökenkomplex, som går under det gemensamma namnet Gila-öknen. Att här göra ett uppehåll på några dagar var så mycket mera lockande, som staden Tucson är säte för

Carnegie-laboratoriet, där en hel stab af botanister äro sysselsatta med att studera ökenväxternas livsvillkor och lefnads sätt. Automobiles funnos disponibla, och det blef genom välvilliga och uppoffrande kollegers bistånd möjligt för mig att se en tämligen stor yta.

Flera samhällen kunna lätt urskiljas i trakten af Tumamoc Hill, där laboratoriet ligger. Själlva kullen, en ytterst stenig basalkupp, erbjuder ett utomordentligt vackert exempel på

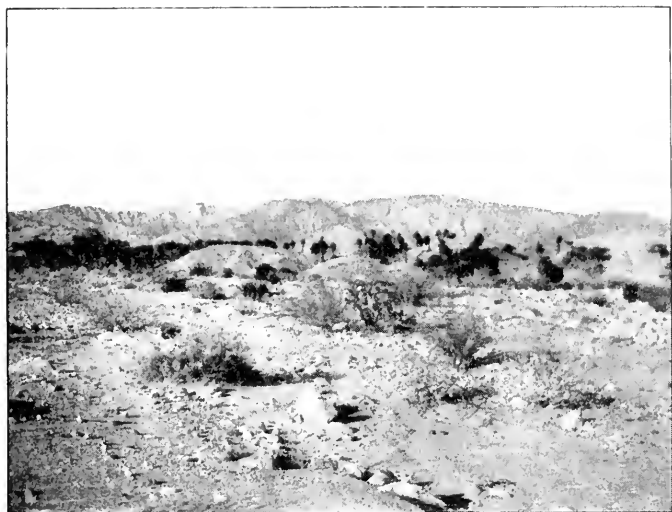

Fig. 7. *Washingtonia filifera* i Colorado-öknen. (Foto förf.)

suckulent vegetation. Vi befinna oss här på c. 800 m. höjd i kaktusregionen, som karakteriserar de högre sluttningarna upp emot bergen. Marken är beströdd med millioner skarpkantade, svarta block. Bland de många egendomliga växtformerna fäster sig främlingen kanske främst vid den jättelika *Cereus* (Carnegie! enligt hypermodern amerikansk nomenklatur) *giganteus*, ogrenad eller med ett fåtal kandelaberarmar (fig. 8). Till samma skikt höra de spridda träden, mest *Parkinsonia microphylla*, med blad så obetydliga, att man på något afstånd knappt observerar dem, men i stället med gräsgröna, assimilierande stammar och grenar — däraf dess spanska namn, »el palo

verde». Af de talrika taggiga buskarna tar *Fouquieria splendens* (egen familj) utan tvifvel priset: en kvast af taggiga, stålgrå käppar med en skarlakansröd blomställning i toppen; vidare märka vi *Lycium Boerlanderi* och *Celtis pallida* (Ulmac.). Kakteerna uppträda i en mångfald former: platopuntiorna, som knappt orka lyfta sina stora, flata skifvor öfver marken (*O. Blakeana*, *discata* m. fl.), och cylindropuntiorna, små rikt förgrenade kaktusträd af ytterst bisarr verkan, med hvita, röda,

Fig. 8. Arizona. *Cereus giganteus*. (Foto förf.)

svarta, guldglänsande eller brokiga taggar i afskräckande ymighet: *O. fulgida*, *leptoclada*, *mammillata*, *spinosior* och *versicolor* samt den metershöga, massiva *Echinocactus Wislizenii*.

De lägre, vidsträckta sluttningarna äga på grund af markens oförmåga att kvarhålla vatten en vida torftigare vegetation, *Larrea glutinosa*-sambället, som äfven bebos af en del cylindropuntior, småbuskar och perenner. Efter regntid täckes marken af efemära örter. En dylik period ha vi i juli—aug., en annan i dec.—febr. Dessemellan råder en intensiv torka. Under regnen föra floderna något vatten, som sinar ut öfver sandslätterna. Här finna vi ett viktigt samhälle, karakteriseradt

af *Prosopis velutina*, *Acacia Greggii* och *constricta* samt *Par-kinsonia Torreyana*.

Tucson omgifves af ett antal smärre bergskedjor. Till tvänne af dessa, Santa Rita och Santa Catalina-bergen, gjorde vi utflykter. Jag skall här endast ge en antydning om samhäl- lenas regionala fördelning. De sandiga platåerna (mesas) ofvan- för 1,000—1,100 m. äga icke längre öknens karaktärsdrag, utan

Fig. 9. Arizona. Stepp med *Yucca elata*. Foto förf.)

äro bevuxna med steppsamhällen: en gulnad gräsmatta af *Aristida*, *Andropogon*, *Bouteloua*, *Chloris*, *Eragrostis* och andra gräs, med talrika örter, under det kakteerna, buskarna och ökenträden ej längre spela någon större roll. I stället finna vi här hemorten för en vacker träd lilja, *Yucca elata* (fig. 9). På 12—1300 meter inträda vi i ekregionen; någon skog kan man ej tala om, utan snarare en gles park af vintergröna träd, ekar (*Quercus Emoryi* och *oblongifolia*, högre upp äfven *Q arizonica*), akasior, mimosor och *Prosopis*, med mattor af gräs, örter (bl. a. stora ruggar af *Nolina microcarpa*, Liliac.) och

kakteer. De steniga sluttningarna af Santa Rita Mountains bjödo nästan vid hvarje steg på nya intryck. Här och där en knotig ek, en storväxt en (*Juniperus pachyphloea*) eller en lysande grön *Garrya Wrightii* (egen familj), på jämnare mark gräsmattor med perenna örter, bland stenarna *Agave Palmeri*, *Dasyllirion Wheeleri* eller *Nolina microcarpa*, i klippspringorna *Cheilantes*, *Pellaea*- och *Selaginella*-arter. Uppe på kammarna skymtade det montana barrskogsbältet (*Pinus*, *Pseudotsuga*, *Abies*).

Ett godt exempel på de djupare, bättre bevattnade dalgångarnas flora gaf oss Stone Cabin Cañon. Här hade fuktig mylla samlat sig, bärande en skuggrik skog af *Juglans major*, *Morus celtidifolia*, *Platanus Wrightii*, *Quercus oblongifolia*, *Sapindus Drummondii*, *Zizyphus lycioides* (Rhamn.), *Celtis reticulata* etc.; i träden klängde en *Passiflora* — en verklig oasis i öknen!

Järnvägsresan österut genom sydstaterna öfver New Orleans och vidare upp till New York var ytterst fängslande: New Mexicos och Texas' öknar och stepper, Louisianas bördiga marker, sumpcypresserna (*Taxodium distichum*) kring Mississippis flodsystem, tallskogarna med marktäcke af dvärgpalmer (*Sabal*), de brokiga löfskogarna å Alleghanybergens yttersta sluttningar, skiftande i höstens färgskala. Den gången blef det nu bara botanik från kupéfönstret, men äfven den metoden lämnade någon behållning.

Hvad bør forstås med »Mellanskarfven (*Phalacrocorax carbo medius* Sv. NILSSON)»?

Af

E. Lönnberg.

VEN NILSSON hade iakttagit, att en del svenska skarfvar voro mindre än andra och delade därför upp LINNÉ'S »*Pelecanus Carbo*» (senare tiders *Carbo carbo* eller såsom kanske oftare, ehuru orätt, skrives *Phalacrocorax*¹ *carbo*) i två former. Han hyste om dessa den uppfattningen, att de »äro till storleken och åtskilligt annat så olika, att de sannoligt komma att befinnas utgöra 2:ne arter, sedan de tillräckligt blifvit undersökta» (Skand. Fauna, Föglarne, Bd. 2, 3 uppl. p. 515). Emellertid är det blott storlekskaraktärer, som af honom anföras, och dessa ställa sig på följande sätt för de båda formerna.

»Storskarfven (*Phalac. Carbo major* N.)

- »Längd $2\frac{1}{2}$ till nära 3 f.
- »Näbben från pansskelet kring 3 t.»
- »vid roten $7\frac{1}{2}$ l. hög, 7 l. bred
- »från munviken 4 t. 5 l.
- »från vingleden $14\frac{1}{2}$ till 15 t.»
- »stjerten 6 t. 6 l.»
- »tarsen 2 t. 6 l.»
- »uttån 4 t. 4 l.»
- »mellantån 3 t. 4 l.»
- »baktån 1 t. 5 l.»

Mellanskarfven (*Phalac.
Carbo medius* N.)

- »2 f. och några få t.»
- »2 t. 3 à 4 l.»
- »lika hög och bred»
- »3 t. 6 l.»
- »13 t. 4 l.»
- »6 t.»
- »2 t. 3 à 4 l.»
- »4 t.»
- »3 t. 1 l.»
- »1 t. $3\frac{1}{2}$ l.»

¹ Såsom auktor för namnet *Phalacrocorax* citeras BRISSON, men då denne ej tillämpade binomenklaturen, kunna hans namn enl. fastställda nomenklaturregler ej användas.

Vid färgbeskrifningen nämnes ingen skillnad mellan formerna. Däremot gifves rörande vistelseort och lefnadssätt det viktiga meddelandet, att »den mindre formen (*Phac. carbo medius*) förekommer hos oss på skogbeväxta öar och holmar i Östersjön och vid de stränder, åtminstone upp i Blekinge, der han häckar i åtskilliga skogslundar, hvilket nedanför skall nämnas.» Längre ned säges ytterligare. »Den mindre racen häckar i några skogar i Blekinge i synnerhet i Hoby socken». Några lokaler, där mellanskarfven skulle häcka i Skåne, omnämnas ej. Detta synes ganska egendomligt, då det dock på Sv. NILSSON's tid och ännu långt senare funnos kolonier af skarfvår, som häckade i träd i detta landskap, ehuru numera ej. Särskildt må nämnas godsens Snogeholm och Krageholm. Emellertid måste det väl kunna antagas för visst, att äfven den i Skåne häckande skarfven var identisk med den nämnde författarens »*medius*». Hvad som särskildt tyder härpå är, att utom Blekinge nämnas äfven af NILSSON skogar i Danmark såsom häckningsort för mellanskarfven. Men fanns denna på båda dessa ställen, bör den ju ovillkorligen också ha lefvat i det mellanliggande Skåne. Det är af vikt att fastslå detta, ty det synes numera ej finnas något exemplar i behåll af den skarfvår, som häckade i Blekinge. Åtminstone finnes intet dylikt exemplar i Riksmuseum, ej heller i Lunds museum enl. benäget meddelande af prof. WALLENGREN, och ej heller i Karlskrona museum, såsom lektor G. CARLSON i bref upplyst. Däremot finnas flera exemplar i Lunds museum, hvilka härstamma från Skåne. Af särskildt stort intresse äro tvenne exemplar i praktdräkt från Krageholm, hvilka prof. WALLENGREN välvilligt låtit mig låna för undersökning. Dessa båda äro ett par, ♂ och ♀ skjutna samma dag, nämligen såsom etiketten upplyser den 2 maj 1881 vid Krageholm af adj. d:r E. NEANDER. (Deras museisignaturer äro resp. (M. L. Av. Sv. 94. 1. g.» samt »h.») Honan, som är vackrast, kan beskrivas på följande sätt: Hufvudet grönsvart med isynnerhet på sidorna tätt sittande, fina, hvita, små plymfjädrar. Strupe och kinder hvita. Hals, rygg, bröst och buk svarta med mörkgrön glans. Skulderfjädrar, ving-

täckare o. s. v. bronsbruna med svarta, grönglänsande kanter af 2 till 4 mm. bredd. Armpennor svarta med bronsgrön glans. Stor hvit lårfleck. Stjärt pennor svarta. Hanen är ganska lik honan, men hufvudet kan närmast sägas vara blåsvart, något stötande i grönt, och de små fina, hvita plymfjädrarna äro färre. Glansen på hals, bröst, buk och rygg kan sägas vara grönbå. Likaså äro kanterna på skulderfjädrar och vingtäckare något grönbåglänsande. Hos hanen går alltså färgen ej så mycket i grönt som hos honan.

Se vi vidare på måtten, så erhållas följande resultat.

	♀	♂
Näbblängd	68,5 mm.	59 mm.
Yttertå med klo	102 »	96 »
Tars	60 »	60 »
Vinge	334 »	337 »

Med hänsyn till den variation af rent individuell natur, som skarfvorna ofta visa, tyckas dessa mått tämligen nära öfverensstämma med dem, som Sv. NILSSON uppgifver för sin *medius*.

Ett par andra skarvvar tillhöriga Lunds museum, som jag likaledes haft tillfälle att få se, härstamma från NILSSON's egen tid. De äro båda etiketterade »*Phalacrocorax medius* NILSS., Mellanskarf» och sannolikt bestämda af vederbörande auktor själf. Båda äro honor, den ena skjuten vid »Barsebäck '10 1844» och den andra vid »Helsingborg Mars 1838». Ingendera är i praktdräkt, och sålunda lämnar dräkten ej någon säker ledning. Den förstnämnda, som är bäst, har hufvudet ofvan, bakhalsen, ryggen och undersidan svarta med mörkblå glans, med ytterst litet grönaktig skiftning undertill i vissa dagar. Strupe och kinder brunhvita, halssidor mörkt gråbruna med litet blåaktig glans på fjäderspetsarna. Skulderfjädrar och vingtäckare etc. bronsbruna med litet (»olje»)grön anstrykning och svarta kanter, som delvis, isynnerhet närmast ryggen, ha blå glans. Armpennor gråsvarta, delvis med något bronsgrön glans. Äfven de nyaste stjärt pennorna ha något grön glans.

Måtten på dessa båda fåglar äro:

	♀ Barsebäck	♀ Hälsingborg
Näbblängd	65,5 mm.	59 mm.
Yttertå	98 »	98 »
Tars	64 »	— »
Vinge	330 »	(nött) 337 »

Äfven dessa mått stämma ganska väl med NILSSON's uppgifter.

Det synes alltså kunna antagas, att alla fyra exemplaren tillhöra den form, som Sv. NILSSON kallade »Mellanskarf, *Phalacrocorax medius*». Skulle vi med den ledning vi härigenom förvärfvat göra en sammanfattning af hvad som bör förstås med denna »mellanskarf», så skulle det väl kunna i korthet uttryckas sålunda: en skarfform, som är mindre än och har mera grönaktig dräkt än *C. carbo* samt häckar i träd.

Men mellanskarfven häckade ju också i Danmark, kanske därför därifrån några närmare upplysningar skulle kunna erhållas? I denna tanke tillskref jag v. Inspektör HERLUF WINGE och bad om upplysningar. Han svarade vänligen och meddelade, att äfven i Danmark den där häckande skarffven för länge sen utrotats. I slutet af förra århundradet funnos några stora bon i toppen af höga bokar på en liten ö i Skanderborg Sø i Jylland. Dessa sades ha tillhört häger och skarf, men voro öfvergifna. På 1870-talet såg hr WINGE enstaka skarffvar om sommaren vid Skanderborg, men nu anser han ej, att någonstädes något häckande par förekommer. Tvenne skinn i Köpenhamns museum torde härstamma från endemiska skarffvar. Den ena är en ungfågel från Brunsbüttel i Holstein, juli 1825, och den andra en gammal hona från Dallund på Fyen skjuten 1 juni 1856. Båda äro små och med särskildt små näbbar. Den gamla honan har enligt WINGE utprägladt grönaktig glans på hals och bröst.

Hr E. LEHN-SCHIÖLER, som likaledes intresserar sig för denna skarffråga, har senare närmare undersökt dessa båda skarffvar, särskildt den från Dallund, Fyen, och bekräftat WIN-

GE's, utsago samt ytterligare tillagt några detaljerade uppgifter som han godhetsfullt i bref meddelat. Enligt dessa är dräkten något sliten. Fågeln har säkerligen häckat samma sommar, som den sköts, men de små hvita plymfjädrarna äro på några få när bortfallna. På halsen sitta ännu några kvar. Glausen är på hals, nacke och undersida öfvervägande grönaktig, men ett blåaktig skimmer kommer fram i vissa dagar, da man vänder på fågeln. Den är liten med liten, smärt näbb. Från pannan till framkanten af spetsens rundning mäter den 61 mm. Vinglängden är omkr. 338—340 mm. Yttertån 102, mellantån 80,5, innertån 59, baktån 42 mm. Hr LEUN-SCHÖLER framhåller ock, att klorna synas längre och mera krökta än hos vanlig skarf, som måhända nöter af sina klor på klipporna, där den plägar ha sitt tillhåll.

Såsom synes äro dessa uppgifter i sin helhet ganska knapphändiga och exemplaren äro också fåtaliga, så att det är svårt att med säkerhet draga någon slutsats. Men det lilla, som kunnat utrönas, är ganska samstämmigt. Ett faktum är, att den skarf, som nu förekommer hos oss, alltid är större, och i praktdräkt är den utprägladt blå.

Att den i Danmark häckande skarfven också hade mindre ägg framhålles af KJÆRBØLLING i hans arbete »Skandinaviens Fugle» p. 710 (Kjöbenhavn 1876). Den nämnde förf. säger där, att danska skarfägg hade en längd af 59—63,5 mm. och en bredd af 37,5—40 mm., under det att skarfvar från »nordligere Egne» ha ägg, som äro ända till 70 mm. långa och 41 mm. tjocka, och vi kunna öka dessa senare maximimått till resp. 73 och 45 mm.

KJÆRBØLLING omtalar äfven i det citerade arbetet, att skarfvar förr häckade flerstädes i Danmark, och han räknar upp åtskilliga lokaler, bl. a. äfven här ofvan omtalade Skanderborg. Af de danska öarna nämnas Lolland, Falster, Fyen och Sjælland. Emellertid hade redan antalet häckningsställen minskats, så att blott få återstodo, när KJÆRBØLLING skref. Skarfvarna voro nämligen utsatta för en ytterst häftig förföljelse, dels emedan de gjorde skada på fisket, dels emedan deras ekskrementer

dödade träden vid boplatserna. Vid en koloni, som anlades 1823 på Vaarsö i Horsens fjord, skötos t. ex. från 1827 till 1845 öfver 10,650 skarfvär. I en annan koloni dödades 1860 ej mindre än 597 par, o. s. v. Äfven om antalet fåglar är stort från början, måste det ju taga slut under sådana omständigheter.

Huru långt tillbaka i tiden den i träd häckande skarfvärens historia går här i vårt land är ovisst. Det är dock att märka, att ANDERS JAHAN RETZIUS ej synes ha känt till dylika fåglar, då han utgaf sin upplaga af Fauna Suecica år 1800. Han säger nämligen: »Nidificat in scopulis», hvilket ju blott gäller om den större formen. Sannolikt är alltså, att omkring 1800 inga trädhäckande skarfvär funnos i Skåne.

Med afseende på dylika skarfvärens förekomst i Danmark säger CHR. L. BREHM år 1831: »Sie ist seit einigen 30 Jahren in Dänemark eingewandert» — —. Denna »Baumscharbe» gifver BREHM samtidigt namnet *Carbo arboreus*, hvilket namn, om det kan fixeras med säkerhet, har prioritet framför Sv. NILSSON's namn *medius* af år 1835. För bestämningen har man hufvudsakligen ledning af måttuppgifterna på näbben. Denna säges af BREHM vara 35—38 linier hos hanen och 33—35 linier hos honom. Detta mått synes dock vara något drygare än för Sv. NILSSON's mellanskarf. BREHM's dräktbeskrifning är tämligen intetsägande, så att det återstår sålunda hufvudsakligen lokaluppgifterna, att den häckar i Danmark och tränger sig in i hägerkolonierna där samt dessutom lefver vid de tyska kusterna och insjöarna. Detta är dock i och för sig nog, för att man skall veta, hvilken skarfform som afses med artnamnet, hvilket ju för öfrigt är ganska karakteriserande. Men då det gällde namngifning, gjorde minsann BREHM ingenting till hälften. Han har äfven i detta fall ytterligare ett namn, som tämligen klart hänför sig till samma skarfform. Detta namn är »Die kleine Kormoranscharbe. *Carbo subcormoranus* BREHM». Den skarf, som får detta namn, beskrives såsom ännu mindre än »*arboreus*», särskildt är näbben liten. Då det dock uttryckligen säges, att denna lilla skarf har 14 stjärtpennor, kan det ej vara någon förväxling med toppskarfvären (*C. graculus*). — Vi-

dare framhålles, att denna lilla skarv i praktdräkt ej är så blåsvart som den vanliga, utan stöter mera i blågrönt. Den säges vara hemma i Holland. I detta fall är det litenheten och den gröna färgen, som öfverensstämmer med Sv. NILSSON's *medius*. Sålunda finnas åtminstone två namn gifna åt mellanskarfven före *medius*, och af dessa har *arboreus* BREHM företräde.

Huru långt denna mindre skarfforms utbredning sträcker sig är ännu ovisst, men länderna vid Östersjön torde utgöra dess nordgräns.¹ I sydostlig riktning torde den finnas långt in i Centralasien, åtminstone till Tien Shan-området, ty därifrån hade jag för 10 år sedan tillfälle att förvärfva tvenne skarvvar, som jag kunde hänföra till *medius*-formen. Deras näbblängd var 61 mm. och deras vinglängd 330 mm.

Emellertid finnas i litteraturen uppgifter om små skarvvar af arten *C. carbo* äfven från ännu mera aflägsna trakter, så att saken är ännu långt ifrån på tillfredsställande sätt utredd. Utredningen är föröfrigt också förbunden med utomordentligt stora svårigheter, dels emedan skarfvorna ofte föra det mest obundna vagabondlif och infinna sig på helt oväntade ställen, på samma gång som de, om de trifvas i en trakt, länge kunna föra det mest exemplariskt regelbundna lif och natt efter natt sofva på samma klippa, påle eller dylikt. Dels ligger en annan svårighet i dessa fåglars mycket afsevärda variation framför allt med afseende på storleken.

Huru skarfvorna stryka omkring det få vi ofta bevis på här i vårt land, då ju dylika fåglar träffas än här än där långt inne i landet vid sjöarna och än oftare vid kusterna. Vid dessa senare ser man dem ju äfven om våren och i full praktdräkt, utan att det är känt, att de häcka någonstades i vårt land. Detta kringstrykande lefnadssätt föres tydligen ej blott af den blåglänsande, stora, nordatlantiska skarfven, utan äfven af den mindre, grönaktiga inlandsskarfven.

¹ Professor A. REICHENOW, Berlin, har vänligen i bref bekräftat, att de tyska skarfvorna äro mindre, med mycket mattare och något grönaktig glans. »Also ganz Ihrer Angabe entsprechend».

Ett och annat om pilgrimsfalken.¹

Af

Hugo Granvik.

land de fåglar, som äro mycket illa anskrifna och hufvudsakligen kända såsom fågelvärldens förbrytare, har man sedan gammalt tillerkänt pilgrimsfalken en särskildt framstående plats. Förr i tiden ansåg man ju så godt som alla roffåglar för skadliga, och i tal och skrift häfdade man denna mening, men på senare tider har man emellertid börjat inse, att denna åsikt tål och fordrar en viss modifiering. Många forskare ha ägnat mycken tid och nedlagt stort arbete på undersökningar öfver de resp. roffåglarnas nytta och skada och i regel kommit till den slutsatsen, att ingen roffågel är uteslutande skadlig. Och hvad nu pilgrimsfalken beträffar, torde nog en del öfverdrifter i fråga om den skada denna fågel gör m. m. ligga till grund för den mycket allmänna åsikten, att han ej på något vis är till nytta utan bör, hvar och närhelst han påträffas, förföljas och dödas.

Då jag för ett par år sedan besökte Kullaberg, fick jag tillfälle att på nära håll iakttaga denne beryktade fågel. Här på Kullen är han en gammal, känd företeelse; många ha sett honom, och flertalet af dem, med hvilka jag talat om falken, hysa ett djupt och bittert hat till honom. Det ser verkligen ut, som om man här har samma uppfattning som C. A. Hollgren ger uttryck åt, då han säger, att pilgrimsfalken »är en fruktansvärd buse».² — Allt nog, många känna till honom, men alla

¹ Manuskriftet inlämnadt till Redaktionen den 13 mars 1915.

² Fauna och Flora, 3:dje årg. (1908), sid. 189.

ha icke reda på, hvar han bor. Då det ju är en känd sak, att ifrågavarande falk på sitt område ej gärna tål någon annan af samma art på flera mils omkrets, är det väl troligt, att här ej förekomma flera än just detta enda par och på Kullaberg, som bland sina formationer lyser tusentals mer eller mindre otillgängliga klyftor och klippitsprang, är det förenadt med ganska stort besvär att leta rätt på hans boplats.

Sedan många år tillbaka bodde paret i en viss klyfta eller måhända rättare på ett visst utsprång af Kullabergs norra sida, en plats, som var tämligen svåråtkomlig. Men då det ej fick vara i fred här, flyttade det till ett i närheten liggande ställe, som af naturen är mera skyddadt och dessutom nära nog oåtkomligt. — Pilgrimsfalkarnas envisa förkärlek för sina gamla häckplatser är ju allmänt känd, och det är denna omständighet, som otvifvelaktigt i hög grad bidrager till att stammen decimeras, ty trots deras stora försiktighet falla de merendels offer för någon jägare, som har reda på, att de bo i trakten, eller så finns det nog andra personer till hands, som skjuta ungarna och på många andra sätt hindra stammens ökning.

Mina besök hos falkarna skedde, medan de ännu bodde på sin gamla klippa, och redan i slutet af februari månad, då ännu snön låg kvar här och hvar, såg jag dem vid den blifvande boplatsen. Först de sista dagarna af april var kullen färdig, och boet låg som nämnt på ett utsprång af en så godt som lodrät klippvägg. I regel äro dylika klippafsatser gräsbevuxna, emedan jord fallit ned från högre belägna partier, och sedan ha gräs, ormbunkar och smärre örter slagit rot, och slutligen bildar den växtlighet här finns ett synnerligen prydligt afbrott i bergväggens lafklädda yta. Nedanförlippan lågo stora mängder rullstenar och klippblock och härutån för utbredde sig Skeldervikens vatten. På denna sida, som vetter mot hafvet, är bergets yta skroflig och ojämn, öfverallt försedd med taggiga utsprång och afsatser, och upptill skjuter berget på vissa ställen en meter — och ibland mera — ut öfver den söndersprängda sidan.

Från en närbelägen höjd tog jag en plåt af boplatsen (bild 1), där det omtalade gräsbevuxna partiet framträder i fotons midt. På grund af det relativt stora afståndet mellan kameran och föremålet förefaller utsprånget, där boet låg, helt obetydligt, men bild 2, som är tagen snedt uppifrån, visar de naturliga förhållandena något tydligare, och såsom små, obetydliga, ljusa fläckar synas de fyra äggen invid klippväggen.

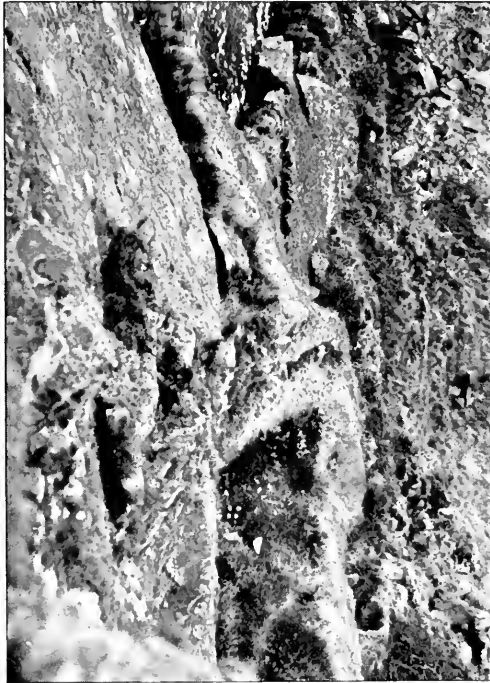
Fig 1. Pilgrimsfalkens boplats.

(Fot. H. G.)

För att komma till boet måste man antingen klättra uppför bergväggen eller med rep hissas dit ned. I hvilket fall som helst är en dylik färd besvärlig och merendels förenad med lifsfara. — Då falkarna sågo, att jag närmade mig boet, flögo de skrikande in mot klippan och satte sig i omedelbar närhet och iakttog mina rörelser, hvarefter de kretsade några gånger ofvan berget. Sedan flögo de sin väg och återkommo icke under hela den tid, jag uppehöll mig vid platsen.

Själftva afsatsen var på det bredaste stället ungefär $\frac{1}{2}$ m. bred och mätte i längd omkring 2,5 m. Till bergets kant

upptill var omkring 10 à 12 m., och klippväggen sträckte sig under afsatsen omkring 20 m. — De fyra, brunröda äggen lågo i en liten fördjupning, kantad med grönt gräs. Någon bale eller något underlag i egentlig mening fanns icke, utan den håla, som således skulle motsvara redet, var invändigt beklädd med rester af de för roffåglarna karakteristiska spy-

(Fot. H. G.)

Fig. 2. Falkens bo med ägg. (Snedt upifrån)

bollarna, hvilka dock af regn och blåst upplösts och sönder-rifvits, så att innehållet — smärre fåglars ben och kraniedelar — låg strödt öfverallt. — Här och hvar utanför redet funnos också dylika spybollar, och vid en plats, som efter allt att döma utgjort falkarnas måltidsplats, påträffades bl. a. duffötter med kvarsittande vingar, fjädrar m. m. Dessutom voro om-gifvande partier helt eller delvis hvitmenade af fåglarnas kalk-haltiga exkrement. Strax upptill boet växte bland andra växter

den sällsynta ormbunken *Asplenium Adiantum nigrum*, vidare *Cochlearia officinalis*, *Armeria elongata* och några andra. —

Efter 28 dygns rufning komma ungarna fram dunklädda och livita. Ganska fort tillväxa de, och efter 3 å 4 veckor äro de så godt som flygfärdiga. Bild 3 föreställer en ung pilgrims-

(Fot. H. G.)

Fig. 3. Flygfärdig pilgrimsfalkunge.

falk, omkring en månad gammal. Lugn och stolt sitter han på klippan och stirrar in i objektivet, liksom undrade han öfver, hvad som nu skall ske. Han ser ej ut, som om han fruktade någonting, och dock är en vindfläkt nog att »bringa honom ur fattningen», och plötsligt fattar vinden tag i något närliggande föremål, och genast blir han rädd, hoppar ned från stenen och

intar en lustig försvarsställning med stjärten styft riktad mot marken och med vidt utspärrade ben. Han ser förskrämd och ängslig ut nu, men snart har han glömt bort anledningen till sin oro och klifver sakta upp på stenen, där jag än en gång förevigar honom.

Onekligen är pilgrimsfalken en af Kullabergs stoltaste uppenbarelser inom fågelvärlden, och då naturskyddsföreningen nu inköpt berget, kanske det skulle kunna göras någonting för att om möjligt förhindra, att denne »ädfalk» drifves bort eller oroas.

Visserligen är det ett obestridligt faktum, att han gör skada på det matnyttigt vilda, och särskildt för änder, raphöns och dufvor kan han understundom bli en svår fiende, men det oaktadt vore det nog beklagligt, om han skulle försvinna från de platser, där han ännu häckar. Trots sin stora utbredning öfver nästan hela världen är han ingenstädes allmän, och hos oss har han alltid varit sällsynt, men då man numera från visst håll drifver en hätsk och skoningslös förföljelse mot nära nog alla roffåglar och dessutom mångenstädes tycks vilja motarbeta alla försök att skydda dem, blir han allt sällsyntare, och kanske är han hos oss — som i vissa delar af Tyskland — snart nog att anse såsom ett naturminnesmärke. I Tyskland har regeringen anbefallt pilgrimsfalken i forstpersonalens skydd, för att man åtminstone skall bevara de få, som ännu finnas kvar,¹ och man behöfver ingalunda frukta, att han fördenskull skall tilltaga i så stor mängd, att någon nämnvärd fara för vildtet skulle kunna uppstå.

I en broschyr,² som utkom för ett par år sedan, ha för öfrigt många beaktansvärda synpunkter framlagts, hvarför man på alla vis och sätt bör skydda roffåglarna, och det påpekades, hurusom hvarje art bland dem har *sin* stora betydelse i naturen, men som det egentligen ej faller inom ramen för denna uppsats att ingå på detta ämne, vill jag blott beröra några punkter angående pilgrimsfalkens nytta.

¹ MEERWARTH-SOFFEL: Lebensbilder aus der Tierwelt. Bd. III Vögel, p. 299.

² M. BRAESS: Die Raubvögel als Naturdenkmäler.

Liksom räfven dödar och plockar undan de sjuka hararna och på så vis spelar rollen af en slags sundhetspolis, skulle man om pilgrimsfalken kunna säga, att han bland flygvildtet gallrar ut de svaga och sjuka — ty det är hufvudsakligen dessa han kan komma åt — och på så sätt bidrager till stammens eller rasens förädlande, och det torde således på grund häraf få anses sannolikt, att han är en af de direkta orsakerna till att ett fullt naturligt urval kommer till stånd, hvilket helt gifvet blott kan vara vildtet till nytta. (BRAESS.)

Dr T. RENVALL säger vidare, att i skärgården, där ejdrarna utgöra en viktig inkomstkälla för befolkningen, blir ett pilgrimsfalkpar äfven på annat sätt till nytta. Ingen kråka eller hafstrut besöker gärna den ö, där falkarna bo. — Ejdrarna få således rufva i fred och naturligtvis alla andra änder också, och i hafvet äro simfåglarna fredade för honom, ty i yttersta nödfall har man hört talas om, att han anfaller simmande fågel. I skärgården utgöres därför hans föda mest af måsar, tärnor, kråkor och grisslor.

Ornitologiska anteckningar.

Af

Gunnar Alm.

den förhoppning, att nedanstående anteckningar angående maginnehållet hos några af mig undersökta fåglar kunna hafva sitt intresse, vågar jag härmed bringa dem till offentligheten. Beträffande vissa fågelarter äro ju som bekant meningarna synnerligen delade, huru-

vida de skola anses nyttiga eller skadliga, och dessa frågor kunna naturligen först slutgiltigt lösas, när ett tillräckligt material samlade undersökningar af resp. arters maginnehåll hopbragts, hvarvid ju äfven isolerade iakttagelser kunna vara af värde.

Svartmes (*Parus ater* L.); Nyköping, januari 06. Oredig massa af insekter (skalbaggar och larver) jämte små barkbitar och sand.

D:o; Nyköping, februari 06. Skaldelar af insekter, 2 st. 5 mm. långa gula larver samt åtskilliga sandkorn.

Gräsiska (*Acanthis linaria* L.); Nyköping, januari 06. Frön af *Artemisia*, blandade med sand.

Sidensvans (*Ampelis garrulus* L.); Flen, november 06. Något söndertuggade rönnbär.

D:o; Nyköping, februari 07. Berberisbär samt något söndertuggade frön.

Skata (*Pica caudata* L.); Eskilstuna, augusti 06. Rester af skalbaggar, gräshoppor och andra insekter.

Nötskrika (*Garrulus glandarius* L.); Eskilstuna, april 07. Söndertuggade frön, bär och trädknoppar.

Lafskrika (*Garrulus infaustus* L.); Jämtland juli 06. Oredig massa af insekter, bär och benrester, de senare härrörande från en skogssork (*Evotomys glareolus*).

Stor hackspett (*Dryocopus major* L.); Eskilstuna, januari 06. Rester af insekter och tallfrön.

Tretåig hackspett (*Picoides tridactylus* L.); Eskilstuna, oktober 06. Flera ljusgula larver, smärre insekter samt små stenar.

Gröngöling (*Picus viridis* L.); Nyköping, december 06. Insekter samt sand.

Gök (*Cuculus canorus* L.); Jämtland, juli 06. Större och mindre skalbaggar samt lämningar af larver.

Orre (*Tetrao tetrix* L.); Eskilstuna, januari 07. Enbär och granbarr.

Tjäder (*Tetrao urogallus* L.); Eskilstuna, oktober 07. Blad af *Polypodium vulgare*, lingonbär och barr.

Kattuggla (*Syrnium aluco* L.); Nyköping, januari 08. Mag-säcken alldeles fylld af lämningar efter sorkar och skogsråttor, hvaraf en var slukad nästan hel.

Ormvråk (*Buteo buteo* L.); Nyköping, augusti 06. Lämningar af en sandödlä, åtskilliga större sländor, två gräshoppor jämte andra insekter.

D:o; Eskilstuna, juli 08. Lämningar af sorkar.

D:o; Eskilstuna, augusti 08. Rester af en tämligen stor groda.

D:o. Ett bo af ormvråk med tvenne ungar undersöktes vid flera tillfällen. D. $\frac{29}{6}$ låg på boets kant en skogsråtta; d. $\frac{3}{7}$ en gammal gulsparrhona, hvarpå den ena ungen åt; d. $\frac{6}{7}$ funnos endast några spybollar, innehållande lämningar af sorkar; d. $\frac{25}{7}$ voro ungarna utflugna, ehuru den ena vid mitt annalkande satt på boet. Några undersökta spybollar innehöllo lämningar efter gnagare, fjäll och bukskenor af en snok samt fjädrar och benrester af en ung orre.

Bivråk (*Pernis apivorus* L.); Eskilstuna, september 07. Lämningar efter steklar.

D:o; Eskilstuna, augusti 09. Tvenne hela getinglarver, några delvis sönderbitna utvecklade getingar samt rester af skalbaggar.

Lärkfalk (*Falco subbuteo* L.); Eskilstuna, juli 07. Fjädrar och benrester af en gulsparf.

D:o; Flen, september 07. Lämningar efter en tornsvala; fötterna fullkomligt hela.

Stenfalk (*Falco æsalon* TUNST.); Nyköping, mars 06. I öfre delen af matstrupen en oredig massa af fjädrar och köttbitar, hvaribland ett fullkomligt helt småfågelljärta. I magsäcken funnos fjädrar, kött- och benbitar. De nedre extremiteterna af den förtärda fågeln, — troligen en gulsparf, — voro ej det minsta söndertuggade, och äfven luftstrupen samt den med frön fyllda magsäcken voro hela.

D:o; Jämtland, juli 06. Lämningar af en ung bergfink.

D:o; Nyköping, december 07. Magsäcken innehöll endast några hvetekorn.

Enkel beckasin (*Gallinago gallinago* ST.); Eskilstuna, april 06. Lämningar af maskar, frön samt åtskilliga små stenar.

*Fiskmå*s (*Larus canus* L.); Oxelösund, juli 07. Rester af insekter, i synnerhet steklar; flera fastbitna på matstrupens insida.

Hafstrut (*Larus marinus* L.); Oxelösund, juli 07. Lämningar efter en fisk och enstaka rester af en fågel (Tyvärr har jag ej antecknat hvilken art.)

Bergand (*Fuligula marila* L.); Oxelösund, februari 06. Mussel- och snäckskal, några maskar samt flera bönstora stenar.

Storskrake (*Mergus merganser* L.); Nyköping, april 06. En mussla, lämningar efter fiskar samt enstaka smärre stenar.

Jämte ofvanstående vill jag äfven begagna tillfället meddela några under åren 1905—1908 gjorda anteckningar beträffande flyttfåglarnas ankomsttider i Nyköpings-trakten.

	1905	1906	1907	1908
Lärka	6. III	5. III	3. III	4. III
Kaja	26. II	8. III	Öfv.-vint.	4. III
Stenfalk			10. III	
Bofink	25. III	13. III	24. III	28. III
Stare		10. III	22. III	28. III
Ängsplärka			17. III	28. III
Skogsdufva		22. III	24. III	28. III
Ring dufva			2. IV	
Trädlärka	22. III		23. III	28. III
Sångtrast			29. III	
Knipa			29. III	
Svan			29. III	28. III
Kricka			29. III	
Vipa	3. IV	1. IV	29. III	28. III
Morkulla		1. IV		
Hämpling	18. IV	5. IV	4. IV	
Gräsand	3. IV	5. IV	29. III	4. IV
Sadesärta		6. IV	12. IV	19. IV
Sothöna	6. IV	6. IV	30. III	9. IV
Trana		7. IV		
Rotgel		12. IV	18. IV	12. IV
Storspof	6. IV	18. IV	12. IV	4. IV
Enkelbeckasin		18. IV	18. IV	
Dubbelbeckasin		29. IV		
Stenskvätta		29. IV	12. IV	4. IV
Dopping	30. IV	29. IV	27. IV	14. IV
Löfsångare	7. V	4. V	8. V	7. V
Törnsångare		4. V	9. V	
Sv. o. hv. flugsnappare	7. V	5. V		9. V
Buskskvätta		6. V	11. V	
Rödstjärt	7. V	8. V	8. V	12. V
Ortolansparf	7. V	9. V		
Trädpiplärka		10. V	5. V	3. V
Gök	17. V	12. V		
Hussvala	16. V	12. V	17. V	4. V
Tornsvala		13. V	15. V	16. V
Svarth. sångare		16. V		
Trädgårdssångare	7. V	16. V		
Grå flugsnappare		16. V		
Göktyta			17. V	

Till kännedomen om sidensvansens vandringar.

Af

Sigurd Hanström.

anslutning till en uppsats af hr JAMES MAULE om sidensvansen såsom strykfågel i Fauna och Floras 3:dje häfte år 1914 torde det vara af intresse att tillägga följande anteckningar angående samma fågelarts mycket omskrifna flyttningar.

Mina första anteckningar beträffande sidensvansarnas förekomst i Kalmar äro från 1910, då jag såg en flock på 10 individer den 21 november och 20 exemplar i en flock den 24 december, men därefter inga fler den vintern. Hösten 1911 observerade jag blott 3 exemplar härstädes, nämligen 2 stycken den 31 oktober och ett i slutet af november. Lika sällsynt var den hösten 1913: 10 stycken den 16 november och 10 stycken den 19 samma månad, bägge flockarna flygande söderut. Den sistnämnda iaktogs i Mönsterås socken (ungefär 43 km. norr om Kalmar). Sedan sågos inga fler förrän den 10 januari 1913, då 7 stycken visade sig i Kalmar.

Men så kom hösten 1913 med den stora invandringen. I bifogade tabell stå de af mig iakttagna sidensvansflockarnas individantal, flygriktning äfvensom orten för observationen upptecknade i tidsföljd.

Da- tum	Väder- streck	Iakttagelseort	Antal	Da- tum	Väder- streck	Iakttagelseort	Antal
Okt.				Dec.			
17	söder	Kalmar	3	1	söder	Borgholm	34
25	»	Torp, Böda socken	200	1	»	»	24
27	»	»	12	2	»	»	30
27	»	»	50	4	»	»	4
27	»	»	13	5	»	»	14
28	»	»	65	6	»	»	47
28	»	»	15	6	»	»	108
28	»	»	40	11	öster	Högby socken	9
28	»	»	20	11	»	»	3
30	»	»	30	11	»	»	6
30	»	»	20	11	söder	»	24
31	»	»	47	15	—	Albøke socken	4
		S:a i okt. sedda 515	15	15	—	»	9
Nov.				19	—	Kalmar	30
1	söder	Torp, Böda socken	17	23	norr	Toslunda socken	24
1	»	»	10	26	söder	Kalmar, enstaka	10
5	väster	Kräkenäs, Döderhults s:n	17	26	—	»	30
11	norr	Åby, Fliseryds s:n	25	27	—	»	10
11	söder	»	66	28	—	»	10
11	»	»	12	29	öster	»	4
16	norr	Kalmar	20			S:a i dec. sedda 454	
16	»	»	15				
17	»	»	20				
18	»	»	8				
23	söder	»	46	1914			
24	»	»	100	Jan. 1	—	Kalmar	15
24	»	»	10	» 1	—	»	10
25	»	»	70	» 4	—	»	12
26	»	»	15	» 4	söder	»	5
26	»	»	10	» 6	öster	»	20
27	öster	»	4	» 8	—	»	20
27	söder	»	200	» 16	—	»	1
28	norr	»	200			S:a i jan. sedda 83	
29	—	»	20	Febr. 15	söder	Smedby, Dörby s:n	1
30	nordost	»	100			S:a i febr. sedda 1	
		S:a i nov. sedda 985		Mars 1	öster	Kalmar	17
						S:a i mars sedda 17	

Sammandrag.

Tid	S e d d a			F l y g a n d e å t	
	flockar	medeltal in- divid i flock	hela antalet	söder	andra väder- streck
Oktober 1913 . .	15	33	500	500	—
November 1913 .	28	36	1,000	600	400
December 1913 .	20	22	450	400	50
Januari 1914 . .	7	10	80	60	20
Februari 1914 . .	1	—	1	1	—
Mars 1914 . . .	1	17	17	—	17
Summa	72	29	2,048	1,561	487

Sidensvansarna flögo hela dagarna, tidigt som sent, men aldrig i mörker, det jag kunde märka, samt obekymrade om vindarnes riktning och styrka. Äfven i stark storm sågos de flyga omkring, och den 26 nov. törnade en flock emot några telefontrådar så att fyra stycken blefvo vimmelkantiga af stöten. Inom ett ögonblick hade emellertid tre af dem återvunnit jämvikten, men den fjärde föll till marken, där jag strax där-efter fann den, blödande ur ett stort sår i halsen. Medan jag höll den i handen, kvicknade den till, och utan att jag kunde hindra det, flög den plötsligt sin väg.

Märkligt är det, att flockarna kommo så tätt på hvarandra i Böda socken på nordligaste Öland i slutet af oktober och att de då flögo *endast* söderut, medan de på fastlandet voro jämförelsevis fåtaliga under första hälften af november och inga alls bemärktes i Kalmar före den 16 november, om man undantager de 3 exemplar, som kommo den 17 oktober. Ehuru flertalet fortsatte sin flygning söderut omedelbart, började sidensvansarna i början af november stryka omkring, hvilket i synnerhet var fallet i slutet af samma månad.

Innan matförrådet af oxel-, rönn- och lagtorsnbär var slut, färdades hufvudflocken bort ifrån Kalmartrakten, och på Öland syntes i början af december nästan hvarje flock draga sig mot sydligare nejder. Därefter iaktogs ingen särskild flytning, utan de flockar, som visade sig efter den 15 december, tycktes hålla sig kvar på trakten, tills de småningom skingrades och omärkligt försvunno.

Hr JAMES MAULE's antagande, att en mindre förtrupp skulle uppträda i början af november, synes ej bekräftas af mina iakttagelser, utan visade sig denna skara redan i senare veckan af oktober, åtminstone på Ölands norra delar. Däremot uppträdde i slutet af november flera stora flockar i Kalmar, hvilket ju äfven var fallet i öfriga delar af södra Sverige.

Hösten 1914 har jag blott en gång iakttagit sidensvansen i Kalmar, nämligen en flock på 26 stycken den 26 december.

Däremot såg jag i Stockholms omgifningar en liten flock den 22 november och inne öfver staden en större på cirka 150 stycken den 6 december. I Östersund hördes i dimma en flock den 29 oktober, och dagen efter flögo 15—20 stycken mot sydväst i lugnt väder.

Smärre meddelanden.

Ett par lappländska fynd af sothöna (*Fulica atra* L.).

1. Den 12 november 1914 anträffade kronojägaren I. L. Kangas en sothöna vid *Torne älf, två mil norr om Vittangi*. Fågeln befann sig sittande på snön och var vid lif men dog några dagar efter tillvaratagandet. Herr Kangas har vänligen öfverlämnat fågeln till Naturhistoriska Riksmuseum, och vid den undersökning af densamma, jag där varit i tillfälle utföra, fann jag djuret vara en höstfågel ♂.

Mått: Längd från näbb till stjärtspets 40,2, vinge 21, stjärt 6,5, näbblängd 3,2, öfvernäbbens basbredd 1,1, pannplåten uppmjukad i vatten längd 1,6 och största bredd 1,1 (på det torra exemplaret längd 0,9!), tars 6, mellantå med klo 9,2, allt i centimeter.

Hvad som särskildt roat mig taga ofvanstående mått är F. Peckelhoff's artikel: »Es gibt zwei deutsche Fulica-Arten» (Orn. Monatsschr. 1914 n:o 5, p. 288). I denna söker P. bevisa förekomsten av två biologiskt och anatomiskt skilda Fulica-arter, hvaraf han antar den mindre vara den nordiska formen. Som mått på höstfågeln af denna angifves längd 38, tars 5,9, mellantå 8,5, pannplåt 14—9. Som synes håller mitt exemplar betydligt större mått, och en hastig mätning, jag utfört på i Riksmusei samlingar skinnlagda exemplar, visar öfvervägande stora djur, med äfven i torrt tillstånd stor pannplåt.

2. Under december månad 1912 sköts, enligt meddelande från e. kronojägaren J. W. Lindstedt, en sothöna vid *Merasjärvi i Muonionalusta kapellförsamling* af lappmannen Kunnanen.

Dessa bägge fynd torde vara de nordligast i Sverige gjorda af sothöna, och otvifvelaktigt föreligger i bägge fallen en synnerligen abnorm deviation vid flyttningen.

Hjalmar Rendahl.

Kråka, som samlar lindbast till bomaterial.

I »Fauna och Flora» har åtminstone vid 2 tillfällen (1:sta årg. sid. 136—37 samt 3:e årg. sid. 285—86) omtalats, hurusom tvenne så skilda djur som i förra fallet gråsparfven, i det senare ekorren

öfverraskats med att afskala basten från lindens grenar i och för bobyggnad.

Här i Göteborg har jag flerfaldiga gånger om vårarne iakttagit lindar, ganska illa tilltygade genom dylik bastafskalning, och jag har i hågkomst af den första notisen i »Fauna och Flora» trott, att gråsparfvarna voro ensamman skyldiga till denna åverkan. Men i dag på morgonen observerade jag en kråka i en af lindarna i Brunnsparken tydliggen sysselsatt med ett ovanligare förehafvande. Vid närmare efterseende befanns hon sitta tämligen långt ut på en rätt svag gren, hvilken häftigt gungade under hennes arbete. Detta bestod däri, att hon med kraftiga ryck med näbbet drog åt sig stycken af lindens bast. De lösslitna styckena hopvekos i näbbet, alltefter som de kommo loss, och med ett sålunda bildadt litet nystan flög hon i väg. Redan efter ett par minuter var hon tillbaka och upprepade på nytt sin förra manöver.

Anmärkningsvärdt är, att 3 olika djurspecies nu iakttagits använda lindens bast som bomaterial.

Göteborg den 21 april 1915.

Emil Bäcklin.
Med. lic.

Iakttagelse af fåglar under solförmörkelsen 1914.

Som ett litet bidrag till den öppnade enquêten beträffande fåglarnas förhållande under solförmörkelsen i sistförflutna augusti månad kan jag meddela följande små iakttagelser, hvilka kanske förtjäna att upptagas i tidskriften, fastän jag till stor del redan publicerat dem i en landsortstidning: Karlskronatidningen för den 26 augusti.

Först kan det kanske vara skäl att påpeka den förändring i uppfattningen af solförmörkelsefenomenet, som tyckes ha försiggått i fåglarnes omdöme sedan medeltidens dagar, om man får tro meddelarne, ty på t. ex. 1400-talet grepos fåglarna vid total solförmörkelse af ett slags panisk förskräckelse, som var så häftig, att de föllo döda till marken. Så berättar Riccioli, att vid den totala solförmörkelsen år 1415 man såg fåglar falla till marken, döda af skrämsel. Om någon sådan dödlig förskräckelse i fågelriket öfver solljusets försvinnande om dagen förtälja icke senare urkunder, men väl, att fåglarna föllo till marken. Så vid den totala solförmörkelsen år 1560, hvarifrån följande utrop från ögonvittnen citeras: »Hvilket under! Stelnade af fasa föllo fåglarna till marken.» Från solförmörkelsen den 9 juli 1842 flöda de djurbiologiska observationerna, och det kan kanske vara skäl att här omtala några af dem i citatets form:

»I Cremona lär enligt observatörers påstående en ofantlig massa fåglar ha fallit till marken. Zamboni, uppfinnaren af de torra staplarna, säges ha sett en sparf falla ned bredvid sig.

Herr Piola, som befann sig under ett träd i närheten af Lodi, märkte, att fåglarna upphörde att sjunga, då mörkret inträdde, men ingen föll till marken.

I den berättelse, som abbé Zantedeschi från Venezia tillställde Arago, läses, att då den totala förmörkelsen inträffade, fåglarna ville

flyga bort, men som de icke kunde se, stötte de mot skorstenarna och väggarna, så att de döfvade af stöten föllo ned på taken och gatorna eller i lagunerna. Bland de fåglar, som rönste ett dylikt missöde, kan man särskildt anföra en del svalor och en dufva. Svalorna fångades på gatorna, emedan fruktan till den grad hade bemäktigat sig dem, att de knappast kunde flaxa med vingarna (svolazzare).» Jmfr. FLAMMARION, »Himlens under!»

En liknande observation är äfven jag själf i tillfälle att om-tala. Efter solförmörkelsens slut iakttog jag i en ligusterhäck på Karlskrona kyrkogård på Vämö, där jag hela tiden gjorde mina iakttagelser, en göktyta, som tycktes vara alldeles bortkollrad, så att hon nära på hade låtit fånga sig genom den bepröfvade metoden: att strö salt på stjärten. När jag sträckte handen mot henne, så flaxade hon endast undan ett stycke. Under de några minuters tid, jag stod på platsen, flyttade hon sig icke från den grafplats, som hon valt till sin tillfälliga solförmörkelseasyl.

Kyrkogården begränsas åt landsvägen till af en hagtornshäck, hvari vid solförmörkelsens början flera småfåglar uppehöll sig och som jag såg upprepade gånger snappa insekter, men när solljuset började aftaga, höllo de sig stilla i häcken för att efter solförmörkelsen åter börja sin insektjakt. En af dessa fåglar konstaterades med säkerhet som en törnskata (hona eller unge), och kanske voro alla af samma species. Förut på sommaren hade jag icke iakttagit törnskator så nära inpå staden.

När solljuset började återvända, hördes en svala kvittra till liksom en motsvarighet till den lilla schweiziska vallflickans utrop efter solförmörkelsen 1842: »O beou souleoul» (O vackra sol!). Förut hade allt varit tyst. En kråka sågs i solförmörkelsens början flyga öfver kyrkogårdens ena hörn mot hafsstranden till (öfver-nattningsplatsen¹).

Daginsekterna voro under solförmörkelsens maximum (den var som bekant i Karlskrona icke total) som genom ett trollslag försvunna, men i stället började åtskilliga skymningsfjärilar att fladdra fram ur ligusterhäckarna, hvilket kanske som ett apropos också bör meddelas.

Johan Erikson.

Vicia pisiformis vid Huskvarna.

Till frågan om *Vicia pisiformis* vill jag meddela, att denna växt finnes vid Huskvarna. Den förekommer enstaka inuti täta ruggar af *Astragalus glycyphyllus* inom ett mycket litet område i bergsslutningen mot Vättern. Lokalen ligger alldeles invid stadens bebyggda område, och är det nog därför fara värdt, att växten kan blifva utrotad genom att vägar upptrampas, buskar nedhuggas eller växtlokalen på annat sätt vandaliseras. Dess förekomst tillsammans med *Astragalus* skyddar den däremot ganska väl mot okynnes-

¹ Skärgårdskråkorna i Karlskronatrakten öfvernatta på något ställe öster om staden, ty de flyga alltid åt detta håll i skymningen.

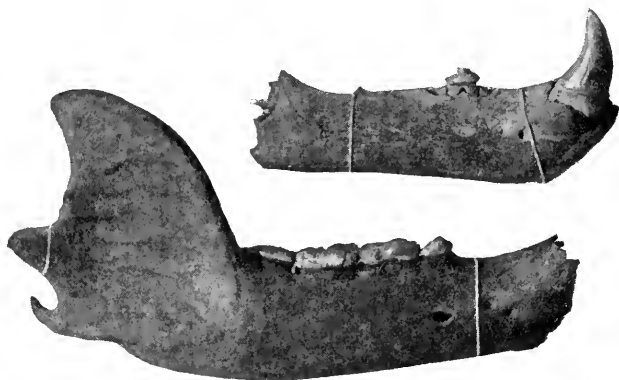
botanister och blomsterplockare, då den genom denna sin förekomst äfven för ett vant öga är ganska svår att upptäcka.

Kloten ¹⁶/₅ 1915.

Sten Nordenstam.

fynd af björnkäk och hasselnötter i Ångermanland.

I ett myrtag i Ytterlännäs socken hittades för en tid sedan en underkäk och en hörntand af björn tillsammans med en hel mängd hasselnötter. Fyndet anmäldes sedan för direktör C. G. Strokirk, som nedsände björnkäken till Riksmuseum för bestämning. Tyvärr har ännu ej erhållits närmare uppgift om läget eller jordprof. Vid första anblicken tyckes björnunderkäken i fråga vara ovanligt smal och ha en egendomlig form med rak underkant (se fig.). Höjden midtför näst bakersta kindtanden är ej mer än 29 mm. Till jäm-

förelse kan anföras, att en fossil underkäk af en björnhona, tillvaratagen jämte åtskilliga andra ben af samma djur af fröken Anna Bielke ej långt från Sturefors i Östergötland, på motsvarande ställe har en höjd af 40 mm. Formen af den senare är såsom synes å den undre bilden ganska olika. Emellertid ligger förklaringen blott i åldersskilnad. Ytterlännäsbjörnen har varit ganska ung, troligen knappt omkring ett år. Med tilltagande ålder blir underkäken högre och undersidan konvex.

Fyndet af hasselnötter är naturligtvis också af stort intresse, ehuru man har flera dylika fynd förut från Ångermanland och ett t. o. m. ända uppe vid Öre älf. Det skulle dock varit värdefullt att erhålla närmare uppgift om fyndets exakta läge, jordprof o. s. v.

E. L.

Till kännedomen om huggormen.

I en notis i nr 4 för år 1906 af denna tidskrift uppgifves längden af det största i Sverige då kända exemplaret af huggormen

vara 69 cm.¹ Med anledning häraf får jag meddela, att jag den 14 sept. förra året under taxering på Norra Löfhufvudberget inom Skaite kronopark i Råneå socken dödade en huggorm, som vid uppmätning visade sig vara 79 cm. lång från nosen till svansspetsen. Ormen var mycket mörk, men med tydligt urskiljbart ryggband. Vid mätningen utlades den fullt rak, men utan att sträckas abnormt. I samma trakt påträffades af mig under sommaren och hösten i fjol 2—3 huggormar. Traktens befolkning uppgaf, att det skulle vara »godt om orm» på flera ställen, men denna uppgift torde nog få tagas med reservation.

En kronojägare, som vistats i Vittangi somrarna 1912 och 13, påstod, att han där »många gånger» slagit ihjäl huggormar, en uppgift, som jag ej kan bestyrka, men om den är sann, är väl Vittangi den nordligast kända fyndorten för ormar i Sverige.

Marma den 16 maj 1915.

Einar Klinga.

Hastig förändring.

Vanliga steglitsor infördes omkring 1870 på Bermudasöarna. Deras afkomlingar ha nu på denna korta tid, som förflutit, blifvit så mörka på översidan, att de af en Mr. KENNEDY beskrifvits såsom en ny geografisk underart.

Lunnefågel skjuten i Södermanland.

Den 25 maj i år sköts en lunnefågel vid Häfringe af lotsen I. Åhlstrand. Genom grosshandlaren C. A. Hellman blef fågeln tillvaratagen och öfverlämnad till Riksmuseum. Densamme har äfven benäget meddelat, att en lunnefågel en gång förut, nämligen för 20 år sedan, skjutits vid Häfringe, men exemplaret blef då ej tillvarataget.

En för Danmarks fauna ny fiskart.

I senast utkomna årgång af Videnskabelige Meddelelser fra Dansk Naturhistorisk Forening omtalar C. V. OTTERSTRÖM, att hans broder cand. mag. A. OTTERSTRÖM i slutet af september 1914 lyckades fånga en för Danmark ny fiskart, *Atherina presbyter* JENYNS, vid Snoghøj i Lilla Bält. Den fångades i ett bottengarn, hvars maskor naturligtvis lätt släppte igenom dylika småfiskar. Det lär ha varit omkring ett 50-tal i stimmet, och 4 af dessa kommo på tvären öfver maskorna och blefvo sålunda fångade vid nätets hastiga inhalande. Dessa 4 mätte resp. 77, 80, 82 och 89 mm.

Atherina presbyter är en fisk med sydlig utbredning. Dess förut kända nordgräns torde varit Firth of Forth, där ett exemplar fun-

¹ I 1909 års årgång af denna tidskrift har omtalats en huggorm från Nassa skärgård, hvilken mätte 78 cm.

Red.

nits. Vid Helgoland träffades den första gången 1894, men då i unga exemplar, så att den förmodan uttalades, att fisken sannolikt skulle finnas där konstant. Då ju emellertid dylika småfiskar endast tillfälligtvis fångas, torde det ej vara uteslutet, att ifrågavarande art äfven då och då skulle kunna uppträda äfven vid vår västra kust, hvarför skäl föreligger att rikta uppmärksamheten härpå.

Atherina presbyter hör till en familj, *Atherinidae*, som ej har någon representant hos oss, men som är närmast befryndad med multefiskarne, *Mugilidae*. Atheriniderna äro i allmänhet små fiskar. Ett karakteristiskt drag för de flesta af dem är, att de ha ett bredt silfverglänsande band längs kroppssidan, hvarför man för dem skulle kunna föreslå namnet »silfverbandfiskar». De ha två ryggfenor, af hvilka den främre är kort och stödd af svaga taggstrålar (8 dylika hos *A. presbyter*). Den bakre är något längre (hos *A. presbyter* med en tagg- och 13—15 mjukstrålar, och analfenan har en tagg- och 15—18 mjukstrålar). Färgen är på ryggen vanligen något brunaktig l. grönaktig, halft genomskinlig. Silfverbandet upptager 4:de, 5:te och 6:te fjällraderna. De flesta silfverbandfiskarne lefva vid kusterna af tropiska och tempererade haf, men en del af de 14 släktena träffas äfven i insjöar och strömmar. Ehuru storleken i regel är obetydlig, ätas dock vissa arter och sägas vara välsmakande, ehuru benen äro hvassare än t. ex. på nors eller småsill af motsvarande storlek. Den ofvannämnda arten, som når en längd af 15 mera sällan 20 cm., är föremål för fångst i södra Europa tillika med en närstående art, *A. hepsetus*.

Den palearktiska regionens minsta däggdjur

kallar den kände engelske däggdjursforskaren OLDFIELD THOMAS en nyss af honom beskrifven näbbmus, *Sorex burneyi*, från trakten vid Baikal-sjön. Dess kroppslängd är 50 mm., svansen 23,5 mm., bakfoten utan klor 8 mm. Den är sålunda något mindre samt kortsvansigare än vår dvärgnäbbmus. Till färgen är den ungefär ljust sepia-brun ofvan, brunvitaktig på sidorna och undertill.

Flugornas förökning.

D:r HOWARD vid Department of Agriculture i Washington D. C. har räknat ut, att därest allt gick väl och inga olyckor tillstötte, afkomlingarna af en fluga efter 40 dagar skulle kunna uppgå till 20 millioner och väga omkring 800 amerikanska skålpund.

Litteratur.

ROLF PALMGREN, *Helsingforstraktens fågelfauna*. (Acta societatis pro fauna et flora fennica 38, N:o 2). Helsingfors 1914. Med en karta och 10 figurer.

Det bör väl äfven intressera Fauna och Floras läsare att taga del af det viktigaste, som tilldrager sig i vårt gamla broderland på andra sidan Östersjön, särskildt då författaren begagnat sig af vårt eget språk.

Ofvanstående afhandling är ett ganska betydande arbete, grundadt som det är på dryga 15 års studier i den finska hufvudstadens omgifningar. Man förvänar sig öfver den rikedom på arter denna trakt företer, ett antal, som stiger ända till 240 arter. Men så äro också terrängförhållandena ovanligt omväxlande. För dessa jämte deras utmärkande fågellif redogöres i afhandlingens förra del. Härvid skiljer förf. mellan de häckande fåglarna (sommarfaunan), de öfvervintrande och de öfverflyttande fåglarna. Sommarfaunans närings- och häckningslokaler kunna i korthet sammanfattas som följer:

Saltsjölokaler, sötvattenslokaler (åar, bäckar och träsk), skogskärr och myrmarker, öppna sumpmarker (mer och mindre fuktiga ångar), solöppna lokaler, buskmarker och skogar jämte trädgårdar och parker samt människoboningar. Skogen består dels af löfskog (ek och björk), dels af barrskog (tall och gran) jämte blandskogar.

I afhandlingens andra del göres en uppräknig af fågelarterna och meddelas oologiska iakttagelser. Man förvänar sig öfver att sådana vildmarksfåglar som järpen och orren häcka i den finska hufvudstadens omedelbara omgifningar. Ännu intressantare häckningsgäster äro rödhämplingen (*Carpodacus erythrinus*) och som-margyllingen (*Oriolus galbula*), ett par arter, som knappast kunna sägas tillhöra vår fauna. Den förra arten, som mest vistas i parker och trädgårdar, är stadd i tilltagande. Dess sång bestämmes som hvisslande. Den senare är sparsamt förekommande.

I en tredje afdelning redogöres för fågelfaunans förändringar under senare tider, hvarvid i första rummet naturkrafterna men äfven i icke ringa grad de förändrade kulturella förhållandena varit bestämmande. Som en viktig omständighet härvidlag nämnes den cyklonartade augustistormen den 28/s 1890, som genom skogens devastering förstörde en massa naturliga häckplatser. De under följande år uppstaplade vedtrafvarna blefvo artificiella häckplatser,

t. o. m. för så stora fåglar som björk- och taltrasten. Likaså rottorfvorna af kullblåsta träd.

Förändringarna, som framkallats genom kulturens ingrepp, ha mest berott på uppträdandet af en massa lättrorliga motorbåtar på farvattnen i senare tid samt de moderna skjutvapnen, som författaren skämtsamt kallar hagelpumpen. Äfvenledes göra marinens skjutöfningar sin skada. Genom tillfredsställandet af de ästhetiska krafven, genom borttagande af stubbar, kvistning och gallring o. s. v. förstöres äfven gifvetvis en mängd häckplatser.

Afhandlingen illustreras af 3 öfversiktsbilder och 7 mindre detaljbilder jämte en större karta öfver området.

J. E—n.

A. KLÖCKER, *Sommerfugle: IV. Natsommerfugle* III Del. Ofvanstående arbete är nr 17 af det förtjänstfulla serieverket Danmarks Fauna. Den börjar med och omfattar mätarefjärilarna (*Geometridæ*) med dess fyra underfamiljer. Liksom föregående afdelningar är denna rikt illustrerad samt försedd med examinationstabeller, hvarigenom en god hjälp erhålles för identifieringsförsök med denna vanskliga grupp.

E. L.

S. ALLCOCK & C:o Ltd.

Standard Works, Redditch, England

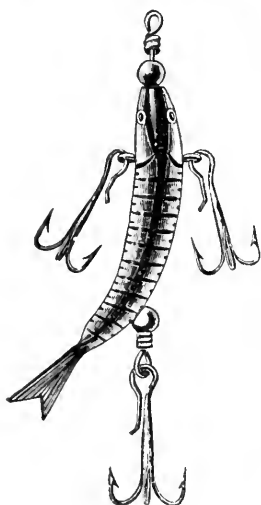
FISKKROK, METSPÖN

FISKREDSKAP

TRADE MARK.

Under åren 1900—1910 har fabriken erhållit 6 »Grand Prix», hvilket bekräftar den öfverlägsna kvaliteten af de varor, som fabriken tillverkar.

N:o 7249 "TIT-BIT"
(liten storlek)

Detta drag saknar fenor, den kringsvängande (roterande) rörelsen åstadkommes genom en böjning af stjärten, draget är försedt med aftagbara trekrokar, kan användas med endast **en** trekrok vid stjärten, men äfven lika bra med trekrok äfven å båda sidor.

Frånvaron af alla lindningar gör draget mycket varaktigt.

Draget spinner mycket fort, svänger omkring centrumstängan och är ett oemotståndligt lockbete.

Tillverkas i 3 storlekar, små, medel- och stora, passande för laxöring, lax och gädda.

Hufvudagenter:

PAUL BERGHAUS & C:o, Göteborg.

SKJUT

endast

MED

A.-B. Svenska
LANDS-

Krutfabriernas
KRONA

Rikstelefon 91

Telegrafadr.: Normal

ÖFVERLÄGSET FABRIKAT

ENGELSK HAGELSORTERING

Innehåll:

	Sid.
Drag ur vegetationen i Kalifornien och Arizona. Af C. Skottsberg	97
Hvad bör förstås med Mellanskarven (<i>Phalacrocorax carbo medius</i> Sv. Nilsson) ⁶² ? Af E. Lönnberg	115
Ett och annat om pilgrimsfalken. Af Hugo Granvik	122
Ornitologiska anteckningar. Af Gunnar Alm	129
Till kännedomen om sidensvansens vandringar. Af Sigurd Hauström	133
Smärre meddelanden: Ett par lappländska fynd af sothöna (<i>Fulica atra</i> L.). — Kräka, som samlar lindbast till bomaterial. — Iakttagelser af fåglar under solförmörkelsen 1914. — <i>Vicia pisi</i> -formis vid Huskvarna. — Fynd af björnkäk och hasselnötter i Ångermanland. — Till kännedomen om huggormen — Hastig förändring. — Lunnefågel skjuten i Södermanland. — En för Danmarks fauna ny fiskart. — Den palearktiska regionens minsta däggdjur	137
Litteratur	143

Fauna och Flora

Populär Tidskrift

för

Biologi

Utgiven af
Einar Lönnberg

Häft. 4

1915

S.S.

Af
Sveriges fåglar och fågelbon

af D:r PAUL ROSENIUS

ha nu fyra häften utkommit.

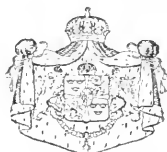
O. v. M. skrifver i tidskriften Från Skog och Sjö:

"Arbetet är något helt och hållet enastående hos oss och värdt den största spridning."

IDROTTSARTIKLAR
JAKT² OCH MÅLSKJUTNINGSVAPEN
JAKT² OCH FISKREDSKAP

HÖGSTA KVALITÉER

BILLIGASTE PRISER

AKTIEBOLAGET GEORG A. BASTMAN

H. M. Konungens Hofleverantör

12 KUNGSTRADGÅRDSGATAN • STOCKHOLM

Livia juncorum Latr. och dess gall- bildning.

Den första cecidiebilden i svensk litteratur.

Af

Otto Gertz.

Cecidiet af *Livia juncorum* LATR. hör till vart lands mera i ögonen fallande zoogena deformationer. Det uppträder af *Junci septati* och *graminifolii*, hufvudsakligen å arten *Juncus articulatus* L., som synes utgöra dess normala värdväxt, men har i Sverige och angränsande delar af Skandinavien därjämte iakttagits å *J. fuscoater* SCHREB., *J. silvaticus* (L.) REICHARD, *J. atricapillus* DREL., *J. ustulatus* HOPPE, *J. Gerardi* LOIS., *J. bufonius* L. och *J. supinus* MOENCH.; de tvenne senast anförda arterna förete emellertid endast undantagsvis denna deformation. Cecidiets mest utmärkande drag bestå i abnorm skott- och bladbildning (kladomani och fyllomani), hvarigenom uppkomma kvastformiga bladgyttringar, hvilka äro befinna sig å växtens vegetativa skott, än åter äro bundna vid dess inflorescensregion. I senare fallet erinrar cecidiet om de s. k. axgroende vipporna hos vissa gräs, exempelvis hos *Poa alpina* L.

Cecidiet har också redan tidigt ådragit sig uppmärksamheten. Den första, mera bestämda uppgift, som därom träffas i litteraturen, förekommer hos den berömde botanisten CASPAR BAUHIN, klassikern bland patres botanici. Denne såg dock

icke i detsamma någon af insekter härrörande gallbildning, utan betraktade det som en särskild varietet af värdväxten, hvilken han kallade *Gramen junceum folio articulato cum utriculis* och beskref i sin år 1620 utgifna *Prodromos theatri botanici*. Med en ringa modifikation af uttrycken återkommer samma beskrifning i hans senare (år 1623) utkomna *Pinax theatri botanici*. I förstnämnda arbete lyder den på följande sätt (I, 12): »post foenicium, caulis palmatis exurgat, cui raro capitula corymbacea insident, sed vtricoli vnciales paleacei, in capillamenta fisci, modo virides, modo purpurascens . . .»

Det framgår sålunda, att BAUHIN uppfattade *Livia-ccidiet* som en efter höslåttern uppträdande säsonsform af *Gramen junceum folio articulato aquaticum* (= *Juncus articulatus* L.), utmärkt genom blåsförmiga och rikt förgrenade skott. BAUHIN iakttog äfven, såsom af ofvan anförda citat synes, den växlande, röda eller gröna färg, som utmärker ifrågavarande deformation. Tvenne i *Prodromos theatri botanici* (I, 12) förekommande afbildningar, af hvilka jag här i reproduktion återgifvit den ena, visa dess karakteristiska utseende.

Första gången *ccidiet* af *Livia juncorum* omnämnes i svensk botanisk litteratur, är i OLOF RUDBECK'S (faderns och sonens») *Campi Elysii* (*Glysis wald*),¹ detta berömda, i imperialfolio utgifna planschverk från Sveriges storhetstid och ett af världslitteraturens märkligaste arbeten, hvilket, om det kunnat fullföljas i ämnad omfattning och enligt den ursprungliga planen (med handmålade, s. k. illuminerade figurer), skulle kunnat värdigt ställas vid sidan af vår tids förnämsta botaniska verk, det monumentala *Flora danica*. Som bekant är, hindrades förverkligandet af RUDBECK'S stort anlagda plan genom Uppsala-branden år 1702, som förstörde större delen af nämnda stad. Från trycket hade då endast två tomer af *Campi Elysii* utkommit, omfattande den första 558, den andra 623 afbildningar. Af den sagda år utgifna tomen I, hvilken anmärkningsvärdt

¹ Titeln skrives olika, *Campi Elysii*, *Campus Elysius*, *Campus Elysii*. Se härom utredningen i JOHANNES RUDBECK'S 1911 utgifna bibliografi öfver verket ifråga.

nog utkom senare än tomen II (tryckt redan 1701), undgingo endast två exemplar att förstöras, det öde, som drabbade samt-

**Gramen iuncum folio articulato cum
vtriculis.**

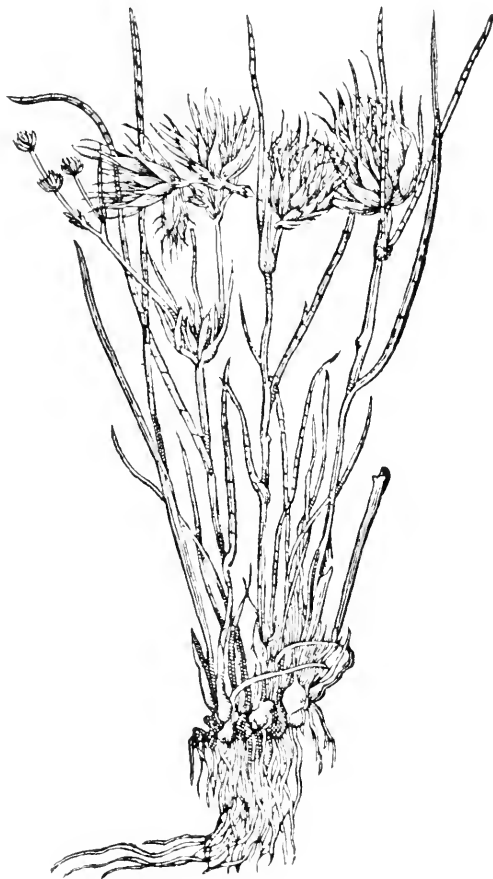
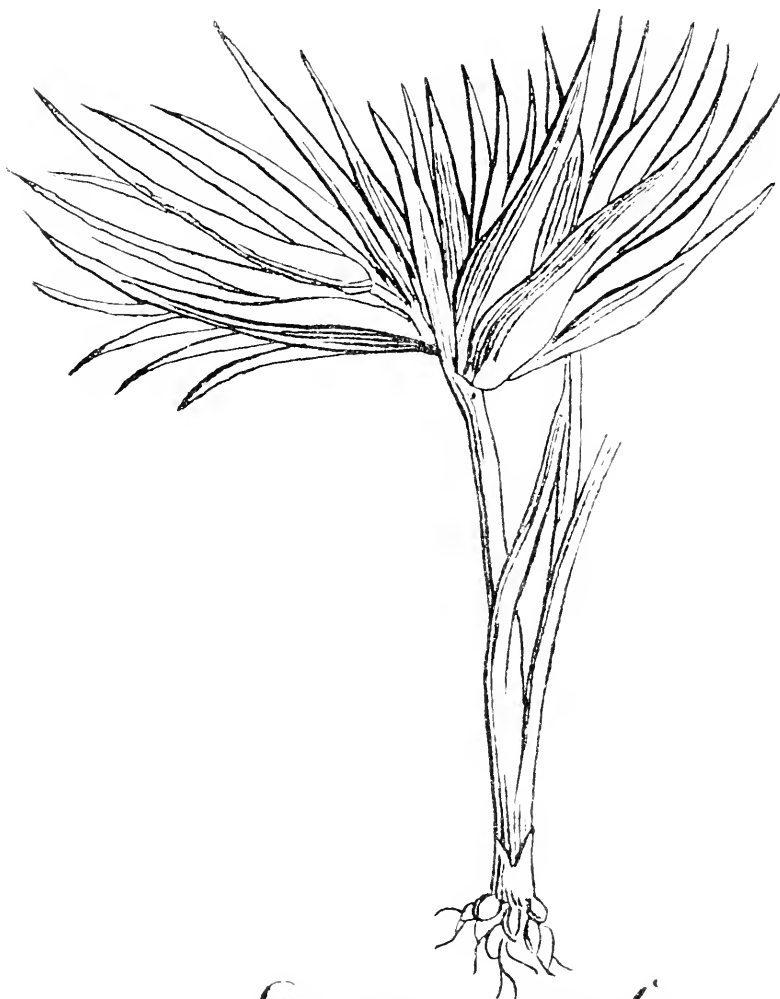

Fig. 1.

liga de till omkring 7,000 uppgående, färdigskurna träsnittsstockarna till arbetets fortsättning.

I Campi Elysii, tomen I finnas å sidan 43 tvenne individ af *Juncus articulatus* afbildade, hvilka visa den af CASPAR BAUHIN beskrifna missbildningen. Liksom öfver hufvud taget

är fallet med de i Campi Elysii aftecknade växtformerna, användes här den i Pinax theatri botanici gifna nomenklaturen.

*Gramen junceum folio
articulato aquaticum cum
utriculo primum erumpente*

Fig. 2.

Den första afbildningen bär titeln *Gramen junceum folio articulato aquaticum cum utriculo primum erumpente* och återger

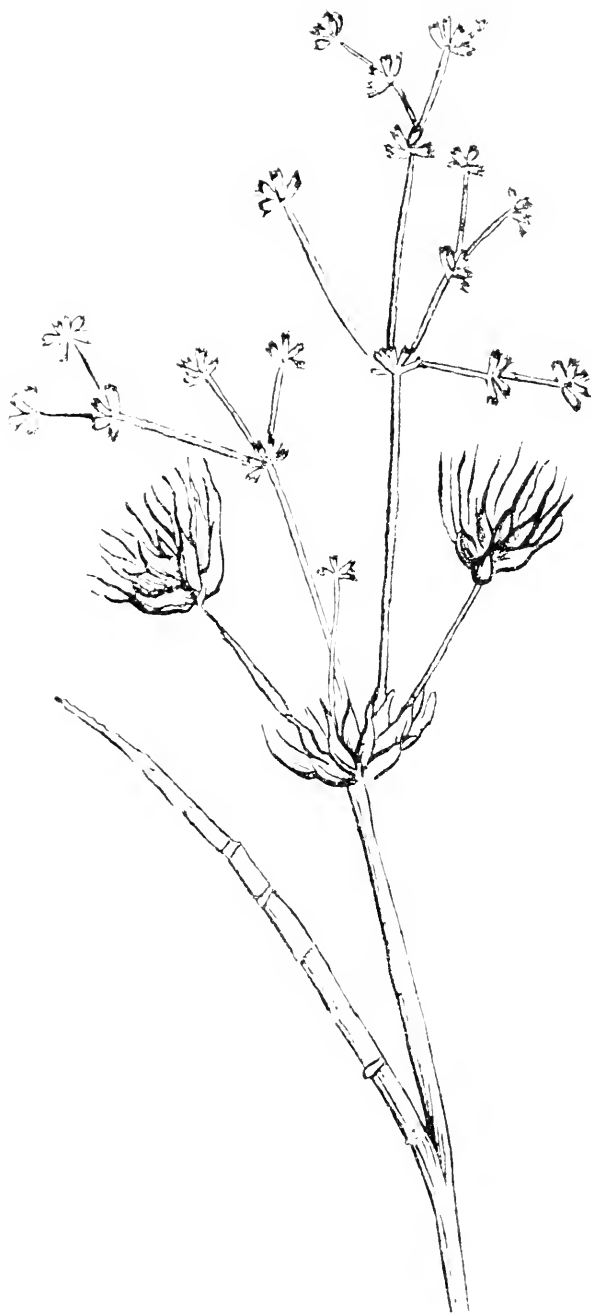

Fig. 3.

ett af *Livia juncorum* deformeradt vegetativt skott; den andra, *Gramen junceum folio articulato aquaticum cum utriculis superioribus & paniculis*, visar en inflorescens med några basala skottaxlar på samma sätt ombildade. Att det i bägge fallen är fråga om cecidiet af *Livia juncorum*, ligger i öppen dag, och att just *Juncus articulatus* afses, framgår dels af växtens allmänna habitus, dels af bladens å figurerna något öfverdrifvet markerade tvärdiafragmer. Dess af RUDBECK gifna svenska benämning är särdeles betecknande: *Bandachtigt tufgräs med stora gryna baljor*.

Hvad beträffar nyssnämnda tvenne afbildningar, så röja dessa, till skillnad från verkets öfriga figurer, knappast någon mästarhand. Och hvad som är än mera anmärkningsvärdt, de bifogade namnen jämte synonymiken angifvas icke med tryckta typer, utan äro handskrifna, hvilket gäller, utom för ifrågasvarande blad 43, om samtliga foliosidorna 41—48 i samma tom. Förklaringen ligger däri, att de nämnda 8 sidorna äro i det mig tillgängliga, Lunds universitetsbibliotek tillhöriga exemplar af Campi Elysi, tomus I, icke originalsidor, utan reproducerade; de representera till och med en reproduktion i andra hand. Det i Lund befintliga exemplaret tillhör nämligen en fotolitografisk facsimileupplaga af denna tom, som år 1863 utfördes genom överbibliotekarien KLEMMING's försorg å MANDEL's officin i Stockholm, en upplaga, hvilken omfattade allenast 20 exemplar eller i det närmaste samma antal, som finnes i Sverige och utlandet i behåll af tomen II. Originalen till facsimileupplagan är ett tidigare i den engelske naturforskaren SHERARD's bibliotek befintligt och efter dennes död till universitetsbiblioteket i Oxford donerad exemplar af Campi Elysi, hvilket, såsom varande på sin tid endast utlånt till SHERARD, på 1860-talet återbördades till Sverige och numera finnes i Kungl. biblioteket. Detta exemplar saknar, såsom redan omnämnes af WIKSTRÖM i hans år 1831 utgifna *Conspectus litteraturæ botanicæ in Suecia*, originalsidorna 41—48 och har dessa ersatta genom handskrifna och handtecknade, en komplettering, hvilken torde hafva företagits i Sverige, innan

exemplaret gjorde färden till England, sannolikt redan på 1720-talet, då det ägdes af historikern ERIC BENZELIUS d. y. Teckningarna måste sålunda hafva kopierats efter det exemplar af samma tom, hvilket då tillhörde OLOF RUDBECK d. y., emedan detta var det andra af de två, som räddades, och sålunda det enda fullständiga, som efter Uppsalabranden fanns i behåll. Efter RUDBECK's död försåldes sistnämnda exemplar till en af LINNÉ's samtida, den berömde entomologen, friherre CHARLES DE GEER och införlifvades af honom med fideikommissbiblioteket å Leufsta bruk i Uppland. Enligt WIKSTRÖM (I, 226) hade det emellertid redan i början af 1800-talet där förkommit, och då KLEMMING år 1863 lät utgifva sin facsimileupplaga, fanns, bortsett från några lösa blad,¹ endast Oxfordsexemplaret kvar. Nytrycken kommo som följd häraf att innehålla de handskrifna och handtecknade sidorna 41—48.² Från hvems hand ifrågasvarande teckningar härröra, är obekant. De intaga, som i det föregående blifvit anmärkt, icke någon rangplats bland de för öfrigt konstnärligt utförda planscherna i Campi Elysii.

Emellertid har ett verkligt originalexemplar af tomen I, sannolikt just det ofvan antydda originalet till manuskriptsidorna 41—48 i Oxfordsexemplaret och sålunda äfven till motsvarande sidor i facsimileupplagan, återfunnits, nämligen det som förloradt ansedda exemplaret i biblioteket å Leufsta. Det anträffades där på 1870-talet af de båda LINNÉ-forskarne ÄHRLING och SWEDERUS. Enligt hvad nyare forskning gifvit vid handen, är detta oersättliga och unika exemplar af ett synnerligen stort intresse, emedan, bortsett från de här förekommande originalsidorna 41—48, sidorna 1—40 tillhöra en

¹ De lösa blad, som äro i behåll af originaltomen I, innehålla icke någon af sidorna 41—48, ej heller finner man några af ifrågasvarande sidors afbildningar reproducerade i det aftryck, som verkställdes genom SMITH och af denne 1789 utgafs såsom Reliquiæ Rudbeckianæ, eller i det nyligen upptäckta, måhända från LINNÉ härrörande, som i ett exemplar finnes i Linnean Societys bibliotek i London (RUDBECK, IV, 59 ff.).

² Se härom närmare de i litteraturförteckningen anförda arbetena af WIKSTRÖM (I, 225 ff.), SWEDERUS (II, 357 ff.), ANDERSSON (I, 12), CARLANDER I, 118 och RUDBECK IV, 49 ff.).

hittills okänd, af OLOF RUDBECK själf år 1702 ombesörjd andra upplaga af *Campi Elysii*, tomus I (RUDBECK, IV, 57).

Jag har uppehållit mig vid dessa rent bibliografiska spörsmål något utförligare än som kanske varit i detta sammanhang nödvändigt. Historien om *Campi Elysii* erbjuder emellertid, som synes, flera rent af romantiska drag, hvilka äfven för biologer torde erbjuda ett visst intresse, och å andra sidan har jag med den utredning, som efter uppgifna källskrifter lämnats af arbetets tom I, dess historia och öden, åsyftat att förklara de tekniska bristfälligheter, man eljest vid betraktande af vissa där lämnade växtafbildningar vore böjd att tillvita det i allt förstklassiga *Campi Elysii*.

För att återvända till utgångspunkten för denna historiska excursion, skall ytterligare anföras, att RUDBECK i anslutning till det afbildade *Gramen junceum* meddelat en förteckning öfver de synonymer, hvarunder varieteten ifråga omnämmts i den patristiska litteraturen. Listan, som är särdeles utförlig, omfattar icke mindre än ett tjugotal arbeten, hvilket visar, att den beskrifna deformationen å *Juncus articulatus* vid upprepade tillfällen i litteraturen anförts. Det är obekant, huruvida RUDBECK anträffat de exemplar, han afritat, i Sverige. *Campi Elysii* lämnar härom icke någon upplysning. Det förtjänar dock att i detta sammanhang nämnas, att RUDBECK fattade planen till utgifvande af sitt *Campi Elysii* vid studium af den berömde tysk-danske botanisten JOACHIM BURSER's stora herbarium, hvilket på 1650-talet bortfördes som krigsbyte från Sorø akademi i Danmark och sedermera genom RUDBECK's åtgöranden donerades till Uppsala universitet. Detta från olika länder i Europa sammanbragta herbarium, hvilket ännu i dag besitter stort värde och för den närmare bestämningen af arterna i BAUHIN's *Pinax theatri botanici* kan sägas vara rent af klassiskt, ville RUDBECK söka i viss mån föreviga genom att afteckna dess växtexemplar, hvilka, som han förmodade, eljest kunde råka att förr eller senare förstöras. Det är möjligt, att något exemplar i BURSER's herbarium legat som original till grund för

de afbildningar, RUDBECK gifvit af *Juncus*-deformationen. Han citerar också BURSER, vol. 15, 1, p. 59—60. Huru det förhåller sig härmed, är mig emellertid obekant, då jag icke haft tillfälle att genomgå det BURSER'ska herbariet.

Skulle det emellertid vara så, att RUDBECK själf anträffat i vårt land *Livia*-cecidiet, är detta dock icke första gången, som det blifvit af botanister i Sverige uppmärksammat. Den af cecidiet framkallade deformationen å *Juncus articulatus* omnämnes nämligen 80 år tidigare af den danske naturforskaren GEORG (JÖRGEN) FUIREN, som åren 1622 och 1623 på uppdrag af konung CHRISTIAN IV af Danmark bereste i botaniskt syfte flera dåvarande danska provinser och bland andra besökte Gottland. Under denna resa, i hvilken deltog en annan berömd dansk naturforskare, OTTHO SPERLING, blefvo 49 af dem namngifna växtarter å Gottland anträffade. Bland dessa växter, hvilka FUIREN anfört med till större delen BAUHIN'sk nomenklatur i en förteckning: Index plantarum indigenarum quas in itinere suo observavit D. GEORGIUS FUIRÉN [plantae itineris Gothici], intagen i THOMAS BARTHOLINI Cista medica, Havniæ 1663 (pp. 278—293), nämnes *Gramen junceum cum utriculis*, hvilken växt otvifvelaktigt är identisk med en af *Livia juncorum* deformerad *Juncus articulatus*. LINDBLOM lämnade på 1830-talet en redogörelse för de i Skåne och Blekinge samt på Gottland anträffade växter, hvilka FUIREN i sina artlistor upptagit, och vill där (I, 381), om ock med tvekan, identifiera ifrågasvarande *Gramen junceum cum utriculis* med *Juncus bulbosus* (syn. med *Juncus compressus* och *J. Gerardi*), ett antagande, som troligen dock är oriktigt.¹

Anmärkningsvärdt är, att FUIREN anfört äfven fyndorten för detta cecidium, »intra Bussvig et Hafflingbon» (Burgsvik och Habblingbo). I tidigare botaniska arbeten är det nämligen endast sällan som dylika, mera bestämda fyndortsbeteckningar meddelas. Enligt undersökningar, som gjorts i senaste tid,

¹ Härmed är dock ej förnekadt, att *Livia juncorum* kan äfven å dessa arter bilda cecidium. LAGERHEIM (I, 22) omnämner från Åland (Marichamn) ett genom *Livia* deformeradt individ af *Juncus Gerardi*.

förekommer det af *Livia juncorum* förorsakade cecidiet flerstädes på Gottland. LAGERHEIM (I, 21) anför det sålunda från Stånga och Skälsö, på hvilka orter det iakttagits å *Juncus fuscoater* SCHREB., samt från Mästermyr, där det uppträdde å *Juncus lamprocarpus* EHRH. (= *J. articulatus* L.). A *Juncus fuscoater* är cecidiet därjämte känt från Visby. I mitt eget herbarium ligga exemplar af *Juncus articulatus*, deformerade genom *Livia juncorum*, hvilka exemplar härröra från Roma myr mot Dalhem och från Slite socken, Stora Rändlen i Mästermyr.

Cecidiet af *Livia juncorum* blef först sent identifieradt såsom gallbildning. LINNÉ omnämner det visserligen i sin Flora suecica (III, 113), där det om detsamma heter: »*§* varietas *vivipara* antumno occurrit in fossis, ubi loco florum, foliorum fasciculi prodeunt», men höll det sålunda för en vivipar höstform på samma sätt som före honom BAUHIN. Först i början af det nittonde århundradet blef denna missbildnings cecidogena natur utredd och *Livias* biologi i samband därmed närmare studerad. Detta skedde genom LATREILLE, som beskref insekten och gaf den det namn, den fortfarande bär, och BURMEISTER (I, 97), som fann ifrågavarande hemipter lefva såsom larv, puppa och imago å *Juncus lamprocarpus* (= *J. articulatus*) och förorsaka den förändring af värdväxten, att blommans delar omvandlas i vegetativa blad och därigenom få större omfång.¹

Cecidiet finna vi dock första gången år 1870 utförligare undersökt, då nämligen BUCHENAU — i samband med sina undersökningar öfver vivipariteten hos *Juncus* öfver hufvud — äfven lämnade en utredning af de för denna cecidogena deformation utmärkande egendomligheterna. BUCHENAU (I, 390) träffade den hos *Juncus lamprocarpus* L., *J. supinus* L., *J. acumi-*

¹ DAHLBOM (I, 132) citerar BURMEISTER's uppgifter, men anser, att *Livia juncorum*, barrfloget, tillika förorsakar de utväxter på gran, som kallas granäpplen och vanligen finnas i toppen af granskotten. Sistnämnda deformation härrör emellertid af aphider, *Adelges abietis* KALT. jämte några andra arter af samma släkte.

natus MICHX. var. *legitimus* ENGELM. (den senare växtens namn, *J. paradoxus* E. MEYER, hänvisar just på denna missbildning) och *J. Elliotii* CHAPM. I ett senare arbete (II, 79) nämner BUCHENAU ytterligare 5 *Juncus*-arter, å hvilka cecidiet ifråga iakttagits. Dessa äro *Juncus anceps* LAM. var. *atricapillus* FR. B., *J. prismatocarpus* R. BR. var. *Leschenaultii* FR. B., *J. niponensis* FR. B., *J. acutiflorus* EHRL. och *J. marginatus* ROSTK. De deformerade skotten, å hvilka man finner ljusst gulbruna eller köttfärgade larver af *Livia juncorum* med sin platträckta kropp och korta antenner, utgöra icke blott omvandlade blomställningar, utan uppträda mycket ofta äfven å vegetativa sidoskott, ja, till och med å hufvudskottet tätt ofvan marken.

Enligt BUCHENAU äro för gallbildningen följande morfologiska egendomligheter karakteristiska. Stamleden förkortas och blifva vanligen alldeles utvecklade, så att bladen skenbart komma att utgå från en och samma punkt och på detta sätt gifva intryck af täta, sammanträngda, nästan kvastlika gyttningar. Därjämte kompliceras skottbyggnaden därigenom, att riklig skottbildning inträder från axlarna af nästan samtliga blad, hvilka äro insererade efter en divergens mellan $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{3}$, fast icke fullt regelmässigt, så att skottens ställningsförhållande underkastas mångfaldiga vridningar och förskjutningar. Bladets sliddel blir i ifrågavarande skott mäktigt utvecklad och antager lifligt purpurrod färg,¹ medan skifvan starkt reduceras och endast representeras af en kort, ofta bågböjd spets med bibehållen grön färg. De nybildade skotten blifva till ett antal af 4—6 eller därutöfver samlade till en flera centimeter lång, bred kvast.

Detta hvad angår deformationen, när den träffar vegetativa skottsystem. En liknande skottbildning äger emellertid rum i

¹ Så länge skotten ännu äro inneslutna inom bladaxlarna och icke direkt utsatta för ljuset, hafva de grön färg. Först i ett senare stadium inträder rödfärgning. I BUCHENAU's arbete, som skrefs 1870, då växtpigmenternas biokemi ännu var föga undersökt, hyllas den vid den tiden på vissa håll gängse uppfattningen, att den röda lärgen uppstår ur den gröna genom omvandling af klorofyll. Rödfärgningen framkallas emellertid, som jag på annat ställe (GERTZ, I, 45) visat, af anthocyan, ett af klorofyll oberoende, i cellsaften löst rödt färgämne, som i detta fall ymnigt uppträder i grundväfnadens celler.

Fig. 4.

perigonbladens axlar. På detta sätt uppstå äfven där stora bladbuskar, hvilka tränga blommans öfriga delar åt sidan och genom sin intensiva näringsabsorption leda till atrofiering af dess sexualblad.

För denna, hufvudsakligen i hypertrofiering af bladens vaginaldel sig yttrande kvastbildning, som karakteriserar *Livia-ccidiet*, har BUCHENAU (II, 82) föreslagit beteckningen *Vaginomania*.

De anatomiska förändringar, som åtfölja deformationen, hafva likaledes i sina grunddrag undersökts af BUCHENAU. Dessa äro tämligen genomgripande och yttra sig i hypertrofiering af grundväfnaden, reduktion eller saknad af de i normala blad förekommande luftgångarna, reduktion af det mekaniska systemet och i svagare utbildning af epidermiscellerna.

Tilläggas skall, att de af *Livia* deformerade *Juncus*-skotten särdeles länge (årvis) hålla sig på växplatsen i afdödt tillstånd, hvilket torde hafva sin orsak i en betydande halt på garfämne hos denna liksom hos flertalet andra gallbildningar.

Livia juncorum förekommer i vårt land ingalunda sällsynt. Cecidiet har iakttagits, förutom å de redan nämnda gottländska fyndorterna, i Skåne, där det är från flera orter mig bekant¹ (Öja mosse, Bingsmarken, Oxie, Stehag vid Ringsjön, Kjellinge [å *Juncus articulatus* och *J. fuscoater*], Kjells Nöbbelöf, Esphult [å *Juncus articulatus*, *J. bufonius* och *J. supinus*], Dufeke barmosse [Halmstads socken], Kvinö i Tydingesjön), Småland (Lund i Jersnes socken, hvarest det iakttagits å *Juncus silvaticus* [L.] REICHARD), Bohuslän (Fjällbacka [LAGERHEIM och PALM, II, 348]), Göteborgstrakten (Göteborg [WAHLBERG, I, 38], Hönö [Stora Möet], Jonsered), Dalsland (Forsbacka), Uppland (Väddö [LAGERHEIM, I, 31], Söderby [Carls socken]), Södermanland (Dalarö enligt LAGERHEIM och REUTER [I, 204], hvilken senare forskare uppgifvit cecidiet förekomma å *Juncus conglomeratus*, en uppgift, som dock torde bero på felbestämning af värdväxten),

¹ Där ingen särskild uppgift beträffande värdväxten meddelas, åsyftar jag i följande förteckning öfver fyndorterna arten *Juncus articulatus*.

Nerike (Örebro), Värmland (Ekenäs [å *Juncus ustulatus* HOPPE]) och Öland (Lenstad [LAGERHEIM]). Enligt LAGERHEIM (I, 22) förekommer cecidiet på *Juncus Gerardi* vid Mariehamn å Åland.¹

Hvad beträffar insekten, var denna redan af ZETTERSTEDT (I, 306) känd från flera provinser i vårt land, bland andra från södra Lappmarken, där den likväl uppgifves förekomma sällsynt. Enligt REUTER (II, 147) är den anträffad i följande landskap: Skåne, Öland, Småland, Öster- och Västergötland, Bohuslän, Nerike, Södermanland, Stockholm, södra Lappmarken. *Livia juncorum* torde sålunda vara utbredd öfver hela Sverige, möjligen med undantag af landets nordligaste delar och regio alpina.

För att än en gång dröja vid RUDBECK's Campi Elysii, utgångspunkten för denna skiss, så räddades undan branden 1702, förutom de redan nämnda exemplaren af tomen I och II, intill 6,000 handritade och handmålade planscher till arbetets fortsättning. Efter OLOF RUDBECK d. y:s död 1740 försåldes dessa, jämte det unika exemplaret af tomen I och andra värdefulla alster af de båda professorerna RUDBECK's naturhistoriska forskning, till DE GEER's fideikommissbibliotek å Leufsta. När SWEDERUS i sin lefnadsteckning öfver OLOF RUDBECK d. ä. säger, att ifrågavarande planscher på 1870-talet där upptäcktes af ÄHRLING och SWEDERUS (I, 569 ff.), så vittnar denna uppgift om, huru det märkliga verket Campi Elysii råkat efter

¹ I Europa har cecidiet af *Livia juncorum* iakttagits på icke mindre än 15 olika *Juncus*-arter, hvilka HOUARD sammanställt i sin stora cecidologiska handbok (I, 99; III, 1278). Dess geografiska utbredning synes vara särdeles vidsträckt. Atminstone uppträda med *Livia*-cecidiet öfverensstämmande galler såväl i Amerika å *Juncus marginatus* (utbredd i Nord-, Mellan- och Sydamerika), *J. acuminatus* (Nordamerika) och *J. Elliotii* (södra Förenta Staterna) som i Ostasien å *J. prismatocarpus* och *J. nipponensis* (Japan). (BUCHENAU, II, 79).

I Lunds botaniska institutions extraskandinaviska herbarium visa följande *Juncus*-arter cecidiet ifråga: *Juncus lamprocarpus* EHRH. (prope Goettingam frequentissime; Neisse [Schlesien]), *J. obtusiflorus* EHRH. (in paludosis prope Cambridge), *J. acuminatus* MICHX. (Calgary [distriktet Alberta, Canada]) och *J. canadensis* J. GAY (Andover [Massachusetts, U. S. A]). Såsom värdväxt för *Livia juncorum* torde den sistnämnda *Juncus*-arten vara för vetenskapen ny.

hålltannat sekel i glömska. Redan i sin 1831 utgifna *Conspetus litteraturæ botanicæ in Sueciâ* omtalar dock WIKSTRÖM (I, 228), att å Leufsta då funnos de 11 till Campi Elysii hörande manuskripttomerna. Dessa bära numren 2–12. Den första delen förstördes nämligen vid Uppsalabranden jämte så många andra skatter, bland hvilka t. ex. befunno sig två af det BURSER'ska herbariets 25 fasciklar, hvilka RUDBECK vid det tillfället hade till låns. En närmare undersökning af dessa RUDBECK's efterlämnade originalteckningar, hvilka endast äro bekanta genom en kortfattad redogörelse af SWEDERUS (II, 572, III), torde säkerligen bringa i dagen åtskilligt af värde och ytterligare rehabilitera de båda professorerna RUDBECK's anseende såsom botaniska forskare.

Fran den yngre OLOF RUDBECK härrör en 1701 utgifven tom af ett annat monumentalverk, *Lapponia illustrata* (Nora Samolad). Detta, hvilket liksom Campi Elysii afbröts genom Uppsalabranden, afsåg att i 12 tomer gifva en beskrifning af Lappland, bland annat dess växtvärld. Dess bättre finnas äfven af detta verk i behåll de handritade planscher, som, konstnärligt utförda af ANDREAS HOLTZBOM, skulle influtit i arbetets botaniska del. Liksom manuskriptet till Campi Elysii förvaras de å Leufsta. På 1840-talet undersöktes de af HARTMAN, som senare i en uppsats lämnade en identifiering af de afbildade växtformerna. En kort beskrifning af de för vetenskapen nya växter, som RUDBECK anträffat på sin lappländska resa, härrör redan från år 1720.

I HARTMAN's uppsats (I, 66) omnämnes en å manuskriptsidan 41 afbildad egendomlig *Salix*-art. Om denna heter det: »*S. (alix) Caprea* ? *humilior*: en qvist med den monströsa af insecter bildade blomlika skålen, som ofta förekommer på Viden och fordom gaf anledning till *Salices roseæ*. Äldre påskrift: *S. latifolia Rosea alpina*; sedan införd i Act. Lit. Su. 1720 med liten ändring i namnet.»

I RUDBECK's förteckning från år 1720 (af allt att döma har denna i Acta Literaria Sueciæ förekommande notis icke af

RUDBECK själf publicerats) kallas ifrågavarande växt (III, 100) *Salix alpina latifolia rosea*.

Denna videros, *Salix rosea* eller *Rosa salicina*, som den också kallats, är ingenting annat än en af gallstekeln *Rhabdophaga rosaria* H. Löw härrörande gallbildning. För denna är utmärkande, att skottets internodier förkortas och att bladen, hvilka erhålla kortare och bredare skifvor, sammanträngas till en rosliknande gytring. Dylika i ögonen fallande deformationer förekomma i Sverige flerstädes och träffas icke minst i Lappland allmänt. LINNÉ omnämner cecidiet i flera bland sina skrifter. Han fann det redan under sin lappländska resa 1732 i Gästrikland och gjorde i dagboken för den 13 maj följande anteckning om detsamma: »Här såg jag en ömnoget af *Salix rosea*, hkn fält alla sina fjohlgambla blad, allenast desse suto in summis ramulis lika calyces Carthami, sed colore perditio; ratio.» (LINNÉ, I, 11).

I manuskripttomen till Nora Samolad träffas enligt HARTMAN (I, 54) å sidan 12 en steril stjälk af *Vaccinium Vitis Idæa* L. med röda blad. Männe icke denna afbildning representerar ett å växten ifråga uppträdande, af *Exobasidium Vaccinii* (FUCK.) WOR. förorsakadt mykocecidium?

Till slut skall också erinras om det på sidan 5 i samma manuskripttom afbildade, senare af LINNÉ i Flora lapponica (II, 252) och Flora suecica (III, 337) omnämnda individet af *Urtica urens* med rödfläckiga blad utan blommor, hvilket RUDBECK anträffat extra Pomeria urbis Torneå». I växtkatalogen från år 1720 kallas växten (III, 100) *Urtica urens minor, foliis eleganter variegatis, caule intorto rubente*.

Den förmodan ligger nära, att det äfven här är fråga om ett cecidium, nämligen det karakteristiska, af *Accidium urticae* förorsakade mykocecidiet, hvilket yttrar sig i lokal rödfärgning af bladskifvan jämte krökning och förtjockning af bladskäft och stamled. Samma uppfattning, att den s. k. RUDBECK'ska nässlan, hvilken LINNÉ betraktat som en särskild varietet af *Urtica urens*, torde vara en deformation af cecidogen natur har äfven uttalats af TH. M. FRIES. I den af honom utgifna

svenska upplagan af LINNÉ's Flora lapponica (II, 350) har nämligen FRIES bifogat följande not: »Straxt utom Staketet i Törne (Torneå) fann Rudbeck en mycket rar nässla med wriden röd stialk och bladen halfwa delen röda och halfwa parten gröna», hvilken han skyndade att afbilda. Tvifvelsutan var det en parasitsvamp, som gifvit upphof till afvikelsen.»

Dock, detta är endast gissningar. Huruvida de träffat det rätta, kunde lätt fastställas, om de outgifna, handtecknade planscher, som tillhöra de båda RUDBECK's efterlämnade skrifter, deponerades å något af rikets offentliga bibliotek och på detta sätt blefve för vetenskaplig forskning tillgängliga.

Citerad litteratur.

- AKSEL ANDERSSON. Bibliographia Klemmingiana 1844—1889. Förteckning öfver de af öfverbibliotekarien G. E. Klemming från 1844 till 1889 författade och utgifna skrifter.
- THOMAS BARTHOLINUS. Cista Medica. Havniæ 1663.
- CASPAR BAUHINUS. $\pi\epsilon\phi\theta\epsilon\omicron\upsilon\tau\omicron\varsigma$ theatri botanici. Francofurti ad Moenum. Anno MDCXX.
- —. $\pi\epsilon\phi\theta\epsilon\omicron\upsilon\tau\omicron\varsigma$ theatri botanici sive index in Theophrasti, Dioscoridis, Plinii et botanicorum, qui a seculo scripserunt, opera. Basileæ MDCXXIII.
- FRANZ BUCHENAU (I). Kleinere Beiträge zur Naturgeschichte der Juncaceen. VII. Ueber die Erscheinung der Viviparie bei den Juncaceen. (Abhandlungen des naturwissenschaftlichen Vereines zu Bremen. II. 1870. p. 387.)
- —. (II) Ueber Knollen- und Zwiebelbildung bei den Juncaceen. (Flora oder allgemeine botanische Zeitung. Neue Reihe. 49. Jahrgang. Marburg 1891. p. 71.)
- BURMEISTER, H. Handbuch der Entomologie. Zweiter Band. I. Berlin 1835.
- CARLANDER, C. M. Svenska Bibliotek och Ex-libris. II. Första afdelningen. Andra upplagan. Stockholm 1902.
- DAHLBOM, G. Kort underrättelse om Skandinaviska Insekters allmännare skada och nytta i lushållningen. Lund 1837.
- GERTZ, O. Studier öfver anthocyan. Akademisk afhandling. Lund 1905.
- HARIMAN, C. I. Olof Rudbecks Lappska vexter. (Botaniska Notiser för år 1841. Lund 1841. pp. 49, 65.)
- HOLMSTRÖM, I. A. Utkast till Svenska Florans Literatur-Historia. (Nya Botaniska Notiser för år 1849. Stockholm 1849. pp. 105, 136.)
- HOUBARD, C. Les zoocécidies des plantes d'Europe et du Bassin de la Méditerranée. Tome I—III. Paris 1908—1913.
- LAGERHEIM, G. (I) Baltiska zoocécidier. (Arkiv för Botanik. Band 4. No 10. Uppsala 1905.)

- LAGERHEIM, G. (II) och PALM, B. Zooecidier från Bohuslän. (Svensk Botanisk Tidskrift. Band 2. Stockholm 1908. p. 340.)
- LINDBLOM, A. E. Om O. Sperling och G. Fuirén samt deras bidrag till Skandinavien's Flora. (Physiographiska Sällskapets Tidskrift. Första bandet. Lund 1837—1838. p. 360.)
- CARL VON LINNÉ. (I). Iter Lapponicum. Andra upplagan, ombesörjd af TH. M. FRIES. (Skrifter af CARL VON LINNÉ, utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. V. Uppsala 1913.)
- CAROLI LINNAEI (II) Flora Lapponica. Öfversatt till svenska språket af TH. M. FRIES. (Skrifter af CARL VON LINNÉ, utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. I. Uppsala 1905.) — Originalupplagan tryckt 1735—1738.
- (III) Flora Svecica. Editio secunda. Stockholmæ 1755.
- REUTER, O. M. (I) Från Dalarö i September (1880). Entomologisk skizz. (Entomologisk Tidskrift. Band I. Stockholm 1880. p. 201.)
- (II) Till kännedomen om Sveriges Psylloder. (Entomologisk Tidskrift. Andra årgången. Stockholm 1881. p. 145.)
- ROSS, H. Die Gallenbildung (Cecidien) der Pflanzen, deren Ursachen, Entwicklung, Bau und Gestalt. Ein Kapitel aus der Biologie der Pflanzen. Stuttgart 1904.
- OLOF RUDBECK. (I) Campi Elysii liber primus, opera Olai Rudbeckii, patris & filii, editus Upsalæ. Then första delen af Gylsis Wald igenom Olof Rudbäck, fadren och sonen, utgången och tryckt uti Upsala årh 1702. — Liber secundus, Then andre delen, Upsala årh 1701.
- , Filius. (II) Nora Samolad sive Lapponia illustrata et Iter per Uplandiam, Gestriciam etc. — Nora Samolad eller Uplyste Lapland. Medh Resan genom Upland, Gestrikland etc. Upsalæ 1701.
- (III) Index Plantarum præcipuarum, quas in Itinere Lapponico Anno 1695 observavit Dn. OLAUS RUDBECK, filius. (Acta Literaria Sueciæ. Upsalæ 1720. p. 95.)
- JOHANNES RUDBECK. (IV) Campus Elysii. Några bibliografiska anteckningar. (Sammlaren, tidskrift utgifven af Svenska Litteratursällskapets arbetsutskott. Trettioandra årgången. Uppsala 1911. p. 49.)
- SMITH, J. E. Reliquiæ Rudbeckianæ. Londini 1780.
- SWEDERUS, M. B. (I) Botaniska trädgården i Upsala 1655—1807. Ett bidrag till den svenska naturforskningens historia. Falun 1877.
- (II) Olof Rudbeck den äldre, hufvudsakligen betraktad i sin verksamhet såsom naturforskare. (Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri. Första årgången. Stockholm 1878. pp. 441, 551.)
- (III) Die zehn letzten Theile des Werkes »Campi Elysii» von OLOF RUDBECK. Ein Beitrag zur Geschichte der schwedischen Naturforschung. (Botanische Zeitung. Siebenunddreissigster Jahrgang. Leipzig 1879. p. 25.)
- WAHLBERG, P. F. Flora Gothoburgensis. Præsidi C. P. Thunberg. Upsaliæ MDCCCXX.
- WIKSTRÖM, J. E. Conspectus litteraturæ botanicæ in Suecia ab antiquissimis temporibus usque ad finem anni 1831. Holmiæ 1831.
- ZETTERSTEDT, J. W. Insecta Lapponica. Lipsiæ MDCCCXL.

Förklaring till figurerna.

- Fig. 1. *Juncus articulatus*, deformerad genom *Livia juncorum*. Facsimile af CASPAR BAUHIN'S figur 1620.
- Fig. 2. *Juncus articulatus*. Af *Livia juncorum* deformeradt vegetativt skott. Facsimile efter OLOF RUDBECK'S Campi Elysii, 1702.
- Fig. 3. *Juncus articulatus*. Af *Livia juncorum* deformerad inflorescens. Facsimile efter OLOF RUDBECK'S Campi Elysii, 1702.
- Fig. 4. *Juncus articulatus* med cecidier, förorsakade af *Livia juncorum*. Hälften af den naturliga storleken. — Efter Ross.

Två märkliga renhorn.

Af

Erik Bergström.

DET har genom en mångfald iakttagelser blifvit konstateradt, att hjortdjurens horn stå i en märklig, bestämd relation till vissa andra organ i djurkroppen. Sålunda har man, främst genom studium af kronhjort och rådjur, kunnat fastslå, att vid skador, defekter eller kastreringar af könsorganen äfven hornen i väsentlig grad blifvit defekta eller ombildade. Vidare har man kunnat leda i bevis, att äfven vid skador i extremiteterna, såsom benbrott, hälta och dylikt, hornen blifvit afvikande och ej nått sin fulla utbildning.

För det synnerligen svåra studiet af hithörande problem är renen ett särskildt lämpligt objekt. Genom djurens tamhet och talrika förekomst äro dels iakttagelser och experiment här betydligt lättare att göra än beträffande andra hjortdjur, dels de intressanta fallen lättare att anträffa. Hitintills har emellertid renen i detta afseende blifvit mycket förbisedd, främst beroende därpå, att renarna under den lämpliga årstiden befinna sig på mera obanade trakter i fjällen.

Redan ett samtal med de renskötande lapparna ger vid handen, att bland renarna exempel på hornrelationer af olika slag ingalunda äro sällsynta. Sålunda ha lapparna genom de årligen förekommande, omfattande kastreringarna af rentjurrarna tillfälle att iakttaga det icke obetydande inflytande, som denna procedur utöfvar beträffande hornens konsistens, fejning, fällning m. m. Emellertid känna lapparna äfven relationerna

mellan skadade extremiteter och horn. De ha i stort sedt gjort fullständigt samma iakttagelser som vetenskapsmännen beträffande kronhjortar och rådjur och ha till och med en förklaring till hands. Enligt lapparna är det egentligen blott vid skador å bakbenen, som äfven hornen bli influerade. Blir det högra bakbenet skadadt, blir enligt deras iakttagelser det högra hornet litet och outveckladt, blir vänstra bakbenet defekt, inverkar det på det vänstra hornet. Bli bägge bakbenen skadade, bli äfven bägge hornen abnormala. Enligt lapparnas mening

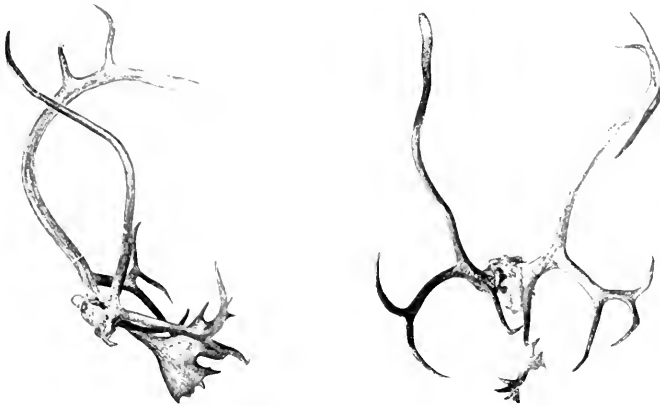

Foto Th. Lindfors.

Fig. 1. Hornkrona af i högra bakbenet skadad rentjur, från sidan och framifrån.

skulle nu dessa märkliga förhållanden vara att förklara på följande sätt: mellan klöfvarna på bakbenen (men ej på frambenen) sitter en stor, tofsliknande körtel, af lapparna kallad *njuolla* (pilen). Denna körtel afsöndrar under hornväxningsperioden ett sekret. Under hornväxningen kan man iakttaga, hur renen gång på gång lyfter upp än det ena än det andra bakbenet och närmar mynningen af denna körtel till spetsen af hornanlagen, hvilka han liksom gnider mot körteln. Lapparna bruka säga, att renen därvid smörjer hornen. Denna smörjning anse lapparna vara själfva grunden till att hornen växa ut, renen anses därigenom liksom »göra hornen». Blir renen nu genom någon skada i bakbenen urståndsatt att lyfta upp

dessa och smörja hornen, upphöra enligt lapparna dessa »naturligtvis» att växa. Däraf relationen.

Det har syns mig vara af intresse att kunna framvisa några fullt säkra exempel på det slag af hornrelationer, som lapparna söka förklara genom den nämnda berättelsen. Det ena af de här anförda fallen gäller en ren, hvilkens högra bakben blifvit afbrutet och därpå åter hopläkt (fig. 1). Som synes är det vänstra hornet fullständigt normalt, medan det högra är synnerligen defekt. Istagg och ögontagg äro visserligen

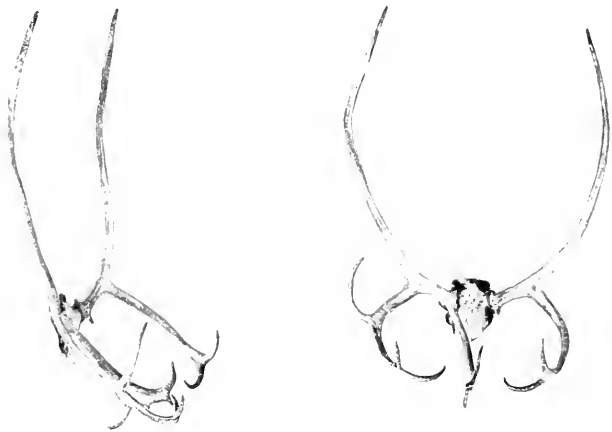

Foto Th. Lindfors.

Fig. 2. Hornkrona af i bägge bakbenen skadad rentjur, från sidan och framifrån.

normalt, om än svagt utvecklade, men stången är helt afvikande. Dels är den fullständigt utan grenar, dels och framför allt är den synnerligen oregelbundet böjd, med kurvor helt skilda från de för det normala renhornet karakteristiska. Stången ger närmast intryck af att helt ha kommit utanför någon för tillväxsystemet reglerande kraft.

Det andra hornet härrör från en ren, hvilkens bägge bakben blifvit i mindre grad skadade, dock så att renen haltat på dem bägge. Äfven här är det endast stången som influerats, i det den på bägge hornen är utan taggar. Stången har i detta fall bibehållit betydligt mer af sin karakteristiska böjning, dock är den på bägge hornen betydligt rakare än normalt (fig. 2).

Beträffande den vetenskapliga förklaringen till de skildrade fenomenen, torde i stort sedt kunna sägas, att intet som helst med säkerhet är känt. Talrika teorier angående saken ha blifvit uppställda, men ingen uppbäres ännu af fullt otvetydiga bevis och experiment.

*
*
*

Med afseende på hvad som i ofvanstående uppsats yttras om relationen mellan klöfkörteln och dess sekret samt horn-tillväxten hos renarna, så är det ju visserligen svårt att därom uttala något bestämdt omdöme. Det torde dock näppeligen kunna antagas, att lapparna ha rätt, då de tillskrifva ifrågavarande körtelsekret någon för horn-tillväxten betydelsefull direkt skapande kraft, så att renarna med användning däraf skulle kunna tänkas »göra» hornen. Däremot torde det kunna tillåtas att uppställa en annan hypotes, som tillsvidare torde kunna få anses lika god som någon annan. Den ifrågavarande körteln mellan klöfvarna är en fettkörtel, och dess afsöndring är fettartad. För åtskilliga blodsugande insekter synes ett fettartadt resp. oljeartadt öfverdrag vara motbjudande af en eller annan anledning. Jfr t. ex. det allmänt bekanta medlet att hålla bort fäflugor från hästar genom att smörja bomolja på de mest hemsökta ställena. Hornen äro hos hjortdjuren, såsom är väl känt, under tillväxten synnerligen blodfulla och därför, framför allt i de mindre täthåriga, kolflika spetsarna, utsatta för anfall af blodsugande insekter, som orsaka blodförlust och klåda. Om nu renen med tillhjälp af den hårborste, som sticker fram ur klöfkörtelmynningen, penstar det fettartade sekretet öfver spetsarna på de växande hornen, torde detta kunna medföra en lisa, som utgör nog förklaring för smörjningen. Om smörjningen kan indirekt genom afhållandet af blodsugande insekter bidra till hornets tillväxt är mera ovisst, men ej alldeles uteslutet, då man tager hänsyn till rikedom på mygg och andra blodsugande insekter i Lappland. Dock torde en sådan förkrympning, som i här ofvan omtalade intressanta fall, knappt kunna ha sin grund uteslutande i ute-

blifven smörjning utan i benskada på annat sätt, allmän försvagning, materialets användning på annat håll o. s. v. Såsom förf. mycket riktigt omnämner, har man gjort analoga iakttagelser på andra hjordjur förut. Men vi hoppas, att förf. skall fullfölja sina undersökningar på renar och fullt utreda frågan.

Red.

Staren häckande i Västerbottens lappmark.

Af

Erik Bergström.

Under en tids vistelse i de västliga delarna af Tärna socken i Västerbottens län innevarande år har jag haft tillfälle att till min förvåning iakttaga, att staren i dessa nordliga trakter är en ingalunda sällsynt häckfågel. I byarna Umasjö (vid Öfver-Uman), Umfors (strax öster om Öfver-Uman), Klippen, Björkfors (bägge vid landsvägen Öfver-Uman—Tärna) och Laisholm (vid norra sidan af sjön Stor-Laisan) förekommer nämligen staren häckande med ett till fem par i hvarje by. Hans häckningsplats utgöres genomgående af boningshusen i byarna, där han reder sitt bo i sidogaflarna på «tavröstet», mellan brädfodringarna och själfva timringen. Det torde vara af intresse att observera, att samtliga de anförda lokalerna ligga i den rena björkskogsregionen, långt ofvan barrskogsgränsen, å en höjd öfver hafvet af mellan 450 (Laisholm) och 520 (Umasjö) meter.

Som var att vänta, är staren i dessa trakter alldeles «ny» som häckfågel. Han har tidigare brukat visa sig då och då i enstaka exemplar, hvilka dock snart dragit sin färde igen. Först på de allra senaste åren har han däremot blifvit bofast. Äldst som häckfågel tycks han märkligt nog vara i byn Laisholm, den östligaste af förekomsterna. Där har han, enligt en som det synes dock något osäker uppgift, funnits häckande

i ett enda par åtminstone i 10 års tid. I de öfriga byarna uppges det däremot vara först under de sista 4—5 åren, som den begynt uppträda som häckfågel. Till en början säges han ha förekommit blott i några enstaka par, men från och med det förflutna året iaktogs han blifva betydligt allmännare. Nu torde i hela Tärna socken förekomma åtminstone 10—15 par häckande starar.

Den egendomliga, svarta fågeln väckte naturligtvis bland befolkningen icke så liten sensation, då den först började visa sig mera talrikt. Man hade ganska märkliga funderingar om, »hvad det kunde betyda». Numera har dock befolkningen, tack vare turisttrafiken, ganska väl reda på dess fredliga egenskaper och fågeln ses öfverallt med mycket blida ögon och ofredas på intet sätt. Äfven namnet stare är nu genom turisterna ganska allmänt känt bland befolkningen.

Beträffande den väg, som staren kommit, torde utan vidare Norge kunna anges som dess ursprungsland. Vid den närmaste norska kustorten, Mo i Ranen, förekommer staren mycket talrikt och plausibelt synes, att han letat sig därifrån öfver de ganska låga gränsfjällen till Tärna. Vägen är icke lång, till det närmast belägna Umasjö c:a $7\frac{1}{2}$ mil, till det längst bort belägna Laisholm c:a 11 mil. Orsaken till, att han först på senaste tiden börjat bli bofast på svenska sidan, är svår att utleta. Mycket antagligt är dock att den sammanhänger dels med byggandet af en landsväg mellan östra ändan af Öfver-Uman och Tärna kyrkoplats, dels med den ifrigare odlingen kring de svenska byarna. Af allt att döma synes staren i dessa nordliga trakter vara mycket starkt bunden till människan och knappast företaga vare sig några rekognosceringsturer eller bosättningar annat än efter de större stråkvägarna. Möjligen har den lifligare trafik, som blifvit en följd af landsvägen, inverkat på staren därhän, att han med större trygghet letat sig fram mot öster. Den utvidgade odlingen återigen har antagligen väsentligt ökat starens möjlighet att finna föda. Det synes nämligen uteslutande vara å de odlade partierna, han letar och finner den erforderliga näringen.

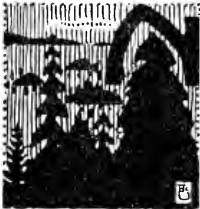
Huruvida på den nu inslagna vägen kan förväntas en större kolonisation af starar längre in mot Sverige, är gifvetvis mycket vanskligt att bedöma. En särskild omständighet förefaller emellertid bestämdt tala emot en dylik tanke. I södra Sverige är staren mycket starkt bunden till löfskogarna och alldeles särskildt till ekdungarna. Barrskogen flyr han däremot. Det är påfallande, att de örtrika björkskogar med yppig undervegetation, som så symnerligen allmänt förekomma just i de skildrade trakterna af Tärna, i många stycken likna de af staren gouterade löfskogarna i södra Sverige. Den i de östiga delarna af Tärna förekommande barrskogsregionen har däremot i sin helhet ej alls några lummiga löfskogspartier att bjuda. Sannolikt kommer därför barrskogsregionen äfven i framtiden att bilda den naturliga muren mot staren utbredning åt öster. I någon mån tydande härpå är uppgiften, att staren några gånger visat sig kring det i barrskogen belägna Björkvattnet i Tärna (391 m. ö. h., ca 12 mil från Mo i Ranen), men aldrig häckat där, trots betydligt mildare klimat och afsevärdt framskriden odling.

Hvalhagen, *Rhineodon typus* SMITH.

Den största af alla fiskar.

Af

Einar Lönnberg.

amnet haj är hos de flesta, som ej äro fackmän, förbundet med tanken på stora, glupska och rofgiriga varelser, som utgöra havens skräck och fasa. Sant är ju också, att åtskilliga dylika hajararter finnas, såsom t. ex. blåhagen *Carcharias glaucus* och dess släktingar och den ännu större och farligare människoätarhagen, *Carcharodon rondeletii*, som lefver i varma haf och lär kunna bli 10—12 m. lång. Men lyckligtvis är det stora flertalet af hajararter, som befolka hafven, helt ofarliga för människor. Detta gäller ej blott om de smärre arterna, utan äfven för många af de större, ja, t. o. m. om de allra största. Den äfven i Nord-Atlanten och utanför norska kusten förekommande brugden, *Cetorhinus maximus*, som har en kolossal kroppsmassa och blir öfver 10—12 m. lång, lifnär sig sålunda uteslutande af smärre hafsdjur. Dessa silar han ur vattnet med tillhjälp af mycket långa och smala hornartade utskott, som bilda liksom en kam på gälbågarnas insida. Hans sätt att nära sig är alltså ungefär detsamma som hos sikar, sillar och andra planktonätare. Något liknande gäller äfven om den, så vidt man känner, största af alla nu lefvande hajar, hvalhagen, *Rhineodon typus* SMITH.

Närmast med anledning däraf att för ett par år sedan en dylik jättest fisk fångades i trakten af Miami i södra Florida, har en amerikansk zoolog, E. W. GUDGER, gjort en sammanställning af, hvad man har sig bekant rörande denna väldiga haj, dess utseende, förekomst o. s. v. Ur denna skildring har i hufvudsak det följande hämtats.

I april 1828 harpunerades en stor haj vid Goda Hoppsudden och föll lyckligtvis i händerna på en naturvetenskapligt intresserad läkare, Dr. ANDREW SMITH, som sålunda fick tillfälle att beskrifva och gifva namn åt denna intressanta fisk. Såsom särskildt karakteristiskt framhöll han, att tänderna voro små och ordnade i längsrader på sådant sätt, att de bildade ett band i öfverkäkens främre del och ett motsvarande i underkäken. Från denna egenskap hämtades släktnamnet, som härledes från det grekiska ordet $\rho\acute{\iota}\nu\eta$ (rhine), fil, och $\delta\theta\omicron\upsilon\varsigma$ (odous) tand, d. v. s. de små spetsiga tänderna bildade tillsammans liksom en fil. Äfvenledes omtalades, att den vida munnen öppnade sig i spetsen af det breda, aftrubbade och nedtryckta hufvudet, d. v. s. nosen sköt ej fram förbi munöppningen, så att denna kom att ligga på undersidan af hufvudet såsom eljest är det vanliga förhållandet hos hajar. Kroppen hade längsåsar på sidorna och en tydlig köl på hvardera sidan af stjärtspolen. Analfenan satt ungefär rätt under den bakre ryggen. Färgen var grå med talrika hvita fläckar och streck på rygg och sidor, undertill rödhit. Detta första exemplar var 15 fot långt och 9 fot i omkrets. Det inköptes för Parisermuseet.

Det dröjde emellertid länge, innan ytterligare något exemplar kom till zoologernas kännedom. När MÜLLER och HEULE 1841 skrefvo sitt stora berömda arbete öfver Plagiostomerna, hade de därför blott typexemplaret att basera sig på. År 1849 lämnade SMITH en ny och utförligare beskrifning jämte en god afbildning (se fig. 1). Under de följande åren omnämndes i litteraturen jättehajar af »ofta 40 och stundom 60 fots längd» från skilda ställen i den Indiska oceanen, och vissa af dessa, som uppgifvas varit fläckiga, torde tämligen säkert kunna hänföras till den ifrågavarande arten. År 1865 beskref den ameri-

kanske ichthyogen TH. GILL med stöd af bristfälligt material af en fläckig jättehaj från kaliforniska golfen en ny art, som han kallade *Micristodus punctatus*. Men senare undersökningar ha visat, att denna åtminstone hör till samma släkte som *Rhineodon*. Nästa meddelande om dessa jättehajar kommer ånyo från Indiska oceanen. En viss PERCEVAL WRIGHT omtalar 1870, att de voro allmänna vid Seychellerna. Han säger sig ha sett exemplar af öfver 50 fots längd, och »trovärdiga män, vana att uppskatta längden af kaskeloter», skulle ha meddelat honom, att 70 fots exemplar förekommo. Några bidrag af något värde till kännedomen om hvalhajen har dock WRIGHT

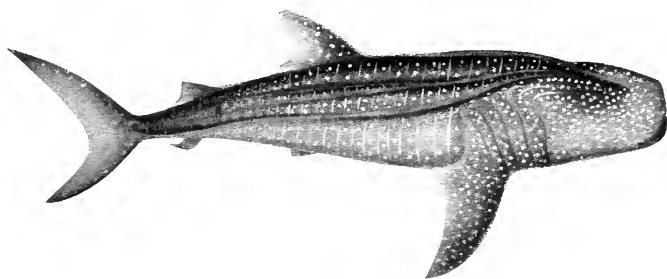

Fig. 1. Hvalhajen enl. SMITH.

ej lämnat, ehuru han säger sig ha haft flera exemplar till förfogande. Han omtalar emellertid, att den trots sin oerhörda storlek är alldeles ofarlig. År 1883 fick chefen för museet i Colombo på Ceylon ett exemplar af 23 fots längd, 13 fots omkrets och 3 fots bred mun. Detta uppstoppades i nämnda museum. Sex år senare strandade ett nästan lika långt exemplar vid Madras och troddes först vara en hval. Samma och följande år erhöles flera smärre exemplar vid Ceylon. År 1883, då det italienska forskningsfartyget Vettor Pisani låg i Panamabukten, varsnades en stilla dag flera väldiga hajar. Man begaf sig ut i båtar och lyckades harpunera en af dessa. Den bogserade flera båtar under mera än 3 timmars tid med 2 knops fart, men dukade slutligen under af blodförlusten och släpades då upp på stranden, emedan den var för stor att hissas ombord.

Denna erfarenhet visar, att hvalhajen hvarken är särdeles snabb eller våldsam.

År 1901 i juni blef en stor haj af omkr. 10 m. längd intrasslad i ett drifgarn utanför Kap Inubo, Japan. Den tillvaratogs och stoppades upp, hvarefter K. KISHINOUE hade tillfälle att beskrifva den. Han trodde nämligen, att det var en ny art och kallade den därför *Rh. pentalineatus*, emedan dess hud var glatt, utan några hudtänder längs fem köllika upphöjningar, en i midten af ryggen och två på hvardera sidan. Den skulle äfven ha något olika tänder och läppveck än *Rh. typus*. KISHINOUE påpekar bl. a. gälöppningarnas enorma storlek. Den andra gälspringan, som var längst, mätte 86 cm. Samma egenskap hade dock äfven visats på SMITH's figur.

År 1902 strandade en *Rhineodon* vid Ormond, Florida. Vidare finnas uppgifter om artens upprepade förekomst vid Peru, Java, Filippinerna och i Bengaliska viken under 1900-talet.

Häraf framgår, att hvalhajen kan träffas i nästan alla varmare haf, men att den tydligen är mest talrik i det Indiska.

Det senaste fyndet, som just gifvit upphof till Professor GUDGER's sammanställning, torde förtjäna att något närmare omtalas. En vacker majmorgon 1913 varnade en kapten Thompson stjärtfenan af en stor haj i närheten af en viadukt vid Knights Key, Florida. En båt sattes ut, och man begaf sig i väg för att harpunera den. Inom kort hade man nått fram till hajen, som då var blott 3—4 fot under vattenytan, så att man mycket tydligt såg dess fläckiga rygg, och Thompson slungade harpunen i honom. Detta skedde ungefär vid $\frac{1}{2}$ 10 tiden på morgonen. Flera fiskarbåtar kallades till hjälp, och man »lyckades så småningom med hjälp af en skarp krok kastad öfver fiskens nos få upp hans kropp närmare vattenytan». Under dagens lopp skötes omkring 40—50 skott med kulgevär mot hans rygg. Ett hagelskott, som aflossades på »ungefär 2 fots afstånd från hans rygg, studsade från honom» och gjorde blott en obetydlig grop i hans rygg. Fisken cirklade omkring i bukter af en half engelsk mils storlek till och från viadukten åtskilliga gånger, och vid ett tillfälle kl. 1 på middagen, då

tidvattnet rann med stor hastighet, fruktade man, att han skulle gå ut. Men så skedde ej, utan han beskref ytterligare en cirkel inåt land. Något verkligt aktivt motstånd gjorde han ej, utan bara sam långsamt med stjärtfenan, som hela tiden delvis var öfver vattnet, beskrifvande en båge af 8—10 fot, långsamt och regelbundet. Flera harpuner voro indrifna i hajens kropp och en lina var fäst i stjärt- och en i ryggfenan. Omkring kl. $\frac{1}{2}$ 6 på e. m. gjorde han sin sista cirkelbukt in mot land, och man fick honom riktad mot en sandbank, där han slutligen strandade

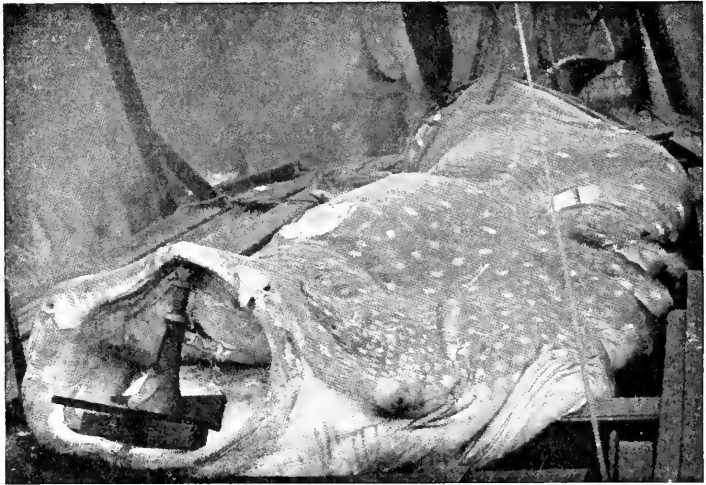

Fig. 2. Hvalhajen uppdragen på en slip vid Miami. Ofvanför det uppspärade gapet synas näsborrarna och på hajens venstra sida det lilla ögat.

och bands med linor fast vid pälår och åror, som stuckos ned i sanden. För att döda honom band man en knif på en stång och skar därmed ett hål i hufvudet för att nå hjärnan. Därvid fick man karfva igenom brosk af »3 tums tjocklek». Nästa dag fördes hajen åter ut i vattnet, och med hjälp af en bogserbåt fick man den så småningom till Miami.¹ Den blef där flådd och uppstoppad. När hajen låg på sandbanken, mättes den af

¹ Denna fångsthistoria har i hög grad utbroderad och öfverdrifven för att blifva rafflande tryckts i »Wide World Magazine». Det är betecknande nog för dylikt slags journalistik, att hajens längd uppgifves till 45 fot och att fångstbåtarna släpades omkring i 39 timmar.

en Mr. Ch. T. Brooks från Cleveland, i hvars tjänst kapten Thompson f. t. var. Enl. Brooks' uppgift till prof. GUDGER fanns längden vara 38 fot = ungefär $11\frac{1}{2}$ m. och omkretsen omkr. 18 fot. Med ledning af dessa mått har GUDGER beräknat ungefärliga vikten till $13\frac{1}{4}$ ton.

Ett så stort djur skulle naturligtvis kunna väntas vara mycket farligt, särskildt borde det ju kunna försvara sig med kraft, men slöa sinnen och en stor tröghet åstadkommer en sådan liknöjdhet och okänslighet för smärtor, att ej ens en eller

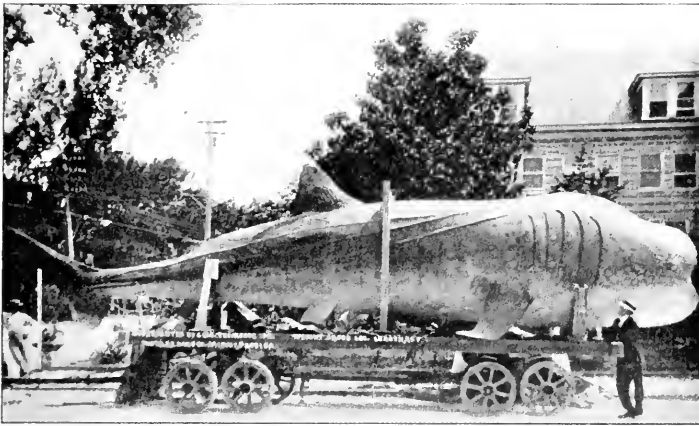

Fig 3. Miamiexemplaret sedan det uppstoppats.

flera harpuner kan framkalla någon liflighet. Hvalhajen är så trög och dess föda utgöres så uteslutande eller hufvudsakligen af små hafsdjur, kräftdjur o. s. v., som tillhöra planktonfaunan, att sugfiskar utan fara kunna ha sitt tillhåll ini och fästa sig vid dess breda munhålas väggar. Flera iakttagare ha nämligen funnit detta. Huru silapparaten för födoämnenas afskiljande från vattnet är konstruerad framgår ej fullt tydligt af beskrifningen, som lämnats af SMITH. Han talar om tätt sittande broskartade tuber i inre delen af hvarje gälspringa och en tunn membran kantande inre ändan af hvarje tub, så att blott vatten kan komma igenom.

Hvalhajens yttre framgår af de bifogade bilderna. Hvad färgen angår uppgifves den af olika författare vara grå eller

brun och fläckarna sägas än vara hvita, än gula och mer eller mindre talrika. De hvita tvärlinjerna kunna stundom vara otydliga. Ögonen äro små och sitta lågt, ej långt från munvinkeln. Hufvudet är bredt och tämligen flatt, men framkroppen tämligen upphöjd med en tydlig ryggås framför främre ryggen. Hajens kroppsbyggnad är dock så lös, att, då den ligger nyfångad på fast mark (se fig. 2), den faller ihop och synes ganska tillplattad. Kölarna på kroppssidorna äro rätt väl markerade och framträda äfven på det uppstoppade exemplaret från Miami (fig. 3).

Om hvalhajens fortplantning känner man intet. Hvarken ägg eller ungar ha funnits i de exemplar, som omhändertagits af zoologiskt intresserade personer. Sannolikt beror detta på, att de infångade hajarne trots sin storlek ej varit fullt utvuxna. Om djurets inre anatomi är kunskapen äfvenledes ofullständig och hufvudsakligen begränsad till det, som meddelats af A. SMITH. Man behöfver alltså en mera fullständig kännedom om hvalhajen i åtskilliga afseenden, innan man kan fastställa denna jättes plats i systemet, men sannolikt torde den bilda en familj för sig, då den ej förefaller vara närsläktad med någon annan känd art.

Ett intressant fossil från Vilhelmina- fjällen.

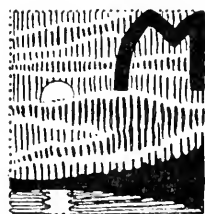
är afbildade fossil har insändts till Naturhistoriska Riksmuseum af hr Erik Holmgren, Skansholm. Det påträffades på Dannefjället i Vilhelmina socken omkring 850 m. öfver hafvet. Det är inneslutet i en jökelsesten, som i synnerhet på sin ena breddside visar tydliga refflor och märken, som inristats, när glaciern pressade sig fram och slipade den mot underliggande bädd. Stenen synes

vara en sandhaltig kalksten, och fossilet själf är en stenkärna af en större snäcka (gastropod) och några få rester af dennas rätt tjocka och tvärskulpterade skal. Vindlingarna ligga nästan i ett plan, och mynningen är afsevärdt vidare än närmaste

innanför följande del. Högsta diametern är omkring 8 cm. Det torde vara svårt att få någon säker artbestämning till stånd på detta material enbart, men sannolikt är det dock fråga om någon med släktet *Euomphalus* nära befryndad form. Dock synes den ej vara identisk med någon *Euomphalus* eller *Oriostoma* af de från Gotland beskrifna. Då fossilet ligger i en lös sten, kan den ju af isen släpats ett långt stycke, innan den blef kvarliggande. Man vet sålunda ej, hvarest de berglager, från hvilka den stammar, stå i fast klyft. Det oaktadt är ju fyndet af intresse, då fossil endast sparsamt äro kända från våra lappländska fjäll.

En tertiär krokodil från Kongo.

Med forskningens framåtskridande har den afrikanska kontinenten ej blott visat sig utgöra hem för en stor mångfald ännu lefvande intressanta djurformer i ovanlig yppighet, utan äfven paleontologien har där inhöstat mycket betydelsefulla skördar. Såsom bevis härför må endast framhållas de paleontologiska skatter, som framdragits i Egypten vid Fayum och genom hvilka ett ganska klart ljus kastats öfver elefanternas härstamning och äfven till en viss grad öfver tandhvalarnas, hvarjämte också många andra intressanta djurformer såsom den underliga *Arsinoetherium* m. fl. påträffats. Reptiliefyndet i Sydafrika ställa sig värdigt vid sidan häraf. Måhända skall genom dem en gång sambandet mellan kräldjur och däggdjur uppklaras. I tyska Ostafrika mälades det strax före kriget om synnerligen betydelsefulla paleontologiska upptäckter, men någon fullständig redogörelse därför hann ej att bli färdig. Det antydes dock om sakförhållanden af mycket spännande art. Nu i dagarna har från Bryssel utsändts ett litet häfte af den framstående och flitige forskaren professor L. DOLLO, hvare han beskriver en intressant, ny fossil krokodil från Kongo. Samtidigt har till oss ingått det hugnesamma skriftliga meddelandet från honom, att det stora museet i Bryssel är oskadat och att arbetet där fortgår.

Den omnämnda krokodilen hör till Teleosauriernas grupp, som bl. a. igenkännes på, att ryggkotorna äro amficöla (konkava i båda ändar), att näsöppningarna äro terminala och sammanflytande samt att de äro långnosiga. Den afviker däremot

från de typiska Teleosaurierna genom att ha fyra längsrader benplåtar på ryggen samt genom att ha fyrkantiga, tegellagda buksköldar. Till följd häraf bildar DOLLO ett nytt släkte för denna krokodil och kallar den för *Congosaurus*. Egendomligt nog har samme förf. förut haft tillfälle att beskrifva ett kortnosigt krokodilsläkte, *Bernissartia*, från Wealdenformationen i Hainaut, med en liknande form och anordning af bensköldarna som den ofvan beskrifna. Dessa båda äro alltså till en viss grad parallelltyper. *Congosaurus*-exemplaret är $3\frac{1}{2}$ m. med 71 cm. långt hufvud. Det är bevaradt i ett nästan fullständigt skelett med hufvud, ryggrad, fram- och bakfötter samt hudpansar. Tillsammans med denna krokodil funnos äfven lämningar af ett par hajar, *Odontaspis* och *Lamna*, tänder af örnrocka, *Myliobatis* och en del mollusker. Man kan häraf bedöma af lagringens ålder till den äldre tertiärtiden. Man kan vidare inse, att *Congosaurus* varit en hafskrokodil och att ett haf under tertiärtidens äldre skeden täckte Landana i landskapet Kabinde af Belgiens Kongoområde. Arten har kallats *C. bequaerti* efter upptäckaren, en belgisk botanist, dr J. BEQUAERT.

I allmänhet höra dessa slags krokodiler af underafdelningen *Mesosuchii* till den mesozoiska tiden. *Congosaurus* är således en form, som lefvat kvar längre än sina samsläktingar. DOLLO påpekar, att detta är ett bevis för, att ingen direkt katastrof skilde den mesozoiska tiden från tertiärtiden, utan de ålderdomligare djurtyperna utdugo så småningom och lämnade plats för nya, som voro bättre rustade i ett eller annat afseende.

Smärre meddelanden.

Snatterand häckande i sydligaste Sverige.

Enligt ett till undertecknad lämnadt meddelande af v. härads höfving C. A. Trolle å Fulltofta har snatteranden (*Chauleasmus strepera* LIX.) i år häckat uti en gammal under vintern sönderblåst bok (cirka 4 m. från marken) i närheten af Klinte by invid Ringsjön. 16 ungar jämte modern visade sig i Ringsjön den 6 juni strax intill häckplatsen.

Å samma egendom påträffades i fjol af f. konservatorn vid Naturhistoriska Riksmuseet A. Svensson en snatterand häckande strax invid den i det föregående omtalade boken — denna gång uti en trädstubbe nära marken, och fanns då 9 ägg uti boet i midten af maj månad.

Nils Gyldenstolpe.

En hafsabborre,

Morone labrax LIN. (ofta också känd under namnet *Labrax lupus* CUV. & VAL.) har nyligen fångats i Stömstadstrakten samt insändes af tandläkaren Göran Svenning till Naturhistoriska Riksmuseum den 1 juli.

Hafsabborren är en fisk med öfvervägande sydlig utbredning i Medelhafvet och mellersta Europas västkust och en mycket sällsynt gäst vid vår västra kust, där den dock erhållits några gånger, t. o. m. en gång i Öresund. Från Norge äro öfver 30 exemplar kända, de flesta från Kristianiafjorden, men en är tagen vid Tromsö. Den är på ryggen stålblå, på buken hvit, silfverglänsande på sidorna.

Några för Jämtland ovanliga fåglar.

Enligt meddelande från jägmästaren A. F. Östberg har blames en gång häckat i en hålk uppsatt vid en villa vid Mörsil. Hane och hona af svarthätta ha varit synliga vid samma plats i år och komma sannolikt att häcka där.

Hasselmusens nordgräns.

Enligt uppgift till mig af Brukspatron I. Kolthoff, Hammarby bruk, Nora, togs för några år sedan en hasselmus i blandskog (mest al) väster om Nora-sjöns atlopp. Exemplet hölls först i fångenskap, men uppstoppades sedan och förvaras i Örebro läroverks museum.

Detta torde väl vara den nordligaste kända fyndorten för denna däggdjursart. Dalen är synnerligen bördig, och är det ej omöjligt, att liknande närliggande dalar (såsom Hedströmmens i dess nedre delar) äfvenledes äro hemort för hasselmusen.

I. Arvidsson.

Fynd af renklöfvar i en mosse.

Vid skogsdikning af en myr å Grosshandlaren Seth Kempes egendom Draffe på Hemsön vid Ångermanälvens utlopp påträffades en hög med renklöfvar omkring 4 decimeter under jordytan. I närheten hittades samtidigt en träsflef. Klöfvarne voro ej hela utan i stycken, men i alla fall så väl bevarade, att man lätt nog kunde konstatera arten. Herr Kempes förmodan, att de äro rester af en förtida renslakt, har alla skäl för sig, men tydligt är, att det förlupit lång tid sedan dess.

I vanliga fall pläga hornslidor, klöfvar o. dyl. bildningar af hornämne snart nog förmultna i jorden, men i sura mossar händer det stundom, att de bevaras, under det att där ben fördärfvas och upplösas. Så har man t. ex. i Tyskland en gång i en sådan mosse funnit en hornslida af en uroxe. Herr Kempe har bekräftat, att ofvan omnämnda renklöfvynd gjordes i sur mossjord.

Försenad äggläggning.

På Kärtingön finnes likasom på de flesta öar och större holmar i Bohuslän stinkpaddan, *Bufo calamita*.

Vid min ankomst till Kärtingön den 23 juni 1914 voro på grund af sedan i april rådande torra nästan alla vattensamlingar uttorkade och allt där eljest i tusental förekommande yngel af nämnda padda omkommet. Endast i en berghåla funnos ett 20-tal, som dock snart gingo under genom uttorkning. Först d. 23 juli kom regn, och så snart litet vatten fanns, var en stor kväk-konsert i full gång. Den 27 på morgonen fann jag i den förut omnämnda berghålan strax vid ett af badbusen en mängd långa, pärlbandsliknande trådar af ungefär en gåspennas tjocklek, bestående af ett genomskinligt slem med på 1 cm:s afstånd från hvarandra liggande, omkring 1 mm. stora, svarta, aflånga ägg. Strax insamlade jag en del af dessa redan delvis i upplösning stadda trådar och lade dem i en glasskål. Redan på aftonen voro slemtrådarna upplösta och på de fina äggen kunde man tydligt urskilja en insnöring till kropp med hufvud och en koniskt afsmalnande svansdel, i hvilken ett lifligt sprittande ägde rum. Dagen därpå urskildes tydliga yttre gälar och den mörka svansen inom den delvis genomskinliga från sidorna hoptryckta bakkroppen. Ynglet var nu 6 mm. långt. Den tredje dagen voro hufvud, kropp och svans mycket tydligt skilda. Kroppen var mera rundad, och yttergälarnes förgrening synlig för blotta ögat samt djurets längd 7 mm. På fjärde dagen summo ungdomarne friskt och lifligt omkring, men nu var deras lek snart slut, ty på femte dagen måste jag till följd af plötslig afresa spritlägga hela sällskapet.

Huruvida detta yngel nadde sådan utveckling på hösten, att det samma kunde öfverleva vintern, är oafgjordt. Af detta framgår, att paddorna, hvilkas äggläggning af torkan under vår och försommar blef hindrad, kunnat uppskjuta denna förrättning ända till slutet af juli, då härtill lämplig väderlek inträffade. Afven detta år har genom svar vår och försommartorka varit ogynnsamt för paddornas äggläggning, ty när jag den 25 juni hitkom, voro alla pölar torra utom den förr omnämnda, i hvilken dock endast ett 50-tal yngel fanns. I år kom dock rikligt med regn redan den 3 juli, och genast tonade »sängen» kraftigare än vanligt. En oerhörd mängd ägg lades och har gifvit upphof till ett myllrande af yngel i alla vattensamlingar. Ynglen äro nu den 10 aug. försedda med väl utvecklade bakben och ha troligen god utsikt att utvecklas så, att de kunna öfvervintra, hvarigenom den här rätt populära »grod-stammens existens kan anses väl tryggad.

Käringön d. 10 aug. 1915.

Hemming Asklund.

En blåkråka

sågs på Rosenhälla ägor i närheten af Linköping den 12 aug. i år. Förr voro blåkråkor vanliga i denna trakt, men på de allra senaste åren har jag ej sett några där.

T. L.

Gula hallon.

I By i Remeslöfs socken, Hallands län, har anträffats en buske *Rubus Idæus* med gula frukter, växande vid en åkerren, tillsammans med flera andra buskar af samma art med frukter af vanlig färg. Busken bar rätt rikligt, åtminstone en half liter, och frukterna voro till smaken mycket goda, ej påminnande om odlades. Om någon förvildning kan det icke vara tal, ty stället ligger långt ifrån hvarje bostad och sådan har ej heller i mannaminne funnits i närheten. Ågaren har nu inhägnat platsen för att hindra åverkan fran människors eller kreaturs sida.

Laholm 23 augusti 1915.

R. Fr.

Litteratur.

H. NILSSON-EHLE, *Den moderna ärftlighetslaran*. (A.-B. Nord. Bokhandeln i distribution).

Inom biologien i allmänhet, men särskildt på botanikens fält, emedan försöken där lättare kunna utföras och öfverskådas, ha under de senare åren ett intensivt och i många afseenden framgångsrikt arbete utförts för utrönandet af ärftlighetslagarna och deras verkningar. I Sverige har man också ägnat denna intressanta forskningsgren sin uppmärksamhet, särskildt vid Svalöf, och den ofvannämnde förf:s namn är väl känt och nämnes med aktning långt utom vårt lands gränser, då det är fråga om undersökningar på mendelismens område. Det är därför otvifvelaktigt mycket värdefullt att från så kompetent håll få en i allmänfattlig form gjord framställning i detta ämne. Att lämna något verkligt referat af det föreliggande arbetet låter sig af utrymmesskäl ej göra, utan måste hänvisas till direkt studium af detsamma för den, som hyser intresse för denna onekligen ytterst viktiga gren af biologisk forskning. Ett särdeles godt intryck röner läsaren däraf, att förf. ej nöjer sig med att, såsom ofta eljest plägar äga rum, blott framställa mendelismens tydliga landvinningar inom de enklaste och lättfattligaste fallens krets, utan äfven genomgår en del mera komplicerade fall och söker förklara, hvartför de erhållna resultatena då ej längre hålla sig efter det vanliga schemat. Dessa förklaringar äro alltid intressanta och ofta tillfredsställande. Förf. anser, att nedärfningen af egenskaper i regel skall följa Mendels lag åtminstone vid korsningar mellan olika ärftliga typer, tillhörande samma växtart. . . » Men med vetenskaplig ärlighet erkänner han också dess begränsning. Och försiktighet är af nöden. Det är ej så särdeles många år sedan DE VRIES' mutationsteori med mycket buller och bång, säkerligen med mera dylikt än upphofsmanen önskade, gick sin rundtur och särskildt i botanistkretsar accepterades med på vissa håll nästan fanatiskt trosnit. Det må dock erkännas, att man då hade vida färre och mindre klara fakta att bygga på än med afseende på Mendels ärftlighetslära nu. Men så får nu också mutationsteorien nöja sig med en relativt anspråklös ställning.

Med afseende på mendelismen och dess ställning till »det stora utvecklingsproblemet» yttrar sig förf. försiktigt. Han säger, att sedan man genom den mendelska forskningen trängt djupare in i formernas natur, man eventuellt skall kunna närma sig till en bättre

förstaelse af nämnda stora problem, hvars zinnersta kärna i själfva verket är en större gata än någonsin. Någon »världsförklaring» utlofvas sålunda ej, och detta är nog det klokaste. Nyligen har ju t. ex. prof. W. BYTESOX, en af de mest kända forskarne på mendelismens område, vid afslutningen af ett sammanfattande föredrag om ärftligheten (»Heredity») speciellt med hänsyn till de upptäckter, som gjorts »by Mendelian or analytical methods of study», yttrat: »The outcome, as you will have seen, is negative, destroying much that till lately passed for gospel. Destruction may be useful, but it is a low kind of work». — — — Emellertid är det ju möjligt, att mendelismen i fortsättningen, då den idkas på det vetenskapliga och samvetsgranna sätt, som prof. NILSSON-ÉLILE representerar, kan blifva uppbyggande äfven i högre mening. Ett faktum är, att den redan i mycket riktat vårt vetande, och redan detta är ju af stort värde.

E. L.

THORSTEN RENVALL, *Finsk Exkursjonsfauna*. Lilius & Hertzbergs förlag. Helsingfors 1915. (361 sid.)

Föreliggande arbete är afsedt att tjäna för examinering af Finlands ryggradsdjur. Men förf. hyser den förhoppningen, att detta skall kunna ske ej blott på det vanliga sättet, utan särskildt hvad fåglarna angår, med tillhjälp af ett »topografiskt-biologiskt system». Han indelar fåglarna i fem »topografisk-biologiska grupper», nämligen 1) skogsmarkernas, 2) fältens och odlingarnas, 3) sumpmarkernas och strändernas, 4) vattnens och 5) lufthafvets fåglar. Efter färg och teckning indelar han fåglarna i 1) hvitfåglar, 2) svartfåglar, 3) brokfåglar (sådana som äro både svarta och vita), 4) teckenfåglar (med i ögonenfallande vita tecken på vingar, stjärt o. s. v.), 5) färgfåglar (gula, gröna, röda o. s. v.) och »6:te gruppens fåglar», som ej kunna hänföras till någon af de öfriga kategorierna. Med kombination af dessa olika synpunkter menar förf., att man skall kunna »säkert och rätt examinera» de fåglar, som påträffas. Man skulle alltså exempelvis få skogsmarkernas svartfåglar, brokfåglar, teckenfåglar, färgfåglar och »6:te gruppens fåglar. Emellertid, äfven om detta vid första påseendet kan tyckas enkelt och äfven i många fall kan tillämpas, dock egentligen af den, som är van att iakttaga i naturen, så stöter man snart nog på stora svårigheter, hvilka naturligen för nybörjaren, som mest har behof af hjälp, äro svåröfvervinneliga nog. Dessa framträda bjärt t. o. m. i förf:s egen klassificering. T. ex. rödstjärten föres till »skogsmarkernas teckenfåglar», emedan den (♂) har hvitt på pannan, men rödhaken och gråsiskan till färgfåglar, hos hvilka den röda färgen är dominerande, och blåhaken till dem med den »blå färgen dominerande». Det kan man väl knappt påstå, när man håller dem i handen, och ofantligt mycket mindre, då man ser dem röra sig i busksnar resp. trädtoppar. Inte väntar man väl heller, att raphöhnan skall räknas till färgfåglar! Äfven den topografiska indelningen förefaller mången gång rätt egendomlig. Så t. ex. finner man riporna upptagna bland »sumpmarkernas och strändernas (hvit-)fåglar». Detta beror på den klara och tydliga saken, att det ej later sig göra att lägga en scha-

blon på det lefvande lifvet. Det går ej att dekretera, att en fågel uteslutande hör till den eller den landskapstypen, äfven om det i vissa fall håller streck. Utan att ytterligare framdraga flera exempel torde man väl våga påstå, att detta »topografisk-biologiska» system ej håller måttet och ej heller motsvarar de förväntningar förf. själf ställer på detsamma. Därmed vilja vi dock ingalunda uttala någon allmän förkastelsedom. Afsikten är ju god, och mängden gång kan ju hjälp och ledning erhållas af detta »system». Det kan måhända ock tjäna till att väcka mera uppmärksamhet och eftertanke hos en del personer. Emellertid torde man behöfva med mycket stor försiktighet upptaga identifieringar gjorda endast med tillämpning af detta system, så vida de ej äro gjorda af en person, som är hemma nog i fågelkunskap att egentligen ej behöfva det. Utom nu nämnda »system» gifver förf. ett vanligt faunistiskt examinationsschema belyst med teckningar i hufvudsak hämtade från »Nordens Fåglar», då det gäller nämnda klass. Äfven för identifiering af fågelbon gifves en vägledning. Rörande nomenklatur kan man ju ha olika uppfattning, men den nomenklatur, som förf. till föreliggande exkursionsfauna använder, torde väl knappt kunna vinna godkännande, då den ej konsekvent följer något visst system och dessutom vanställes af allt för talrika tryckfel såsom t. ex. *erythrinus* för *erythrinus*, *flinta* för *flinta*, *pocilops* för *pocilopus*, *sibitatrix* för *sibitatrix*, *suscica* för *suscica*, *bonacia* för *bonasia*, *isterpres* för *interpres* o. s. v.

E. L.

Sveriges Natur, Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift 1915. (252 sid.)

Utom genom en mängd bilder i texten prydes denna nya volym af åtskilliga särdeles vackra försättsplanscher, bland hvilka Karl-Erik Forslunds »parti af sjön Jätturen» och Edv. Wibecks illustrationer till uppsatsen »Litet om grågäsen» äro särskildt tilltalande. Textinnehållet är som vanligt intressant och underhållande. Den första uppsatsen är »Ett märkligt svenskt naturskyddsdokument» af P. A. Säve, åter framdraget i ljuset af godsägaren C. Otto Wibom. Det är ett typiskt exempel på, huru svårt det är för äfven de alla bästa tankar och förslag att arbeta sig fram och vinna gehör i vårt land, såvida ej en ny impuls kommer från utlandet. Säves varm- hjärtade uppslag ledde ej till något resultat, förr än Conwentz ungefär ett kvarts sekel senare — och naturligtvis alldeles oberoende däraf — kom hit och höll sina föredrag om naturskydd. Vidare märkas Karl-Erik Forslunds uppsats om »naturskydd i Dalarne». »Murgrönan i Sverige» skildras utförligt af Th. Örtenblad. Floran i Stockholms yttersta skärgård belyses i ord och bild af L. G. Romell. Årsskriftens redaktör Th. Högdahl har själf skrivit om »Svanarne, som naturskyddsföremål och som jaktbart villebråd». Ön Jungfrun» i Kalmar sund beskrives af G. Einar du Rietz. Dessutom finnas ytterligare större och mindre uppsatser, de flesta rikt illustrerade. Man kan alltså i sanning säga, att Svenska Naturskyddsföreningens medlemmar i denna årsskrift få en riklig och god

valuta för sin årsafgift af 2 kr. och redan den saken förutom för-
eningens goda syfte borde egga till en riklig tillströmning af nya
medlemmar. *E. L.*

ARWIDSSON, IVAR. *Spridda studier öfver vanliga kraftan i sam-
band med kraftmärkningar i Södermanland och Hälsingland.* (Med-
del. fr. Lantbruksstyrelsen nr 192 [nr 7 år 1914]).¹

Förf. till ifrågavarande studier märkte under åren 1905 och 1906
599 kräftor, som utsattes i en tämligen näringsrik sjö i norra Häl-
singland och 1911 och 1912 480 kräftor, som utsattes i Söderman-
land — dels i en sjö, dels i samma sjös alloppså; denna närings-
rikare än sjön. I Hälsingland utsattes kräftor från Västmanland,
enär kräftor praktiskt taget förut saknades i sjön — kräftor från
en del tidigare planteringar dock undantagna. I Södermanland
märktes kräftor från resp. vatten. Själva märkningen, som afsåg
att ge hvarje individ sitt nummer, grundades på inklipp i stjärtfe-
nans flikar i nära öfverensstämmelse med prof. Appellöfs metod för
hummermärkning, och tillåter det använda systemet en märkning af
599 individ. Om hanar och honor skiljas åt, kommer man sålunda,
om så önskas, upp till praktiskt taget 1,200 individ. Ännu efter
tvenne skalömsningar kan man tydligt afläsa märkena, som emeller-
tid sedermera blifva mer eller mindre utplånade, särskildt hos yngre
djur; hos dessa blifva de med inklipp försedda fentlikarna gärna
mer eller mindre vägiga och dessutom hopdragna.

Af märkta hanar hafva följande procent återfiskats: Söderman-
land i sjön: 15 %, dito i ån 22,7 % och i Hälsingland 43,75 %; mot-
svarande tal för honorna 12,3, 6,7 och nära 28 %.

Vid upprättandet af förteckning öfver de märkta kräftorna, som
i Södermanland aldrig fingo hafva större skillnad i klorlängd än 3
mm., mättes förutom kroppslängd äfven klornas längd. Vid upp-
rättandet af en grafisk tabell (jfr uppsatsen) öfver alla likkloiga in-
divid framstår tydligt det kända förhållandet, att klorna under till-
växten öka jämförelsevis starkare än kroppslängden och vidare att
hanarnas klor öka mera än honornas. Dessutom kommer det
i det hela regelbundna förhållandet till synes, att af Sörmlandskräf-
tornas både hanar och honor de i ån hafva större klor än motsva-
rande i sjön, men att de i Hälsingland utsatta kräftorna förhålla
sig olika allt efter könet och detta på sådant sätt, att hanarna här
ha större klor än föregående hanar, då däremot honorna stå midt
emellan föregående hongrupper.

I samband med denna olikhet i klornas relativa längd kan på-
pekas, att procenten honor med första stjärtsegmentets fotanlag mer
eller mindre utbildade (i någon likhet med hanarnas) stiger från
4,5 % i Sörmlandssjön till 8,2 % i Hälsingland och 18,1 % i Sörm-
landsån; således en viss, churu kanske mycket väl tillfällig öfverens-
stämmelse mellan relativ klorlängd och befintligheten af resp. fotanlag.
Att dessa senare skulle, såsom tidigare framkastats, hafva något
samband med den å kräftans gälar parasiterande igeln Branchio-

¹ Autoreferat enl. redaktionens uttalade önskan.

bdella synes uteslutet, enär denna parasit saknas inom ifrågavarande omraden. För öfrigt synas nu fortsatta undersökningar visa, att dessa anlag sällan uppträda, innan djuren åtminstone närma sig könsmognaden.

Angående tydligt olikkloiga individ, som säkerligen alltid hafva tidigare förlorat åtminstone den ena klon, så visar det sig inom bägge områdena, att både hanar och honor något oftare hafva vänster klo större än höger; emellertid är skillnaden obetydlig och för öfrigt ej genomgående inom olika grupper. Vid skalömsning minskas i vanliga fall befintlig längdskillnad hos klorna; i enstaka fall kanske skillnaden kan fullt utjännas (dock kvarstår säkerligen länge tydlig skillnad mellan klornas bredd eller med andra ord allmänna fyllighet). Närmare ex. återfinnas i flertal i uppsatsen. Beträffande återbildandet af helt förlorade kloben, som ju i regel afbrytas utanför basalleden, kunna följande talande exempel framdragas, alla från Hälsingland. *Hanar*: ett 88 mm. långt individ har första våren ett ca 2 mm. långt benanlag, hvars klo blir 8 mm. efter nästa och 17 mm. efter därpå följande skalömsning; ett annat 93 mm. långt individ har på våren före skalömsningen ett 5 mm. långt klobenanlag, som följande maj utbildat en 8 mm. lång klo; ett 95 mm. långt individ, som första våren helt saknar anlag till det förlorade benet, har efter följande skalömsning en motsvarande klo af 9 mm. längd, och året därpå har klons längd ökat till 20 mm.; ett 88 mm. långt individ, som vid utsättningen fullständigt saknar bägge klobenen, äger efter tvenne skalömsningar 12 mm. långa klor; ett 93 mm. långt individ, som äfvenledes saknar klobenen vid utsättningen, har efter tvenne skalömsningar den ena klon 18 mm. lång, men den andra (jänte benet) ånyo förlorad — här har tillkommit ett nytt 2 mm. långt benanlag; ett 105 mm. långt individ, som från ena våren till den andra utbildat ett 9 mm. långt benanlag (dess emellan ett anlag förloradt?), har efter andra sommars skalömsning motsvarande klo ej mindre än 18 mm. lång (ursprungliga kroppslängden 98, slutliga 112 mm.). *Honor* (ej rombärande): ett 94 mm. långt individ utbildar från $\frac{8}{6}$ till $\frac{21}{8}$ ett 8 mm. långt klobenanlag och ett 98 mm. långt individ under samma tid ett 7 mm. långt dito, i bägge fallen saknades anlag fullständigt vid utsättandet.

Hos flertalet stympade individ blir tillväxten i regel ej normal; emellertid finnes exempel på mer eller mindre stark tillväxt, där man kunde vänta, att de stympade djuren ej skulle kunnat föda sig ordentligt.

Med afseende på tillväxten hos de normala individen, på hvilken gifvetvis hufvudvikten ligger, må följande tillväxtsiffror anföras, hvarvid skillnad lämpligen göres mellan hanar, honor utan rom och honor med (yttre) rom. Minsta, resp. största återfunna kräftor i Hälsingland voro 75 och 130 mm. långa; i Södermanland 91 och 132 mm. långa närmast före den iakttagna tillväxten. Vidare bör anmärkas, att samtliga dessa individ tydligt blott ömsat skal *en* gång hvarje år.

I medeltal ha hanarna i Hälsingland ökat på följande sätt första året (motsvarande siffror för andra året återfinnas inom []):

under 80 mm. ursprunglig kroppslängd, med öfver 11 mm.; mellan 80 och 99 mm. med 8-c:a 8,7 [9,7—10] mm.; mellan 100—104 mm. med nära 10 [c:a 10,6] mm. och mellan 105—125 mm. 7 mm., minsta tillväxten eller 5 mm. hos ett 125 mm. långt individ. Andra året visade storleksgrupperna 109—114 en tillväxt af 8,25—8,6 mm. och tvenne 123, resp. 130 mm. långa individ ännu en af 5 resp. 6 mm. Dessutom finnas här liksom äfven i andra fall uppgifter om individ, som först återfångats efter resp. andra skalömsning.

I Södermanland — resp. sjön och ån — visade hanarna följande tillväxt: gruppen 95—99 mm. ?, resp. 10,3 mm.; 100—104 mm. ?, resp. 10 mm.; 105—109 mm. 9,75, resp. 10,5 mm.; 110—114 mm. 8,6 resp. 9,41 mm.; 115—119 mm. 9,83, resp. 9,25 mm.; 120—124 mm. 8 (1 individ), resp. 8,87 mm. Individ från ån resp. 125, 130 och 132 mm. längd tillväxte ännu med resp. 8, 10 och 6 mm. Dessa hanar visade genomgående större tillväxt än hanarna i Hälsingland första sommaren och uppnåddes eller öfverträffades af dessa under andra sommaren blott undantagsvis; vidare tillväxte åns hanar, med ett undantag, något starkare än sjöns.

Af honor, som saknat rom, resp. ungar samma sommar som den ifrågavarande skalömsningen ägde rum, hafva de i Hälsingland med en längd af 82—124 mm. första sommaren ökat med i medeltal 8,54 mm.; ännu vid 120, resp. 124 mm. längd 7, resp. 8 mm.; motsvarande romhonor med en längd af 92—107 mm. hafva i medeltal ökat med 5,4 mm. Andra året ökade de här iakttagna ej rombärande honorna (102—112 mm.) 8 mm. och romhorna (92—113 mm.) 4,83 mm. I Södermanland ökade (första och enda året) ej rombärande honor i sjön (102—112 mm.) 7,33 mm. och i ån (91—106 mm.) 8,25 mm. Af rombärande honor iaktogs här blott 2 individ (106, resp. 112 mm.), bägge med en tillväxt af 6 mm. De rombärande honorna visa sålunda, för öfrigt helt naturligt, genomgående en mindre tillväxt än öfriga honor.

Angående honornas fortplantning, som väl i vanliga fall inom ifrågavarande omraden sker hvartannat år, så föreligga från Hälsingland bevis för att åtminstone 3:ne honor fortplantat sig tvenne år i följd; med 6 andra har samma förhållande mer eller mindre sannolikt ägt rum. En 124 mm. lång hona har sammastädes ej fortplantat sig under två år i följd, och på liknande sätt har sannolikt en annan hona, 112 mm., förhållit sig.

I många fall hafva de märkta kräftorna ej vandrat något nämnvärdt, i andra fall något. I sjön i Hälsingland gingo af de vandrande hanarna flertalet *från* afloppet, då däremot honorna voro mera obestämda. I ån i Södermanland vandrade t. ex. två hanar och en hona c:a 450 m. *nedåt* på c:a 1 år och 9 månader och en annan hona samma sträcka på 1 år och 11 dagar.

Till sist innehåller uppsatsen några spridda uppgifter om smärre individ tagna i sjön i Södermanland och göres försök att gruppera dessa individ efter årsklasser; emellertid påpekas behöfvat härutinnan af fortsatta underökningar, som nu också pågå i en närbelägen sjö under beaktande af olika gynnsamma ars högst betydligt olika resultat särskildt i afseende på de yngsta årsklassernas tillväxt.

KARL-ÉRIK FÖRSLUND: *Fridlysta Vildmarker*. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1915.

Förlidet är skänkte oss samme förf. en synnerligen läsvärd bok, som han kallade »Hembygdsvärd», men hvars första del ägnas åt naturskydd och nationalparker. Den nu föreliggande vackra och tilltalande volymen handlar helt och hållet om Sveriges nationalparker, som förf. genomströfvat och med skaldens och naturvännens varma och öppna sinne studerat. Tack vare detta är hans framställning i ovanligt hög grad fängslande. Få personer ha den förmåga som han att lämna en klar och lefvande bild af landskapet. Ofta sker detta med tillhjälp af liknelser som stundom förefalla oväntade, men som dock i hög grad bidraga till att gifva en fyllighet och påtaglighet åt beskrifningen, som måhända eljest vore svårt att få fram. Man lefver därför med i skildringen, ty förf. har den afundsvärda förmågan att framställa för läsarens syn ej blott landskapet i dess allmänna drag, berg och skog, sjö och älf, dess skuggor och dagrar, utan han gifver oss också rikligen del af dess blomsterprakt och dess djurlif. Hela boken är en lofsång till vår härliga svenska natur och en varm maning till att älska den. Må den ej förklinga ohörd!

E. L.

Sedan nu i den nya Riksmuseibygnaden öppnats en poststation, hvars namn är Vetenskapsakademien, böra alla bref och andra postförsändelser afsedda för Naturhistoriska Riksmuseum eller där arbetande personer adresseras: Vetenskapsakademien [Obs! ej Stockholm, ty i sådant fall försenas försändelsen].

Tidskriften »Fauna och Flora» har äfvenledes sin postadress numera blott: Vetenskapsakademien.

S. ALLCOCK & C:o Ltd.

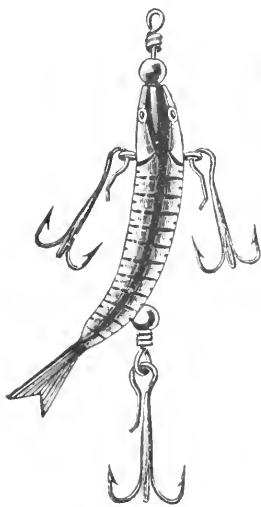
Standard Works, Redditch, England

FISKKROK, METSPÖN FISKREDSKAP

TRADE MARK.

Under åren 1900—1910 har fabriken erhållit 6 "Grand Prix", hvilket bekräftar den öfverlägsna kvaliteten af de varor, som fabriken tillverkar.

N:o 7249 "TIT-BIT"
(liten storlek)

Detta drag saknar fenor, den kringsvängande (roterande) rörelsen åstadkommes genom en böjning af stjärten, draget är försedt med aftagbara trekrokar, kan användas med endast en trekrok vid stjärten, men äfven lika bra med trekrok äfven å båda sidor.

Frånvaron af alla lindningar gör draget mycket varaktigt.

Draget spinner mycket fort, svänger omkring centrumstängan och är ett oemotståndligt lockbete.

Tillverkas i 3 storlekar, små, medel- och stora, passande för laxöring, lax och gädda.

Hufvudagenter:

PAUL BERGHAUS & C:o, Göteborg.

SKJUT

endast

MED

A.-B. Svenska
LANDS-

Krutfabriernas
KRONA

Rikstelefon 91

Telegrafadr.: Normal

ÖFVERLÄGSET FABRIKAT

ENGELSK HAGELSORTERING

Innehåll:

	Sid.
Livia juncorum Latr. och dess gallbildning. Af <i>Otto Gertz</i>	145
Två märkliga renhorn. Af <i>Erik Bergström</i>	164
Staren häckande i Västerbottens lappmark. Af <i>Erik Bergström</i>	169
Hvalhajen, <i>Rhineodon typus</i> SMITH. Af <i>Einar Lönnberg</i>	172
Ett intressant fossil från Vilhelminafjällen	179
En tertiär krokodil från Kongo	181
Smärre meddelanden: Snatterand häckande i sydligaste Sverige. — En hafsabborre. — Några för Jämtland ovanliga fåglar. — Hasselmusens nordgräns. Fynd af renklöfvar i en mosse. — Försenad äggläggning. — En blåkråka. Gula hallon	183
Litteratur	186

Fauna och Flora

Populär Tidskrift

för

Biologi

Utgiven af

Einar Lönnberg

NY BOK av

PAUL ROSENIUS:

Fågelskyddet i Sverige

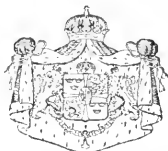
Pris 1 krona

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG, LUND

IDROTTSARTIKLAR JAKT, OCH MÅLSKJUTNINGSVAPEN JAKT, OCH FISKREDSKAP

HÖGSTA KVALITÉER

BILLIGASTE PRISER

AKTIEBOLAGET GEORG A. BASTMAN

H. M. Konungens Hofleverantör

12 KUNGSTRADGÅRDSGATAN • STOCKHOLM

OBS.!

Årgångarna 1906, 1907, 1908, 1909, 1910 af FAUNA och FLORA erhållas till nedsatt pris af kr. 2: 50 pr årgång, 1911 å kr. 5: —. Alla sex årgångarna tillsammans erhållas till ett pris af kr. 15: —. Allt fraktfritt, om beloppet insändes till Almqvist & Wiksells Boktryckeri-Aktiebolag, Uppsala.

Det orientaliska muflonfåret.

(Nytt förvärf till Riksmuseum.)

Af

E. L.

De egentliga fåren i motsats mot getterna indelas numera vanligen i tre släkten. Af dessa skiljer sig lättast manfåret, *Ammotragus*, genom sin långa svans samt frånvaron af ansikts- och klöfkörtlar. Nahurfåret, *Pseudois*, har visserligen klöfkörtlar, men de äro rudimentära, och tårgropar saknas. Detta släkte bildar på sätt och vis en öfvergång till getterna genom sin släktskap med den kaukasiska släthornade *Capra cylindricornis*. De äkta fåren af släktet *Ovis* i inskränkt mening ha både ansiktskörtlar, liggande i de så kallade tårgroparna på skallen, och klöfkörtlar. Detta släkte är utbreddt öfver norra halfklotet både i Gamla och Nya världen särskildt i bergstrakter i det tempererade området. På grund af att utbredningen är bunden till vissa lokaler isolerade från andra, ha ett stort antal geografiska raser utbildats, men dessa kunna sammanföras under sex hufvudarter. Af dessa träffas tvenne inom Europas gränser. Dessa äro det egentliga muflonfåret, *Ovis musimon*, på Korsika och Sardinien samt det orientaliska, *O. orientalis*, på Cypern och med andra raser genom Mindre Asien och inåt Persien. Muflonfåret är ganska litet. Baggarnes höjd öfver bogarna är vanligen högst 67,5 cm. Till färgen är det som bekant ganska mörkt rödbrunt eller svartbrunt med en gråhvit sadelfläck och ljus undersida skild från öfversidans bruna färg af ett svart band. Svansen har svart spets, undersidan af halsen och ett streck längs hals-

ryggen svartaktiga. På Korsika ha hondjuren af muflon små korta horn, men på Sardinien lära dylika i regel saknas. Muflonfåret anses åtminstone delvis vara stamform till tamfåret och korsas lätt med detta (jfr nedan). Det hålles äfven i jakt-parker på några ställen i Tyskland, Österrike och Italien.

Det orientaliska muflonfåret, *Ovis orientalis* BRANDT och RATZEBURG, uppträder i flera lokalraser. Den minsta af dessa är hemma på Troodosbergen på Cypern. Denna ras är t. o. m. något mindre än det egentliga muflonfåret, men på det asiatiska fastlandet finnas större former hvilka dock ej äro särdeles väl kända. Den ras, som lefver på Taurusbergen, kallas *O. o. gmelini*. Af denna har Riksmuseum genom friherre ERIK LEIJONHUFVUDS frikostighet nyligen erhållit ett särdeles vackert exemplar, som här är afbildadt. Denna ståtliga bagge är ljust

rödbrun på kroppens öfversida med en mörkare fläck midt på ryggen och därbakom ett tvärgående, hvit-skäckigt band, som utbreder sig till en fläck på sidan af buken. Djurets undersida är vit med ett svartbrunt band i färggränsen mot det rödbruna på kroppssidorna från bogvecket till ljumsken och ett stycke ned på bakbenets framsida. På framhalsens undersida finnes en ganska yfvig, svartaktig man. Hufvudet är gråbrunt, men nospartiet både ofvan och under hakan gråhvitt. Öronens insida är vit. Hela den korta svansen är svartbrun, men rundt om densamma utom i öfre midtlinien finnes en liten vit spegel. På frambenets öfre del är färgen mörk, nästan svartbrun. Fötterna äro hvita till ett stycke öfver handlofven (»knäet») och hället. Höjden öfver bogen är ungefär 78 cm. Hornen äro omkring 70 cm. långa längs yttre kurvan. De gå, som synes på figuren, i en båge uppåt-, utåt-, bakåt och böja sedan inåt med spetsarna. De äro rynkiga af låga, tvärgående åsar och något trekantiga i genomskärning, i det att framsidan är något plattad med en yttre, tämligen markerad vinkel, men den inre mera rundad. Till färgen äro de ganska mörka. Enligt benäget meddelande från friherre LEJONHUVUD är denna muflonbagge från Taurusbergens östra sträckning.

I Riksmuseets samlingar finnes förut ännu en ras af orientalsk muflon representerad, nämligen den som är hemma i norra Persien. Af denna har nämligen regementsintendenten ROLAND NICOLIN öfverlämnat ett skinn och en skalle. Till den allmänna teckningen är detta skinn lika med Taurus-baggens, men mycket blekare. Kroppsfärgen är nästan grågul med någon dragning i rödbrunt, ungefär sandfärg. Den mörka fläcken midt på ryggen är liten och föga utpräglad. Det hvit-skäckiga tvärbandet bakom den uppträder mindre skarpt liksom andra tecken. Så t. ex. är det mörka bandet i färggränsen mellan den hvita buken och kroppssidans färg knappt mer än antyd på en liten sträcka bakom bogvecket. Svansen är ej så mörk som hos muflonfåret från Taurus och ej heller frambenens öfre del. Det hvita på buk och ben är lika som hos muflonbaggen från Taurus, dock är nosens öfversida vit i

mindre utsträckning, men i stället äro öronen mera hvita äfven på halfva utsidan. Största olikheten visa hornen, som äro helt bleka och dessutom gröfre tvärskrynkliga med större och mera utpräglade tväråsar. De äro kortare — hos föreliggande exemplar ej fullt 50 cm. — än hos Taurusrasen och äfven olika till formen. Framsidan är nämligen mera tillplattad, nästan alls icke kupig och på båda sidor är en väl utpräglad nästan rätvinklig kant. Hornets baksida tunnare också ut vida mera i en egg än hos Taurusrasen, och detta markeras än mera däri-
genom, att den inre hornytan delvis är konkav. Muflonfåret från norra Persien, Elburzbergen, har beskrifvits med stöd af blott ett par hufvuden år 1904 och kallades då efter en engelsk sportsman W. ERSKINE, *Ovis [orientalis] erskinei* af den engelske, nyligen aflidne zoologen RICHARD LYDEKKER. Namn ha äfven gifvits åt muflonraser närbesläktade med de nu nämnda, en lefvande i trakten af Urmijön, en i mellersta Persien kring Ispahan samt en i sydöstra Persien i Laristan. *O. o. erskinei* bildar på sätt och vis genom sina framtill plattade och på sidorna skarpt kantiga horn en öfvergång till det strax öster därom på grän-
sen till Turkestan lefvande urial-fåret, *Ovis vignei*. Den sistnämnda arten är dock väpnad med starkare krumböjda horn, som ha sina spetsar riktade framåt på sidorna af hufvudet och något utåtvidna. Detta får från Kopet Dagh anses af den schweiziske zoologen DUERST vara stamform för vissa tamraser af får, som sedan förts västerut till Europa. Detta skulle ha skett så tidigt, att enligt den nämnde forskaren pålbyggnads-
folket i Schweiz skulle ha haft får af dylikt slag. Andra urial-
raser i Tibet och Ladak skulle ha lämnat material till där domesticerade får. Ett faktum är att det går lätt att korsa urial med tamfår. Enligt dessa antaganden, som synas ha ganska starka skäl för sig, skulle tamfårets ursprung vara ganska sammansatt.

Till jämförelse meddelas här några mått af skallen af *O. o. erskinei* och af europeisk muflon.¹

¹ De senare måtten citerade efter MILLER.

	<i>O. o. erskinei</i>	<i>O. o. musimon</i>
Condylbasal längd	231 mm.	210—230 mm.
Bredd öfver okbägarne	109	94—106
Största bredd öfver ögonhålorna	131	116—127
Längd af näsbenen	95	78—91
Största bredden af båda näsbenen tillsammans	35	31 36
Öfverkäkens kindtandsrad	75	63—71
Underkäkens	75,5	65,6—75

Af dessa mått framgår, att det nordpersiska muflonfåret är något öfverlågset det sardiniska—korsikanska i storlek, dock ej särdeles mycket.

Det orientaliska muflonfåret håller till på de kala bergssluttningarne, hvarest ingen vegetation lämnar det något skydd. Det är också ett skyggt djur, svårt att komma inom håll och därför rätt sällsynt i museer. Om vintern, då mycket snö hindrar muflonfårens rörelser, säges jakten vara något lättare och det är också mest exemplar i vinterdräkt, såsom den väl utvecklade manen på framhalsen visar, som erhållas.

Några smärre iakttagelser från Tåkern.

Af

E. L.

Denna härliga sjö erbjuder alltid naturforskaren och jägaren tillfällen till nya iakttagelser och rön, ty där lifvet är så sprudlande rikt, visar det ju alltid nya faser för den, som har håg för att studera dem. Då nu tillfälle yppats för mig att få tillbringa några semesterdagar (13—16 augusti) äfven i år vid och på Tåkern, tror jag, att några korta anteckningar därifrån möjligen må intressera äfven andra.

Hvad då först sjöns allmänna utseende angår, var detta i år vida mera tilltalande än i fjol, emedan då till följd af torkan och det olagliga sänkningsförsöket vattentillgången var minimal och gyttjebankarna lågo bara t. o. m. utanför vassen på många ställen. I år återigen torde man kunna säga, att vattenståndet var normalt. Men fjolårets ringa vattentillgång hade nog lämnat spår efter sig. På ett par ställen syntes blott några få gröna vasstrån ibland tät, död fjolårsvass. Men det tager nog upp sig igen, allra helst vassen i öfrigt var frodig. Ännu viktigare och för sjöns flora mycket betydelsefullare är, att vattenpesten, *Elodea canadensis*, synes vara i det närmaste utgången. Den täckte ännu i fjol botten så godt som öfver hela sjön. På grund af det låga vattenståndet under sistliden vinter frös emellertid vattnet ända till botten öfver vida sträckor af sjön. Detta synes ha varit mer än *Elodea* tålt vid, ty nu var den som

sagdt liksom bortblåst. Det är ju ock möjligt, att den ej längre var så lifskraftig som förut, ty denna växt plägar ju efter ett maximum i utveckling efter ett visst antal år aftaga i intensitet. Den finnes dock kvar i ån. *Elodea* hade, då den var som frodigast, alldeles vuxit öfver den *Chara*, som förut täckte botten i ett sammanhängande skikt. Mångenstädes hade *Chara* t. o. m. alldeles kväfts och gått ut, och där låg nu gyttjebottnen klar, sedan äfven *Elodea* forsvunnit. På andra och rätt vida sträckor hade *Chara* åter börjat frodas, så att »mossan», såsom denna alg här kallas i dagligt tal, ånyo satte sin dominerande prägel på bottenfloran och bildade sammanhängande täcken.

Under fjolårets låga vattenstånd och starka värme led fisken mycket. Laken sades ha dött ut, och jag såg då äfven många aborrar döda. Den mera storvuxna fisken tvangs ut till sjöns djupare delar. Detta förhållande hade då där gifvit tillfälle till högeligen gifvande fångster framförallt af aborre och gädda. — Från en enda järnvägsstation sändes för åtskilliga tusen kronor fisk. — Denna fångst hade idkats dels med drag, men hufvudsakligen med »strö» eller ringnät. Utan tvifvel blef härigenom stammen af äldre fisk åtskilligt decimerad, men äfven i sommar syntes det vara riklig tillgång på småfisk och med den rikedom på näring, som Täkern erbjuder, liksom äfven på gynnsamma fortplantningsmöjligheter, lider det intet tvifvel om, att fiskstammen snart ånyo skall vara lika stark som före 1914.

Med afseende på fågellifvet föll det genast i ögonen, att sothönsen i sommar ej förekommo i sådana myriader som under de närmast föregående åren. Dock var det naturligtvis ingen brist på dylika fåglar. I detta sammanhang må äfven omnämnas, att en småfläckig sumphöna tillfälligtvis blef skjuten af en af jaktkamraterna.

Svanarna voro mycket talrika och sågos vissa dagar i flera hundratal ute på klarvattnet. Ruggsvanar hade bl. a. i stort antal sitt tillhåll i vassen omkring Österkullen. Den 12 aug., då jag stakade förbi där, kom en flock på väl ett 50-tal

eller mera ut ur nämnda vass. Sedan jag kommit fram till vasskanten och vek de yttre skymmande stråna åt sidan, syntes dock svan vid svan ännu kvar därinne. Hopen af hvita kroppar gaf anledning till utropet. »Det är ju som att titta in i ett fårhus!» Dessa svanar voro föga rädda. De tycktes tydligen ha reda på, att fridlysningstiden för dem ännu ej utlupit. Å andra sidan visade dessa hopar af värnlösa ruggsvanar samt likaså de föga mer än halfvuxna och ännu blott af gråhvit dun klädda ungarna, att det var i hög grad af nöden, att fridlysningen utsträcktes till 1 sept. Skjutes en svan i Tåkern förvandlas den vanligen till korf, då detta anses vara det lämpligaste sättet att tillgodogöra det ganska grofva köttet. Men nog är det en ganska prosaisk afslutning på tillvaron för en sådan praktig fågel!

Gräsänder var det såsom vanligt godt om, dels ute på klarvattnet, dels också i vassarne inom sådana områden såsom vid Hånger, hvarest jakten skötes och ej för hvarje dag fåglarna oroas genom jakt. Skedänderna syntes måhända något talrikare än vanligt, och jag lyckades äfven förvärfva några dylika i sommardräkt för Riksmuseum. Krickor uppträdde som vanligt på för dem lämpliga platser, men bläsänderna, som för två år sedan öfversomrade i så stort antal, syntes ej alls till i år liksom ej heller i fjol. Brunandantalet föreföll snarare mindre än vanligt åtminstone i trakten af vassarne. Men ute på klarvattnet funnos ju talrika kullar, som vid annalkande fara visade sin utomordentliga färdighet att dyka och, om vattnet krusades af vågor, så godt som spårlöst försvunno. I en gata i vassen sköt min son Sverker en ruggande brunandhona, som jag till följd af den starkt färgade dräkten i första ögonblicket tog för en hane i sommardräkt. Hufvudet var ofvan svart, på sidorna ganska mörkt brunt. Kräftraktens fjädrar svarta med klart roströdbruna kanter. Skulderfjädrar och flankfjädrar ovanligt mycket gråhvitpudrade. Öfvergumpen och öfre stjärttäckare rent svarta. Denna brunand hade ej någon kull. Det är möjligt sålunda, att hon var steril och detta orsaken till de starka färgerna.

Viggen hade märkbart ökat i antal. Flera kullar ungar sågos, och ett par dylika skötos ock för museibehof. Från brunandungarna skilja de sig lätt genom sin bredare näbb, hvita buk och gula iris. Vid dykning tycktes de visa mera af kroppen än brunandungarna och knappast nå dessas mästerskap.

Ett utmärkt intressant förvärf för Riksmuseum var en vacker kniphane i sommardräkt, som min jaktkamrat hr Sven

Kniphane i sommardräkt från Täkern.

Hanström en dag lyckades skjuta och som han vänligen öfverlämnade. Den hade redan fått sina nya vingpennor så pass långt utvecklade, att den först flög en sträcka, men sedan sökte rädda sig genom dykning, hvilket dock slutligen slog fel. Då många af tidskriftens läsare ej torde ha sett en kniphane i sommardräkt, torde en beskrifning af denna ej anses opåkallad. Hufvudet och öfre delen af halsen mycket mörkt bruna, trakten mellan öga och näbb (alltså platsen för praktdräktens hvita fläck!) nästan rent svart; panna, hjässa och örontrakten äfven-

ledes så godt som svart med ett helt svagt grönt skimmer i vissa dagar. Nedre delen af halsen askgrå med en svag skiftning åt brunt. Kräftrakten något mörkare ask- eller snarare skiffergrå, öfverlagd med orent hvitaktiga bräm på fjädrarne. Sidorna ännu något mörkare, men med bredare ljusa bräm. Hela undersidan vit med undantag af trakten på sidorna af anus, som är grå. Rygg och skulderpartier svarta med m. l. m. tydliga ljusa kanter i skuldertrakten, hvars yttre fjädrar bli bredt hvitspetsade och dessutom ofta delvis ha ett hvitt midtstreck; de yttersta helt hvita blott med svarta kanter. Vingar och stjärt som i vinterdräkten, utom att en del handtäckare äro svarta.

Utom den vanliga doppingen hade jag äfven i år tillfälle att få se svarthakedoppingen (*Podiceps auritus*). Det är nu tredje sommaren å rad, som jag iakttagit den ungefär på samma ställe, och jag har redan förut misstänkt, att den häckat där. Nu torde väl detta få anses ganska säkert. Af särskildt intresse var att se, att den ena af paret redan hade fullfärdig vinterdräkt med strupe och framhals hvita, under det att halsen på den andra var rödbrun. Detta urskildes tydligt med hjälp af Zeiss-kikaren, men båda flögo, innan jag kom dem alltför nära.

Tåkern är dock som bekant ej blott ett kärt tillhåll för simfåglar, utan utöfvar tillika en mäktig dragningskraft på allehanda vadare. På mader och betesmarker i sjöns omgifning sökte tofsviporna i stora flockar sin föda eller tumlade oroligt om i luften. Unga spofvar på flyttning syntes då och då, mestadels enstaka draga mot söder. Vid en plats, som är känd under namnet Kråkröset, är en idealisk vadarestrand. En fuktig, af betande kreatur delvis söndertrampad gräsmark sträcker sig ned till det grunda vattnet, där på en sträcka ingen vass eller säf växer, och på båda sidor om denna finnas kärr och mader. I dessa senare var det ganska godt om enkelbeckasiner. Vid den kala stranden syntes nästan alltid kärrsnäppor, *Tringa alpina*, både äldre svartmagade och yngre fåglar. Alla våra *Totanus*-arter voro representerade. Skogssnäppan (*T. ochropus*) mest vid vattenhål i kärrmarken, de andra

oftare vid sjöstranden. Grönbenan (*T. glarcola*) var talrikast. De oroliga gluttsnäpporna förekommo likväl också i ganska stor mängd, stundom enstaka, men ofta äfven i sällskap med andra arter såsom brushanar och kärrsnäppor. Deras hvita ryggar och gump lysa så prydligt, da de med ett ty ty ty taga till vingarna. Blott en svartsnäppa (*T. fuscus*) hade jag tillfälle att se under de korta stunder jag uppehöll mig vid denna strand, men rödbenor kommo och slogo till ett par gånger. Brushanar kommo både i små flockar och enstaka. Af mindre strandpiparen (*Aegialitis dubia*) sågos några ungfåglar, och en ännu svartmagad kustpipare (*Squatarola squatarola*) gjorde äfven en stund halt på denna lockande plats. Detta är af ett visst intresse, då ju de gamla fåglarna af denna art mestadels hålla sig längs kusterna under flyttningen. Om härtill lägges, att äfven en drillsnäppa sågs flyga längs vattnet, så var det ju en afsevärd procent af våra vadarearter, som visade sig vid de båda korta besöken vid »Kråkröset». Sannolikt fanns nog ytterligare någon *Tringa*-art, men då detta ej med visshet konstaterades, må det förbigås. Att äfven faror lura på småvadarna under deras Tåkernbesök visades af en energisk jakt, som en lärkfalk anställde på en liten *Tringa*. Hon tog emellertid höjden, och hans försök misslyckades gång på gång. Till slut hann först snäppan en sådan höjd, att hon försvann ur min åsyn, och snart därefter falken. Jag fick sålunda ej tillfälle att se dramats upplösning. Af öfriga roffåglar syntes ganska många sparflökar. Den bruna kärrhöken jagade i säfruggarna, en fiskgjuse flög med tunga vingslag spanande efter gäddor och på en gårdsgårdsstör vid stranden satt en vrak.

Skrattmåsar och tärnor voro synnerligen talrika, ehuru man nästan skulle vänta, att de senare redan skulle ha dragit i väg till sydligare luftstreck. Äfven fiskmåsar voro vanliga, och en oerhörd mängd af svalor, däribland backsvalor kanske mest talrika, flögo öfver vattnet. I synnerhet en dag, då det var blåsigt och ruggigt väder, höllo de sig tätt öfver vattenytan, så att man af dem alldeles förbryllades, då man var på spaning efter dykande fåglars uppstickande hufvuden.

Den högnordiska gråsiskans (*Acanthis Hornemannii* HOLB.) förekomst på Spetsbergen.

Af

A. G. Nathorst.

KOLTHOFFS »Bidrag till kännedomen om Norra Polartrakternas däggdjur och fåglar» (K. Vet. Akad. Handl. 36: 9) anföres (s. 97) gråsiskan — såväl *A. linaria* som *A. Hornemannii* — i listan på de »fåglar, som blifvit upptagna såsom funna på Spetsbergen, utan att man har säkra bevis på fyndens riktighet, och som därför böra utslutas ur Spetsbergens fauna». KOLTHOFF hänvisar därvid till SCORESBYS bekanta uppgifter (se nedan), som af honom liksom af öfriga ornitologer antagas bero på en förväxling med unga exemplar af snösparfven.

KOLTHOFF hade emellertid härvid förbisett, att ett exemplar af den högnordiska gråsiskan 1873 blifvit af EATON hemfördt från Wijde Bay. Detta fynd anföres däremot af O. LE ROI i A. KOENIGS präktiga arbete öfver Spetsbergens fågelfauna (Avifauna spitzbergensis. Bonn 1911). LE ROI har emellertid icke beaktat, att det EATON'ska exemplaret bilfvit afbildadt af DRESSER, och det är denna omständighet, som föranledt mig att meddela dessa rader. På samma gång torde en kort historik af hela frågan för Fauna och Floras läsare hafva sitt intresse.

SCORESBY omnämner gråsiskan på två ställen i sitt berömda arbete »An account of the arctic regions». På första stället (vol. 1, p. 131) uppräknar han de fåglar, som observerades under ett besök på land i närheten af Kingsbay den 23 juli 1818. Dessa äro vanliga arter, bland hvilka dock äfven figurerar »crimson-headed sparrow (*Fringilla flammea*)», hvaremot snösparfven icke omnämnes, en fingervisning att det med all sannolikhet varit just denna på Spetsbergen allmänna fågel, som SCORESBY sett. Vid ifrågavarande årstid äro snösparfvens ungar i regel redan utflugna.

När SCORESBY sedermera lämnar en förteckning öfver de vid och på Spetsbergen förekommande fåglarna, omnämnes gråsiskan återigen (p. 537) sålunda:

»*Fringilla linaria*. Lesser Redpole. — On our approach to Spitzbergen, several of this species alighted on different parts of the ship, and were so wearied apparently with being on the wing, though our distance from the land was not above ten miles, that they allowed themselves to be taken alive». Beklagligt nog får man ej veta något om år eller årstid, när detta inträffade. Om det skett under SCORESBYS första resa, är det ju mycket möjligt, att det var fråga om hans första bekantskap med snösparfven, som han då tog för gråsiskor. Och sedan har kanske anteckningen härom nedskrifvits i oförändradt skick. Det är mycket vanligt, att snösparfvar vid flyttningstiden slå ned på fartyg mellan Spetsbergen och Norge. När vi återvände i början af september 1882 från Spetsbergen, hände det t. ex. den 13, att två af de på vårt lilla fartyg nedslagna snösparfvarne voro så utmattade, att de omedelbart stucko hufvudet under vingen och somnade, hvarefter de utan vidare kunde tagas med händerna.

Alla zoologer, som sysselsatt sig med Spetsbergens fågel-fauna (SUNDEVALL, TÖRELL, QUENNERSTEDT, MALMGREN, NEWTON) voro därom ense, att SCORESBYS uppgifter hänförde sig till snösparfvar och icke till gråsiskor, ehuru saken naturligtvis icke numera låter sig med full säkerhet afgöra. Sedan kom emellertid EATONS fynd 1873. Hans uppsats (The Zoologist,

vol. 31 och 32, 1873 och 1874) har titeln »Notes on the Fauna of Spitsbergen», men den gråsiska, som han första gången iakttog, kan icke räknas såsom hörande till detta område, utan till östra Grönlands. Det hände nämligen den 27 maj, att »a male redpoll alighted on the ship when we were in lat. 75° 13' N., 2° 30' W.» Att det här var fråga om ett på flyttning till Nordostgrönland, där ju fågeln normalt förekommer, befintligt exemplar, kan på grund af ställets läge ej vara det minsta tvifvel underkastadt.

Huru EATON sedermera i Wijde Bay, som från Spitsbergens nordkant skjuter djupt in i landet, iakttog ett exemplar af den högnordiska gråsiskan, må anföras med hans egna ord. Han hade tillsammans med en Mr. KIDD begifvit sig in på östra sidan af Wijde Bay för att söka efter ripor och renar. »On my way I heard a redpoll singing, and shouted to him (KIDD) the intelligence. The ptarmigan would wait any length of time, so he made at once for the songster. Presently it flew down from the cliff and alighted in the valley beneath where he very soon shot it and placed it in my hands»... »Apparently redpolls are not uncommon in that part of Wijde Bay. Our men saw five or six on the uplands in the same neighbourhood. They also found a nest upon the ground, containing five eggs, blue spotted with reddish, which were possibly redpoll's, but may have been snow bunting's. As these were hard set they did not bring them to me. The crop of the example shot by KIDD was full of small seeds.»

Den dag ifrågavarande händelser inträffade var enligt EATON den sjätte söndagen efter trefaldighetssöndagen. DRESSER uppgifver den 20 juli 1873.

Uppgiften, att de af manskapet iakttagna fåglarna skulle varit gråsiskor, kan naturligtvis ej utan vidare godtagas såsom säker, utan är det väl möjligt att det, liksom ifråga om äggen, handlat om snösparfvar.

Skinnet af den skjutna fågeln blef hemfördt till England och undersökt af NEWTON, som bestämde detsamma såsom

hörande till den högnordiska gråsiskan (*Acanthis Hornemannii* HOLB.).

Hvad jag här velat fästa uppmärksamheten på är, att det hemförda exemplaret sasom nämnts afbildats af H. E. DRESSER i dennes »History of the birds of Europe (vol. 4, London 1871—81, p. 56, pl. 189, fig. 2). Han säger i texten, att EATON »in 1873 found this bird breeding at Wijde Bay», hvilket väl är för mycket sagdt. »On the plate together with *Linota exilipes* I have figured the adult bird in full breeding-dress obtained in Spitzbergen by Mr. EATON». Exemplaret, en hanne, säges finnas i Cambridge.

LE ROI's framställning af EATONS fynd, dass er und seine Begleiter am 6. Sonntag nach Trinitatis in der Wijde-Bay mehrere Leinlinken gesehen und gehört hätten, von denen ein Exemplar mit kleinen Sämereien im Kropfe geschossen wurde», säger något för mycket. Ty EATON själf såg ju intet annat än det sedermera skjutna exemplaret, och detta var ju också det enda, som hördes. Och när LE ROI med rätta framhåller, att det bleibit höchst fraglich, om de iaktagna äggen härrörde af gråsiska, så kan detta tvifvel helt visst utsträckas äfven till de af manskabet omnämnda fåglarne.

Hvad man med säkerhet vet är följaktligen, att ett enda exemplar af den högnordiska gråsiskan hittills iakttagits på Spetsbergen. Ob die Art 1873 daselbst auch gemistet hat, muss zweifelhaft bleiben (LE ROI). En undersökning af det inre af Wijde Bay med uppmärksamheten särskildt riktad åt denna fågels eventuella förekomst vore emellertid att anbefalla, ty här synes äfven växtligheten vara oväntadt rik. Man får ej glömma, att om unga snösparfvar kunna tagas för gråsiskor, så kunna, omvänt, äfven de senare af lekmän förväxlas med de förra.

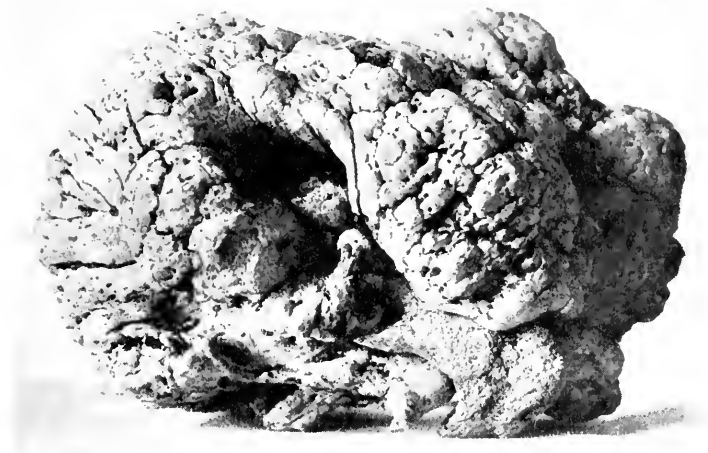
Ett stycke perukhorn af ren.

ill Naturhistoriska Riksmuseum nedsändes i början af oktober i år från Gällivare »ett gammalt fynd högt uppe i fjällen, för att af Eder granskas och få Edert utlåtande hvad det är». Det var en klump af det utseende, som närstående figur visar, ungefär $23\frac{1}{2}$ cm. lång, 16 cm. bred och $14\frac{1}{2}$ cm. hög. Ytans allmänna form synes också bäst på figuren, den var småkullig med strödda små hål och sprickor; i allmänna drag företedde den en viss likhet med ett blomkålshufvud. Föremålet hade tydligen mycket länge varit utsatt för vädrets inverkan, och ytan var delvis bevuxen med lafvar och mossor. På båda sidor finnas dessutom en del djupa intryck af olika form, såsom äfven fotografien visar.

Den begärda »granskningen» gaf genast vid handen, att här förelåg en perukhornsbildning af ren, men hornstycket ifråga hade så länge legat utsatt för yttre åverkan, väder och vind, att själfva det egentliga hornpartiet redan fullständigt vittrat bort och återstoden utgöres af den starkare förkalkade perukbildningen. Denna har i hufvudsak gjutit sig kring vänstra hornets bas samt sträckt sig öfver pannan och hjässan öfver till det högra hornet. Fotografien visar perukhornspartiets vänstra sida. Framåt är till vänster från åskådaren räknadt. I nedre högra hörnet synas rester af det afvittrade hornets basala stångparti. Från denna rest går framåt (d. v. s. till vänster på bilden) en bred och djup ränna med tämligen släta väggar. Denna är en afgjutning, så att säga, af vänstra hornets ögontagg, som legat innesluten häri, men nu alldeles vitt-

rat bort. Ungefär midt på bilden synes i en stor mörk grop en vittrad brottyta. Denna representerar återstoden af is-taggen, hvars basaldef nästan alldeles omslutits af perukhorns-bildningen, men man kan längs en sned springa nedåt till höger följa dess förbindelse med hornets basala stamdel.

Perukhornsbildning kring vänster hornbas af ren, sedd från vänster sida.

På styckets högra sida finnes en bred, fåra utgörande aftryck af högra hornets ögontagg från hornbasen. Undersidan är platt, något konkav där den legat mot pannan.

Denna perukhornsbildning har alltså legat som en tung massa ofvanpå djurets hufvud och orsakat det lidande och besvär förutom det att dess utbildning dragit en mängd kalksalter från andra organ. Sannolikt har i detta fall som i så många andra liknande perukhornsbildningen vållat djurets undergång och död.

Vattensångaren, *Acrocephalus aquaticus*
GMELIN, en för Sveriges fauna ny
fågelart.

Af

Einar Lönnberg.

Den 13 oktober på morgonen träffade fyrmästaren AXEL LINDBERG bland den mängd fåglar, som under natten fallit som dödsoffer vid Pater Nosterfyren, en liten fågel, som han ej kunde erinra sig att ha sett förut. Med berömvärd vakenhet insände han denna fågel till Riksmuseum, där det visade sig vara en värdefull nyhet för vår fauna. Det var nämligen en vattensångare, *Acrocephalus aquaticus* GMELIN. Denna art liknar närmast vår vanliga säfsångare *A. schoenobaenus* därigenom, att hufvudet ofvan och ryggen äro fläckiga, men i motsats mot hvad fallet är hos den sistnämnda sträcker sig fläckigheten hos vattensångaren äfven till öfvergumpen och de öfre stjärttäckarne, som ha skarpt markerade svartaktiga midtfläckar. Öfversidans bottenfärg är i höstdräkten brungul med de nämnda brunsvarta, långsgående midtfläckarna väl framträdande. En annan olikhet mot säfsångaren är, att vattensångaren längs midten af hufvudet har ett brungult band, som är lifligast färgadt framtill på pannan och på sidorna kantas af brunsvarta band, utanför hvilka återigen på hvardera sidan finnes ett ganska bredt gult ögonbrynsband.

Undersidan är ljust rostgul, ljusare nästan hvitaktig på strupen och bukmitten. Stjärtfjädrarna äro spetsiga. Stjärtlängd 48—51 mm. Vinglängd 60 - 66,5 mm.

Om våren är vattensångaren blekare i den då nötta dräkten. I synnerhet är det rostgula eller brungula mer eller mindre försvunnet, så att t. ex. ryggen synes mera olivgrå.

Till sina lefnadsvanor säges vattensångaren likna säfsångaren. Den säges sjunga likt den fastän mindre högljudt och enformigare. Bäst triffes den bland vass och säf i sumpmarker eller vid sakta rinnande vatten bland viden och allehanda kärrväxter, där den med stor skicklighet klättrar och flaxar fram genom den täta vegetationen. Boet lägges i buskar, som äro tätt genomvuxna med gräs och örter, men hänges ej, utan bygges fast bland gräset. Äggen äro 5-6, något mindre än säfsångarens, men mera glänsande.

Vattensångarens utbredning är vidsträckt, men ganska lokal. Den sträcker sig genom en stor del af mellersta och södra Europa från Danmark och Holstein till Spanien och Italien, och den har äfven träffats häckande i Nordafrika i Algier och Tunis. I öster träffas den genom Sydryssland till Ural. På den skandinaviska halfön har man ännu ej iakttagit den, men ett fynd vid Hammershus fyr på Bornholm tyder väl på, att den äfven har nordligare hemvist, ehuru detta ej fastslagits. Det fynd, som nu gjorts vid Pater Noster, är ju ytterligare ett stöd för ett sådant antagande. Det kan väl nämligen ej gärna vara troligt annat än, att den där tillvaratagna fågeln var stadd på flyttning söderut. Den kan således ej gärna ha kommit till Pater Noster annat än från norr, nordost eller öster. Men det är ganska märkligt, att den så sent fanns kvar på en så nordlig breddgrad, ty från Tyskland uppgifves, att den redan omkring den 9-10 augusti plägar vara stadd på flyttning. Sannolikt skola emellertid noggrannare efterforskningar gifva vid handen, att vattensångaren förekommer på lämpliga platser i de södra resp. sydvästra delarna af vårt land. Fyndet ifråga utgör också en tydlig fingervisning om, huru ofullständig kännedomen t. o. m. om vår högre fauna ännu är, och ådagalägger huru mycket som ännu återstår att utforska.

Om sidensvansens vandringar och folktron.

Af

Einar Klefbeck.

»Fauna o. Flora» ha flera gånger förekommit meddelanden angående sidensvansens (*Ampelis garrulus*) förekomst i olika delar af Sverige samt om dess vandringar vintertid. Dessa utsträckas tämligen regelbundet öfver Östersjön till Nordtyskland, men endast sällan händer det, att sidensvansarna komma så långt söderut som till Alperna. Efter Sundevall anför t. ex. J. Maule i »Fauna och Flora» 1914 deras förekomst i Baden, Belgien, Frankrike, England, Italien och t. o. m. Algeriet. Om några sådana vandringar berättar Angelo Chidini i »Bolletino della Società Ticinese di Scienze naturali» och Kathariner i »Naturwissenschaftliche Wochenschrift» (båda 1915). En del af de i dessa uppsatser meddelade uppgifterna torde äfven ha sitt intresse för denna tidskrifts läsare.

Sidensvansens uppträdande betraktas (som prof. Lönnberg efter Newton anger i F. o. F. 1914) i Sydtyskland och Schweiz som ett dåligt tecken, hvilket äfven framgår af namnen »Kreuz-, Sterbe-» och »Pestvogel». I Gesners »Historia animalum» (1555) heter det om sidensvansarna: »cum apparent pestilens aeris mutatio expectatur». Och i Rudolf Heussleins »Vogelbuch» (1600): »So sie aber an einem Ort gefunden, bedeuten sie eine giftige Enderung der Luft. Es komme auch auff ihre Zukunft gewöhnlich ein Pestilenz».

Från Schweiz berättas, att fågeln visat sig före kyrkomötet i Konstanz, lavinolyckan vid Plüß, de böhmiska förföljelserna, trettioåriga kriget etc. Och då den 1866 på nytt infann sig, ansågs detta som ett förebud till pesten, som verkligen strax efter uppträdde i Zürich. Sedan dröjde det — enligt befolkningens åsikt — ända till vintern 1913—14, då sidensvansar iakttogos såväl i Sydtyskland som i Tessin. (Denna vinter förekommo de också talrikast i hela Sverige.) Då så på hösten 1914 världskriget bröt ut, ansågs naturligtvis »der Kriegsvogel», som sidensvansen kallas i Sydtyskland, ha bebådadt detta.

Chidini förklarar uppkomsten af denna folktro på följande sätt. Att den vackra och föga skygga fågeln tilldrar sig uppmärksamheten är helt naturligt. Om nu dess uppträdande sammanfaller med någon viktig händelse, sätter folket de båda företeelserna i samband med hvarandra och minnes länge båda. Om däremot intet särskildt inträffar efter det fåglarna iakttagits, glömmar man det snart. Kathariner säger, att man kan betrakta detta som »ein Schulbeispiel für die Entstehung derartiger Volksmeinungen». Som bevis för sin åsikt anför Chidini, att t. ex. i Tessin sidensvansen förekommit mycket oftare än som vanligen angifvits. Under 1800-talet och 1900-talet förekom den vintrarna 1806—07, 1817—18, 1827—28, 1829—30, 1835—36, 1844—45, 1847—48, 1849—50, 1859—60, 1866—67, 1867—68, 1870—71, 1872—73, 1903—04, 1913—14.

Af stort intresse vore, om några jämförande siffror för Sverige kunde lämnas jämte uppgifter om de klimatiska och näringsförhållandena dessa år för fågelns häckningsområde särskildt i norra Sverige.

Själhunds- och hvalfångstens ställning i subantarktiska Atlanten.¹

Af

Robert Cushman Murphy.

Curator of Mammals, Brooklyn Museum.

jälhunds fångsten vid kusterna af Patagonien, Falklandsöarne samt öarne norr och öster om Kap Horn började under det 18:de seklets tredje fjärdedel. Alexander Dalrymple, som skref år 1771, berättar, att det fanns vid Falklandsöarne en rikedom af »Sjölejon 25 fot långa och 19 till 20 fot i omkrets», och äfvenledes pälsdjurar i »sådant antal, att de på en dag med klubbor dödade 8 eller 900 på en enda liten ö». Strax efter den amerikanska revolutionen utsträckte själfångare från New England och Storbritannien sina fångstfärder ännu längre bort, först till Syd-Georgien 1,200 engelska mil öster om Kap Horn och därefter till Syd-Orkney- och Syd-Shetlandsöarne ett gott stycke bortom den 60:de breddgraden.

Naturforskaren George Forster, som åtföljde James Cook på hans berömda resa mot sydpolen 1775, hade profetiskt skrivit om Syd-Georgiens möjliga exploaterande, ehuru till och med hans fjärrsynta inbillning ej förmådde måla de snabba framsteg, som en äfventyrlig kommersialism skulle komma att göra. »Syd-Georgien», skref Forster, »förutom det att det är obeboeligt land, synes ej äga en enda sak, för hvars skull det skulle

¹ Öfversättning af författarens till tidskriftens förfogande ställda originalmanuskript. Genom en forskningsresa till Syd-Georgien har förf. förvärfvat noggrann kännedom om förhållandena därstädes, hvarigenom hans framställning äger särskildt stort värde.

Red.

tillfälligtvis besökas af europeiska skepp. Själhundar och sjölejon, hvilkas späck räknas som handelsvara, äro mycket talrika på de öde kusterna af Syd-Amerika, Falklandsöarne och Nyårsöarne, hvarest de likaledes kunna erhållas med mycket mindre risk. Om det norra hafvet någonsin skulle rensas från hvalar genom våra årliga fångster, så skulle vi kunna besöka det andra halvklotet, hvarest dessa djur äro talrika, såsom känt är. Likvisst synes det föga behöfligt att gå så långt mot söder som till Syd-Georgien för att söka efter dem, alldenstund portugiserna och nordamerikanarne på senare år dödat mängder af dem vid Amerikas kust, därvid ej gående längre söderut än till Falklandsöarne. Det torde därför synas troligt, att, ehuru Syd-Georgien hädanefter må blifva af betydelse för människosläktet, den tidpunkt för närvarande är så fjärran aflägsen och måhända ej kommer att inträffa, förr än Patagonien och Eldslandet äro bebodda och civiliserade såsom Skottland och Sverige.» Forsters yttrande om möjligheten af, att det norra hafvet skulle komma att »rensas från hvalar», visar åtminstone, att han ej hyste någon bedräglig föreställning om det »outtömliga».

Knappt ett kvarts sekel efter Forsters besök hade själfångsten vid Syd-Georgien nått sin högsta höjd. Och år 1800 tog kapten Edmund Fanning på »Aspasia» från New York, ett af aderton segelfartyg vid denna ö, säsongens pridfångst, bestående af 57,000 pälssjälskinn. Detta rekord uppnåddes aldrig mera, ehuru fångsten tydligen fortsatte, ty när den ryske forskaren Bellingshausen seglade utefter den stormiga och ej kartlagda sydkusten af ön i december 1819, träffade han två engelska tremastare i en af fjordarne. Dessa skepp hade redan varit där fyra månader eller under den södra vintern och gjort inkomstbringande affärer. Men när James Weddell mindre än fem år senare kom till Syd-Georgien, fann han, att själhundar af alla slag hade blifvit »nästan utrotade». Wedells berättelse innehåller många historiska upplysningar och följande del däraf är väl värd att citera: »[Cook's] officiella rapport om ön Syd-Georgien, i hvilken han berättar om de stora mängderna af

sjöelefanter (af honom kallade »sjölejon») och pälssjälur, som funnos på stränderna, förmådde åtskilliga företagsamma köpmän att utrusta skepp för att fånga dessa: elefanterna för oljans skull och själarna för skinnens skull. Dessa djur äro nu nästan utrotade; men jag har underrättats från trovärdigt håll, att alltsedan det år, då de som bekant voro så talrika, ej mindre än 20,000 tons af sjöelefantolja skaffats för Londonmarknaden. En mängd af pälssjälur medfördes vanligen jämte oljelasten; men fordom kände pälshandlarne i England ej till metoden att bereda dem, hvarför de voro af så litet värde, att de nästan försummades. Samtidigt förde emellertid amerikanarne från Georgien hela skeppslaster af dessa skinn till Kina, hvarest de ofta erhöilo ett pris af från 5 till 6 dollars stycket. Det är allmänt känt, att engelsmännen ej åtnjöto samma privilegium, hvarigenom amerikanarne helt och hållet togo från dem denna värdefulla handelsvara. Antalet af skinn, som förts från Georgien af oss själfva och utlänningar, kan ej skattas lägre än till 1,200,000 stycken».

Rörande själur vid Syd-Shetlandsöarne, hvarest Weddells båda besättningar under samma resa slog ihjäl »inmot 2,000» sjöelefanter, skriver denne skarpsinnige sjöman med en ekonomisk läggning, värdig en senare tidsålder: »Den mängd af själur, som tagits vid dessa öar af skepp från olika håll under åren 1821 och 1822, kan skattas till 320,000 och mängden af sjöelefantolja till 940 tons. Detta värdefulla djur, pälssjälur, skulle genom en lag liknande den, som lägger band på fiskarena med afseende på maskorna i deras nät, kunna hafva sparats till att gifva årligen 100,000 pälsar för många kommande år. Detta kunde ha skett genom att ej döda mödrarna, förr än ungarne ha förmågan att ge sig i vattnet, och äfven då blott dem, som syntes vara gamla, tillika med en viss proportion af handjuren, därigenom minskande deras antal endast i långsam progression».¹

¹ Pälssjälur på Syd-Shetlandsöarne äro nu för länge sedan utrotade. Det sannolikt sista enstaka exemplaret tillvaratogs af kapten C. A. Larsen och finnes nu uppstoppadt i Naturhistoriska Riksmuseet.

Sedan år 1825 har pälssjäl fångsten i Syd-Atlanten såsom affär varit stadd i attagande. I den mån som bytet blef sparsammare, lämnade de stolta flottorna af den gamla tiden plats åt enstaka snokande skonare, som tjuffångade på pälssjälarnes kolonier på Falklandsöarne eller höstade in en mager skörd af några få säsongers återväxt på Syd-Georgien. Man anser, att pälssjälarnes, praktiskt taget, utrotades på sistnämnda ö omkring år 1874, men ett rykte måler, att en New Bedford-skuta gjorde en liten olaglig fångst där år 1907. Omkring midten af februari 1915 upptäckte några norska hvalfångare en enstaka pälssjäl på stranden nära östra ändan af Syd-Georgien. Denna vilsekomna veteran blef skyndsamligen slagen i skallen och så slutar sagan.

Sjöelefanternas historia är ej så olika pälssjälarnes. Arten utrotades undan för undan på sydamerikanska kusten, Falklandsöarne, Tristan da Cunha, Syd-Orkneyöarne samt Syd-Shetlandsöarne.¹

Vid Syd-Georgien dref ett ihärdigt dödande arten så nära gränsen af komplett utrotning, att år 1885 besättningen på en Connecticutskonare under tio veckor af sjöelefanternas parningstid (sept.—jan.) ej var i stånd att finna mera än *två* djur. Redan före detta datum och ända till efter början af det 20:de århundradet hade likväl sätet för trafiken med »elefantolja» öfverflyttats till de mera oberörda öarne i Indiska oceanen, och sålunda fick arten tillfälle att ännu en gång återvinna sitt fotfäste på Syd-Georgien. Under de sista få åren har fångsten där åter börjat upptagas ej blott af tillfälligtvis ditkommande skepp från amerikanska eller andra hamnar, utan också af ett af hvalfångarbolagen på Syd-Georgien, hvilket genom användning af med ånga drifna fartyg och högeligen verksamma metoder gjort väldiga anfall på sjöelefantharne efter parningstidens slut. Så många som 6,000 hanar ha tagits på en sommar! De bofasta hvalfångarne äro åtminstone böjda för att

¹ I augusti 1824 anlände sjöfångaren Dove från Nantucket till Philadelphia med två levande sjöelefanter, de första, som någonsin förts till Förenta Staterna

iakttaga andemeningen af de bestämmelser,¹ som fastställts för skyddandet af djurlifvet. Kaptenerna på de föråldrade segelskutorna från New Bedford å andra sidan betrakta kanhända Syd-Georgien såsom liggande utanför den mänskliga rättsskipningens gränser, och då deras lefnadskostnader äro små, kunna de bestå sig med att besöka ön för en plundringsfärd, som t. o. m. blott inbringar några få hundra tunnor olja. Under åren 1912 och 1913 såg jag massdödande under »förbjuden tid» liksom äfven förgörandet af sannolikt ett tusental honor och ungar af sjöelefant, som det enligt lagen alltid är förbjudet att döda. Såsom ett exempel på vandalism såg jag många af de ståtliga, men hastigt försvinnande kungspingvinerna på denna ö ihjälslås, för att deras guldkragade skinn skulle användas till skor åt New Bedfordsjälångare.

Vid fångsten af sjöelefanterna planlägga »jägarna», huru de skola drifva djuren så nära intill vattnet, som kan ske utan risk, för att de skola undkomma. Därefter klubbas de, stickas med lans eller skjutas eller alla tre sätten om erforderligt. Ibland kunna de skrämmas att vältra sig mot hafvet med småsten, som skramlas i en plåthink. Om de likväl visa sig för slöa eller motsträfviga, blifva de ofta behandlade med den mest upprörande brutalitet. Allting synes vara tillåtet, som kan drifva dem mot stranden och sålunda lindra besväret med att bära späcket. Jag har sett gamla hanar stuckna och slagna, till dess att ögongloberna spruckit, under själfångarnes ansträngningar att skingra en tätt hopad flock [»pod»].

Den gamla amerikanska metoden att taga vara på späcket är ödslande i alla afseenden. Sedan den dräpta »elefanten» fått blöda ut fullständigt, sprättas huden upp längsefter ryggen och därefter tvärsöfver på flera ställen från ryggsnittet till marken. Hudflikarne flås af härnäst, och den återstående beklädnaden af tjockt, vitt späck skäres loss från den underliggande muskulaturen och styckas i fyrkantiga flak. Djuret vältras sedan rundt och samma sak upprepas på buksidan.

¹ Huru dessa tillkommit synes af meddelande i denna tidskrift för år 1910 sid. 112—117.

Sålunda förloras till att börja med huden och en betydande mängd af späck, som hänger fast vid den.

Späckflaken släpas till vattenkanten för att bindas med korta rep kallade »flottändar» [»raft-tails»]. De bogseras så till det förankrade skeppet, hvarest hvarje »flottände» fastgöres vid en kabel, som sträcker sig från för till akter. Späcket får nu ligga i blöt i fyrtioåtta timmar, till dess att praktiskt taget de röda blodkropparna tvättats ur. Under denna blötningsprocess förloras en viss del af oljan, och än mera, flockar af glupska »kapdufvor» (*Daption*) och andra allestädes närvarande sjöfåglar äta af det flytande fettets under ett obeskrifligt oväsen både dag och natt. Sedan späcket halats ombord, skäres det i smala strimlor, som kallas »horse pieces», och hackas elteråt. Hackandet [mincing] skiljer sig från samma process vid kaskelotfångsten endast däri, att fettets skäres mycket fint med handknifvar. I detta stadium inträffar ånyo en förlust af olja, i synnerhet om temperaturen råkar till att vara ett stycke öfver fryspunkten. Slutligen blir det hackade späcket utkokadt [tried out] i de vanliga däckskokpannorna [try-works] af gammaldags hvalfångartyp. Det blir så lite återstod eller skräp vid urkokning af sjöelefantspäck, att själfångarne vid Heard Island under förra århundradet beräknade »ett fat olja af ett fat späck».

Den metod, som användes af de norska hvalfångarne vid Syd-Georgien, är mera ekonomisk, så tillvida som styckena af sjöelefantspäck få sitta kvar vid huden och lastas i ångarens lastrum, hvarefter hela laddningen — hud, späck, blod, smuts, alltsammans — vräkes i de med ånga drifna kokapparaterna vid hvalfångarstationen och reduceras till olja och grums.

En undersökning rörande själ- och hvalfångst vid Syd-Georgien, som igångsattes af britiska regeringen år 1913, slutade beklagligtvis därmed, att den naturforskare, som fått detta uppdrag, major Barrett-Hamilton, dog. För underrättelse rörande sjöelefanternas nuvarande tillstånd har jag att tacka min vän J. Inness Wilson Esq., som i egenskap af ämbetsman på Syd-Georgien ända till nyligen bodde vid Cumberland Bay. Mr.

Wilson skriver: dateradt 24 febr. 1914. »Det är ej blott min egen personliga åsikt, utan äfven den allmänna meningen här, särskildt hos sådana personer, som ha besökt olika delar af besittningen strax före eller midt under parningstiden eller den förbjudna tiden, såsom lagen stadgar — 1 okt. till 31 dec. — att bevarandet af sjöelefanterna under nuvarande bestämmelser ej hotas af någon fara. Det kanske också intresserar Eder att få veta, att förra året — 1913 — sjöelefanterna rapporterades vara talrikare, än man någonsin förut iakttagit. Endast ett bolag tillåtes nu att fånga själ med en årlig licens, som begränsar antalet själar [= sjöelefanter], som få tagas. Kolonierna [»rookeries«], som besiktigades under sistlidna förbjudna tid, syntes vara i ett blomstrande tillstånd.» Jag anför detta optimistiska uttalande för att vara fullt rättvis mot en man, som lefvat på platsen och haft förstklassiga tillfällen till iakttagelser, och det oaktadt kan jag ej låta bli att anse, att det faktum, som jag ontalat i en nyss utkommen afhandling¹, nämligen att under år 1913 många sjöelefanthonor befunnos vara obefruktade efter utgången af parningstidens höjdpunkt, är på ett ominöst sätt betecknande. Under 1914—1915 togos 17,000 tunnor sjöelefantolja från Syd-Georgien inom femton månader.² De tunnor, som brukas af de norska tranfångstmännen, ha en rymd af femtio gallons. [= 227,15 liter, om engelska gallons; 189,25 liter om amerikanska gallons. *Red.*]

Med hänsyn till hvalfångst äro nu öarne i den amerikanska kvadranten af det subantarktiska området, Syd-Shetland, Syd-Orkney, Syd-Georgien och jämväl Falklandsöarne, säte för de största fångster på jorden. För länge sedan ontalade Sir James Clark Ross den öfverflödande mängden af räthvalar i vattenområdena långt ner i söder, och ehuru räthvalar senare ej funnits i stort antal, hafva de talrika knölhvalarne (*Megaptera*) och flera arter fenhvalar blifvit byte åt hvalfångarne, som drifva sitt yrke på det mest utödande sätt. Sedan början af

¹ Bull. Amer. Mus. Nat. Hist., Vol XXXIII, 1914, p. 65.

² Siffrorna äro lämnade af Mr. José G. Correia, förut vid Compania Argentina de Pesca.

detta århundrade ha ej mindre än sju hvalfångarebolag med ångfartyg och med hemortsrätt i Norge, England, Skottland och Argentina förskaffat sig rättigheter vid Syd-Georgien och ha där stationer i land eller »flytande faktorier» eller båda delarna. Här drifves fångsten året rundt med tjugoen ångare i verksamhet. Tre ångare hörande till andra bolag jaga från Falklandsöarne, sex från Syd-Orkneyöarne, trettiotvå från Syd-Shetlandsöarne och kusten af Graham land. På de sydligare fångstplatserna, särskildt Syd-Orkneyöarne, är fångstsäsongen naturligen begränsad till sommarmånaderna. Totalmängden af hvalar, som årligen fångats vid de subantarktiska öarne, ökades från 183 år 1906 till 12,635 år 1911. För närvarande har kriget i Europa praktiskt taget desorganiserat hela hvalindustrien.

Den korta historien om uppkomsten af den norska hvalfångsten är i sanning en historia om företagsamhet och härdighet. Ej förr än fångstmän från Holland, Amerika och Storbritannien under tvåhundra år idkat sitt yrke att fånga kaskeloter och räthvalar ute i öppna hafvet vaknade norrmännen till insikt om de möjligheter, som erbjödos dem. Men när de väl kommit med, öfverträffade de alla i sina operationers omfattning, och genom att uppfinna medel för fångst af de olika fenhvalarna funno de en skörd, som ännu var orörd af deras föregångare. När Bayard Taylor reste i Norge år 1857, skref han, att längs den dystert kala och ödsliga kusten mellan Alten och Hammerfest »hvalar funnos i stort öfverflöd, stundom sågo vi ett dussin blåsa på en gång. De tillhörde knölhvalarten och voro endast af medelmåttig storlek, dock skulle fångsten utan tvifvel betala sig väl, om infödingarna hade företagsamhet nog att taga itu därmed. Jag tror likvisst, att det ej alls förekommer någon hvalfångst längs hela norska kusten».

År 1865, endast några få år efter publicerandet af Taylors föga smickrande anmärkningar, hade kapten Sven Foyen från Norge genom många och upprepade försök och experiment fullbordat en explosiv harpun, planerad att skjutas från en på en svifvel svängbar kanon, liksom äfven andra apparater, som

upptagits af den moderna med ångfartyg drifna hvalfångsten. Inom ett år var knölhvalsfångsten börjad, och kapten Foyt skapade sig en förmögenhet. År 1885 hade norrmännen mer än trettio ångare upptagna i dylika affärer utanför Finnmarks-kusten och fångade tolf- eller trettonhundra hvalar årligen. Senare utsträcktes fångsten till Hebriderna, Shetland, Färöarna, och Island, och därpå af norrmännen eller deras efterhärmare öfver hafvet till New Foundland, västkusten af Amerika, Syd-Afrika, Japan och Mandschuriet. I kommersiellt hänseende hade uppväxten af hvalfångsten vid kusterna varit underbar, men under det att den gjort några få män rika, hade den haft till följd ett hänsynslöst utrotande af hvalarne. Längs de flesta af jordens bebodda kuster hafva hvalfångarne slaktat gåsen, som värpte guldägget, och endast internationellt bevarande kan begränsa och reglera industrien, så att den någon gång i framtiden må lämna en förnuftig och ständig inkomst.

Den subantarktiska hvalfångsten representerar sista kapitlet af denna historia af okontrollerad förstörelse. År 1892 iakttog kapten C. A. Larsen förande norska själfångaren Jason den stora mängden af fenhvalar i den fjärran södern. Efter ett andra besök i dessa trakter tio år senare såsom kapten på Nordenskjölds »Antarctic» organiserade han i Buenos Aires bolaget »Compania Argentina de Pesca», och i december 1904 ordningställde han på Syd-Georgien vid Cumberland Bay den första af de södra hvalfångarestationerna. Så började den största hvalfångareaffär, som någonsin funnits.

På Syd-Georgiens bankar är rikedomen af hvalar till och med efter 10 års förföljelse helt enkelt förvånansvärd, men då jag sett elfva ångare arbetande nästan inom hörhåll från hvarandra och alldenstund dubbla detta antal ofta komma in i hamnarna med från två till tio hvalar hvar, kunna de olika arterna knappast hålla ut under många säsonger till. De nyaste fartygen äro försedda med den diaboliska uppfinningen eller inrättningen af två harpulkanoner hvar, en på hvardera sidan af bogen, så att skyttarne kunna draga fördel af knölhvalens vana att stanna vid sidan af en träffad kamrat.

Den totala årsproduktionen af alla de subantarktiska stationerna, Falklandsöarne medräknade, är enligt T. E. Salveson¹ omkring 430,000 tunnor olja — mer än halfva världspoduktionen — och 8,375 tons af guano, hvilka båda varors bruttovärde är öfver sex och en half million dollars. Industrien gifver arbete åt omkring 3,500 män, med inräkning af besättningarna på fångst- och transportfartygen samt arbetarne vid faktorierna.

Engelska regeringen har sent omsider infört följande bestämmelser i syfte att verka bevarande, men åtskilliga af dessa hänföra sig olyckligtvis blott till de bolag, som helt nyligen erhållit licenser: 1) begränsning af antalet af ångare till två per bolag; 2) exporttull på olja; 3) skydd åt bonhvalar, när de åtföljas af ungar; 4) tvång att tillgodogöra hela kadavret, d. v. s. tillverkning af »hvalmjöl» och guano såväl som af olja; etc. Det är likvisst tydligt, att gränsen för slaktandet af de mest värdefulla djur i världen kommer att nås först, när hvalantalet sjunkit ned under minimivinstens ståndpunkt. »Detta rysliga spöke 'utrotning', som alltid smyger efter i upptäckarens fjät» [»That ugly spook 'Extermination' which always sneaks at the discoverer's heels»] för att citera professor Einar Lönnberg, har rasat i fjärran södern under nästan halftannat århundrade, och det är snarare märkvärdigt under sådana förhållanden, att där ännu finnes något fält för naturskyddarens nitälskan.

Ett par slutord om subantarktisk hvalfångst, daterade 5 juni 1914, finnas i ett bref från kapten H. G. Melsom till Mr. R. C. Andrews vid American Museum of Natural History. Jag citerar med Mr. Andrews' benägna tillstånd: »Med afseende på hvalfångsten — vi ha haft en dålig säsong vid [Syd-]Orkneyöarne — — — — sista året var det bokstafligen tjoekt med dem, och detta år helt få.»

¹ Salveson: Whalefisheries of the Falkland Islands and Dependencies. Scotia-Reports, Vol. IV, 1914 pp 475—486, 10 plates. En värdefull afhandling, hvilken jag har att tacka för underrättelser i åtskilliga saker inom ämnet för denna artikel.

»Jag själf har fått 130 och min andra båt 85—7,450 tunnor olja à 170 kilo» under en säsong af två och en half månader.

»På [Syd-]Shetlandsöarne ha de haft god tur. 18,000 till 22,000 [tunnor] hvar och en», under en säsong på fem månader.

»Vid [Syd-]Orkneyöarne mycket få hvalar, vid [Syd-]Georgien också få, och rundt Falklandsöarne godt om hela tiden, så att bolaget, som arbetade där, ej hade något kvar att stufva in oljan i».

»Under de senare åren har livalfångsten gått med förlust där» [Falklandsöarne].

Brooklyn, New York den 1 okt. 1915.

Förteckning öfver Svensk Litteratur rörande ryggradsdjuren.

För åren 1911 och 1912.

Sammanställd

af

Fr. E. Åhlander.

Anmärkingar och kompletterande uppgifter mottagas med tacksamhet under adress: Vetenskapsakademien.

ANDERSSON, Alfred, Kaninskötsel. — Bonniers Månadsh., Sthlm, Årg. 6, 1912, s. 327—340, 19 textfig.

ANDERSSON, L. G., Hutiarättan. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 6, 1911, s. 180—282, 1 textfig.

—, Några svenska forsknings-resor från föregående tider. — Ibid., s. 101—115.

—, Några svenska forsknings-resor från föregående tider. 2. Peter Forskäl. — Ibid., s. 201—219, 2 textfig.

—, Några svenska forsknings-resor från föregående tider. 3. En Resa Til Norra America på Kongl. Svenska Wetenskaps Akademiens befallning och Publici kostnad, Förrättad af Pehr Kalm. — Ibid., Årg. 7, 1912, s. 49—63, 161—187.

ARDELL, Ernst, Förekomst af hasselmus i Skåne. — Ibid., Årg. 6, 1911, s. 46—47.

A., N. G., Några råd för jägaren-naturaliesamlaren. — Dalarnes Jaktvårdsför. Medd., Falun, 1912, s. 57.

BEHM, Alarik, Några zoologiska iakttagelser i Jämtland hösten 1912. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 7, 1912, s. 278—281.

BERG, Bengt, De circumpolära fåglarna och lemmelvandringarna. — Ibid., s. 25—29; svar af Gustaf Kihlén, s. 29—32.

BERGSTEIN, P., Bör björnen fridlysd inom vårt land? — Från Skog och Sjö, Uppsala, Årg. 4, 1911, s. 200.

BERGSTROM, Erik, En iakttagelse öfver renens knäppning. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 6, 1911, s. 83—87.

—, Några ord om renen och renskötseln i våra nordligaste lappmarkssocknar. — Ibid., s. 1—10, 10 textfig.

- BILLBERG, C., Om hermafroditism hos människan. — Populär Naturv. Revy, Arg. 2, 1912, s. 258—265.
- BIRGER, Selim, Naturskydds-rörelsen i Sverige. — Sthlm, Sv. Turistför. Arsskr., 1912, s. 129—145, 15 textfig.
- BROLIN, E., Svinen i hvardagslag. — Djurvännernas Tidn., Sthlm, Arg. 22, 1911, s. 90—91, 100—101, 2 textfig.
- BACKGREN, Karl, Gamla anteckningar om djur och växter i Lerbäckes socken i Nerike. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 6, 1911, s. 116—124.
- Bifvern. Ett märkligt djur. — Skogvaktaren, Gefle, Årg. 22, 1912, s. 129—131.
- CARLSSON, Albertina, Über Cryptoprocta ferox. — Zool. Jahrb., Jena, Abt. Syst., Bd. 30, 1911, s. 419—470, 3 Tafl.
- DARBISHIRE, A. D., Rasförädling och mendelism. Bemyndigad översättning av O. Rosenberg. — Sthlm 1912. S:o. 242 s., 32 tafl., 27 textfig.
- EKMAN, Sven, Faunistiska notiser från sydsvenska höglandet. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 40, 1911, s. 369—371.
- Ekorren som skadedjur i trädgårdar. — Trädgården. Sthlm, Arg. 6, 1911, s. 267—268.
- Expeditionen, Mjöbergska, till Västaustralien. — Populär Naturv. Revy, Sthlm, Arg. 1, 1911, s. 109—200.
- E. A., Till igelkottens meriter. — Landtmannabl., Sthlm, 1911, No 27, s. 220.
- Faunan, Något om den halländska. [Undert. — d]. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 50, 1912, s. 116—117.
- FLACH, S., Igelkott i rörelse under vintern. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 6, 1911, s. 48.
- FÖRSBERG, E., Om räfvens skadlighet för vildnaden. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Arg. 4, 1911, s. 120—121.
- Fridlysning af vildren och björn i Finland. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 141.
- FUNKQUIST, Herman, Zur Morphogenie und Histogenese des Pinealorgans bei den Vögeln und Säugetieren. — Anat. Anz., Jena, Bd. 42, 1912, s. 111—123, 15 textfig.
- Gemsjagt. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 40, 1911, s. 337—339, 1 tafla.
- GRAN, H. H., Mendelismen, dens teoretiske og praktiske betydning. — Nord. Tidskr., Sthlm, 1912, s. 173—186.
- GREVENKOP CASTENSKIÖLD, U., Litet om lejonjagt i Patagonien. [Ur Dansk Jagttidende]. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 50, 1912, s. 379—384.
- GREVILLIUS, A. Y., Ein Thysanopteroecidium auf Vicia cracca. — Marcellia, Avellino, Vol. 8, 1909, s. 37—45, 4 textfig.
- , Notizen über Thysanopteroecidien auf Stellaria media Cyr., S. graminea L. und Polygonum convolvulus. — Ibid., Vol. 9, 1910, s. 161—167, 11 textfig.
- Gräfsvin, Ett. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Arg. 5, 1912, s. 295. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 300.

- GUSTAFSSON, W., Harens läte. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 49, 1911, s. 269.
- GYLDENS-TOLPE, Nils, Svenska zoologiska expeditionen till Siam 1911—1912. — Ymer, Sthlm, Arg. 32, 1912, s. 392—394.
- HASSELGREN, Henrik, Ett bidrag till frågan om våra äldsta hästraser. — Sv. Veterinärtidskr., Sthlm., Arg. 16, 1911, s. 158—160.
- , Från vårt lands djur- och växtvärld. Samt några bilder från djurvärlden samlade af Carl Kastman. — Sthlm 1911. 8:o. 110 s. (Svenskt Folkbibliotek, 5:4).
- , Något om den forntida faunan inom Konga och Kinnevalds härader — sökt i ortsnamn. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 40, 1911, s. 241—243.
- HERMANSSON, K., se: Ribbing, L., Hermansson, K.
- HERMELIN, E. M., Några hornfynd i Östergötland. — Östergötlands läns Jagtvårdsför. Arsskr., Linkpg, 1912, s. 52.
- Husråttan, Bruna. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 6, 1911, s. 236.
- [HOGDAHL, Thor], Det nya jaktlagförslagets skadliga djur. — Sveriges Natur, Sthlm, 1911, s. 138—139.
- H—n, H. C., Fynd af ett mardbo. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 50, 1912, s. 260—261.
- JANSSON, John, Om ärftligheten och rashygien. — Sv. Veterinärtidskr., Sthlm, Arg. 17, 1912, s. 395—415, 1 textfig.
- [J[ULIN] D[ANN] F[ELT], H., Karakulfären och deras beroende av yttre förhållanden. — Sthlm, Landtbr.-Akad. Handl., Arg. 51, 1912, s. 50—64.
- JÄGERSKIÖLD, L. A., Om marina, glaciala relikter i nordiska insjöar. — Ymer, Sthlm, Arg. 32, 1912, s. 17—36, 6 tall., 0 textfig.
- , Sveriges högre ryggradsdjur. — I: Sveriges djurvärld, utg. af L. A. Jägerskiöld, Einar Lönnberg och Gottfrid Adlerz. Uppl. 2, Sthlm 1911, s. 1—198, 176 textfig.
- J., H., Några rön om ekorren. — Sv. Jakttidn., Skofde, Arg. 8, 1911, s. 181—182.
- KASTMAN, C., se Hasselgren, H.
- KAUDERN, W., Dr W. Kauderns resa till Madagaskar. — Ymer, Sthlm, Arg. 31, 1911, s. 102—103.
- , Dr Kauderns expedition till Madagaskar. — Ibid., Arg. 32, 1912, s. 251—252.
- KHILÉN, G., se Berg, Bengt.
- KNOTTNERUS-MEYER, T., Ursus arctos-Gruppe. Bemerkungen zu Grevés Aufsatz »Russische und schwedische Bären» i Zool. Beobachter, Frankf. a. M., Jahrg. 50, 1909, s. 328—333] — Zool. Anz., Leipzig, Bd. 38, 1911, s. 117—121.
- KNOPPEL, Arvid, Friluftsstudier öfver älgens lif och vanor. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 40, 1911, s. 1—10.
- LECHE, Wilhelm, Einige Dauertypen aus der Klasse der Säugetiere. — Zool. Anz., Leipzig, Bd. 38, 1911, s. 551—559, 3 textfig.
- , Der Mensch, sein Ursprung und seine Entwicklung. In gemeinverständlicher Darstellung. (Nach der zweiten schwedischen Auflage.) — Jena 1911. 8:o. 375 s., 369 fig.

- LECHE, Wilhelm, Über Beziehungen zwischen Gehirn und Schädel bei den Affen. — Zool. Jahrb., Jena, Suppl. 15, Band 2, 1912, s. 1—106, 4 tafl.
- LIDFORSS, Bengt, Ympning i djurriket. — I: Lidforss, Naturvet. Käserier, 2. Saml., Malmö 1912, s. 83—94.
- Igelkottens lokalsinne och förflyttningsförmåga. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Årg. 50, 1912, s. 262. — Från Skog och Sjö, Uppsala. Årg. 5, 1912, s. 209.
- LONG, William, J., Vad skogen lär. Några studier ur livet av djurens instinkter och vanor. Bemyndigad översättning av Jane Lindblad. [1]—2. samlingen. — Sthlm 1912. 8:o. 117+130 s.
- LUND. Universitetets Zoologiska Institution.
WALLENLUND, Hans, Zoologiska institutionen [läsåret 1910—1911]. — Lunds Univ. Årsber., 1910—1911 (tr. 1911), s. 74—81.
—, Zoologiska Institutionen [läsåret 1911—1912]. — Ibid., 1911—1912 (tr. 1912), s. 80—86.
- LÖNNBERG, Einar, Anatomical Notes on Mammals obtained in British East Africa by the Swedish Zoological Expedition 1911. 1. — Sthlm, Vet.-Akad. Handl., Bd 49, N:o 7, 1912, 33 s., 2 tafl. 3 textfig.
- , De Afrikanska Busksvinen. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 7, 1912, s. 261—266, 1 tafla.
- , Den svenska zoologiska expeditionen till Ostafrika 1910—1911. — Ymer, Sthlm, Årg. 31, 1911, s. 201—222, 10 textfig.
- , Der Honigdachs von Kilimandscharo. — Zool. Anz., Leipzig, Bd. 37, 1911, s. 74—75.
- , Der Penisknochen zweier seltener Carnivoren. — Anat. Anz., Jena, Bd 38, 1911, s. 230—232, 2 textfig.
- [—], Dvärgelafanten från Kongo. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 6, 1911, s. 220—222, 1 textfig.
- , En exkursion i trakten af Nairobi nyårsafton 1910. — Ibid., s. 49—53.
- [—], En fossil delfin med knöliga tänder. — Ibid., s. 198.
- [—], En paläontologisk dödsfälla. — Ibid., Årg. 7, 1912, s. 142—143.
- [—], En pseudohermafroditisk älg. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Årg. 50, 1912, s. 299—301, 2 textfig.
- , Ett anmärkningsvärdt fynd af en sällsynt Mungos i Ost-Afrika. Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 7, 1912, s. 301.
- , Gerenuken. [Undert. E. L.] — Ibid., s. 131—136, 1 textfig.
- [—], Hvit utter. — Ibid., s. 95—96. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Årg. 5, 1912, s. 141—142.
- [—], Illerns diet. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 7, 1912, s. 137. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Årg. 5, 1912, s. 196.
- [—], Knubbsjäl funnen subfossil vid Köping. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 6, 1911, s. 274—276, 2 textfig.
- , Mammals collected by the Swedish Zoological Expedition to British East Africa, 1911. — Sthlm, Vet.-Akad. Handl., Bd 48, N:o 5, 1912, 188 s., 15 tafl., 6 textfig.

- LONNBERG, Einar, Några exempel från Ost-Afrika på öfvertro rörande djur. — Fataburen, Sthlm, 1911, s. 245—247.
- , Några faunistiska studieämnen för sommaren. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 90—94.
- [—], Några nya förvärf till Riksmusei samlingar af utländska däggdjur. — Ibid., Arg. 6, 1911, s. 142—144, 2 textfig.
- , Om hvalarnes härstamning [ur: Sthlm, Vet.-Akad. Arsb., 1910, s. 219—259]. — Ibid., s. 20—46, 57—82, 33 textfig.
- , Ostafrikanska jagtminnen. 1. Bufflar. — Sthlm., Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 49, 1911, s. 145—154, 1 taffla, 1 portr.
- , Ostafrikanska jagtminnen. 2. Struts- och Oryxjagt. — Ibid., s. 209—215, 1 taffla., 1 textfig.
- , Ostafrikanska jagtminnen. 3. Girafjagt med växlande framgång. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 50, 1912, s. 81—90, 1 taffla, 1 textfig.
- , Ostafrikanska manråttan (*Lophiomyia ibeanus*). [Undert. E. L.] — Fauna & Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 121—123, 1 textfig.
- [—], Punggråtta med fettsvans. — Ibid., Arg. 6, 1911, s. 237—238, 1 textfig.
- , Små ströftåg i Brittiska Ost-Afrika. — Ibid., s. 125—133.
- , Some new Mammals from British East Africa. — Ann. Mag. Nat. Hist., London, Ser. 8, Vol. 9, 1912, s. 63—67.
- [—], Subfossilt älghorn funnet i Östergötland. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 45—46.
- [—], Svart varietet af brunna husråttan. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 6, 1911, s. 235—236.
- , Svarta rättans (*Mus rattus L.*) utbredning i Sverige. [Undert. Red.]. — Ibid., s. 48.
- , se: Stockholm, Naturhistoriska Riksmuseet, Vertebrataafdelningen.
- [von MENZER, Otto], Tabargan eller Bobac (*Arctomys bobac*). — Från Skog och Sjö, Uppsala, Arg. 3, 1911, s. 90, 1 textfig.
- MODIN, E., Björn i Ångermanland och Jämtland. — Sthlm., Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 50, 1912, s. 191—192.
- , Bör ej något göras för bäfverns återinförande i vårt land? — Ibid., Arg. 49, 1911, s. 192—194.
- , Huru många kullar om året sätter baren i Norrland? — Ibid., Arg. 50, 1912, s. 377—378.
- , Sälar vid Sollefteåforsen. [Undert. E. M.] — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 50, 1912, s. 193.
- MJÖBERG, Eric, Svenska biologiska expeditionen till Australien 1910—1911. — Ymer, Sthlm, Arg. 32, 1912, s. 397—434, 18 textfig.
- M[OLLERSVARD, J.], Några räfstudier. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Arg. 5, 1912, s. 62—63.
- M. K., Småväxta räfvar. — Ibid., s. 18.
- NAUCKHOFF, Vilh., Fåret, dess natur, skötsel och vård. — Sthlm, 1911. 8:o. 44 s., 19 textfig. (Våra Husdjur. 1.)
- , Gotlandsrussen. [Undert. V. N—ff]. — Lantmannabl., Sthlm, 1912, Nr. 49, s. 525—526, 2 textfig.

- N[Å]CKHOFF, V., Ponyhästar. — Hemmansägaren, Sthlm, Arg. 9, 1911, Nr 5, s. 4—5.
- NORDLOF, P., En större gräfsvinshane [i Stigsjö vid Hernösand] — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 50, 1912, s. 394.
- När sköts Nerikes sista björn? — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 7, 1912, s. 145.
- OLOFSSON, Viktor, En lekatt, som 'tog för sig'. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 7, 1912, s. 298—299.
- , Från nordspetsen af Ångermanland och närliggande lappmark. — Ibid., s. 46.
- , Lo med öfvertaliga tänder. — Ibid., s. 299, 1 textfig.
- , Meddelande om lemmeln i Dorotea socken]. — Ibid., s. 46.
- PALMGREN, Rolf, Anmärkningsvärd fortplantning hos däggdjur i fångenskap. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 96—97.
- PETERSON, O. A., A group of *Stenomylus* recently prepared and exhibited in the Carnegie Museum. — Pittsburg, Ann. Carnegie Mus., Vol. 8, 1912, s. 366—369, 2 tafl., 1 textfig.
- , A mounted skeleton of *Diceratherium cooki* Peterson. — Ibid., Vol. 7, 1911, s. 274—279, 1 tafla.
- , A mounted skeleton of *Stenomylus hitchcocki*, the *Stenomylus* quarry, and remarks upon the affinities of the genus. — Ibid., s. 267—273, 4 tafl.
- , A new camel from the Miocene of Western Nebraska. — Ibid., s. 260—266, 4 tafl.
- , Artiodactylia. — Washington, Bull. Geol. Soc. Amer., Vol. 23, 1912, s. 162—178.
- , Recently proposed species of the genus *Diceratherium*. — Science, New York, New Series, Vol. 36, 1912, s. 801.
- PUNNETT, R. C., Mendelismen. — Bemyndigad översättning av Robert Larsson. — Med förord av H. Nilsson-Ehle. — Sthlm 1911. 8:o. 61 s., 4 textfig. (Populär-vetenskapliga Avhandlingar. 34).
- QUENSEL, Ulrik, En egendomlig svulstbildning i magen på en hare. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Årg. 5, 1912, s. 110.
- QUISTGAARD, Erik, Svarta råttan (*Mus rattus*) m. m. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 7, 1912, s. 44—45.
- Renar, Vilda och tama. — Sv. Jakttidn., Kungsbacka, Årg. 9, 1912, s. 146.
- RETZIUS, G., Blick auf die jetzige Kenntnis der Spermienformen der Primaten. — I: Retzius, Biologische Untersuchungen, Neue Folge, 17, Jena 1912, s. 100—108, 2 tafl.
- , Die Spermien des Schimpansen. — Ibid., 16, Jena 1911, s. 79—81. 1 tafla [T. 22: fig. 1—14].
- , Spermien ostafrikanischer Tiere. Während der Lönnberg'schen Expedition eingesammelt. — Ibid., s. 82—88, 2 tafl.
- , Über das Verhalten der sich entwickelnden Spermien der Mammalier zu der Biondifärbung. — Ibid., s. 65—68, 2 tafl. [Taf. 22 och 23: fig. 1—8].

- REIZIUS, G., Zur Kenntnis des Geschmackorgans beim Kaninchen. — Biologische Untersuchungen, Neue Folge, 17, Jena 1912, s. 72—80, 1 tafl.
- RIEBING, L., o. HERMANSSON, K., Kleinere Muskelstudien. 3. Die distale Exträmitätenmuskulatur eines Schimpansen. — Lunds Univ. Arskr. N. F., Afd. 2, Bd 8, N:o 3 = Fysiogr. Sällsk. Handl., N. F. 23, N:o 3], 1912, 9 s.
- ROMARE, Paul, Från Hallands Väderö. — Sthlm, Sv. Turistför. Årsskr., 1912, s. 53—66, 14 textfig.
- ROSEN, Nils, Natur och djurlif på Bahama-öarna. — Ymer, Sthlm, Arg. 31, 1911, s. 223—238, 13 textfig.
- ROSENIUS, Paul, Min jakt med kamera. — Sthlm 1912, 4:o, 165 s., 57 tafl.
- S AHLAN], Carl], De sista björnarna i Örebro län. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 282—290.
- , Carl XI:s hvita ekorre. [Undert. C. S. — Ibid., Arg. 6, 1911, s. 148.
- S AMUELSSON], S[ixten], Sobeln [fridlyst i Sibirien. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Arg. 5, 1912, s. 32.
- SCHISCHKA, Hans, Jaktförhållandena i Bukovina. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 49, 1911, s. 386—389.
- SEFVI, Ivar, Die fossilen Pferde Südamerikas. — Sthlm, Vet. Akad. Handl., Bd 48, N:o 6, 1912, 185 s., 3 tafl., 32 textfig.
- Själhundstillgangen vid Sveriges kuster. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 141. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Arg. 5, 1912, s. 199.
- SJÖSTEDT, Yngve, Bland storsvilt i Ostafrika. Jakt-, natur- och djurlifskildringar från en zoologisk resa till Kilimandjaro, Afrikas högsta berg, dess systerberg Meru och kringliggande massastäpper. — Sthlm 1911, 8:o, X+622 s., 56 tafl., 286 textfig.
- STOCKHOLM. Naturhistoriska Riksmuseet. Vertebrataafdelningen. [LÖNNBERG, Einar], Vertebrataafdelningen [1910—11]. — Sthlm, Vet.-Akad. Årsb., 1911, s. 187—195.
- [—], Vertebrataafdelningen [1911—1912]. — Ibid., 1912, s. 183—188.
- SFROKIRK, C. G., Igelkott i Ångermanland. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 49, 1911, s. 143.
- SYLVÉN, A., Är ekorren ett rofdjur? — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 50, 1912, s. 390—391.
- SÖLTOFT, Henry, Illerns sätt att proviantera. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Arg. 7, 1912, s. 66; tillägg af Red. — Från Skog och Sjö, Uppsala, Arg. 5, 1912, s. 142.
- TAMM, H. S., En tjur, som inte var någon tjur. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Arg. 49, 1911, s. 327—328.
- THOMAS, Oldfield, The Mammals of the tenth edition of Linnaeus: an attempt to fix the types of the genera and the exact bases of localities of the species. — London, Proc. Zool. Soc., 1911, s. 120—158.
- TULLGREN, Alb., Vattensorken. — Landtmannabl., Sthlm, 1911, N:o 26, s. 208—209.

UPPSALA. Universitetets Zoologiska Institution.

WIRÉN, A., Zoologiska institutionen [läsåret 1910—1911]. —

Uppsala, Univ. Redogörelse 1910—1911, (Tr. 1911), s. 103—105.

—, Zoologiska institutionen [läsåret 1911—1912]. — Ibid.,
1911—1912 (tr. 1912), s. 119—120.

WALLENGREN, Hans, Skåne före människans hitkomst. — Medd.
Skånes Naturskyddsför., Lund, 3, 1912, s. 21—31, 10 textfig.

—, se Lund, Universitetets Zoologiska Institution.

Vargar i Frankrike. — Sthlm, Sv. Jägareförb. Tidskr., Årg. 49,
1911, s. 63.

Vikare, Stor. — Fauna och Flora, Uppsala & Sthlm, Årg. 7, 1912,
s. 139.

WIRÉN, Axel, se: Uppsala, Universitetets Zoologiska Institution.

VIRÉN, Fritz, Svenska husdjursnamn. — Nyköping 1911. 8:o, 75 s.

W[ULFF], T., Mullvaden. — Trädgården, Sthlm, Årg. 6, 1911, s.
210—211.

WÖHLER, K. H., Karlsöarna. — Sthlm, Sv. Turistför. Arsskr., 1912,
s. 105—114, 10 textfig.

ÄRNBÄCK-CHRISTIE-LINDE, Augusta, Der Bau der Soriciden und ihre
Beziehungen zu anderen Säugetieren. Pt 2. Zur Entwick-
lungsgeschichte der Zähne: Ontogenie. — Morphol. Jahrb., Leipzig,
Bd 44, 1912, s. 201—296, 1 tafla, 47 textfig.

—, On the development of the teeth of the Soricidae: an onto-
genetical inquiry. — Ann. Mag. Nat. Hist., London, Ser. 8,
Vol. 9, 1912, s. 600—625, 2 tafl., 9 textfig.

OHRVALL, Hjalmar, Om rudimentära organ hos människan som bevis
för hennes ursprung. — Andra upplagan. — Sthlm 1911. 8:o.
46 s., 25 textfig. (Studentföreningen Verdandis Småskrifter
n:o 141.)

Smärre meddelanden.

Thlaspi alpestre i Härjedalen.

Enligt S. Birger, Härjedalens kärleväxter (Stockholm 1908, sid. 91), finnes ej *Thlaspi alpestre* i Härjedalen. Växtens förekomst på Helagsfjället reduceras till ett fullkomligt misstag, enär de »där» insamlade exemplaren enligt uppgift af kamrer A. M. Nordström i Lund äro tagna på en helt annan lokal. Att *Thlaspi alpestre* finnes i provinsen är emellertid säkert. Vid sökande af ängsväxter på de soliga och vackra gräsvallarna långt nedanför Åsen vid Västerlånggatan» omkring 50 meter från Vemdalens kyrka sågos den 14 augusti 1915 vid en gammal lada ett 30-tal individ af denna art, bestående af väldiga rosetter, exemplar i blomma och halfmogen frukt samt förvisnade, delvis öppnade skidor med *fullmogna* frön. Växterna voro på grund af slättern till en del afhuggna och häntydde på en rik försommarblomning. Ända så långt in i september som den 15 besöktes lokalen, och oaktadt frostnätter den 30 augusti och den 6 och 7 september med en köldgrad af -5° — -6° C ägt rum, funnos några individ i blom, på hvilka den blom-bärande stjälken på flera stånd var nästan alldeles reducerad; äfven sågos två ex. med halfmogen frukt. Oaktadt *Thlaspi alpestre*, hvars utbredningsområde i stort sedt sträcker sig från östra Småland till Värmland, vid kusten är funnen så långt norr ut som i Västerbotten, torde man knappast våga anse den som *ursprungligen inhemsk*. Ej långt från nämnda fyndort finnes vid vägen den i Vemdalstrakten sällsynta *Dianthus deltoides*, som af Birger i »Härjedalens vegetation» (Ark. f. Bot., bd. 7, nr 13, sid. 78) räknas till de härjedalsväxter, som äro »sannolikt införda arter, kända från Härjedalen före 1880».¹ Tänker man däremot på, att växten på ängen är väl skyddad och belägen ett stycke nedanför en sydsluttning af Åsens berg, där de äfvenledes i Vemdalstrakten ytterst sparsamma *Veronica chamædrys* och *Fragaria vesca* på *mycket* inskränkta lokaler bilda hvar sin lilla koloni, kunde man ju äfven antaga, att alla dessa arter äro verkligt vilda, då de, så vidt man har sig bekant, äro »af naturen själfsådda inom sina naturliga utbredningsområden» (Elias Fries). Enligt meddelande af ägaren till ängen, Per Olsson,

¹ Deua år har valts, enär då K. F. Duséns arbete, Bidrag till Härjedalens och Hälsinglands flora, öfvers. af K. V. A. Förhandl., n:o 2, s. 1—14 utkom.

har endast för en 6 år sedan utsäde af timotejfrö ägt rum på det område, där *Thlaspi alpestre* finnes alldeles i *yttersta kanten*, hvarest vallen *sänker sig en 1/2 m.* fram emot ladan. Han hade ej observerat växten, så vidt han kunde erinra sig, men ansåg den ej vara införd, enär den då, enligt hans åsikt, under de fem åren skulle spridit sig öfver det då insädda området, under det den endast fanns just vid *den linje*, där han börjat så. Sannolikt torde emellertid vara, att växten under *länga* tider funnits på sin soliga fristad i ödebygdernas provins, om den än ganska långt tillbaka i tiden skulle kunna hafva kommit genom människans åtgörande, men *då* från ett håll, där *Thlaspi alpestre* finnes. Man skulle ju kunna tänka sig på grund af dess förekomst vid en lada, att den införts under något nödår, exempelvis 1902, då all stråsid i fem socknar, bland dem Vemdalen, frös bort och främmande hö importerades, eller genom de stora timmerdrifningarna, då en betydande mängd foder infördes och och ännu införes till provinsens olika delar. (Birger, s. 72 och 80 i Härjedalens vegetation). Äfven torde man kunna antaga, att växten inkommit från Hälsingland, där *Thlaspi alpestre* f. tunense finnes. Att afgöra denna sak är emellertid ej så lätt. Alltnog, den finnes tämligen riklig på den uppgifna lokalen, där den synes föröka sig och trifvas synnerligen väl. Efterblomstring af försommarväxter som denna art, hvilka i Härjedalen blomma i slutet af juni, är hos vissa arter ej så ovanlig i mellersta Norrland, och dessa kunna i flere fall på skyddade lokaler uthärda en tillfällig köldgrad af -5° — -6° C.

Vemdalen den 20 sept. 1915.

Karl Bernh. Nordström.

Ornitologiska iakttagelser i Vilhelmina, Lappland.

Vilhelmina socken med sin omväxlande natur hyser en hel del intressanta fågelarter. På Marsjällen häckar bl. a. snösparfven och nere i skogslandet en del för södra Sverige typiska fågelarter. Sålunda har jag tvänne gånger under sommarens lopp iakttagit trädgårdssångaren häckande — ena gången i Hansbo vid Vojmsjön och den andra gången vid Åselegränsen. På bägge ställena vistades den i björkskog invid någon by. I Hansbo observerades äfven en nyss utflugen kull af grönfink. Både trädgårdssångaren och grönfinken äro eljest ytterst sällsynta i Västerbottens län. En ringdufva sågs den $13/7$ i södra delen af socknen och af allt att döma tycktes hon vara bofast där. Ända uppe vid Malgomajsjöns öfre ända iakttog poststationsföreståndaren i Stalon 2 st. dufvor (trol. ringdufvor) i april månad d. å. De kommo från väster, hvilade några timmar på en åkerteg och fortsatte sedan österut.

Vid Grätansjön, där fågellifvet i sommar var synnerligen rikt, häckade morkullan. Hon hade här den 7 juli nyss utflugna ungar. Under cirka en km. vandring utmed sjön sågos följande arter: gräsand, stjärtand, kricka, svärta, knipa, enkel beckasin, grönbena (*Totanus glareola*), trana, drillsnäppa, morkulla, gulärta, gök, rödvinge,

lappsparf. Af dessa arter iaktogs bo med ägg eller ungar af: stjärtand, knipa, grönbena, drillsnäppa, morkulla, rödvinge och lappsparf.

Stjärtmesen och tornfalken gå ända upp till lyn Marsliden, invid högfjällen. Tornfalken hade här bo med 5 ägg. Äfvenså har jag upprepade gånger sett trädkryparen i socknen under sommarens lopp, en fågel, som eljest förekommer sällsynt i Västerbottens län. Gransångaren, som är vanlig i kustsocknarna, där hans lätt igenkännliga läte ofta höres, tyckes nästan alldeles saknas i lappmarken, och har jag därstädes endast hört honom en enda gång. Staren torde också alldeles saknas i Vilhelmina. Sidensvansen sedd här och hvar under sommarens lopp. Den ¹⁵/₇ kommo 8 st. öfver kyrkplatsen. De flögo söderut.

Bo Witt-Stromer.

En fossil, gavialartad krokodil funnen i Florida.

Man har länge vetat, att under gångna geologiska perioder krokodilformerna haft en mycket vidsträcktare utbredning än i nutiden, och detta vetande synes vidgas mer och mer, ju längre de paleontologiska undersökningarna framskrida. I nutiden känner man blott tvenne släkten gavialliknande krokodiler, som bilda familjen *Gavialide*. Dessa utmärka sig genom sin synnerligen långa och smala, ungefär jämbreda nos och i samband därmed långa underkäkssymfys, som nar bakat åtminstone till 15:e tanden. Båda de hithörande släktena äro sydasiatiska, nämligen *Gavialis* i Indien och Birma och *Tomistoma* på Malakka, Borneo, Sumatra o. s. v. Båda släktena omfatta blott hvar sin art, hvilka trots sin betydande storlek (*Gavialis* öfver 6 m. och *Tomistoma* 4 1/2 m.) sägas endast lefva af fisk. Från Europa och Asien känner man närläggande fossila former, af hvilka en *Rhamphosuchus* torde ha nått en längd af öfver 15 m. Helt nyligen har den amerikanske paleontologen SELLARDS haft tillfälle att beskrifva rester af en gavial, som han kallat *Tomistoma americanum*, från Polk County i Florida. Dessa träffades i aflagningar från miocen eller pliocen tid. Då nospartiet var fullständigt, så att man kunde se, att de smala näsbenen verkligen nådde fram till mellankäkshenen, kunde det ock med säkerhet fastställas, att fyndet verkligen tillhörde detta släkte och ej *Gavialis*, som har mycket kortare näsben.

En svart rödstjärt ♂,

skjuten vid fyrplatsen på Ölands södra udde den 22 juli i år af hr E. Råberg, har inköpts till Riksmuseum.

Alkekung skjuten på Öland.

1 ex. af *Alkekungen* (*Alca alle* L.) sköts i Grankullaviken a Norra Öland den 8 11 1914. Fågeln, en äldre ♀, insändes till mig för

uppstoppning och förvaras i min enskilda samling. Enär detta ex. antagligen är det första, som blifvit anmärkt på Öland, har jag ansett mig böra omnämna detsamma.

Borgholm i september 1915.

Alfred Lindquist.

1 ex. af **Hökugglan** (*Surnia ulula* L.) sköts i Böda socken å Norra Öland den $\frac{4}{9}$ 1914. — Fågeln, en äldre ♀, insändes till mig för uppstoppning och äges nu af disponent Fredgren å Gottland.

Alfred Lindquist.

Domberrar häckande i Borgholms stad.

Den 24 maj 1913 fann jag ett bo med 6 friska ägg af domherre. Boet var beläget i toppen af en medelstor gran, som växer på en gård inne i Borgholms stad, och utgör fyndet ett nytt bevis för den på senare tiden vunna erfarenheten, att domherren ganska ofta väljer häckplats i omedelbar närhet af människoboningar. Boet jämte äggen förvaras i Göteborgs museum.

Borgholm i september 1915.

Alfred Lindquist.

Den 16 augusti 1908, då jag var bosatt i Tingsås socken af Kronobergs län, iakttog jag en **Stenknäck** (*Coccothraustes coccothraustes* LIN.). Fågeln, som ännu bar den fläckiga ungdräkten, uppehöll sig en längre stund i ett mindre äppelträd, och var han antagligen kläckt på orten.

Alfred Lindquist.

Af Kvickgräsfjärilen

(*Pararge aegeria*, L. Var. *Egerides*, STAUD.) har jag under de senaste 4 åren hvarje sommar iakttagit flera ex. och äfven tillvaratagit några kring Borgholm, hvarför arten här ej torde vara så sällsynt, som man förr varit böjd att antaga.

Borgholm i september 1915.

Alfred Lindquist.

Vanessa polychloros — ett skadedjur.

Under de senaste åren har larven af *Vanessa polychloros* L. uppträdt i stora massor i och kring Borgholm och därunder gjort sådan åverkan å såväl frukt- som andra löfträd, att den obetingadt kunnat anses som skadedjur. Det är hufvudsakligen frukt- och alm-

trääd, som angräpits af larverna, och har jag från en enda liten pärrongren kunnat nedplocka 70 ä 80 larver. På trääd, där larverna fått husera ostörda, ha stora grenar kalätits. — Fjäriln är själfallet mycket allmän här.

På samma gång anser jag mig böra omnämna ett *massuppträdande af Sandgräsffjärilen (Satyrus semele L.)*.

Under eftersommaren 1914 visade sig nämnda fjäril i tallösa skaror inne i Borgholms stad. Öfverallt på husväggar, trädstammar och sandgångar sutto massor af fjärilar, och särskildt på nedfallen, skadad frukt, samt på fuktiga platser skockade sig fjärilarna synnerligen talrikt.

Med anledning af en uppmaning i denna tidskrifts 6:e häfte af 1912 att inrapportera invasioner af vissa emigrerande fjärilar, vill jag omnämna, att 1903 års invasion af *Vanessa cardui L.* äfven berörde Tingsryd i Tingsås sn. Tingsås ligger inom Konga härad, som är beläget i sydöstra delen af Kronobergs län, ungefärligen 56° 20' och 57° nordlig bredd och omkring 3° väster om Stockholm.

Nämnda år uppträdde *V. cardui* i tallösa skaror kring Tingsryd, hvilka alla flögo i riktning öster till väster.

Borgholm i september 1915.

Alfred Lindquist.

En stympad raphhöna.

Den 19 sept. i år sköts i Enköpingstrakten en raphhöna, som var på ett märkligt sätt stympad, sannolikt af en skördemaskin. Västra benet hade afskurits ungefär 4 och det högra ungefär 8 millimeter under tarsaleden. Sedan detta skett, hade den återstående lilla stumpen af tarsen förtjockats och på dess undersida hade utbildats en bred, ungefär rundad trampsula med hornartadt öfverdrag, ungefär som en elefantföt i miniatyr. På vänstra föten är denna trampsula 13 1/2 mm. bred och 12 1/2 mm. lång, på den högra äro motsvarande mått 15 1/2 och 14 1/2. Tarsaleden är rörlig, och tåsenorna ha fäst sig vid den återstående stumpen af tarsen, så att sålunda en sa att säga falsk fot uppstått, som dock tydligen varit fullt användbar. Raphhönan har alltså tydligen kunnat gå på dessa stumpar. Detta bevisades af de hårda lerkulmpar, som fastnat vid och omgäfvat fotstumparne, och dessutom däraf, att fågeln ej hade fjädrarne på bröst och buk nedsludlade och ej heller vingledernas fjädrar i ringaste man nötta. Icke ens vid uppflog har hon sålunda behöft slå i marken med vingarne. Att hon ej kunnat löpa med någon fart är ju själfklart, men hon har dock haft kraft nog att reda sig under åtminstone en vinter, ty stympningen är tydligtvis af gammalt datum. Den ifrågavarande fågeln har af grosshandlare Bengt Lindroth skänkts till Riksmuseum, där den konserverats.

E. L.

»Blåklöfver.»

Ett enstaka exemplar af *Trifolium pratense* med tydligt blåfärgade blomhufvuden anträffades af mig den 19 dennes invid en dikeskant nära Källeredes järnvägsstation. Alldeles intill detsamma växande rödklöfverstånd ägde blommor af vanlig färg. Det egendomliga exemplaret lämnades att växa i fred.

Göteborg d. 21 sept. 1915.

E. Bäcklin.
med lic.

Unge af ringdufva i boet i slutet af september.

Den 27 september fann jag vid raphönsjakt å Gärdslösa på Öland en unge af *Columba palumbus* ännu i nästet. När jag passerade en löfdunge, flög nämligen en ringdufva ut ur en björk ofvanför mig och blef tyvärr bortskjuten. Lyckligtvis kastade jag en blick uppåt trädet och varseblef då i ett mycket obetydligt näste ännu en dufva. Oaktadt det var så sent på året, förstod jag naturligtvis, att det måste vara en unge och, då modern eller fadern sannolikt var skjuten, sköt jag ned fågeln. Det var en unge, som ännu säkert hade närmare en vecka kvar till dess flygförmågan kommit; ett såvidt jag vet ganska säreget fall af sen häckningstid.

Borgholm i oktober 1915.

Bengt Berg.

Gallinula chloropus på Öland.

Vid några undersökningar i träsk på Öland denna sommar har jag innit Gallinula chloropus öfverraskande allmän. I en mosse på högst 50 tunnlands areal fann jag på en dag fyra bon, och senare har jag vid beckasinjakten upprepade gånger påträffat unga fåglar af denna art och sett dem flyga upp tätt framför hunden. Vid ett tillfälle, när min hund vid sökandet efter en nedskjuten beckasin gjorde stånd och tillsades att apportera, kom den med en alldeles oskadad Gallinula chloropus i gapet. Jag stäckte fågeln och släppte in den i en damm för vilda ånder, som jag lätit ordna i Kalmar, där den först simmade omkring och tycktes trifvas, men senare utan vidare klättrade upp för det höga trädnätstängslet och rymde.

I detta sammanhang synes det mig anmärkningsvärdt, att Gallinula porzana på senaste år på Öland syntes aftaga, då däremot Rallus aquaticus förekommer rikligt.

Borgholm i oktober 1915.

Bengt Berg.

Den grönfotade sumphönan har under senare år rätt mycket ökats i vårt lands sydligare landskap, och meddelanden om dess förekomst ha därför då och då inlupit. Så t. ex. skrifver kapten

Richard Müntzing, att han den 1 augusti i år under andjakt vid Sya i Östergötland bl. a. erhållit en rörhöna. Herr H. J. Flodin, Motala, har också lämnat meddelande om fångsten af ett exemplar af denna art i Boren den 3 maj. Det tillägges: Den del af sjön, där den grönfotade sumphönan erhöles, är mycket vassrik med sum-piga stränder; där häcka svan, dopping, sothöna, vanlig sumphöna [*Porzana*] och storspofv.

Red.

Gammal kniphane i half sommardräkt.

Under ett besök vid Täkern sista veckan af september i år lyckades jag skjuta en gammal kniphane i öfvergångsdräkt. Da nämnda fågels sommardräkt mig veterligt ej finnes i någon svensk fågelsamling, utan den enda kännedom vi hafva om densamma är den af den framstående ornitologen och konstnären F. v. Wri-gth målade och sedan i färgtryck reproducerade bilden,¹ samt då jag ej heller förr sett någon öfvergångsdräkt, anser jag denna värd att be-skrifvas. Fågeln sköts den 29 september.

Alderstecken: Vid prepareringen visade sig skinnet sitta myc- ket hårdt fast vid köttet, så att nästan öfver hela kroppen knif maste användas vid afpälningen. Testiklarne för årstiden tämligen stora, den säcklika utvidgningen af luftstrupen stor; bensubstansen i epi- physerna mycket hård; iris skönt ranunkelgul; de yttre vingtäc- karne helhvita.

Dräkt: Hufvudet gråbrunt, med inblandade nya gröna fjädrar; en stor kindfläck spräcklig af gråbrunt och hvitt; bakhalsen grå; ryggen, öfvergumpen och öfre stjärttäckarne svarta; stjärten brun- svart; skulderfjädrarna gråbruna med smala gråhvita spetskanter; de yttre vingtäckarne och spegeln bilda ett enda oafbrutet hvitt fält inramadt i svart; vingpennorna svarta; på framhalsen och halsens sidor en del breda, afrundade hvita fjädrar med brungrå kanter; baksidans fjädrar brungrå med hvita kanter; hela undersidan i öf- rigt vit utom undergumpens sidor och under stjärttäckarna, som hafva inblandadt brunsvart.

Fågeln är således midt i öfvergång från sommar- till vinter- dräkten. Kindfläcken, som på ofvannämnda plansch (för hvars till- förlitlighet konstnärens kända noggrannhet borgar) saknas, är här halffärdig, och det under vintern hvita i dräkten, som i sommar- dräkten är gråbrunt, är här brokigt i gråbrunt och hvitt. Mot att det skulle kunna vara en tvåårsunge, som haller på att erhålla köns- mogen dräkt, tala de ofvan angifna ålderstecknen. Att fjäderöms- ningen i år, till följd af den sena våren försiggått tämligen sent syntes bland annat däraf, att jag vid samma tillfälle erhöil gamla ha- nar af blåsanden, hvilka voro i nästan ren sommardräkt. En af- fågelhane, som jag fick i Vättern i första hälften af oktober, hade äfven kvar halfva sommardräkten. För öfrigt är det intressant att se, vid hvilka tider olika andhanar ömsa. I fågeldammen i Jön-

¹ Jfr ofvan sid. 201.

Red.

köpings stadspark har jag ett par år varit i tillfälle att göra observationer, och har det visat sig, att gräsanddrakarne och brudandhanen ha varit färdiga med sin vinterskrud redan i september, då däremot krickhanen och årthanen bibehållit sin sommardräkt intill slutet af januari och början af februari påföljande år. Det är visserligen sant, att förhållandet med domesticerade djur i många fall ej följer samma regler, som gälla i den fria naturen, men då de ofvannämnda krick- och årthanarne visade sig lika lifskraftiga som deras öfriga tidigt fällande kamrater, kan man ju hafva skäl för antagandet, att äfven i det fria tillståndet dessa äro senare i fjäderbytet.

H. Nyqvist.

En fyndort för lökgrodan (*Pelobates fuscus*) i Skåne.

I mina anteckningar från en vandring i södra och sydvästra Skåne 1871 finnes en uppgift om en fyndort för larver af lökgrodan, som troligen aldrig blifvit omtalad i litteraturen. Vandringen gällde efterforskandet af arktiska växtlämningar i de zenglaciala sötvattens-afslagringarna, och jag var på densamma åtföljd af en vän och kamrat bland lundastudenterna, nuvarande professorn P. KLASON. Stället i anteckningsboken lyder sålunda: »Vid huset vid stranden mellan Kämpinge och Skanörs ljung anträffades i en damm larver af *Pelobates* i stor mängd. Då jag först såg dem på afstånd, trodde jag dem vara någon större *Apus*-art. Enligt uppgift på stället var denna damm kvarleva af en större, numera igenfylld».

Man vill naturligtvis gärna efter en så lång tids förlopp söka få sin uppgift verifierad, och då jag hade för mig, att jag spritlagt några exemplar och lämnat dem till dåvarande professorn i zoologi i Lund F. WAHLGREN, vände jag mig till professor O. CARLGREN med förfrågan, om några *Pelobates*-larver från sagda lokal funnos i museets samlingar. Så var dock icke fallet, men professor CARLGREN hade i journalen för den 30 aug. 1871 funnit antecknad, att jag till museet skänkt: »8 st. *Pelobates*-larver från en torfmosse på Skanörs ljung, nära ett litet hus vid vägen till L. Hammar». Huruvida denna uppgift om vägen är lämnad af mig eller tillagd af professor W. vågar jag icke afgöra. Af densamma skulle man kunna förmoda, att fyndorten var belägen på halföns norra sida, i närheten af vägen från Skanör till St. Hammar (vid Ljunghusen eller i deras närhet). Själf har jag dock snarare för mig, att det kunde vara vid ett hus, som låg på halföns södra sida vid gränsen mellan Skanörs ljung och Kämpinge ljung, men det är tydligt, att minnet efter 44 år icke kan vara fullt tillförlitligt.

Fyndet i och för sig innebär f. ö. icke något öfverraskande, eftersom lokalen är belägen endast en knapp mil från Skegrie, den af NILSSON förut ängifna lokalen från sydvästra Skåne.

A. G. N.

S. ALLCOCK & C:o Ltd.

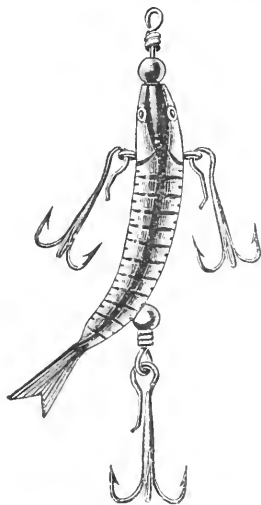
Standard Works, Redditch, England

FISKKROK, METSPÖN FISKREDSKAP

TRADE MARK.

Under åren 1900—1910 har fabriken erhållit 6 "Grand Prix", hvilket bekräftar den öfverlägsna kvaliteten af de varor, som fabriken tillverkar.

N:o 7249 "TIT-BIT"
(liten storlek)

Detta drag saknar fenor. den kringsvängande (roterande) rörelsen åstadkommes genom en böjning af stjärten, draget är försedt med aftagbara trekrokar. kan användas med endast **en** trekrok vid stjärten, men äfven lika bra med trekrok äfven å båda sidor.

Frånvaron af alla lindningar gör draget mycket varaktigt.

Draget spinner mycket fort, svänger omkring centrumstången och är ett oemotståndligt lockbete.

Tillverkas i 3 storlekar, små, medel- och stora. passande för laxöring, lax och gädda.

Hufvudagenter:

PAUL BERGHAUS & C:o, Göteborg.

SKJUT

endast

MED

A.-B. Svenska
LANDS-

Krutfaktoriernas
KRONA

Rikstelefon 91

Telegrafadr.: Normal

ÖFVERLÄGSET FABRIKAT

ENGELSK HAGELSORTERING

Innehåll:

	Sid.
Det orientalska muflonfåret. Af <i>E. L.</i>	193
Några smärre iakttagelser från Tåkern. Af <i>E. L.</i>	198
Den högnordiska gräsiskans (<i>Acanthis Hornemannii</i> HOLM.) förekomst på Spetsbergen. Af <i>A. G. Nathorst</i>	204
Ett stycke perukhorn af ren	208
Vattensångaren, <i>Acrocephalus aquaticus</i> GMELIN, en för Sveriges fauna ny få- gelart. Af <i>Einar Lönnberg</i>	210
Om sidensvansens vandringar och folk- tron. Af <i>Einar Klefbeck</i>	212
Själhunds- och hvalvfångstens ställning i subantarktiska Atlanten. Af <i>Robert Cushman Murphy</i>	214
Förteckning öfver svensk litteratur rö- randeryggradsdjuren. Af <i>Fr. E. Ahlander</i>	225
Smärre meddelanden: Thlaspi alpestre i Härjedalen. — Ornitologiska iakta- gelsel i Vilhelmina, Lappland. — En fossil, gavialartad krokodil funnen i Florida. — En svart rödstjärt ♂. — Alkekung skjuten på Öland. — 1 ex. af hökugglan. — Dombherr häckande i Borgholms stad. — Stenknäck — Kvickgräsfjärilen. — Vanessa polych- loros — ett skadedjur. — En stympad rapphöna. — »Blåklöfver.» — Unge af ringdufva i boet i slutet af september. — Gallinula chloropus på Öland. — Gammal kniphane i half sommardräkt. — En fyndort för lökgrodan <i>Pelobates fuscus</i> i Skåne	233

Fauna och Flora

Populär Tidskrift

för

Biologi

Utgifven af
Einar Lönnberg

NY BOK av

PAUL ROSENIUS:

Fågelskyddet i Sverige

Pris 1 krona

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG, LUND

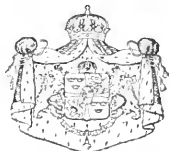
IDROTTSARTIKLAR

JAKT- OCH MÅLSKJUTNINGSVAPEN

JAKT- OCH FISKREDSKAP

HÖGSTA KVALITÉER

BILLIGASTE PRISER

AKTIEBOLAGET GEORG A. BASTMAN

H. M. Konungens Hofleverantör

12 KUNGSTRÄDGÅRDSGATAN • STOCKHOLM

OBS.!

Årgångarna 1906, 1907, 1908, 1909, 1910 af FAUNA och FLORA erhållas till nedsatt pris af kr. 2: 50 pr årgång, 1911 à kr. 5:—. Alla sex årgångarna tillsammans erhållas till ett pris af kr. 15:—. Allt fraktfritt, om beloppet insändes till Almqvist & Wiksells Boktryckeri-Aktiebolag, Uppsala.

Harar med svarta öron.

AF

E. L.

Hos vår nordiska hare (*Lepus timidus* LIN.) och dess olika raser äro alltid öronen i själfva spetsen svarta. Denna svarta spets är dock hos den nordligaste varieteten, den s. k. »fjällharen», ej mer än omkring 5 mm. bred, men blir i Svealand ungefär dubbelt så bred. Hos den sydliga varieteten, den s. k. »moharen», är denna svarta spets något större, men inskränker sig till omkring 20 mm. bredd, hvarjämte den längs örats bakre kant förlänges nedåt i en strimma till inemot örats halfva längd.

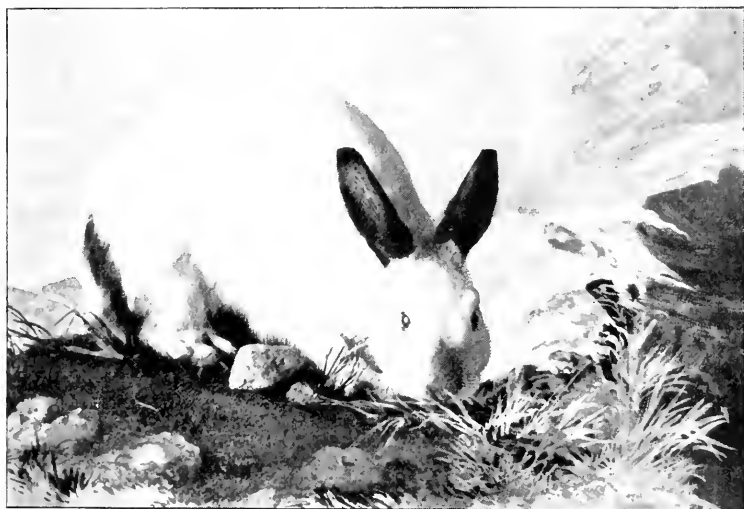
Detta är det normala, men understundom uppträda äfven harar med svarta öron. Visserligen omtalas ej dessa hvarken af våra äldre faunister ej heller af COLLETT i hans verk »Norges Pattedyr». De ha dock ej varit obekanta för zoologerna, ehuru det aldrig skrivits något därom. I midten och på slutet af 1880-talet kommo dylika svartörade harar i massa till Distingsmarknaden i Uppsala. Man kunde se hela lårar med frusna harar, som i öfrigt voro hvita, men med alldeles eller till största delen svarta öron. Dessa svartörade harar uppgåfvos af försäljarne vara från Ovikstrakterna i Jämtland. Det ansågs bland zoologer i Uppsala på den tiden vara en själfklar sak, att en hare från Oviksfjällen skulle ha svarta öron. Trots det att detta i och för sig var ett ganska intressant förhållande, emedan ju dessa harar i sin egenskap af »fjällharar» borde

blott ha litet svart på öronen, blef intet åtgjordt åt saken, antagligen just på grund däraf, att den syntes själfklar: Ovikshararne skulle ju ha svarta öron. Jag skulle knappast tro, att ens Uppsala universitetsmuseum har någon enda dylik hare konserverad. — Emellertid rätt många år senare, någon gång i slutet af 1890-talet, beslöt jag mig för att undersöka förhållandet litet närmare. Jag frågade i Distingsmarknaden efter svartörade harar, men då fanns det ej längre några sådana. Samma sak upprepades flera år. Det var sålunda för sent, antingen hade de svartörade hararna dött ut och tagit slut eller hade manne marknaden med dem tagit en annan riktning. Några upplysningar stodo ej att vinna. Upprepade spörsmål blefvo ej besvarade eller på onöjaktigt sätt. Ej ens när jag på senare tid genom den jämtländska dagspressen framställde några frågor efter den svartörade haren inkommo några meddelanden af vikt. En person lät tillkännagifva, att alla fjällharar hade svarta öron!

Emellertid har nu ånyo den svartörade haren dykt upp ur glömskan. Herr O. J. OLSSON i Mon, Hammarstrand, insände den 17 dec. 1914 till Vetenskapsakademien hufvudskinnnet af en hare, som han skjutit vid Ragunda i Jämtland i oktober samma år. Denna hare hade från spetsen ända till basen alldeles svarta öron, som blott voro lite svagt ljusspräckliga på sidorna. Det var alltså en gengångare af de forna »svartörade Ovikshararne» från Distingsmarknaden i Uppsala, och frågan om dem blef ånyo aktuell. Finnas dylika harar ännu kvar i Ovikstrakterna eller ej? Om de finnas där eller annorstädes, bilda de en konstant ras? Eller ha hararne i Jämtland en analog förniåga att då och då producera svartörade harar på samma sätt, som hararne i Kalmar län oftare än annorstädes alstra svarta varieteter? Dessa frågor framställa sig själfmant till besvarande. Från Ragunda meddelade dock hr OLSSON, att honom veterligt dylika harar där på orten ej förut förekommit. Enligt meddelande till ryttmästare O. VON MENTZER i Upsala från hr D. OLANDER, Östersund, i slutet af dec. 1914 lär emellertid ytterligare en svartörad hare ha skjutits i

Jämtland samma år, nämligen vid Kännåsen (ägare Hj. Larsson). Om denna hare uppgifves, »att öronen på utsidans inre hälft äro svarta ända ner och äro öronen på insidan ovanligt mörka, delvis svarta. Utsidans yttre hälft är smutsgrå, och å nacken mellan öronen sitta en hel mängd svarta hår».

I januari 1915 inköptes till Riksmuseum från konservator G. FRIDELL en hare (♂), som lär ha skjutits i närheten af Östersund. Denna hare, hvars allmänna utseende framgår af bifogade bild, var i hvit vinterdräkt, men hade svarta öron och

dessutom en gråbrun fläck på nosen, en lika färgad lårfläck samt något lite brunt på tassarne. De gråbruna fläckarne ha den vanliga sommardräktsfärgen, och det är ju intet ovanligt, att hos hararne dylika fläckar finnas kvar på nosen, öfver ögonen o. s. v. äfven i vinterdräkten. Men de svarta öronen ha sitt särskilda intresse, i det de visa ett återupprepande af den egenskap, som förr åtminstone under en viss period, såsom förut nämnts, allmänt tillkom hararne från Ovikstrakten. För tolkningen af nämnda egenskap kunna emellertid de gråbruna fläckarne på andra kroppsdelar vara af en viss betydelse. Då haren i öfrigt är i fullt hvit vinterdräkt, är det nämligen

alltså endast dessa kvarstående fläckar, som gifva upplysning om sommardräktens färg. Och då de ej ha någon särskildt mörk ton, kan man däraf sluta, att sommardräkten i sin helhet ej varit mörkare än vanligt eller med andra ord, att haren i öfrigt ej varit melanistisk, utan att det svarta sannolikt inskränkt sig till öronen. Detta gör svartöradheten i och för sig mera märklig. Att mer eller mindre fullständigt melanistiska former då och då uppträda bland däggdjuren såväl som äfven bland andra ryggradsdjur, är ju en känd sak. Vår vanliga svenska hare förekommer också som bekant undantagsvis i rent svarta, d. v. s. fullständigt melanistiska varieteter, men äfven stundom i ett mer eller mindre utprägladt mörkt övergångsstadium till dylik melanism.

En hare (♂) i ett sådant mellanstadium har Riksmuseum i början af sept. i år (1915) genom vänlig bemedling af ingenjör Sv. BURÉN erhållit såsom gåfva af ingenjör JOSEF BERGLUND. Denna hare sköts i Ludvikatrakten. Den är till sin allmänna färgton mycket mörk, ungefär svartbrun på rygg och sidor. Öronens yttersida är så godt som svart, men inuti örat är en hvit fläck, hvilket för öfrigt också är fallet med den svartörade haren från Östersund. Hufvudet i öfrigt är dock föga mörkare än hos en normal hare och läpparne äro brungula. På fötterna börjar redan den hvita vinterullen att ge sig till känna, hvilket synes tidigt, då man betänker, att haren framkom till Riksmuseum redan den $\frac{6}{9}$. Af ofvanstående framgår, att äfven hos denna hare, ehuru melanismen är rätt långt framskriden och längre, som det vill synas, än hos haren från Östersund, dock melaninpigmentet mest och kraftigast aflagrat sig på öronens utsida. Detta torde väl stå i samband därmed, att just öronspetsen och särskildt dess utsida är den enda del hos en normal hare, som är rent svart. Men om själfva den direkta grunden till den excessiva utbildningen af melaninpigment, som orsakar uppkomsten af mer eller mindre fullständigt melanistiska harar, därom känner man ännu intet närmare.

I Nordamerika finnas åtskilliga geografiska former af harar, mer eller mindre närsläktade med våra, men ehuru dessa ofta ha svart i spetsen af öronen i större eller mindre utsträckning, synes ingen ha öronen helsvarta. Sålunda tyckes ej någon parallellform till denna varietet vara känd från andra håll.

Hararnes gråbruna sommarfärg åstadkommes, såsom ju är regel hos däggdjuren, genom en blandning af svart melanin-pigment och ett gult lipochrom. Variation i färgen uppstår sålunda därigenom, att det ena eller det andra af dessa färgämnen ökar eller minskar, så att det antingen dominerar eller undertryckes. I extrema fall kan man alltså tänka sig tre möjligheter: 1. Melaninpigmentet utbildas i så riklig mängd, att det helt och hållet skyler det andra färgämnet, hvars närvaro eller frånvaro sålunda ej alls kan skönjas. Detta fenomen kallas melanism och djuret är därvid rent svart. 2. Det svarta färgämnet felslår fullständigt, så att endast lipochromet gifver färg åt djuret. Detta fenomen kallas xanthochroism och djuret är gult. 3. Både melanin och lipochrom felslå. Djuret saknar alltså färgämne och är hvitt. Fenomenet kallas albinism.

Alla dessa variationsfaser uppträda hos vår svenska hare. Vi ha ju åtskilliga svarta harar iakttagna, de flesta från Kalmar län. Gula harar träffas också då och då. Då jag ännu var skolpojke, fick jag t. ex. skjuta en sådan vid Ringstad, Östra Eneby s:n, Östergötland. I Riksmuseets samlingar finnas tvenne dylika gula harar. Albinoharar ha i denna tidskrift omtalats från Ulfön. En af dessa finnes i Riksmuseum. Vår svenska hare synes alltså ganska fallen att variera och åtminstone i vida högre grad än t. ex. de amerikanska hararne. Den amerikanske zoologen E. W. NELSON säger t. ex. i en monografi öfver Nordamerikas harformer: »Både melanism och albinism äro ytterst sällsynta bland amerikanska harar. Jag har sett två melanistiska exemplar, ett af *Sylvilagus*¹ *palustris*

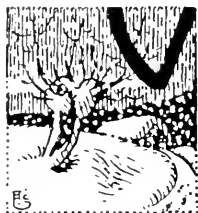
¹ *Sylvilagus* är ej en egentlig hare utan snarare kanin. Den föder nakna och blinda ungar i motsats mot hvad fallet är hos släktet *Lepus*.

paludicola och ett af *Lepus americanus virginianus*, och två albinistiska individer, en af *Sylvilagus floridanus mallurus* och en af *S. transitionalis*». Detta yttrande är desto mera märkligt, som naturligtvis NELSON haft till sitt förfogande de väldiga samlingar, som finnas i Washington. Några partiella variationer omnämnas ej af den citerade förf.

Djurkroppar i en jordvaxgrufva.

Af

C. Wiman.

id studiet af utdöda djur brukar palæontologen få nöja sig med skelett, skal och andra hårda delar, som vanligen äro det enda, som återstår af forna tiders djurvärld, och man får vara glad, om åtminstone dessa delar äro någorlunda fullständiga.

Stundom händer det dock, att djuren omkommit på ett sådant sätt, att äfven mjuka delar bli bevarade, och det är då oftast den massa, i hvilken kropparne blifvit inbäddade, som utgjort en slags konserveringsvätska. Gyttja, bildad af t. ex. fettrika alger, vattenblomning, synes i alla tider ha varit särskildt ägnad att hermetiskt bevara hela djurkroppar. Exempel härpå äro icke så sällsynta; så känner man redan från en så aflägsen period som den permiska amfibielika djur med bevarad tarmkanal. Det mest utsökta jag i den vägen har mig bekant härstammar ur en f. d. gyttja i brunkolsformationen vid Rott nära Bonn, där äfven så mjuka föremål som små groddlarver samt *Hydra*- och *Lucernaria*-liknande nässeldjur blifvit konserverade, icke endast i aftryck, utan med själfva substansen omvandlad i ett fast kolväte.

Att lägga på is är ett äfven af naturen begagnadt synnerligen effektivt konserveringssätt, hvarom de talrika i den sibiriska tundrans frusna jord med hull och hår bevarade kadavren af mammut, ullhårig noshörning, myskoxe och flera andra arter vittna. Dessa djur ha åtminstone i vissa fall vistats på

trakten och gått ned sig i den på sommaren upptinade flytjorden.

Det fynd, som här åsyftas, är emellertid af ett helt annat slag.

I oktober 1907 hittade man i en jordvaxgrufva vid byn Starunia i Ostgalizien ett mammutkadaver, som dock blef till stor del förstördt, innan någon sakkunnig fick kännedom om fyndet. Kort därpå fann man en ullhårig noshörning (*Rhinoceros antiquitatis* BLUM. = *tichorhinus* Fisch.) en groda och en fågel, hvilken nu, då fyndet blifvit bearbetadt, befunnits vara

Fig. 1. Hudstycke från ögontrakten af mammuten. Efter NIEZABITOWSKY.

en stenkäcka (*Coccolitha coccolitha* L.). Kropparne ha här konserverats därigenom, att djuren fastnat och sjunkit i en med bergolja mättad sumpmark. Jordvaxet står till sitt bildningssätt i samband med bergolja. Fyndorten visar således mycken likhet med den i Fauna och Flora Årg. 7, s. 142, omtalade paläontologiska dödsfällan i Californien, fast konserveringen utfallit lyckligare vid Starunia.

Af mammuten blefvo de mjuka partierna till större delen förstörda. Af huden återstår dock ett 320 cm. långt stycke med vidfästadt ytteröra. Detta är 37 cm. långt och 29 cm.

bredd och således ganska litet. Äfven ögontrakten af huden är bevarad, fig. 1. Här ha vid Starunia i allmänhet icke bibehållit sig.

Den ullhåriga noshörningen blef oskadad. En från vänstra sidan tagen bild af hufvudet och främre kroppshalfvan visa ett enastående bevaringstillstånd. Den enda väsentliga skadan består i, att underläppen fallit af. Överläppen, som är oskadad, har rak kant som hos *Rh. simus* och visar intet spår af någon nedåtriktad snibb såsom hos t. ex. *Rh. unicornis*. Näsborren,

Fig. 2. Den ullhåriga noshörningen. Efter NIEZABITOWSKY.

ögat och örat äro tämligen oskadade. Högra näsborren är bättre bevarad än den på figuren synliga. Hornen äro något afskalade, men de felande delarnes fäste framträder fullt tydligt på nosens öfversida. Hudvecken vid ögat och bakom örat äro tydliga. Huden är icke indelad i fält. Äfven inre mjuka delar, såsom tungan, luftstrupen med struphufvudet och muskler, äro bevarade. Både af mammuten och noshörningen äro skeletten utpreparerade.

Stenknäcken är den bäst bevarade af hela sällskapet och ser ut, som om den nyss blifvit plockad. Kanske var den

fetare än de öfriga djuren. Den hade nyligen ätit och innehöll talrika stora skalbitar af körsbärskärnor. Den synes således liksom nötkråkan hafva användt skalbitarne till malstenar. I handböcker uppgifves, att stenknäcken spottar ut skalbitarne, hvilket säkerligen också i allmänhet är fallet,

Fig. 3. Stenknäcka med bibehållen hud. Efter MIERZEJEWSKI.

emedan han eljes skulle förtära mera skal än kärnor, hvilket ju vore oekonomiskt och äfven för malningen otjänligt. Stundom tyckes han således dock svälja skalbitar i begränsad mängd. Skalbitarne äro bestämda till *Prunus avium* L. Af fjädrarne är endast den i huden instuckna delen af spolen bevarad. Af en dylik i längdsnitt afbildas ett mikroskopiskt

preparat, på hvilket man ser olika delar af huden och spolen samt papillen. Näbbens hornslida är fullständigt bevarad och klorna äro ännu hvassa. Af mjuka delar har man för öfrigt kunnat tillvarataga en del af luftstrupen, musculus pectoralis superficialis, musculus obliquus abdominis externus dexter, musculi lumbodorsales, proventriculus, ventriculus, mjälten och en del af tarmen. Äfven har en stor del af skelettet kunnat utprepareras.

Grodan är bestämd till *Rana ridibunda* PALLAS. Äfven af denna finnas hud och andra mjuka delar bevarade. och äfven här har en del af skelettet kunnat prepareras ut, hvilket väl varit af vikt för bestämningen.

Utom ofvannämnda med mjuka delar bevarade djur förekomma också skal af landt- och sötvattensmollusker, såsom *Helix*, *Pupa*, *Clausilia Linnæa*, *Planorbis* m. fl. samt insekter af olika slag och växtrester. Dessa äro dock ännu icke beskrifna.

Fig 4. *Rana esculenta* var. *ridibunda* PALLAS. Efter KIERNIK.

Iakttagelser öfver blomning och fruktsättning af s. k. bärväxter i Vemdalstrakten (Härjedalen) sommaren 1915.

Af

Karl B. Nordström.

1915 års sommar var i Vemdalstrakten (407 m.) ganska regnig. Frost, som i Härjedalen mätts äfven under sommar-månaderna, har under tiden 14 juli—15 oktober, under hvilka månader dessa observationer företagits, ej inträffat förrän natten till den 30 augusti och därefter till den 6 och 7 september; vid alla tre tillfällena — 5° till — 6° C. En följd af dessa fysiska naturförhållanden har blifvit, att bärskornden på det hela taget slagit fel. De växter, om hvilka iakttagelser gjorts, äro blåbär, lingon, smultron, hjortron, åkerbär, hallon, rönnbär och rip- eller fjällbär. Äfven några observationer om bärbuskar i trädgårdar hafva gjorts, hvilka torde vara af intresse.

Då jag den 14 juli började mina undersökningar i Vemdalstrakten, voro *blåbären* redan något över blomningsstadiet. Därefter fortforo de att vara små kart till långt fram på sommaren. De första mogna bären insamlades sparsamt den 21 aug. i skogen nära Stortjärnvallen, 2 1/2 km. väster om Hållvallen, 20 km. nordväst om Vemdalens by. I granskapet af byn funnos den 16 sept. på Högfjällets partier, 1 km. från Svedfjällvallen, på erosionspartier synnerligen rikligt mogna blåbär (omkr. 700 m.) och bland dessa äfven enstaka med *svarta bär* försedda buskar (f. *epruinosum*). Strax nedanför Orrhögbergets (omkr. 650 m.) mellersta skiffer-»knös» fanns

det på sydsluttningen godt om mogna, stora bär den 31 aug. Då en något så när tillförlitlig karta ännu saknas öfver Härjedalen, bör tilläggas, att detta berg ligger $2\frac{1}{2}$ km. väster om Rönnängens myrslättervall, 18 km. från byn. Allmänt har man i trakten klagat öfver, att blåbärsskörden slagit fel, men detta beror till en del därpå, att man ej uppsökt de skyddade lokalerna. Den vanliga tiden för dessa bärs mognande brukar här uppe vara i slutet af augusti och början af september. Troligen slår blåbärsskörden aldrig helt och hållet fel, om än svåra klimatiska förhållanden under sommaren lägga stora hinder i vägen.

I blomning sågs *lingonriset* den 30 juli vid vägen nära Garberget, 5 km. söder om byn. Blommornas färg var stundom *rent hvit* (nära Garberget), men på åsen sågs en form med *djupt karmosinröda* kronor. Skörden blef ganska dålig, och de bär, som af mig plockats vid vägen nära Garberget, voro den 6 sept. rätt mycket frostskadade, hvilket dock ej syntes på dem. I allmänhet voro de mindre än söderut. *Smultron*-örten är sällsynt i Vemdalsstrakten, något som också framhåfts af S. BIRGER i Härjedalens vegetation. Den har af mig anträffats vid Kallmora (Åsen), vid Norra Vemåns sydligaste bro, på en lokal mellan byn och sågen (tillsammans med *Pulsatilla vernalis*) samt i skydd af en lada 1 km. söder om Åsen nära byn. Öfverallt finnes den mycket sparsamt. Blommor har jag sett på den andra och sista lokalen. Vid Norra Vemån hade den några frostskadade små blommor utvecklade så sent som den 18 sept. jämte några kart; på lokalen nedanför Åsen blommade den lilla kolonien hela sommaren med några få blommor i sänder och utveckla de i början af september halfmogen frukt. Ej ens på denna väl skyddade plats kunde den här i trakten få mogna »bär» (= skenfrukter). Somliga år lära dock dessa blifva mogna. Äfven *hjordron*-skörden, som här och hvar brukar slå väl ut, var ej god. Växten sågs ännu blommande omkring den 14 juli i enstaka individ, och »snotter», halfmogna »bär», som ifrigt insamlas, funnos här och hvar i början af augusti, då exv. på Bergvallen

(10 km. söder om byn) den 10 aug. äfven några fullmogna anträffades. I midten af augusti funnos fullmogna »bär» något rikligare, fast sparsamt. De vackraste, d. v. s. största, hjortronen, jag sett i sommar, växte i en dvärgbjörksmyr med underjordiska kalkällsprång och där af framalstrad yppig vegetation (ex. *Mulgedium alpinum*, *Gymnadenia conopsea*) sydost om Håsjövalarna, 10 km. från Hållvallen och 30 km. från byn (den 20 aug.). Submersa former finnas stundom i källor och på af dessa öfversvämmade vägar (exv. Bergvallen). Bladen bli hos dessa betydligt mindre. Någon blomning kan det naturligtvis ej vara tal om.

Åkerbäret (*Rubus arcticus*), den speciellt norrländska växten, är i hela trakten mycket sällsynt och af mig endast anträffad vid en bäck norr om Garberget (små kolonier, bl. den 16 juli), söder om landsvägsbron öfver Södra Vemån och nära bron samt vid Rönnängens vall, där växten, oaktadt bladen voro brunröda (förfrusna), blommade så sent som den 31 aug. Nära ofvannämnda bro sågs den norr om denna, väl skyddad, ännu i blom den 16 sept., då gröna frukter (endast iakttagna på denna lokal) sparsamt förefunnos. Dessa mognade ej ens här, hvadan ingen torde hafva funnit något enda moget åkerbär i trakten (åtminstone innevarande sommar).

Hallon-busken, som odlas i vissa trädgårdar och halfvild ej så sällan vid gårdar uppfyller rös och stenbunden mark, finnes i naturen här och där på varmare ställen. Vid Oddan, en bäck 1 km. från förutnämnda Orrhögbyggets vall, sågs busken i blom och med små gröna frukter den 31 aug.; vid Kallmora, Åsen, i *samma* stadium den 18 aug. och 16 sept. På ingendera platsen (liksom i byn) funnos under sommaren mogna hallon. Endast vid Kvarntorpet nedanför Högfjället sågos den 16 sept. inne i en varm häll 2 verkligt mogna »bär». Enligt lämnade uppgifter ha i öfrigt inga mogna hallon observerats i trakten under sommaren. Däremot bruka »bären» under normala år mogna rikligt exv. på Högfjällets västra sluttningar.

Rönbären, som stå i sin skönaste prakt i början af sept., planteras allmänt i byn som alléträd, och användas ej sällan till sylt. För öfrigt äro de en synnerligen kärkommen fågelföda. I naturen blommar busken (sällan träd) understundom (exv. i Högfjällets björkregion omkr. 900 m., den 28 juli); vid Norra Vemån (i byn) och vid Södra V., några kilometer väster om Rönnängen, är den alltid steril. Vid själfva vallen Rönnängen finnes *numera* ingen rönn alls.

En bärsort, som förtjänar att tillvaratagas och är utmärkt i smaken, är ripbären (*Arctostaphylos alpina*), som i synnerligen riklig mängd finnas på fjällens lathedar (exv. Högfjället 900—1000 m.), där de svarta bären 2 och 3 tillsamman ligga skyddade mellan bladen och marken. Bäst i smaken voro de den 16 sept., och torde ej frosten fördärfva dem. Riset var då eldrödt och bildade en vacker kontrast mot de redan gulnande björkarna och de gråa förvittringspartierna. Allmogen synes ej känna denna växt alls, hvilket gör, att de uteslutande blifva fågelföda.

Mjölon, som förefinnes rikligt (i frukt den 5 sept.), användas ej alls; kråkbär någon gång. Egendomligt nog, insamlas ej de på myrarna ytterst rikligt förekommande odonbären (*Vaccinium uliginosum*), här äfven kallade hundsbär (jämtl. snorrbär), som äro så delikata, äfven sedan de fått något frost.

Af odlade bärbuskar må framhållas de sällsynt förekommande *krus-* och *röda vinbären*. De förra buskarna voro alldeles sterila och lämnade 1915 ej någon skörd alls; bären växa dock ut någon gång, men mogna aldrig. Och detta oaktadt de vid Funäsdalen långt väster ut en och annan gång kunna utveckla frukt, som kan användas.

Röda vinbär sågos i en trädgård i byn under sommaren (omkr. 16 sept.) lämna ett något så när godt resultat. I naturen finnes busken vid Norra och Södra Vemån enstaka, alltid steril. Vid Rönnängen voro bladen redan förfrusna den 31 aug. På enstaka platser flyttar man in vilda buskar från skogen. Resultatet blir bättre än kulturrasernas, i det bären *mogna fortare* samt blifva *sötare*, fast klasarna äro *glesare*.

Någon gång får man här liksom i mellersta Norrland långt ute på en äng se en och annan buske, som lämnats åt sig själf. *Svarta vinbär*, som enligt S. BIRGER på två lokaler inom provinsen anträffats vilda (?), lära enligt uppgift i hans arbete, Härjedalens vegetation, någon gång inom provinsen odlas med resultat. I Vemdalstrakten synes busken ej förekomma alls. Några egentliga trädgårdar finnas också endast på ett par ställen i byn.

De klimatiska förhållandena i nordöstligaste Härjedalen äro på det hela taget synnerligen ogynnsamma för odling af bärbuskar och trycka äfven sin prägel på den vilda växtvärlden. Hvad som lyckas en sommar, lyckas ej en annan, beroende på, om frost kommit eller ej. Äfven råder bland ganska närbelägna orter en mycket stor klimatisk skillnad, och öfver en viss gräns gå vissa växter ej alls, så vida ej utomordentliga förhållanden spela in. På väl skyddade sydsluttningar kunna t. o. m. i västligaste Härjedalen, oaktadt närheten till köldcentrum (Röråstrakten), vissa växter stundom lämna något resultat. Så mogna bortåt norska gränsen *röda vinbär* en och annan gång vid Fjällnäs (780 m.) och *krusbär* på Funäsbergets sydsluttning. På sistnämnda plats, där äfven andra arter gå ganska väl till, är den omständigheten, att snön täcker grenarna jämt och väl, af den allra största betydelse för sommarens resultat. Hvad som gäller om vilda ris och odlade bärbuskar, gäller naturligtvis äfven om alla planterade träd och prydnadsbuskar.

Vemdalen den 26 okt. 1915.

Några svenska forskningsresor från föregående tider.

Af

Lars Gabriel Andersson.

IV.

Resa till Goda Hopps-Udden, Södra Pol-Kretsen och Om- kring Jordklotet, samt till Hottentott- och Caffer-Landen Åren 1772—76.

Af Anders Sparrman.

Medicine Doktor och Professor. Ledamot af Kongl. Sv. Vetensk. Acad. och
Intendent öfver Dess Natural-Cabinet. Medlem af Physiogr. Sällskapet i Lund,
Vitterhets och Vetensk. Samh. i Göteborg samt Hessen-Homb. Sällsk.

FÖRSTA DELEN. *Stockholm*. Tryckt hos Anders J. Nordström, 1783.

ANDERS SPARRMAN, som var född i Uppland ²⁷/₂
1748, hörde äfven han till LINNÉS stora lär-
jungekrets i Uppsala, där han studerade natur-
vetenskap och medicin. Redan vid 17 års
ålder ansågs han vara tillräckligt hemmastadd
i läkekonsten för att mottaga förordnande som
skeppsläkare på ett af Ostindiska kompaniets skepp och fick
så göra en treårig resa till Indien och Kina under »commando»
af »den vittre Capiten och Riddaren EKEBERG». Denne K. G.
EKEBERG är en särdeles framstående man med en egendomlig
lefnadshistoria. I början apotekselev får han anställning som
skeppsläkare, hvarefter han öfvergår att bli verklig sjöman.
Han får fartygsbefäl och förvärfvar sig i sitt nya kall ett utom-
ordentligt högt anseende. Samtidigt är han också vetenskaps-

man och författare särskildt på det ekonomiska området och blir ledamot af Vetenskapsakademien. Han är en typisk exponent för frihetstidens lifliga sträfvan att genom landets inre uppblomstring söka ersätta de stora yttre förlusterna. »Han försummar aldrig», säger SPARRMAN, »tillfälle att gagna Vetenskaperna»; så hade han »under ett kort besök vid Goda-Hopps-Udden utverkat tillstånd att ditsända en Naturforskare. Men att denne genom sina undersökningar ibland Blomster och Yrfä m. m. ej skulle löpa fara att anses som en Spion af Land och Regering, samt dessutom med mindre kostnad vinna sitt föremål; så borde han i Mathematik, Geographi och Fransyskan undervisa Residentens barn i Bay Falso».

SPARRMAN, som efter hemkomsten från sin första resa fortsatt med sina medicinska och naturvetenskapliga studier, blef erbjuden platsen och uppdraget och mottog med mycken fögnad» anbudet. Genom EKEBERGS och LINNÉ'S bemedling, hvilken senare »i egit namn författade ansökningen», erhöles af Ostindiska kompaniet löfte om »fri och bequämlig resa från Götheborg till Cap», och den 10 januari 1772 anträdtes färden med skeppet *Stockholms Slott*. Utrustningen var den minsta möjliga och reskassan 25 kronor. »Derefore långt ifrån att för penningar kunna lätteligen köpa tillfällen och samlingar, har jag ej utan faror och möda nödgats förtjena dem. Derimellan har jag måst åtnöjas, med hvad lyckan, så till sägandes gratis, velat låta komma i förväg för min uppmärksamhet.»

Färden ställes norr om Skottland i sällskap med ett annat af rederiets skepp *Lovisa*, »ämnadt att i Cadix intaga sin första förfriskning samt Cassan för bägge skeppen». Svår storm skiljer dock fartygen åt, men allt går för öfrigt lyckligt. På höjden af Paris hjälper man en holländare, som förlorat rodret och alldeles kommit ur kosan, och hvars besättning »var ynkansvärdt afmagrad, samt i brist af både vatten och proviant». »Vid gränsen af Tropiken sågs ett 7 à 8 fots stort sjödjur af sjöfarande känt under namn af *sce-divill* (sjödjäfvul)», antagligen ett species *Rajæ* eller *Råcka*. En kväll i februari sväfvar en eldkula med ett sakta fräsande

tvärs öfver skeppet, och »Martii den 4 passerades Equinoctialen, då efter vanligheten en hop narraktiga ceremonier anställdes. Marsken börjar visa sig, och SPARRMAN har en del funderingar därom. Det höll sig merendels rundt, af en tre fots Diameter och var lika eldigt lysande till hela sin vidd. Då skepnaden någon gång ändrades till aflång, tycktes sådant förorsakas af sjö-sqvalpet. Med sådana lysande kroppar var nu hela hafsrymden utsirad, stundom till några skeppslängders, stundom allena till några fots afstånd från hvarandra. SPARRMAN anser ljuset komma från »slem- eller geléaktiga djur, hvilka allenast nättren, på vissa ställen och vid vissa ändringar i luften uppkomma till hafsytan». Särskildt medusorna kunna, säger han, stundom vara samlade i så oerbörda mängder och visa dylika höjande och sänkande rörelser, att man i dem troligen har en förklaring till fenomenet.

Den 29 april kom Kap i sikte, och samma dag kastades ankar i Taffelviken. Staden är liten och omgifningarna karga och ogästvänliga med sandfält och ljunghedar, och SPARRMAN har svårt att förstå det lof, som många resenärer bestått den. »Orsaken torde vara att ledsna af flera månaders sjöresa vanligen kommer en att förtjusas i den första jordtåriva, som hälst man får träda på, hvaraf sedermera berättelser lemnas efter det första intryck man fått». Gatorna äro emellertid breda och ofta planterade med ekar och husen snygga, hvit- eller grönmålade i en eller två våningar samt vanligtvis täckta med ett slags säf (*Rectio tectorum*). »Huru täckningen förrättas, förtjenar visserligen att af våra Landthushållare i agttagas; men på det en beskrifning derpå måtte blifva dem så mycket nyttigare och pålitligare än min egen, har jag derom anmodat Herr Capitenen och Vasa-Riddaren EKEBERG, hvilken såsom sjelf ärfaren Svensk Landthushållare, ej allenast i Cap med en sig vanlig skarpsinnighet den i agttagit, utan äfven med fördel och kunnige Landtmäns approbation här i Sverige utöfvat.» Den stora berömda trädgården är ej heller sådan den beskrifvits, och i den bredvidliggande djurgården visas *Struzar, Casuarier,*

Zebrier, stundom åtskilliga *Antiloper* och andra smärre fyrfotade djur, mästa delen alle inländske.»

Första göromålet i staden var att uppvakta guvernören baron JOACHIM VON PLETTENBERG för att få tillåtelse att vistas i landet; detta beviljades utan svårighet, och SPARRMAN får äfven »rättighet att practisera Medicinen, då han hörde, att detsamma var mitt hufvud Studium». Äfven kommandanten VON PHREM uppvaktas; denne är »ehuru född African älskare af vetenskaper» och har »Hymen särskilt gjort hans lycka med det täckaste fruntimmer i hela Colonien». Residenten, hvars barn SPARRMAN skulle undervisa, träffar han dock ej. Han är i det tre mil från Kap belägna Bay Falso på ämbetsresa, hvarför SPARRMAN reser dit för att anmäla sin ankomst. Hans hjälp tages där genast i anspråk, i det han får tjänstgöra som Tålk, med de till hamnen ankomne Franske. Denna nations höflighet att gissa, och till det bästa uttyda samt välment rätta det man talar illa på deras språk, var mig alltför angenäm. Sådan höflighet felade beklagligen många Capska innevånare, särdeles könet.»

Redan dagen därpå får han återvända till Kap; säger där med saknad farväl åt det svenska skeppet, som seglar vidare till Kina, men träffar till stor glädje och öfverraskning en kamrat från Uppsala, C. P. THUNBERG, som vid denna tid var i holländsk tjänst och nu skickats ned till Kap. Samvaron blef ej långvarig, då SPARRMAN snart måste resa tillbaks till Bay Falso, men tiden utnyttjades med största ifver. »Endast en älskare af Natural-Historien lär kunna föreställa sig, hvad nöje vi egde bland blomstren. I början var nästan hvarje dag för oss en rik skördetid på de raraste och vackraste växter, och snart sagdt vid hvarje steg gjordes ett eller flera nya fynd. Emedan jag har flera Svenska vänner och särdeles den store LINNÉ alltid i min åtanke, kände jag äfven en lycka inom mig, för hvarje duplett och triplett etc af de örter, jag afbröt.»

I Bay Falso stannar SPARRMAN till slutet af vintern, som i Kap räknas från 14 maj till 14 augusti. Så snart han var ledig från undervisningen, är han ute och samlar, men han

klagar öfver, att han ej hann ordentligt undersöka, hvad han fick. I stället skickades detta så ofta ske kunde hem till Uppsala, där LINNÉ skötte om dess vetenskapliga behandling. Här i Bay Falso är vintertiden lilligt nog. Taffelviken är da på grund af den härskande nordvästen mycket dålig hamn, hvarför fartygen då som nu ankrade i Simons Bay. Skeppskapten och förnämligare resande åto vid residentens bord, där SPARRMAN får skåda all världens folk, och det är Babyllons förbistring i språk och bordskick.

Om faunan närmast Kap den tiden antecknar SPARRMAN ej mycket; *pingviner* och *sälar* finns det godt om, särskildt på den lilla Malagassön i Bay Falso och på »Dassen-ön» norr om Taffelviken. *Säl fångst* bedrifves lilligt både för skinnens och tranets skull, äfven åt man köttet, och »vi inbillade oss, att det smakade som oxkött, men det hade en oangenäm svart färg». En nyfödd sälunge förvärfvas och stoppas för museet i Stockholm. En *elektrisk rocka* fångas men olyckligtvis under SPARRMANS frånvaro, så att han ej fick känna på dess stötar. *Cancer Norvegicus* åts ofta uti Bayen liksom äfven en stor snäcka (*Haliotis*) samt åtskilliga bläckfiskar. (»*Sepia*, *Loligo* och *Sepia Octopodia*»), hvilka senare brukades till soppor. »*Myxine glutinosa* var ej lätt att igenfinna bland *Vermes*, den liknar en Al eller orm med platt stjärt; bett deraf berättades väl orsaka en elak svullnad, dock icke döden.»

Växter åter uppräknas en hel del. *Cunonia capensis* (släkt med schersminen) »är snart sagdt största trädet, ehuru blott 2 högst 3 mans längder högt». En ny sorts *Viscum* är allmän, och *Calla æthiopia* »stod hela vintern i blomma». »Af de dels bekanta, dels aldeles nya växter, hvilka träffades på detta ställe, voro en del mindre allmänna, en del redan aldrig mer till finnandes på de öfriga ställen, som jag besökte i Africa. Hvarje district har alltid något särskildt; ej under då om åtskilligt torde finnas lemnadt, både af mig och Herr Demonstr. THUNBERG, samt att således ordspråket: *Semper aliquid novi ex Africa* ännu för många år kommer att gälla.»

Då vintern var förbi, var det också slut på vistelsen i

Bay Falso; residenten flyttade då till sin landtgård »Alphen kallad, belägen på Constantia-trakten, vid pass en half mil derifrån och nästan halfvägs imellan *Taffel-* och *Simons-bay-erna*». På ditvägen genom det bergiga landskapet träffas en »tropp Babianer, som ganska vigt uppklättrade branta klippor, samt med snabbaste löpande satte sig i säkerhet för våra Hundar, som eftersatte dem». På slätterna gingo *flamingos*, »som är ett slags Foglar af Tran-släktet (*Grallæ*), hvilka sökte sin föda, der vattnet höll på att uttorka». Floran är rik, och en mängd nya växter observeras från vagnen. Det är därför med otålighet SPARRMAN afvaktar resans slut, då »jag icke ett ögnableck försummade att tillskynda mig ett ännu angenämare tidsfördrif, nemligen att till fots besöka de ännu obekanta Blomstren».

Här på den vackra landtgården, belägen nära foten af Taffelberget, vistas nu SPARRMAN till midten af november, d. v. s. under vår och försommar, och här är mycket att se och studera. Smärre exkursioner omväxla med längre, hvarvid framförallt växter och insekter samlas. I början af september är han inne i Kap för att ta afsked af THUNBERG, som på holländska kompaniets bekostnad skulle bege sig på en längre färd inåt landet. Hemfärden är besvärlig; han kommer vilse, råkar ut för ilska hundar, som öfverallt hållas i stora massor och ofreda hvem som kommer; på andra ställen rädes han för uppretade slafvar, som på goda grunder ej ha några vänliga känslor mot de hvita; till sist rider han omkull i mörkret och hästen springer sin väg. Han står där nu ensam i natten, blott beväpnad med en stor knif, »som jag vanligen hade hos mig till Blomster-lökars uppgräfvande». Emellertid är han närmare hemmet än han tror, och allt går bra. Vid stalldörren står hästen och väntar.

En åtta dagars tur till Paarl, en större by inne i Kaplandet, skildrar han i ett bland de öfriga reseanteckningarne intaget, delvis helt humoristiskt bref till en god vän. Färden börjar i Kap, där han gjort upp om sällskap med en landsman. De skola »gå att skåda Liljorna på marken och Landsens

Döttrar, jemte andra Bygdens producter». De hyra sig en tjänare, som är stursk öfver namnet *Bastard*, hvilket visade, att han hade hvitt blod i ådrorna, och ge sig i väg mot nordost. Man går från gård till gård under samlande af örter och insekter, af hvilka senare han snart får så fullt, att han måste med nålarne sätta fast dem i hatten. Vid ett tillfälle, då det gällde att få mat och nattkvarter hos »en rik och krasslig 52 års enka, varnade mig min dräng, som der var bekant, att ej skrämra Slag och Moder-dåningar på Frun, med insekterna på mitt hattbräm, hvarför jag sorgfälligt vände kullsidan från dess ögon och gömde sedan hatten i en vrå». Här som på många andra håll är det SPARRMANS läkarkunskaper, som hjälper honom fram; han ger ordinationer, för hvilka han betalas med mer eller mindre hyggligt bemötande, husrum och mat. »Min mun vardt genast satt i arbete med Ost, Smör, Bröd, Vin, Thévatten, samt afhandling om Gickt, Slag, stark Näsblod, Hosta, och salig mannens vattu-sot; Gumman var andäktigt att höra och jag att äta, så vida mina föreläsningar det kunde medgifva». Det är dock ej öfverallt det bjudes på så god förplägnad, men gästfriheten är en allmän dygd. Folket är burget, men landet är kargt och föga odladt; gårdarna ligga mycket glest och deras ägare lefva af boskapsskötsel, vinodling — det är de berömda constantia-vinerna som här beredas — och åkerbruk. Hvete och korn är det enda som odlas, och de odlade åkrarna äro i allmänhet hvarken stora eller många. Alla ha de slafvar, och på ett ställe klagar uppsyningsmannen öfver att husbonden ej vill hålla några slafvinnor, genom hvilkas »förökande» han skulle vinna mycket mer än på det stuteri, hvaraf han nu hade sin förnämsta inkomst. Förhållandet mellan slafvar och husbönder är ej det bästa; de förra piskas allmänt och straffas hårdt för alla felsteg; på ett ställe omtalas, hur en elak gumma hade sin slafvinna gående med en tung järnkedja om foten. Till gengäld få husbönderna om nätterna sofva med laddade bössor och väl instängda; slafvarna, säga de, äro aldrig att lita på, och utbrott af deras hat med stundom blodig hämnd äro allmänna samtalsämnen. För-

rymda slafvar träffas då och då, men SPARRMAN tar helt deras parti, trots han stundom själf råkar ut för den allmänna öviljan mot de hvita.

Vid Alphen är djurlifvet rikare än strax utanför staden. *Leoparder* och *tiger-vargar* (Hyænæ) finnas till stor mängd och äro om nätterna mycket tilltagsna; det matnyttiga villebrådet utgöres af »*Stenbockar* (*Antilope grimmia* PALLAS)¹ och af *Klippspringare*, hvilka jag dock ej haft tillfälle att närmare examinera; äfven af *Dykare-Bockar*, så kallade i anseende till sitt särdeles språng, och liksom dykande under buskarna. De skjutas och fångas med snaror af olika slag. »Af andra Djur såg jag här Menishunden (*Viverra Ichneumon*) och Muskiliat-katten (*Viverra genetta*), fångade vid gården i fälla. De voro något större än vår allmänna katt, och skylldes i Hushåll för att göra skada på höns och ägg, ehuru de å andra sidan göra mycket gagn genom stora Råttors utödande.»² Man borde tänja dessa djur, säger SPARRMAN, och ta reda på hvad de använda för motgift mot ormbett, liksom man gjort i Indien och där man på så sätt fått reda på *Ophioriza*, som är ett förträffligt medel mot ormbett. »Naturen, som gifvit och ålagt *Ichneumon* samma förrättning i *Africa* som i *Asien*, nämligen att inskränka giftiga ormar, har väl ock utrustat den på båda ställen med lika goda vapen och lika säkert *preservativ*.» En *Viverra Putorius* (möjligen *Zorilla striata*) fångas på en gård nära Kap, alldeles samma art, säger SPARRMAN, som dessutom endast finnes i Nordamerika. Han finner häri anledning att ge BUFFON en släng för dennes sats, att inga djur kunna vara gemensamma för gamla och nya världen än dem, »hvilka lätteligen kunnat komma landvägen ifrån *Asien* till *America*. »Aldra-

¹ Kaplandets »stenbockar» gå nu under det vetenskapliga namnet *Rhaphicerus campestris*, gifvet af THUNBERG. Den antilop, som här artnamnet *grimmia*, är en *Cephalopus*, alltså en dykare».

² Kaplandets *muishond* är *Zorilla striata*, som ännu i dag är en svår ägg- och hönstjuf, men äfven *Herpestes*-arter kallas med detta namn, och delvis är det nog sådana, som föresväfvat SPARRMAN vid hans skildring af *Ichneumon*. *Muskiliat-katt* eller *Misselyat-katt* är, som SPARRMAN säger, *Viverra genetta* (= *Genetta felina*) eller *Viverra (Genetta) tigrina*, båda ännu allmänna kring Kap.

säkrast hade denne store och mästerlige naturforskare gjort, att nöjas med naturens nyttiga betragtande, utan att vilja utstaka allmänna lagar för densamma. Vetenskapsmännen voro ej snällare mot hvarandra då än under andra tider både förr och senare, och BUFFON har i det fallet mycket på sitt samvete, hvad LINNÉ och hans lärjungar beträffar. På en mindre exkursion öfverraskas helt oförmodadt på ett sumpigt ställe ett stort djur, som tycktes hafva »3 och en half fots höjd», var askgrått till färgen och med ett tungt språng. »Det kom mig att tro, att det ej kunnat vara annat än en ung *Hippopotamus*, eller som här kallas *Sjö-ko*», hvilken förirrat sig från *Zekoe Valley* vid Bay Falso, hvarest de ej sällan uppehålla sig.»

Till midten af november var SPARRMAN ifrigt sysselsatt med de »Capska Blomstren, och jag hvälfde ej sällan i mina tankar, huru jag därmed de följande månader och år skulle fortfara; men ödet hade beslutit annorlunda. Mig var beskärt att i hast förbyta det Capska landet, Sommaren och dess fägnande Blomster, mot en kall och med Isbärg beströdd ocean. Till Kap hade kommit kapten J. COOK, stadd på sin andra resa till Australien. Som naturforskare hade han med sig de båda tyskarna J. R. och G. FÖRSTER, far och son, hvilka i Kap tydligen fått höra talas om SPARRMAN. De kommo till Alphen och utvecklade där planerna för sin resa. SPARRMAN var idel öra, och de tycktes honom öfverlyckliga, som fingo som »naturforskare besöka en så aflägsen och okänd del af vår Glob». Hur förvånad blef han då ej, då de erbjödo honom att följa med »mot fri resa och någon del af de Naturalier, som kommo att samlas, hvaremot jag efter förmåga skulle biträda dem». Anbudet kom så oväntadt, att han till en början blef svarslös. Det blef nödvändigt att sofva på saken; det var ju så mycket som stod på spel. »Om morgonen i första dagningen förde villrådigheten mig till fönstret af min kammare; jag fäste ögonen länge på omliggande slätt, och ville liksom rådfråga dess Blomster, om jag så hastigt borde skiljas vid dem. De hade för en rund tid varit nästan mitt endaste nöje, Vänner och

sällskap; voro således nu de, hvilka till en stor del afrådde från Sjö-resan. Ändtligen stannade jag i det beslut, att jag skulle företaga densamma, dock med en fast föresats, att efter lycklig återkomst till Cap därstädes å nyo sysselsätta mig med naturens nöjsamma forskning.»

Nu var all tvekan borta; samlingarna packades in och skickades till LINNÉ och andra »Älskare af Vetenskapen». En del lämnades kvar i Kap hos residenten med hans löfte att skicka dem till Sverige, om SPARRMAN förolyckades på färden. Bref skref han hem till anhöriga, hvilkas oro och bekymmer han väl förstod. Jag höll därför rådligast, att beskrifva Resan så lätt och bekvämlig, som en någorlunda sannolikhet kunde fördraga». Den 22 november 1772 seglade man af, och under 28 månader är nu SPARRMAN kamrat med COOK och delar dennes öden, hvilka SPARRMAN skildrar i en andra del af resebeskrifningen. Här i första delen omtalas denna resa blott i all korthet, hvarefter han fortsätter med skildringen af den senare och längre Afrikavistelsen. Ty trogen sin föresats stannar han vid återkomsten till Kap den 22 mars 1775 kvar i Afrika och börjar då genast förberedelser för en längre färd in i dess ännu outforskade delar.

Emellertid var det höst vid återkomsten, och vintern var ingen lämplig tid för en dylik exkursion. Han stannar därför i Kap ännu några månader, sysselsatt med förberedelser till resan och med diverse andra arbeten. Han gör meteorologiska observationer, praktiserar i medicinen och kirurgien »till behöfvelig hjälp till den vidlyftiga utrustningen» och får kassan ytterligare förstärkt »genom en väl lyckad Handels-speculation». Sextio dukater får han dessutom i arfvode för en under den australiska resan gjord öfversättning till engelska »af vår käckas Svänks läkares Arch. och Ridd. v. ROSENSTEINS Afhandling om Barnsjukdomar». Som resesällskap förvärfvas »en ung African» D. F. IMMELMANN, som redan förut gjort en kortare färd inåt landet, men i allmänhet afråder man från hela företaget. SPARRMAN var emellertid fast besluten, att färden skulle bli af, och den 25 juli gaf han sig i väg. Utrustningen bestod af en

»god lättbärande Hingst för 50 Riksdaler» och »en ordinarie Klippare för 34 Riksdaler», den förre IMMELMANNNS, den senare SPARRMANS, vidare en stor vagn med segeldukskur för 200 riksdaler med tillhörande dragare, fem par oxar à 8 riksdaler stycket. På denna lastades nu hvarjehanda: medikamenter för eget och befolkningens bruk, »Glaspärlor, Mässings- skördosor. Eldstål och Knifvar samt Tobak» för hottentotternas skull. Ett stort ekkärl »inrättat till Ormars och andra Djurs bevarande i Brännvin, åtskilliga Ris papper till Örters torkande, jämte Lådor och Nålar för Insecter, tillika med nödigt ombyte af kläder. Likaledes provianterade vi oss med Thé, Caffé, Chocolad och Socker, dels för eget behof, och dels till benägenhets vinnande hos Landt-boer. Man sade mig väl, det Liqueurer ofelbart skulle hos många verka långt mer till samma ändamål; men både rum, tyngd och kåstnad hindrade mig ifrån att något däraf medtaga». Synålar för »Bond-Flickornas ynnest och biträde att samla Insecter, 30 skålpund krut, 70 skålpund blyhagel samt ett skäligt förråd blykulor, bly och formar».

Då SPARRMAN ämnade uppehålla sig någon tid vid en liten badort några mil österut för att där söka bot för »de förkylningar, jag vid södra Pol-kretsen mig ådragit , begaf han sig nu ensam i väg med den bonde, af hvilken oxarna köpts, till körsven. Kosan ställdes till dennes gård, där vagnen lämnades i förvar, och där sedan oxar, vägvisare och kusk skulle erhållas. På den två dagsresor långa färden dit träffas på Hottentottsberget en präktig *Protea*, som beskrifves i K. Vet. Akad. Handl. 1777 under namn af *P. Sceptrum Gustavi*. »Flora får medelst offer af detta vackra species, till ett så glorieust och August namn evigt bibehålla åminnelsen af sin för vårt Norden hedrande tillväxt genom den protection Botaniska Vetenskapen under store Konungar af GUSTAVIANSKA Ätten fått njuta, så väl som att den under vår Allernådigste Konungs *Gustaf* den 3:dies Spira måtte än vidare få blomstra».

Från bondgården rider SPARRMAN ensam vidare till de varma baden genom en trakt rik på villebråd; hjordar af haartebeestar (*Bubalis kaama*) och brokbockar (*Damaliscus*

pygargus), sebror, strutsar och annat storvildt betade på grässteppen; hela den rika djurvärld, som nu är en saga blott i dessa trakter. Badet, som förestods af en »Bruns-Gubbe», bestod af ett par enkla gropar i marken, en för hottentotter och slafvar och en för de hvita. I det varma järnhaltiga vattnet söktes bot för alla möjliga sjukdomar; somliga blefvo bättre, andra sämre. En slaf, som kom dit full med bölder, afråddes på det lifligaste af SPARRMAN, men han var af myndigheterna kommenderad dit och måste ner i gropen, där han dock endast tålde ett besök. »Få timmar efter första badningen dog denne Patienten från både Bölder och Slafveri». Själff vistas SPARRMAN här under en månad; han är tämligen dålig men gör dock en del exkursioner i trakten. Det är vår; *liljor* och *Iris* växa fram ur denna lök- och knölstammarnas mark. Han skjuter en stor *vildkatt*, skildrar *piggsvinen*, som äro allmänna på trakten, jagar två slags »*Tetraonis Nova Generis* kallade *Patreisen* och *Phesanten*, liknande våra raphhöns», *Snäppor*, *Trappar* och framförallt *Sekreterarfågeln* »är ibland Fjäder-skaran för besynnerlig att här oberörd lemnas». Den senares utseende och ormjakter skildras, dock mest efter hörsägner. På en tur han gör efter proviant — mathållningen är mycket dålig vid badorten — får han se en flock vildhundar (*Lycaon*), »som äro ibland de skadligaste Rof-djur, som både Afrikanska Colonistens och Hottentottens Hjordar äro utsatte före». Särdeles allmän är *Tiger-Vargen* eller *Tiger-Ulfven* (den fläckiga hyenan), som ingående skildras. Hyenornas stora betydelse som renhållningshjon framhålles, men bland de många berättelserna ur dessa djurs lif, som anföras, är det mycket, som är rena fantasier. Särskildt tros öfverallt, att hyenan härmar de olika djuren för att locka dem i sitt våld; SPARRMAN själf påstår sig ha hört, »huru Ulfven härmade Får och Lamb». *Lejonen* äro redan utrotade, men ett eller annat kommer någon gång ströfvande ned från norr.

Nu var emellertid tid att anträda den egentliga resan, hvarför IMMELMANN kommer från Kap, men det blef krångel med körare och vägvisare. I stället för två tjänare, som utlofvats,

erbjöds man en, och den kände ej alls till vägen; äfven oxarna, som lämnades, voro dåliga. En hottentott, som SPARRMAN hjälpt med medikamenter och ordinationer, värfvas ändtligen för de första dagsresorna; själfva få de bli oxkörare, och den 26 augusti bege de sig i väg österut. Morgon och eftermiddag är man i rörelse och hvilar under middagen och natten med »Sadeln till hufvud-gärd, själfva marken till säng, och en kappsäck att täcka för nattköld». Regnar det, ligger man i vagnen, men där är trångt. »Bästa stället jag där kunde välja för mig, var min kista, oaktadt lacket var kullrigt. Herr IMMELMANN, såsom spenslig och mindre än jag, kunde ehuru med möda nog tränga sig imellan samma kista och vagnskorgen, därest han låg på några buntar papper, men hade ändå ej att skyta af stort vållustigare Sängställe». Ibland togs in på en bondgård, men där »voro vi som oftast nästan sämre logerade». Vanligen bestod en sådan blott af rum och kök; i det förra lag bonden med hustru och barn, i det senare vanligen i den stora eldstaden på gollvet tjänstfolket, som bestod af »Hottentotter af bägge Könen unga och gamla». Där fingo också de resande ligga, men »en cirkulation af loppor och andra olägenheter kom oss ofta att häldre välja fria luften, så framt köld, stark blåst och regnväder ej gjorde det för oss än ohyggligare».

Andra dagen fick hottentotten köra ensam med vagnen, under det SPARRMAN och IMMELMANN redo en annan väg för att botanisera, men då de på kvällen nalkades nattlägret, mötte de en »besupen Europeisk Christen» som bekände, att han tillsammans med hottentotten supit ur expeditionens »Bränvinsfastage». Den senare hade äfven af förrådet fyllt på en del buteljer för att med ett par andra gelikar fortsätta kalaset under natten. Spriten togs under mycket knot ifrån dem, och sedan de sofvit ruset af sig, lades i deras asyn en påträffad orm lefvande ned i spritfatet. De erbjödös nu dricka bäst de gitte, tills de sprucko af ormgiftet, men för säkerhets skull sattes dessutom ett ordentligt lås för kistan, ty tydligt var, att »de afundades det giftiga kräket att dränkas i ett så vållustigt Element».

Efter två dagars dröjsmål under fäfängt sökande efter en bortrymd dragtjur fortsattes vidare österut till Tigerhoek, som tillhör styrelsen och hufvudsakligen odlas för det virkes skull, som där erhålles. Nya försök göras att värfva en körkarl, och efter långa öfvertalningar fås ändtligen en yngling, som bekvämar sig att följa med till det ett par dagsresor därifrån belägna Swellendam. Man fortsätter därför 1 sept., passerar på färja öfver den nu uppsvällda Breda-floden, vänder så mot norr och anländer dagen därpå till den nämnda platsen, som är en tämligen ansenlig ort med säte för en landrost, »hvilken är Befallningshafvande öfver hela östra trakten af Africanska Colonierna». Landrosten är mycket tillmötesgående och skaffar två hottentotter i stället för de båda, som nu enligt aftal skulle lämna sin tjänst. Här träffas för första gången *kvaggor*, som beskrivas och skiljas från zebror, med hvilka de förut blifvit förväxlade. Ett sådant djur gick här tamt, och omtalar SPARRMAN det lilla föl han sedan förvärfvade i Kap och som nu som en ovanligt stor raritet förvaras i vårt Riksmuseum.

Den 3 september bröts upp från Swellendam fortfarande österut in i Houtniquas till Mosselbay. SPARRMANS mening var, säger han, att nå Algoa-Bay, men vägen var svår, oxarna dåliga och ingen ordentlig vägvisare stod att erhålla, hvarför han i början af oktober ett stycke öster om Mosel-Bay vände om. Houtniquas-landet, som ligger mellan kusten och Svarta bergen samt Groot Brack Rivier och Keureboms Rivier i väster och öster, är i bäckdalarna och i bergstrakterna skogigt med omväxlande gräsfält och stepper, hvilka senare, de s. k. carrow-fälten, under sommaren stå alldeles gulbrända och öde. Befolkningen utgöres af hottentotter, hvilkas seder och bruk omsorgsfullt skildras. De klaga öfver, att de trängas undan af de holländska kolonisterna, hvilka ha sina landtgårdar här och hvar. Boskapsskötseln är hufvudnäringen. Massor med får beta på steeperna, oxar och smör säljas till Kap, äfven hugges virke, och till husbehof odlas säd och grönsaker.

Om djurvärlden på denna tid i västra delen af sydligaste Afrika har SPARRMAN en del anteckningar. *Elefanterna*

äro nästan utrotade, hvilket i än högre grad är fallet med *lejonen*. Kommer något sådant in från norr eller öster, blir det snart bortskjutet. *Leoparderna* återigen hålla sig kvar i de bergiga skogstrakterna och göra stor skada; dock anfalla de knappast människorna. *Hyenor* och *svarta markkattor* finnas i de senare ej allmänna. *Gräfsvin* och *jordsvin* (»Berg-Varkens och Aard-Varkens») omtalas och af antiloper egentligen blott den lilla vackra *buskbocken*, som förut varit okänd för vetenskapen, men nu afbildas och beskrifves under namn af *Antilope sylvatica*.¹ Utom denna, som är allmän i skogsbältena, synas här och hvar spår af en liten antilop af en hares storlek. »*Gnometie* äfven *Evertie* kallad.» Det är den lilla äfven af THUNBERG funna och af honom beskrifna *Cephalophus monticola*, som ännu är allmän utefter sydkusten. *Harar*, säger SPARRMAN, finnas åtminstone tvenne särskilda slag. *Bufflarna* äro ganska allmänna och gjorde »Botanicerandet mindre säkert». En »Tigerboschkatt» (*serval*) och en »Greisbock» (*Raphicerus melanotis*) »blef jag ock en gång varse».

Den 9 oktober gick man åter öfver Brackrivier, Houtniquas' västra gränsflod, hvarefter kursen ställdes mot norr upp mot Olifantfloden och så åter mot öster genom Lange Cloof, den stora dalen mellan floden i norr och Svarta bergen i söder. Det är i början mest carrow-land, där stora hjordar af *fettsvansfår* beta. Längre mot öster svänger man emellertid åter ned mot kusten in i Sizicomma, som är kustlandet öster om Houtniquas, och där är skog med godt om *elefanter*. Hottentotterna ha sina hyddor lindade med långa remsor af elefantkött, som skulle torkas, och SPARRMAN bjudes därpå, men det föreföll honom så oaptitligt, att han vägrade, trots han i Söderhafvet hållit till godo med hundkött. En mycket vidlyftig skildring om dessa djurjättar lämnas, dock endast efter hörsägnery; där är godt om elefantjägare, och de pumpas vederbörligen på sina erfarenheter. På vägen genom Lange Cloof göras många fina botaniska fynd, så af *essen-trädet*, hvilket gett namn åt Essenbock och Essenfloden, en af de många små och på som-

¹ Nu *Tragelaphus sylvaticus*.

maren nästan alldeles uttorkade tillflöden till Olifantfloden. SPARRMAN har beskrifvit det i K. Vet. Akad. Handl. under namn af *Ekebergia capensis*, »efter Capitenen vid K. Amiralitetet och Sv. Ostindiska Compagn. Herr KARL GUSTAF EKEBERG, Kongl. Vet. Akadem. Ledamot, och Ridd. af Kongl. Vasaorden, hvilken var första orsaken till min resa, och hvilken till sådan åminnelse af *Floras* producter, med nit och mångfaldigt bemödande för Natural Historien, gjort sig ganska förtjent». För en lyckad återlätning får SPARRMAN i läkararfvode en stoppad *utter* (*Lutra capensis*), som medtages hem. Klippdassarna (*Cavia*) äro allmänna och få af befolkningen skulden för en farlig sjukdom i boskapens urinvägar. Mot öster träffas hjordar af *haartebest*, och det är godt om den lilla förut nämnda af THUNBERG beskrifna antilopen.

Sista hälften af november tillbringas på en gård vid Zee-koe-Rivier, en liten kustbäck på sydsidan. Tiden användes som vanligt men också till kartläggning af kusten. Som god patriot kallar SPARRMAN »2:ne betydliga uddar efter tvänne förfarna Svenska Sjömän, de tillika uti Afrikanska kustpejlingen mycket förtjente Capitenerna EKEBERG och BURTZ». De föreslagna namnen tyckas dock ej blifvit antagna af geograferna; hvarken »*Point Ekeberg*» (som det tycks Cape St Francis) eller *Burzenhoek* (på SPARRMANS karta beläget alldeles vid Gamtoosfloden) kan jag återfinna på en nutida karta, som naturligtvis äfven i mycket annat afviker från SPARRMANS. Väntan på vägvisare var orsaken till det långa dröjsmålet; bonden man bodde hos hade lofvat säkert folk och goda dragare, men just nu var brådaste skördetiden, hvarförutom slafvarna hade »fastnat uti en bilieus Feber». SPARRMAN måste därför först bota dem, och det gör han med hiskliga hästkurer. Han vill ha dem att kråkas, men på hottentotterna bet ej vanliga medel. »En nyss fångad vid pass 20 års yngling fick XI gran *Gummi Gutta*, därefter »tekoppstals af *Aqua benedicta* grumligt och med flit omsqualpadt med *Crocus antimonii*», och då ej heller detta hjälpte, »en half aln söderskuren torr Tobak och stora Spillkummar af stark Tobaksinfusion och tillika nedsvälja

den deruti infunderade Tobaken». Till sist stjälpes IMMELMANNS snusdosa i halsen på den stackars patienten, men verkan var ändå ganska måttelig. Epitetet »nyfångad», som användes både om denne och flera andra af patienterna, ger en ohygglig inblick i nybyggarnas slafjakter, genom hvilka hottentotsamhällena röfvades på allt arbetsdugligt folk.

Den 30 november får SPARRMAN äntligen åter bryta upp; med tre hottentotslafvar och förstärkt oxspann gick färden närmast öfver Gamtoos Rivier in i af hvita fullkomligt obebodt område. Genom Gonaquas-hottentotternas land, ett slags blandningsfolk mellan hottentotter och kaffrer, gick färden fram till Son-dags Rivier, som på SPARRMANS karta mynnar ganska långt upp på ostkusten. Efter hans karta kommer därför resan nu att gå i nordostlig riktning, men tydligen gick den ännu ett godt stycke nästan rakt ostligt. Man får nu göra en närmare, ingalunda behaglig bekantskap med *termiter*, af hvilka samlas »tillräckligt att därmed tjena Insectkännare, och i synnerhet den störste bland dem, Herr Baronn och Hofmarskalken DE GEER, hvilken Tom VII p. 47 tab. 38 Fig. 1—4, af dess Memoires, upptagit dem, under namn af *Termes capensis*. Våldiga *gräshoppssvärmar* omtalas af folket, kommande norrifrån dock med många års mellanrum. De förtära då allt, men hottentotterna »godtgöra sig dock för denna förlust på Skadedjuren sjellva, och äta deraf på få dagar sig synbart bättre hull». Här i öster är det godt om *bufflar*, *kvaggor* och *haartbest*, som lämna nödig proviant. Äfven träffas *eland-antiloper* och *vårtsvin*, hvilka fruktas mer än *lejonen*, som nu börja bli mer allmänna. SPARRMAN får nu för första gången i vildmarken höra deras rytande, som är hemskt, men dock »på intet sätt liknar Åskan, såsom Herr BUFFON anförer». Ingående skildringar lämnas både af lejon, vårtsvin och bufflar. Den 14 december, då Boschmansfloden passerades, var en märkesdag för SPARRMAN, alldenstund han den dagen »blef vid Medicinska Doctors Promotionen i Upsala genom ett smickrande Proclamma hedrad med Doctorsvärdigheten».

På andra sidan nyssnämnda flod svänger expeditionen af mot norr inåt landet följande Stora fiskfloden åt. Här är mycket godt om storvildt. *Springbockar* i hjordar på tusenden, *strutsar*, *elands*, *kudu*, *gnu*, *haartebest*, *kvaggor*, *noshörningar*, *flodhästar*, *vårtsvin*, *lejon*, *leoparder* och annat, som gör landet till ett eldorado för jägaren. En af hottentotterna skjuter de båda första noshörningarna, som »anatomiceras» och befinnas hvad inälfvorna beträffar närmast likna hästen. Utom hornen kände man förut, säger SPARRMAN, ingenting om detta stora djur »till sin kroppsmassa ibland de fyrfotade Djuren, det 3:die i ordningen från Elefanten. Man lärer då något när finna, hvad högtidlighet för en Naturforskare, åsynen och undersökningen af detta djur borde åstadkomma». En lång och noggrann beskrifning jämte bilder lämnas; blott hornen kunna dock medtagas. De finnas ännu i Riksmuseet.

Nu är det en *flodhäst*, som hägrar, och vi hade satt oss före att icke röra ett strå af skäggen med sax eller knif, till dess vi åter råkat Christna Flickor, eller fått anatomicera Hippopotamus». De båda resenärerna sågo nu också mycket ruskiga ut, och några hvita de oförmodadt råkade i ödemarken betraktade dem mycket undrande; länge dröjde det också, innan det blef någon rakning af. Trots ifriga försök, hvarhelst djuren funnos, och det var ej ondt om dem, lyckades man ej få någon fullväxt flodhäst. Natt efter natt vakades vid gölarna; flera skadskötos, men de kommo alltid undan. Först på hemvägen lyckas man fånga en kalv, hvars moder sårats, men undkommit. Han beskrifves omsorgsfullt, skinnet medföres och stoppas i Stockholm för Riksmuseet.

Julaftonen tillbringas uppe vid Stora fiskfloden. Dagen ägnas åt gnujakt. Det är den vanliga hvitsvansade gnu, som där finns. Jakten misslyckas visserligen, men man får åtminstone njuta af åsynen både af dessa och andra grässteppens stordjur. Sedan göres festmiddagen i ordning. »Vi höllo därför inventarium öfver våra Skorpor och funno att vi högtiden till prydnad nu deraf kunde bestå oss tvenne till mans. Vi trakterade oss för öfrigt med ett Struz-ägg, hvaraf en del stektes

i vår gryta, och en del rördes till en liten skål Caffé. Ett stycke Elandskött utgjorde tredje rätten». Juldagen låg man som vanligt vid en göl af floden och lurade på flodhästar.

Den 29 december bröts upp mot väster till Lilla fiskfloden, en bilod till den stora, där man fick härberge hos en gammal elefantjägare, som här odlat upp en liten gård, och där nyårsaftonen firades »af vårt värdfolk med ett par Psalmer och kortspelet klaverjass». Landet här, *Akter Bruntjes Hoogte*, är delvis bebyggt men ännu mycket rikt på villebråd, hvarför en gifvande 14 dagars jaktfärd företages ännu längre mot väster omkring öfre loppet af de många småfloder, som rinna ner från de strax norr härom liggande Snöbergen. Det är de vanliga stordjuren, som jagas, men dessutom omtalas och ses *Rhebockar*, (*Pelea capreolus*), *Riet Rhebock* (*Cervicapra arundinacea*), *Flacksteenbock* eller *Bleck-Bock* (*Ourebia scoparia*), *Stenbock* eller *Greisbock* (*Rhaphicerus*), *Klippspringare* (*Oreotragus saltator*), *babianer*, *harar*, *rättor*, *mullvadar* och mycket annat. Den afrikanska *honungsgräflingen* eller *rateln* och dennes enligt SPARRMANS uppgift trogne medhjälpare och följeslagare *honungsgöken* skildras på många sidor. Här bo buschmän, och SPARRMAN förargas öfver deras grymma behandling; de jagas och skjutas som öfriga vilddjur.

Den 21 januari sker åter uppbrott, och nu ställes kosan hemåt. In i kafferlandet kom man sålunda ej; men man var dock alldeles på gränsen, och en af de första dagarna under hemmarschen uppvaktas expeditionen af en hel hord kafferer, anförda af tre »capitener». De föreföllo i början ej vidare vänligt stämda, och hottentotterna darrade som asplöf, men genom SPARRMANS mycket bestämda och afvisande sätt att behandla dem, laddandet af bössorna med en massa kulor och andra hotande åtgärder, stämde de snart ned tonen och blefvo helt höfliga. Capitenerna» fingo litet tobak, och dagen därpå aftogade de till sitt land igen.

Hemfärden, som skildras i helt korta drag, går ungefär efter samma stråk som ditfärden, och det är samma botaniserande, samlande och jagande. SPARRMAN får stundom

tillsägelser af tjänarna att ej så mycket tänka på »Örter och Insecter» utan mer på kött till den nödvändiga födan. Allt går bra, och den 15 april är man åter i Kap, där alla samlingar nu ordnas i och för hemresan. Det var storartade sådana han nu hade med sig, och andra hade redan förut förts dit genom mötande kolonister. Det blef sedan ett tacksamt stoff både för SPARRMANS eget och andra forskares vetenskapliga bearbetningar. »Öfver ett par tusende för detta obekanta naturens alster, hvilka jag i det besynnerliga Africa, med en ehuru måttlig uppmärksamhet upptäckt, men ännu ej fullligen hunnit utreda, kunna hvarken till hela beskrifningar eller kortare utstakningar i denna Bok vinna Rumm».

Bergsnyalan (*Tragelaphus buxtoni*) LYDEKKEK och dess släktingar.

AF

E. L.

Äfven under detta århundrade har den zoologiska världen upprepade gånger slagits med häpnad öfver nya exempel af det gamla ordspråket: »semper aliquid novi ex Africa». Till och med så sent som 1910 var detta fallet. Då beskref nämligen LYDEKKEK en ny och från

alla kända ganska mycket afvikande antilop från Abyssinien, hvilken hemförts af en engelsk sportsman BUXTON från nämnda land. Den hörde till buskbockarnes och kuduns underfamilj *Tragelaphinae*. Hithörande vackra antiloper utmärka sig som bekant därigenom, att åtminstone handjuren bära vackra, i genomskärning trekantiga, spiralvridna horn, som hos kudu nå sin högsta utveckling och inom hela antilopserien äro öfverträffade i formskonhet. LYDEKKEK trodde sig först i den nya antilopen ha funnit ytterligare en kuduform på grund däraf, att hornen hos den bildade en något öppen spiral och sannolikt äfven på grund af djurets betydande storlek. Han rättade dock snart detta misstag och hänförde den till buskbocksläktet *Tragelaphus* samt gaf den efter upptäckaren artnamnet *buxtoni*. Släktet *Tragelaphus* sönderfaller i tvenne undersläkten. Det ena af dessa, *Limnotragus*, omfattar de i sumpmarker och vatten lefvande sitatunga-antiloperna, hvilka i tillpassning till detta lefnadssätt fått sina klöfvar starkt förlängda

och fotlederna så starkt böjliga, att djuren kunna i den blöta marken trampa äfven på de inre tåledernas undersida för att få större bäryta. Tålederna äro därför också på baksidan som en följd häraf nakna. De fyra *Limnotragus*-formerna äro utbredda öfver en stor del af det tropiska Afrika, där vidsträckta sumpmarker, sjöar och floder finnas. De äga en mycket stor förmåga att simma och t. o. m. dyka. De jagas därför stundom af negrerna med spjut från kanot, när vattnet i deras tillhåll är så djupt, att man kan komma fram med en kanot mellan säf och papyrus.

Det andra undersläktet, *Tragelaphus* i inskränkt mening, lefver på fast mark och har normala, korta klöfvar samt hårig baksida på de inre tålederna, alldestund dessa ej nå ned till marken. Till detta undersläkte höra de egentliga buskbockarne, som med ett mycket stort antal lokala raser äro utbredda öfver nästan hela Afrika söder om Sahara, den präktiga nyalan i sydöstra Afrika från Zululandet till Nyassa samt slutligen den nya abyssiniska nyfunan arten; Buskbockarne variera i hög grad, och det är ovisst, huru många verkligt konstanta raser, som skola kunna urskiljas, men omkring 30 hafva erhållit egna namn. Den bäst kända formen *T. scriptus* har en hvit hårkam längs ryggen, talrika hvita tvärstrimmor och två hvita längsband på sidorna förutom en hel del små hvita fläckar på låren och sidorna. Denna buskbock har vidsträckt utbredning i västra Afrika. På Kamerunberget finnes en närstående art, men med svart hårkam. Denna har jag kallat *V. knutsoni* efter grosshandlare KNUTSSON, som var den förste, som sköt några exemplar däraf och öfverlämnade till Riksmuseet. I Sydafrika beskrefs redan af SPARRMAN en buskbockart under namnet *sylvaticus*. Denna är en af de enklast färgade, ty bocken saknar både tvärstrimmor och längsband på den mörkbruna kroppen samt har blott några få hvita fläckar på låren. Däremot har den en hvit ryggkam. Hondjuren äro rödbruna med några få hvita fläckar. Hos de andra formerna är färgmönstret mer eller mindre växlande. I allmänhet äro dock de, som lefva i torra trakter, mindre lifligt färgade och ha förlorat mera af de hvita teckningarne än de,

som hålla till i de fuktiga, ständigt gröna skogarne och småren. Buskbockarne äro mindre än sitatungaantiloperna, och deras boghöjd är vanligen blott 75–90 cm. hos bockarne och något mindre hos hondjuren. De hålla vanligen till i täta snår, som de blott lämna sent om kvällarne och nattetid för att beta. De lefva af allehanda örter, blad och frukter, men försmå gräs.

Den vackraste arten inom släktet är nyalan, *Tragelaphus angasi*, som är hemma i sydöstra Afrika från Zululandet till Nyassalandet, men endast i vissa trakter. Nyalabocken, som har en boghöjd af omkring 105 cm, är ganska långhårig, svartgrå med 14 hvita tvärstrimmor öfver sidorna och med en yfvig svart man på halsens såväl som äfven på kroppens

undersida. En vit ryggkam går från bogarne till svansroten. Pannan är bjärt gulbrun, ett par hvita fläckar framåt under ögonen och några mindre på sidorna af hufvudet, hakan och en halfmånformig fläck öfver bringan, äro likaledes hvita. Benen äro brungula. Hornen äro kraftiga, spiralvridna och vackert lyrformigt svängda, svarta med gula spetsar. Hondjuren sakna horn och äro till färgen rödbruna med omkr. 11–14 hvita tvärstrimmor. Nyalan lefver som buskbockarne af blad, örter, frukter o. s. v. och håller till i täta snår, som den i regel ej lämnar annat än nattetid. Den är mera sällskaplig än sina små kusiner och kan stundom påträffas i små flockar. Negrerna fånga nyalan i vippsnaror insatta i öppningar i stängsel, som de bygga i buskmarkerna, där denna antilop håller till. För sportsmännen är den ett mycket eftersträfvadt, men svåråtkomligt byte.

Den ofvannämnda, nyligen upptäckta nya arten, *Tragelaphus buxtoni*, har en viss likhet med nyalan, och dess namngifvare föreslog därför att kalla den för bergsnyalan. Den härstammar nämligen från ett högland af 9,000 fots höjd väster om Arusiplatån, i Sahatubergens område i södra Abyssinien och Gallalandet. Om dess lefnadsvanor är ännu föga känt, men dess hemort säges vara ett öppet och stenigt busklandskap. Där har den under de senaste åren (utom 1910 såväl 1912 som 1914) några gånger uppsökts af ifriga sportsmän och samlare, så att några få skinn och skallar hemförts till Europa. Tack vare friherre ERIK LEIJONHUFVUDS storartade frikostighet har ett af dessa exemplar, som skickligt monterats af den bekanta firman Rowland Ward i London, kommit till Riksmuseum. Af ifrågavarande exemplar meddelas här en bild, som visar djurets allmänna drag. Bergsnyalan är den största arten inom släktet. Dess boghöjd stiger till omkr. 130 cm. och den är ganska kraftigt byggd. Den allmänna kroppsfärgen är gråbrun, mörkare brun på nosen och på pannan ofvanför ett bågformigt hvitt band från öga till öga. En kort brun ståndman sträcker sig längs nacken och öfvergår i en öfvervägande vit ryggkam, kantad med svart, hvilken når till svansroten. Svan-

sen är yfvig, ofvan gråbrun under hvit och med svart spets. En oregelbunden rad af 8—9 små hvita fläckar sträcker sig längs sidorna af bakdelen och ett kort hvitt tvärband synes öfver främre delen af korset. Öfver bringan går ett hvitt halfmånformigt band och ett annat öfver strupen. Hakan, öfverläppen, en fläck under ögat och en annan på sidan af underkäken äro också hvita. Andra hvita teckningar finnas, såsom bilden visar, på benen. Hörnen äro lyrformigt svängda och vridna i en öppen spiral ungefär ett och ett kvarts hvarf. Vid basen äro de försedda med tvåråsar, mot spetsen släta. I öfrigt äro de mörkfärgade med spetsarne som hos nyalan, men i olikhet med buskbockarne, gullhvita.

Bergsnyalans stora öron tyda på, att den lefver i sådan mark, att hörseln är för den ett mycket viktigt sinne.

Smärre meddelanden.

Järnsparfven häckande i björkregionen vid Abiskojoek.

Då jag en dag vid midsommar i år ströfvade i björkskogen vid Abiskojoek, fick jag se en liten mörkbrun fågel flyga upp ur en enbuske. Där hittade jag hans utmärkt väl byggda bo. Det låg omkring en tredjedels meter från marken och innehöll fyra mörkt blågröna ägg.

Dr Paul Rosenius, som för tillfället vistades i Abisko, konstaterade det vara ett bo af järnsparfven.

Då vi fotograferade boet, flög honan ängsligt omkring mellan buskarna i närheten.

Jag har ansett mig böra omnämna fyndet, emedan man att döma af mig tillgänglig litteratur icke förut tycks ha funnit järnsparfven häckande i björkregionen. Under det Brehm nämner 64° n. b. som fågelns nordgräns, säga Jägerskiöld och Kolthoff i Nordens fåglar (gamla upplagan) följande: »Järnsparfven har sitt egentliga hem i Lapplands skogar, där han allmänt häckar . . . I Norge går han mot norden lika långt som barrskogen, och äfven på fjället bestämmer barrskogens gräns också järnsparfvens utbredning». Om hans förekomst i de svenska fjällens björkbälte säges intet, och man får anta, att författarna trodde honom vara uteslutande barrskogsfågel här liksom i Norge.

Med detta fynd är järnsparfven att räkna äfven till björkbältets bebyggare, såvida icke för mig okända bofynd redan förut gifvit honom hemortsrätt därstädes.

Stockholm den 10 nov. 1915.

Carl Fries.

En mindre sångsvan,

Cygnus bewicki, har skjutits i Amåltrakten (enl. Från Skog och Sjö»).

Albino af nötskrika.

En nästan vit nötskrika ♀ har skjutits vid Stensåker, Närkesberg, den 2 okt. i år. Såsom vanligen är fallet med ertappade albinoformer, är det en ungfågel, ty genom sin i ögonen fallande dräkt

bli gifvetvis dylika exemplar ej långlifvade. Såsom nämndt, är fågeln nästan alldeles livit med ett helt svagt skimmer af grårödt, som är starkare på hufvudets sidor och nacken. Det hos den normala fågeln svarta mustaschstrecket är här tämligen mörkt grått. Vingpennornas innernaf och stjärt pennorna stöta också i askgrått. Då det blåa på nötskrikans vinge är en strukturfärg på svart underlag, saknas det naturligtvis i detta fall alldeles. Exemplaret har inköpts till Riksmuseum.

En *Circus pygargus* ♀

skjuten vid Osterby bruk, Dannemora, 1914 har inköpts till Riksmuseum.

Indisk Gås.

I juli d. ä. observerades å Ellebäckstorps ägor af Ö. Frölunda församling, Älfsborgs län, tvänne exemplar af *Anser indicus*. Fåg-larna uppehöll sig på trakten under flera dagar och voro så föga skygga, att de kunde fotograferas på 10 meters afstånd. Då på denna grund skulle kunna misstänkas, att fåglarna sluppit ut från någon djurgård el. dyl., vore det af stort intresse, om någon kunde lämna upplysning härom. Anmärkas bör, att bada voro fullgoda flygare och hade fjäderdräkten fullt fraiche samt inga sybara defekter på fötterna.

Göteborg den 17/11 1915.

Torsten Brodin,
fil. stud.

Mammutfynd vid Östersund.

I slutet af augusti innevarande år gjordes vid planeringsarbeten kring hospitalet vid Önet på Frösön ett fynd af en mammutbete, som genom en serie lyckliga tillfälligheter fått en viss betydelse. Fyndet uppmärksammades genast af hospitalssysslomannen herr *A. Nordfeldt*, som också noggrant aftecknade den grop, i hvilken betfragmentet legat. Efter några dagar, då fyndplatsen ännu var orörd, besöktes den af en geolog, docenten *G. Frödin*, som i december-häftet af Geol. Fören. Förh. lämnat en uttömmande redogörelse för fyndet.

Utom att mammutfynd äro ganska sällsynta i Fennoskandia — man känner tre från Skåne, ett från Dovre och fyra från Finland — är Frösöfyndet af intresse, dels därför att det är gjordt midt i Sverige, och dels därför att det geologiska förekomstsättet blifvit fullständigt känt.

Själva föremålet utgjordes af ett 29,2 cm. långt och 8,5 cm. tjockt stycke ur främre delen af en bete. Det var ytterst skört och föll till större delen sönder i smulor, så att endast ett 12 cm. långt och 3,5 cm. tjockt stycke kunnat räddas och hemföras till Uppsala.

Betfragmentet låg i den af siluriskt material bestående bottenmoränen, som här i trakten ligger ofvanpå en skiktad lera, som vid en oscillation i israndens läge afsatt sig i en isdämd sjö, den centraljämska insjön.

Genom Frösöfyndet blir det sannolikt, att mammuten lefvat i trakten under interglacial eller möjligen t. o. m. sen-glacial tid. Mammuten anses allmänt hafva inkommit på den Skandinaviska halfön från söder. Med anledning af Frösöfyndet torde det vara skäl taga i öfvervägande, om icke mammuten kunnat inkomma från öster och därvid passerat norr och nordväst om isdelaren. Några afgörande bevis i ena eller andra riktningen föreligga dock inte.

C. Wiman.

Den stora murgrönan på Halleberg.

Med anledning af byråchefen Th. Örtenblads intressanta uppsats i Sveriges Natur för detta år, *Murgrönan i Sverige*, kan jag ej neka mig nöjet meddela följande, helst källan till professor R. Ser-nanders uppgift om den stora murgrönan å Halleberg ej nämnes därstädes.

I Nya Botaniska Notiser årgång 1849 förekommer en uppsats af *Johannes Aug. Holmström*:¹ *Utkast till Svenska Florans Literatur-Historia*. I denna värdefulla afhandling, tyvärr oafslutad, i det den blott behandlar perioden före Linné, råkade jag vår murgröna (s. 159—160). Han skrifver: »År 1707 försvarade Jacob Ludenius, under Ol. Rudbeck d. yngres præsidium i Upsala, en acad. afhandling om *Hedera Helix*: (Exercitium Academicum de Hedera, quod &c. Præside Dn. Olao Rudbeck Fil. &c. publico bonorum examini submittit Jacobus Ludenius, Upsaliæ, Werner, 1707. 4:o pp. 45, p. t. ded. grat. pp. 9 (s. p.))

Denne monographi är delad i 5 capitel. Med mycken lärdom betraktas i första cap. såväl det latinska namnets härledning och växtens benämningar på olika språk och hos olika författare, som dess redan af forntiden åtskiljda, äfven hos oss befintliga, former, hvilka dock Förf. (likasom Bauhinus) ej anser kunna såsom arter söndras.

Beskrifningen (p. 11—12) är allenast anförd från Rajus. I förbigående omnämnas de hos sistnämnde författare och Plukenet upptagna tropiska växter, hvilka af dem benämnas »*Hedera*».

Derefter följer en ganska målande beskrifning af Hunne- och Halleberg i Vestergötland. Bland de skuggrika och höga träd, som pryda det senare fanns en *Hedera*, som blifvit beryktad och dit-

¹ Den enda biografiska upplysning jag lyckats finna om Holmström är i Hj. Linnström: Svenskt Boklexikon, där han står upptagen: »Johan August Holmström, lärare vid Stockholm Lyceum, född i Sthlm. 1815 död derstädes 1858». Bland hans utg. skrifter vill jag blott nämna, det han hade lyckan upptäcka en Linné-handskrift, publicerad i Bot. Notiser 1845: Almanachs-Adnotationer för år 1735 af Carl v. Linné (sid. 210—218).

lockat många beundrare från närgränsande landskaper. Stödd på fyra stammar, uppsteg den rakt till en höjd af 60 alnar! På samma berg, vid den sida, som vetter åt Wenern, växte en annan, dock ej lika stor Hedera; denna blommade i Februari, men satte aldrig bär. Tvenne goda xylographiska figurer framställa (p. 17) en blomstrande och en steril gren från denna Hedera. Dessa växtplatser torde först vara anmärkte af Respondenten Lundius sjelf.

Han anför vidare, enligt Rudbeck, att Hedera växer på några ställen i Gestrikland, och vid Sigtuna i »Slangwijks Skogen» om kring en fjerdedels mil från byn Tranbygge, nära landsvägen. Enligt Kongl. Bibliothekarien i Stockholm Joh. Falks uppgift till Prof. L. Roberg förekom den äfven vid surbrunnen Wijksberg, på det vackra berg som af brunnsdrickarne benämndes Parnassen (jfr. Linder Flor. Wiksb. p. 18). Efter några allmänna anmärkningar om växtens geographiska utbredning och den jordgrund, der den helst trivas, öfvergår Förf. till de följande antiquariska och medico-oekonomiska capitlen, hvilka ej höra till vårt ämne». Så långt Holmström.

I detta sammanhang ber jag få meddela Linders, ofvan hänvisade, p. 18, (Johan Linders Flora Wijksbergensis Sthlm 1716; 2. uppl. Sthlm. 1728; [Wiksberg frälse-säteri uti Salems socken, Svartlösa härad af Sthlms. län. Hälsobrunnen upptäcktes 1683]), såsom bidrag till murgrönans forna latinska som svenska namn: »*Hedera arborea*, Gundelref, Bergbinda, Träwefla, Bergklängia. Växer i myckenhet wid Korpeberget».

Lidö i okt. 1915.

C. Otto G. Wibom.

En Bändelkorsnäbb.

Under jakt den 19 dec. i trakten af Ulricehamn varnade jag en *Loxia bifasciata*, som i sällskap med ett större antal *Loxia curvirostra* försåg sig af den rika tillgången på grankottar. Den lilla fågeln flög med en kotte lika stor som den själf från ett träd till ett annat. Exemplaret är inlämnadt till Riksmuseum.

Då förekomsten skedde så tidigt på vintern och så långt söderut, är det väl sannolikt, att fågeln under denna stränga vinter kommer att visa sig på flera ställen i landet, hvarför herrar jägare torde taga ett par patroner med beckasinhagel med i skogen och hålla ögonen på korsnäbbar med hvita band öfver vingen.

Eftersom fågeln hos oss blott är en flyktig gäst och talrik i sitt hemland österut, bör den, äfven af de ifrigaste naturskyddsvänner, tillvaratagas hvar den anträffas och insändas till Riksmuseum.

Bengt Berg.

Björnarne i Härjedalen.

I h. 12, 1914, af tidskriften Skogen lämnar signaturen E. W. sid. 300—301 upplysning om, att under tiden 1851—1910 i Sverige fällts 3,253 björnar, samt att den årliga afgångsprocenten skulle i

medeltal uppgått till 5,2, hvarvid björnstammen i Sverige nedgått från 2,320 år 1858 till (ungefär) 200 år 1910.

Därefter tillägger förf.: »Det förmodas, att björnstammen, för att hålla sig konstant, ej tål öfver 2%:s beskattning om året.»

Sedan gammalt har Sonfjället i Hede socken i Härjedalen varit ett kärt tillhåll för björnar, och många hafva där skjutits. Da nationalparken kom till, hafva de fredats där, och enligt hvad sakkunniga meddelare berättat, lära de därstädes i ganska stort antal trivas väl. Stundom öfverskrida de gränsen. Det var vid ett sådant tillfälle, som gästgifvaren Anders Jansson i Härjedalens Sandviken den 9 och 10 september 1915 på fjällets västra sida vid Nils-vallen sköt en 6—7-årig hane och en jämnårig hona. Skinet af honan, som värderas till kronor 200, finnes att se ä gästgifvaregårdens resandesal. Andreas Jansson sade sig äfven 1913 den 9—10 dec. hafva skjutit en ungefär lika stor björn.

Afven i södra Härjedalen har enligt Hvar 8 dag för den 10 oktober 1915 en 8-årig björnhona skjutits af Anders Persson i Sveg och Olof Norell i Herrö den 11 september i Herröskogen (Svegs socken) ej langt från Ljusnan, 2 mil från Svegs köping.

Tilläggas må, att såsom äfven meddelats i »Sveriges Natur» för år 1915 s/d. 233 skogsbolagen Hudiksvalls trävaruaktiebolag, A.-B. Iggesunds bruk, Bergvik-Ala nya A.-B. och Sandarne A.-B. förbjudit all jakt och fångst af björn å bolagens marker i Härjedalen, så att björnen numera där åtnjuter samma skydd som på kronomark.

Lillhärrdal den 30 dec. 1915.

Karl B. Nordström.

En efterblifven strandskata i Vättern.

En strandskata (*Hematopus astralegus*) iaktogs i år så sent som 11 okt. vid hamnen i Hjo. Den 8 okt. uppenbarade hon sig plötsligt och stannade sedan i 3 dagar uppehållande sig på hamnpiren, hvarifrån man ofta hörde hennes skarpa läte.

Då strandskatan är en af våra tidigare flyttfåglar och sällan besöker våra insjöar, kan ju meddelandet vara af intresse.

Hjo den ²⁸/₁₂ 1915.

Nicke Olsson.

Litteratur.

Danmarks Fauna: 18. Træ- og Bladhvepse. Af J. C. NIELSEN og K. HENRIKSEN. Köpenhamn 1915. (232 sidor.)

Anyo har en volym af denna värdefulla serie utkommit. Denna gång behandlas däri trä- och bladsteklar. Uppställningen liknar den, som användts i föregående delar. Efter en öfersikt öfver vederbörande djurgrupps byggnad, som lämnar en äfven genom figurer belyst vägledning till förstående af vetenskapliga termer o. s. v., följer den systematiske skildringen. Äfven denna är rikt illustrerad och försedd med examinationstabeller såväl för arter som släkten. För hvarje art beskrives äfven larven och dess förekomst, för så vidt känt är. I slutet finnes en förteckning på växtarter, och vid hvarje växtnamn uppföres en lista med namn på de stekelarter, hvilkas larver parasitera på ifrågavarande växt. Ehuru boken närmast hänför sig till Danmarks arter af ifrågavarande insektgrupp, torde den äfven hos oss med stor fördel kunna användas för identifiering af trä- och bladsteklar.

Rolf Palmgren: *Vildnaden och människan.* Helsingfors, Lilius & Hertzbergs förlag 1915. 219 sid.

En varmhjärtadt skriven bok, hvars syfte är att väcka kärlek till djurvärlden speciellt i förf:s hemland samt verka för en kraftig utsträckning af naturskyddet. Förf. påpekar en hel del missförhållanden med afseende på jakt och jaktlagstiftning i Finland och huru den ena värdefulla djurarten för och den andra efter hotas med utrotning, om nu därstädes rådande förhållanden få fortfara. Men boken är äfven mycket väl förtjänt af att läsas i vårt land, då den gifver åtskilliga uppslag, som böra behjärtas.

Paul Rosenius: *Om fågelskyddet i Sverige.* Gleerups förlag. 63 sid. 3 försättsplanscher.

I detta lilla arbete gifver förf. först en kortfattad öfverblick öfver fågelskyddets utveckling i Sverige under de senast gångna 15 åren och konstaterar därvid en del glädjande resultat. Därefter framhåller han trenne områden Tåkern, Käfsjö mosse samt ett eller annat Ölandsträsk såsom särskildt i hög grad värda att bevaras och i behof af skydd för sin fågelfaunas bibehållande, men nämner äfven i sammanhang härmed vissa områden i Stockholms skärgård och Kareholm vid Ölands östra kust. Förf. kritiserar därefter vissa fridlysningsbestämmelser och öfvergår sedan till de fåglar.

som ej åtnjuta något lagskydd, hvarvid han riktar sig mot den öfverdrifna och delvis missriktade förföljelsen af våra roffåglar äfven sådana som äro nyttiga eller åtminstone indifferent från människans synpunkt. Förf. belyser härvid vissa påtagliga missförhållanden, men använder därvid en skärpa i tonen, som mången gång är onödig i all synnerhet, som han delvis riktar sig åt fel håll. De förebråelser, som han generellt utslungar mot »jägare» och »godsägare», ha i många fall felaktig adress. Rec. har lyckligtvis kännedom om flera fall, då just den senare kategorien genom sin skyddande hand vidmakthållit t. ex. gladors och fiskgjusars boplatser. Det kan ej heller nekas till, att »våra jägare» ofta äro varma naturvänner och idka praktiskt naturskydd samt äfven i det fallet varit initiativtagare. För en hel del af våra värdefullaste prydnader inom fågelvärlden såsom t. ex. örnarne är det ej jägarne utan okynnesskyttarne, som utgöra den verkliga faran. Det är jägare, som sökt skydda hafsörnarne i Stockholms skärgård, men det är okynnesskyttar, som mer än en gång gjort deras sträfvanden om intet. Det är också samma kategori, som plundrar nyssnämnda område på stort och smått, mäsar, småvadare etc. Det var ej heller en jägare, som mot de sakkunniges förslag till ny jaktstadga i riksdagen införde örn och falk bland »skadliga djur». Det skulle nog finnas ytterligare en del andra uppgifter, som kunde tarfva rättelse, såsom t. ex. att tre ugglearter blifvit fridlysta under »häckningstiden» först 1912 genom »påtryckning» af naturskyddsrörelsen, då de i verkligheten alltsedan 1907 varit fridlysta från 1 mars t. o. m. 15 sept. och sagda arter äro flyttfåglar. En del andra saker kunna nog ställas under diskussion, men utrymmet tillåter det ej, och förf:s inlägg, som ju äro burna af ett varmt intresse, förtjäna väl att läsas och begrundas, ehuru väl sannolikt hans ord torde verkat kraftigare, om öfverdrifterna varit borta.

S. ALLCOCK & C:o Ltd.

Standard Works, Redditch, England

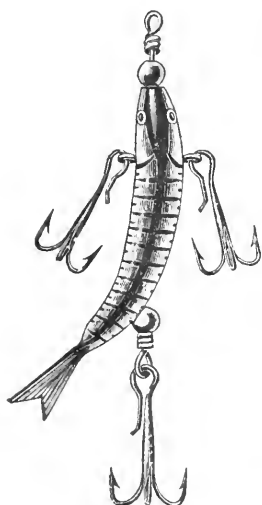
FISKKROK, METSPÖN

FISKREDSKAP

TRADE MARK.

Under åren 1900—1910 har fabriken erhållit 6 »Grand Prix», hvilket bekräftar den öfverlägsna kvaliteten af de varor, som fabriken tillverkar.

N:o 7249 "TIT-BIT"
(liten storlek)

Detta drag saknar fenor, den kringsvängande (roterande) rörelsen åstadkommes genom en böjning af stjärten, draget är försedt med aftagbara trekrokar, kan användas med endast en trekrok vid stjärten, men äfven lika bra med trekrok äfven å båda sidor.

Frånvaron af alla lindningar gör draget mycket varaktigt.

Draget spinner mycket fort, svänger omkring centrumstången och är ett oemotståndligt lockbete.

Tillverkas i 3 storlekar, små, medel- och stora, passande för laxöring, lax och gädda.

Hufvudagenter:

PAUL BERGHAUS & C:o, Göteborg.

SKJUT

endast

MED

**A.-B. Svenska
LANDS-**

**Krutfaktoriernas
KRONA**

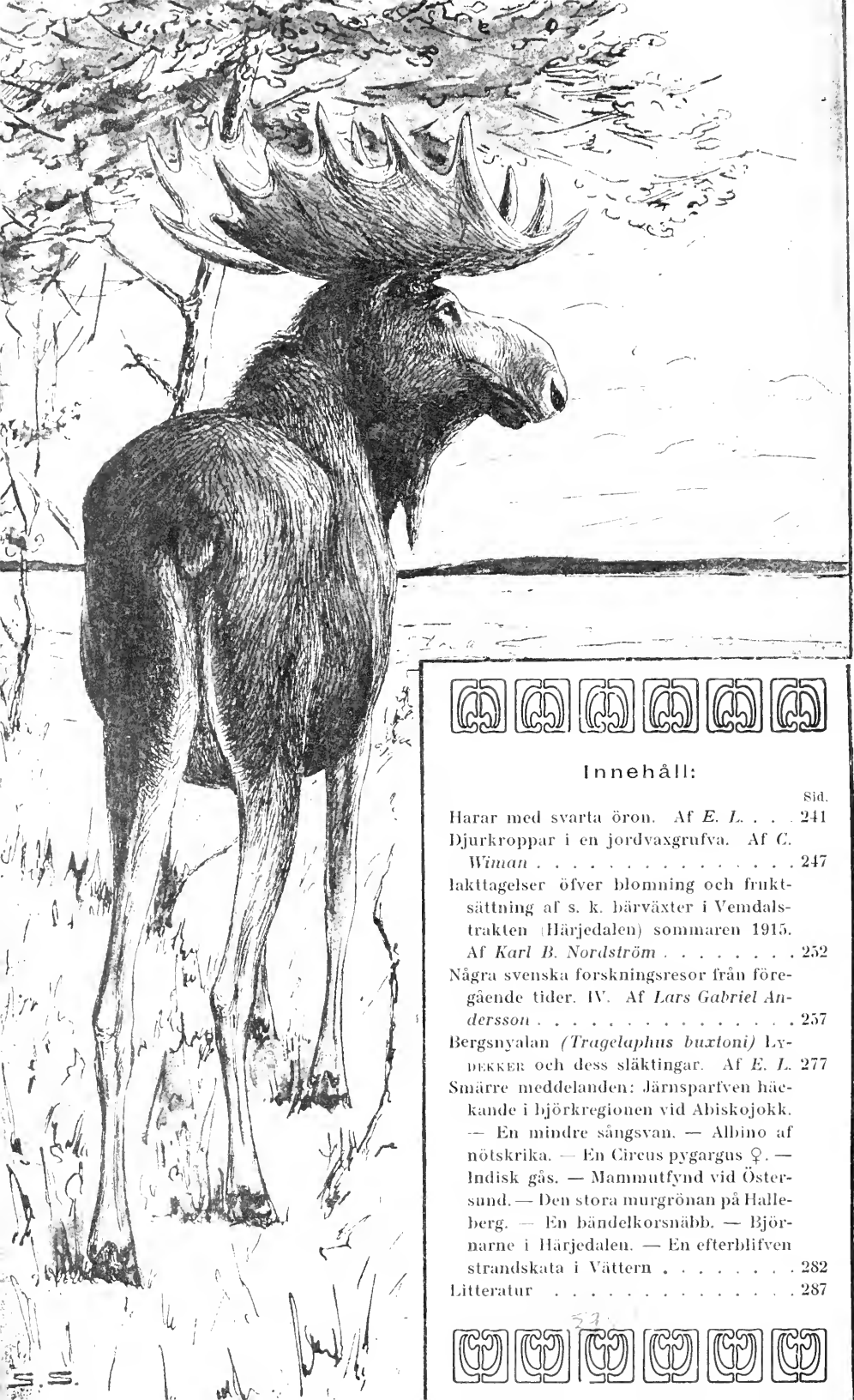
Rikstelefon 91

Telegrafadr.: Normal

ÖFVERLÄGSET FABRIKAT

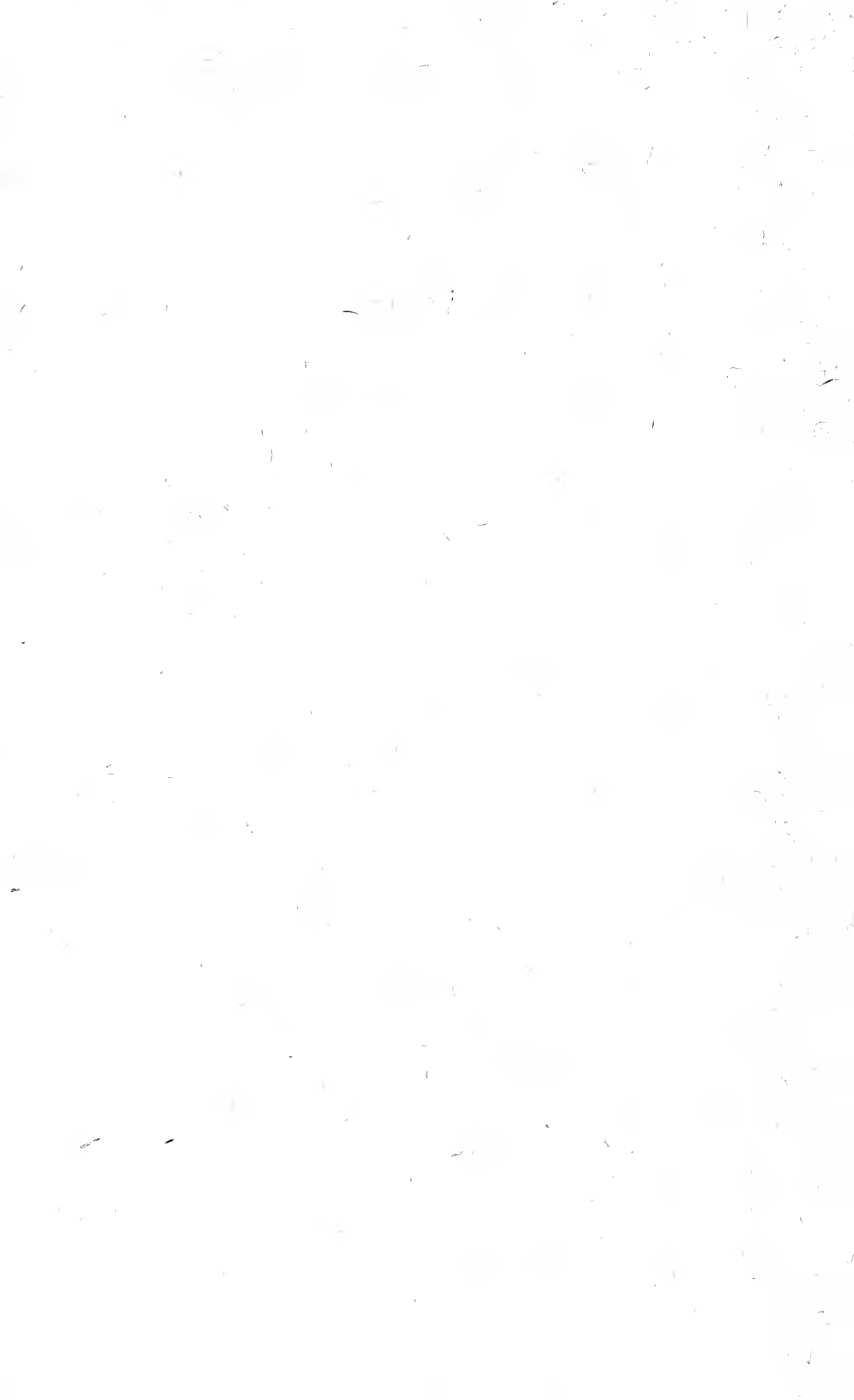
ENGELSK HAGELSORTERING

Innehåll:

	Sid.
Harar med svarta öron. Af <i>E. L.</i> . . .	241
Djurkroppar i en jordvaxgrufva. Af <i>C. Wiman</i>	247
lakttagelser öfver blomning och frukt-sättning af s. k. bärväxter i Vemdals-trakten (Härjedalen) sommaren 1915. Af <i>Karl B. Nordström</i>	252
Några svenska forskningsresor från föregående tider. IV. Af <i>Lars Gabriel Andersson</i>	257
Bergsnyalan (<i>Tragelaphus burtoni</i>) <i>LYDEKKE</i> och dess släktingar. Af <i>E. L.</i>	277
Smärre meddelanden: Järnsparfven häckande i björkregionen vid Abiskojokk. — En mindre sångsvan. — Albino af nötskrika. — En <i>Circus pygargus</i> ♀. — Indisk gäs. — Mammutfynd vid Östersund. — Den stora murgrönan på Halleberg. — En bändelkorsnäbb. — Björnarne i Härjedalen. — En efterblifven strandskata i Vättern	282
Litteratur	287

New York Botanical Garden Library

3 5185 00292 5483

